Nicolae Filimon

RÉGI ÉS ÚJ URAK

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

NICOLAE FILIMON

RÉGI ÉS ÚJ URAK

NICOLAE FILIMON

RÉGI ÉS ÚJ URAK

Fordította:
BALLA ERNŐ

A bevezetőt írta:
FODOR SÁNDOR

NICOLAE FILIMON

RÉGI ÉS ÚJ URAK

Regény

Fordította:
BALLA ERNŐ

A bevezetőt írta:
FODOR SÁNDOR

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

A regény eredeti címe:
CIOCOI VECHI ŞI NOI

A kiadásért felel a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója.
Megjelent a Magyar Népköztársaság és a Román Népkoztársaság közös könyvkiadási egyezményének keretében.
Készült 5120 példányban a Szépirodalmi Könyvkiadó (Budapest) számára, az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó (Bukarest) gondozásában.

BEVEZETÉS

A XIX. század jelentős fejlődést hozott a román nép gazdasági, politikai életében és a román kultúrában is. Ebben az évszázadban születnek, alkotnak a román irodalom nagy klasszikusai, a román irodalmi nyelv mesterei. Olyan műveket hoz létre ez a forradalmi megmozdulásokban és függetlenségi mozgalmakban gazdag évszázad, amelyek örök értékei a román irodalomnak, a román népnek.

A század első felének irodalma általában az alapjait rakja le az Alecsandri, Creangă, Caragiale, Eminescu, majd Vlahuţă, Delavrancea és Slavici által képviselt klasszikus korszaknak. A drámától kezdve a verses szatiráig csaknem minden műfaj virágzásnak indul ezekben az évtizedekben. A század derekán Nicolae Filimon megvetette a realista román regény alapjait is.

Nicolae Filimon 1819-ben született. Édesapja a bukaresti Enei-templom lelkésze volt, majd a városnegyed esperese lett. Úgy látszik azonban, hogy az öreg Mihai Filimonnak kevés „gyakorlati érzéke" volt. Nem követte paptársai példá-

ját, nem igyekezett meggazdagodni. Igy adódott azután, hogy amikor 1830-ban meghalt, özvegye 11 éves fiúkat, Nicolae Filimont egy bojárcsaládhoz adta, amolyan szolgadiáknak. Scarlat Bărcănescu főlogofătnél (ami a későbbi burzsoa állam igazságügyminiszteri tisztségének felelt meg) Nicolae Filimon egyutt nevelkedett az uraság két fiával. A bojári nagylelkűségnek is voltak azonban határai; az árva szorgalmasan cipelte tehát az úrfiak iskolatáskáját, akikkel együtt őt is beíratták a Sfîntu Sava-kollégiumba.

Két esztendei diákoskodás után félbeszakította tanulmányait és az Enei-templom személyzetéhez került. Idővel a templom „első énekese", majd 1852-ben a gondnoka lett. Nem sokkal később a kultuszminisztériumba nevezik ki tisztviselőnek, majd zenetanár lesz egy énekes-iskolában. Közben statisztál, énekel, fuvolázik, először a német, később az olasz operában. Már csaknem negyven éves, amikor tollat fog; zenekritikát, színibírálatokat ír. A mindennapi kenyér utáni hajsza csaknem egész életén át végigkíséri; csupán 1862-ben enyhül anyagi helyzete, amikor az Állami Irattár Javainak kezelési osztályán főnökké nevezik ki.

Még 1858-ban, egy régiségkutató társaság tagjaként, bejárja Ausztriát, Dél-Németországot és Olaszországot. Irodalmi és publicisztikai tevékenysége jobbára ezen utazás után kezd rendszeressé válni. Nemsokára közli „Délnémetországi útinapló"-ját, novelláit; végül pedig 1861 és

1863 között a „Revista Romînă"-ban folytatásokban jelenik meg regénye, a „Régi és új urak". Eredeti írásai mellett Filimon fordított is — elsősorban színműveket; ami azonban ennél is lényegesebb: ő volt az első román író, aki maga gyüjtötte népmeséket tett közzé a lapok és folyóiratok hasábjain.

Regényét két kötetre tervezte: az elsőben a „régi", a Tudor Vladimirescut elvészejtő urakat akarta leleplezni, a másodikban meg akarta mutatni az 1848-as forradalmat eláruló „új" uraságok igazi arcát. Az 1865. március 18-án bekövetkező halála megakadályozta nagy tervében, nem fejezhette be életművét. A Tudor Vladimirescu mozgalmát aláaknázó „régi" uraságok mellé nem rajzolhatta oda a Bălcescut eláruló „új" urakat, akiket már maga is személyesen ismert.

*

Nicolae Filimon első írásai színibírálatok, zenekritikák. Ezek a cikkek azokhoz szóltak, akiknek csak igen korlátozott lehetőségeik voltak a művelődésre: a kisemberek tömegeihez, a színházak és koncerttermek legolcsóbb jegyeit felvásárló, kultúrára szomjazó mesterlegényekhez, hivatalnokokhoz, iparosokhoz. Filimon kritikáiról Ion Ghica így emlékezett meg:

„*Bírálata igazságos volt és telve jóindulattal. Szenvedély nélkül, elfogulatlanul bírált és sohasem sértően, hogy bírálata neveljen és ne rombol-*

jon; cikkei telve voltak tanulságokkal, valamint hasznos és jó tanácsokkal. Az volt a célja, hogy segítséget nyújtson a művészeknek és fejlessze a közönség ízlését.“

Nicolae Filimon azonban nemcsak ezen a téren végzett úttörő munkát. Népmesék kiadásával fokozta azt az érdeklődést a népi alkotás iránt, amelyet Anton Pann népi anekdotagyüjtései keltettek fel. Anton Pann azonban megállt az anekdota gyűjtésénél és közzétételénél; Filimon pedig novelláiban, később a regényében felhasználta a népi epika tömör, kifejező nyelvét.

Az író világnézetére, politikai hovatartozandóságára éles fényt vet az 1860-ban könyvalakban megjelent „Délnémetországi útinapló“-ja. Sok, kizárólag dokumentációs jelentőségű, adatszerű feljegyzés mellett találunk ebben a kötetben leírásokat, sőt novellákat, amelyekben az író leplezetlenül kifejezi csodálatát a zsarnokság vagy idegen elnyomatás ellen harcbaszállt népek hős fiai iránt. A „Friedrich Staaps“ című novella a Napóleon ellen lázadó német népet dicsőíti, a „Matteo Cipriani“ pedig a Habsburg-elnyomás ellen fegyvert ragadó, nemzeti egységükért harcoló olasz hazafiak iránti elismerést és az olasz nép papi csuhába bújt árulóival szemben érzett mélységes megvetést fejezi ki.

Rendkívül érdekesek Filimonnak magyar vonatkozású feljegyzései. Könyvében hosszasan idézi egy magyar hazafival, Kövesdi János 1849-es hadirokkanttal folytatott beszélgetését,

amelyben a magyar nép iránti rokonszenvét juttatja kifejezésre. De foglalkozik ebben a könyvben Filimon az 1848—49-es magyarországi forradalom kérdéseivel is: „*A magyaroknak akkor, amikor fegyvert ragadtak szabadságukért, előbb arra kellett volna gondolniok, hogy Magyarországon több nép él, mindeniknek meglévén a sajátos nemzeti hagyományai, nyelve és törekvései. Hogy ezeket a népeket a szabadság eszméjének megnyerjék, többet kellett volna ígérniök nekik annál, amennyit a császártól kaptak...*"

„*De a magyaroknak sok és hatalmas ellenségük volt,* — mondja a továbbiakban Nicolae Filimon, — *akik a magyarosítás végzetes eszméjét hintették el közöttük. Mi lett ennek az eredménye? Semmi egyéb, minthogy a románok és a szlávok, a német lakossággal együtt, a magyarok s a magyarosítás ellen keltek s összefogtak a császárral... Igy bukott el a forradalom és még sok idő eltelik addig, amíg a szabadság hajnala ismét erre a hős nemzetre mosolyog.*"

Ezek a sorok nem csupán Filimonnak a magyarok iránti rokonszenvéről tesznek bizonyságot, melyet más alkalommal is kifejezésre juttat (pl. 1860-ban, egy Bukarestben vendégszereplő magyar színtársulat előadásáról írt cikkében), hanem arról is, hogy Filimon, Bălcescu nyomán, helyesen látta a magyar szabadságharc bukásának egyik alapvető okát.

A két idézett novella — a „Friedrich Staaps" és a „Matteo Cipriani" — egy szabadságszerető

író jelentkezése. Filimon első olyan írása, amelyben Caragiale elődje, illetőleg a realista társadalombíráló szólal meg, a „Slujnicarii“ című novella. Ez az írás az áruló liberális burzsoáziát állítja először pellengérre a román irodalomban. Főhőse egy Mitică Rîmătorian nevű ifjú, akinek foglalkozása nincs ugyan, de mégis mindig elegáns, mert mindenkit becsap, aki fennen hirdeti nagy szerelmi kalandjait s közben háztartási alkalmazottaknak udvarol és aki addig politizál, — természetesen mint ellenzéki, — amíg végül is zsíros álláshoz jut. Akkor aztán megszelidül.

Hallgassuk csak meg az ifjú „politikus“, Mitică Rîmătoriánnak és egy Găinescu nevű, hozzá mindenben hasonló barátjának beszélgetését:

— *A mi hazánk császárság lesz!* — így Găinescu.

— *Császárság...*

— *Bizony, barátom, császárság, még hozzá a javából!*

— *S ki lesz majd a császárunk?*

— *Hát Viktor Emánuel fia. Latin uralkodó; ez a beszéd!... nézd csak meg akkor, hogy bújnak majd a csokojok az egérlyukba is, mi pedig — úgy értem, a liberálisok — az asztalfőre kerülünk. Éljen a latin uralkodó!*

Ezek a sorok ismerősek. Valóban, Caragiale színműveiben, karcolataiban nem egyszer találkozunk Mitică Rîmătorian-szerű „harcos“ liberálisokkal, Ricã Venturiano, a „joghallgató, költő és közíró“, Coriolan Drăgănescu, a „lánglelkű“

liberális diákvezér, aki néhány év mulva mint rendőrtiszt maga is segít szétpallani a liberális diáktüntetőket, mind rokonai Mitică Rîmătoriánnak. Közös vonása ezeknek a lelkes liberálisoknak· mindaddig nagy hangon szónokolnak, puffogtatják a hazafias frázisokat, amíg megkapják a maguk koncát. Akkor azután elcsendesednek, sőt maguk szállnak síkra az „elégedetlenkedők" ellen.

A „Slujnicarii" nyelve és stílusa szempontjából is gyökeresen eltér az előző két novellától. A „Matteo Cipriani" és a „Friedrich Staaps" párbeszédeit dagályos pátosz jellemzi: a „Slujnicarii" párbeszédei ízesebbek, közvetlenebbek, tömörek. Itt találkozunk legerőteljesebben a népi epika hatásával.

Filimon színi- és zenekritikái, útleírásai, népmesegyűjtései és novellái egymagukban is elegendők lennének arra, hogy írójukat az 1848-as írónemzedék hagyományai megőrzőjének és realista továbbfejlesztőjének mondhassuk. Nicolae Filimon legjelentősebb alkotása azonban a „Régi és új urak" — az első realista román regény.

A „Régi és új urak" cselekménye Havasalföld gazdasági, társadalmi és politikai fejlődésének igen jelentős korszakát ábrázolja: a XIX. század elejét, a fanarióták uralmának utolsó évtizedeit, amikor az ország — a kücsük-kajnardzsi béke következtében — megszabadult a török kereskedelmi monopólium béklyóitól, s megindul a kapitalista fejlődés útján. Különböző államok, így

Oroszország, Ausztria, Németország, majd Anglia és Franciaország kereskedelmi kapcsolatokat létesítenek a román fejedelemségekkel. A fejedelemségek fő kiviteli cikkei abban az időben állatok, gyapjú és gabona — tehát az állattenyésztéssel kapcsolatos, illetőleg mezőgazdasági termékek. A kereskedelem fejlődésével egyre nő a pénzforgalom, ezzel párhuzamosan pedig egyre fokozódik a legfőbb árucikkek termelőinek, a parasztságnak a kizsákmányolása, — a kezdeti tőkefelhalmozás során.

A román burzsoázia ebben a korszakban alakul ki, felismerve azokat a hatalmas profitszerzési lehetőségeket, amelyeket az állat-, gyapjú- és gabonakereskedelem kínál. Ráveti magát a nagybirtokra, előbb bérlőként, majd pedig — kijátszva a pénzéhes, de gyakorlati érzékkel nem rendelkező földesurat — a birtok tulajdonosaként.

Nevet is kap, ez a réteg: a most már fokozottabban kizsákmányolt román jobbágy és részesparaszt mélységes gyűlölettel nevezi „csokoj"-nak új, kegyetlen szipolyozóját. A „csokoj" fogalma, amely a regény által ábrázolt korszakban csak erre az új bérlőre, a román burzsoázia legmozgékonyabb rétegére vonatkozott, Filimon korában, tehát a 48-as forradalomban és az azt követő korszakban már kibővült. Minden gazdagra, földbirtokos bojárra és gyártulajdonosra, magasrangú hivatalnokra és katonatisztre egyaránt alkalmazta a nép.

A XIX. század elején fejlődésnek indul az ipar is. Egyre több munkást foglalkoztató manufaktúrák, szövődék, papírmalmok létesülnek. Manufaktúrát létesíteni azonban csak fejedelmi engédéllyel lehetett, ezt pedig elsősorban a bojárok kapták meg. Ez az egyik alapja a későbbi tőkés-földesúri szövetségnek.

*

A „Régi és új urak" egyfelől a birtokaihoz hűbéri úton jutott nagybirtokos bojárosztály, másfelől pedig a pénz erejét, hatalmát felismerő, ezt felhasználó, kialakuló burzsoázia konfliktusát tárja elénk.

Andronache Tuzluc posztelnyik, Caragea fejedelem kegyence. Együtt jött a fejedelemmel Konstantinápolyból, amikor az a legnagyobb hűbérúrtól, a török szultántól megvásárolta a fejedelmi széket. Havasalföldön azután, a fejedelem jóvoltából, hatalmas birtokhoz, vagyonhoz jutott, akkorához, hogy számon sem tudta már tartani. Egész természetes, hogy nagy kiterjedésű szántóföldjeinek, számos szőlejének megművelését nem közvetlenül irányította; bérlőknek adta ki, olyanoknak, akik a legnagyobb évi fizetséget ajánlották fel érte. Számára jó megoldás ez, nem volt gondja birtokaival. A bérlők természetesen az évi járandóság ötszörösét is kipréselték a parasztokból. Andronache Tuzluc azonban nemcsak ingatlan vagyonának nem tudta se szerit se szá-

mát, hanem jövedelmét és kiadásait sem tartotta számon, hiszen errevaló volt az udvari számtartó. Fényűző életet élt s azt hitte, hogy pénz forrásai kimeríthetetlenek. A posztelnyik fényűző, dőzsölő életmódja lehetővé teszi Dinu Păturicának, hogy végrehajtsa tervét, hogy megkaparintsa a kapzsi, hiú, szerelmes és elvakult posztelnyik vagyonát.

Dinu Păturică nem Konstantinápolyból került az országba. Édesapja harmadrangú tisztviselő a posztelnyik birtokán s őt éppen hogy írni-olvasni taníttatja, no meg egy kevés görögre is — hiszen a fanarióták korában a görög nyelvnek legalább olyan szerepe van a fejedelemségekben, mint a latin nyelvnek a feudális Magyarországon, — azután pedig elkuldi a posztelnyikhoz szolgálatba.

A posztelnyik előtt alázatosan hajlongó Dinu Păturică az első pillanattól kezdve azt a célt tűzi maga elé, hogy meggazdagszik, megszerzi ura vagyonát. Vajjon ugyanolyan eszközökkel akar-e meggazdagodni, amilyenekkel Andronache Tuzluc jutott a vagyonához? — Távolról sem. Elsősorban saját agyafurtságára bízza magát, no meg arra az erőre, amely végül is hatékonyabbnak bizonyul a hűbéri köteléknél: a pénzre. Ahhoz azonban, hogy tervét véghezvigye, mindenekelőtt a posztelnyik bizalmára van szüksége. Megnyeri. Azután cinkostársakat keres és talál Duduca, a posztelnyik ágyasa és a vaksi Kir Costea kereskedő személyében. Nem véletlen,

hogy a pénz erejét és hatalmát felismerő Păturică éppen hozzájuk fordul, akik közül az egyik a züllöttséget és korrupciót képviseli, a másik pedig a kezdődő kapitalizmus egyik jellegzetes figurája, az uzsorás kereskedő, aki az uzsorán kivül a legkülönbözőbb cselfogásokkal gyüjti vagyonát — amilyen például a hamis csőd.

Hogyan juttatja tönkre Dinu Păturică Andronache Tuzluc posztelnyikot? Duduca segítségével esztelen költségekbe veri, majd a vaksi Kir Costea közreműködésével elárverezteti vagyonát és természetesen ő, Păturică vásárolja meg. Ahhoz, hogy az ura birtokait árverésen megvásárolja, Păturicának mindenekelőtt pénzre van szüksége.

Ezt a pénzt több forrásból meríti.

Az első pénzforrás, amely ha nem is túlságos bő, de állandó jellegű, a rendszeres lopásokban van, amelyeket a posztelnyik háztáján számtartói minőségben hajt végre Păturică. Sokkal jövedelmezőbb ennél azonban a bérlők megzsarolása. Păturică ellenőrző körutakat tesz a posztelnyik birtokain, ahol a bérlők igyekeznek minél többet kisajtolni a parasztokból és a birtokból. Embertelenül sanyargatják a népet, elhanyagolják a birtok felszerelését, épületeit, kivágatják a hozzá tartozó erdőket stb. Mindezeket Păturică a posztelnyik nevében számon kéri a bérlőktől, majd pedig az évi járadékot többszörösen meghaladó összegek ellenében kiegyezik velük. A bérlő természetesen nem károsodik. Ezt

az összeget is kisajtolja a parasztokból. Van azonban Păturicának egy harmadik pénzforrása is. Arra használja fel a posztelnyik befolyását a fejedelmi udvarnál, hogy jó pénzért magas hivatali tisztségeket, zsíros állásokat árul. Az „üzletben" természetesen a posztelnyik is benne van és nem is sejti, hogy a Păturică közvetítésével kapott összeg csak jelentéktelen hányada a tisztség valódi árának.

Andronache Tuzluc posztelnyik és Dinu Păturică számtartó konfliktusának, a feudális úr és az alulról felcseperedett pénzember konfliktusának megrajzolásánál a regény minden egyes sora hiteles, erős kritikai és szatirai elemekkel átszőtt realista alkotás. Később azonban, amikor ez a konfliktus a diadalmaskodó gazember és a kifosztott uraság, a hűtlen fiú és az őt megátkozó atya, a ravasz karrierhajhász és Tudor Vladimirescu fejedelem konfliktusává aprózódik szét, a művészi ábrázolás veszít erejéből. A realista, kritikai elemet ezekben a részekben elnyomja a romantikus elem. Nevelő szándékát helyenként az a hamis illuziója csorbítja, hogy ebben a társadalomban a „jó urak" igazságot tehetnek. Păturicát, aki annyi embert tett szerencsétlenné, végül is eléri végzete. Grigore Ghica fejedelem meghallgatja a kiszipolyozott és agyonsanyargatott parasztok panaszait és elrettentő példaképpen egy elhagyott sóbányába vetteti a csokojt. De megkapják büntetésüket a cinkostársai is; Duducát, aki Păturică bukása után megszökött egy török-

kel, zsákba varrva a Dunába dobják, Costeát, az uzsorást pedig, akinek nagy gazságai napvilágra kerülnek, fülénél fogva szegzik üzlete ajtajához.

Szólanunk kell a regény példaadónak szánt alakjairól is, hiszen ezeket használta fel a burzsoa irodalomtörténetírás annak bizonygatására, hogy Filimon ezt a művét voltaképpen az „idegenek" — a fanarióták — ellen írta és eszében sincs bántani a hazai bojárságot.

Mindenekelőtt azt hangsúlyozzuk, hogy Filimon regényének három fő negatív figurája közül az egyik román, a másik gorog, a harmadik pedig zsidó származású. Hogy Filimon messzebb látott sok polgári kortársának nacionalista szempontjainál, annak legjobb bizonyítéka, hogy a regény „főhőse", Dinu Păturică sem „idegen", hanem hazai bojár.

A regény példaadóként felfogott figurái C... bán, a leánya, és Gheorghe, Andronache Tuzluc posztelnyik volt számtartója, akit Dinu Păturica tűr ki állásából. Amíg Dinu Păturică és Andronache Tuzluc posztelnyik erőteljesen ábrázolt, hús-vér emberek, addig ezek a figurák az érzelgős romantika eszközeivel ábrázolt alakok. Hogy is lehetne reális figura, tipikus XIX. századeleji román bojár C . . . bán, aki készséggel hozzáadná leányát egy íródeákhoz, csupán azért, mert becsületes? Hasonlítható-e a bán porcellánfigura leánya a művészi megjelenítés és a hitelesség szempontjából például Duducához? Távolról sem.

Gheorghe alapvető tulajdonsága a becsületesség. Hiteles is a rajza mindaddig, amíg az ősz C... bán pártfogásába nem veszi és nem kezd egyik napról a másikra előrehaladni a tisztségek ranglistáján és nem válik gazdag, „becsületes úton" meggazdagodott emberré Păturică meggazdagodását az író lépésről lépésre végigkíséri. Ez a meggazdagodás meggyőzi az olvasót arról, hogy a fanarióták országában, a földesúri kizsákmányolás feltételei között, alulról jött ember csakis csalárdság által, csak úgy érvényesülhet, ha ügyesebb a nagy tolvajoknál, ha őket is meg tudja lopni. Gheorghe becsületes meggazdagodása nem meggyőző és ezt az utat nem is ábrázolja az író, hanem kész tényeket közöl az olvasóval.

A bánnak, leányának és Gheorghénak az ábrázolása Filimon regényében — és éles szembeállításuk a fanariótákkal — egyfelől az 1848 korszakában kialakuló román nemzeti öntudat és függetlenségi törekvés visszhangja a Cuza fejedelmet támogató író gondolkodásában. Másfelől azonban ez az ábrázolás és főképpen a művészi megoldás álromantikus jellege utal arra, hogy az író, — bár látja a parasztság rettenetes sorsát és borzasztó kizsákmányoltságát, — mégsem lát erőt a társadalom rendjének megváltoztatására.

A társadalom objektív fejlődéstörvényeit nem ismerő írónak tudhatjuk be a regény egyetlen történelmi tévedését is. Tudor Vladimirescu bu-

kásának a körülményeiről írva, Nicolae Filimon történelmi szerepet juttatott Păturicának. Tudor szerepét és felkelésének okait helyesen látja Filimon, de bukását nem érti meg. Ennek okát egyfelől Tudor heves természetében, szinte zsarnoki önfejűségében, másfelől pedig az Eteria vezetőjének, Ipsilanti Sándornak a hatalomvágyában látja. A vég igazi oka ezzel szemben az volt, hogy Tudor jóhiszeműen megbízott a hűségesküt tett bojárságban, amely elárulta őt és segítségül hívta ellene a törököt. A helyzetet Tudor, ez a kimagasló forradalmi vezető sem ismerte fel azonnal és egyezkedni próbált a törökkel, ahelyett, hogy a széles néptömegekre és az Eteria segítségére támaszkodva ellenük indult volna. Amikor felismerte a bojárok árulását, már késő volt.

Filimon regényében nem egy esetben megjelenik és a cselekmény további fejlesztésének aktív részesévé válik a nép, a kizsákmányolt román paraszt. Első ízben Păturică ellenőrző körútján találkozunk a néptömeggel; megrendítővé teszi a jelenetet a tömegből kiváló parasztok panasza.

Ezek a parasztok a kovetkező alkalommal a fejedelemhez vonulnak igazságért, — itt már döntő jelentőségű szerepük van, éppen ennek a felvonulásnak az eredményeképpen bukik el végül is Păturică.

Az ország közállapotait jellemezve, Filimon igen sok esetben a nép közvetlen megszólaltatá-

sával erősíti meg a regényben mondottakat. Amikor például Păturică ellenőrző körútjára indul, az egyik erdőben egyszeriben felcsendül egy bújdosó szegénylegény éneke:

Zöldlevelű ritkás árpa,
Nincs igazság az országba.

Ez a népdal mintegy igazolja mindazt, amit az író később mély, reálista ábrázolással tár az olvasó elé.

A regény páratlan éllel leplezi le a fanarióta korszak utolsó évtizedeinek rettenetes közállapotait és nemcsak az „idegen" urak kegyetlen ostorozásával, hanem a román urak nagy részének ugyanilyen éles, megsemmisítő rajzával is. Elég, ha Păturică, vagy a fejedelemfi barátainak és az egyházi hatalmasságoknak a leírására gondolunk.

A fejedelmi udvarnak és az uralkodó osztálynak a romlottsága, korruptsága rányomja bélyegét az államgépezetre is. Filimon ezt regényében többször hangsúlyozza. Nem elég az, hogy az állami tisztségek — a fejedelmi széktől az utolsó íródeákságig — megvásárolhatók, de a hatóságok még az útonállókkal is egyezséget kötnek, ha ez „kifizetődik": nem küldenek ellenük rendfenntartó csapatokat, azok pedig rendszeresen fizetik cserében az útonállók adóját . . .

A román népet azonban nemcsak az államhatalom hordozói és a földesurak zsarolták; vetekedett velük ebben az egyház is.

Az ország területének ugyanis $^1/_5$ része volt a kolostorok birtokában. A kolostorok főpapjai, apátjai pedig mindent elkövettek, hogy minél tobbet préseljenek ki a birtokaikon élő parasztokból, az óriási jövedelmet pedig a görögországi kolostorok emésztették fel, tehát kivitték az országból. Filimon nagy művészettel ábrázolja a főpapok „kegyes" gazemberségeit is.

A bérlőket ellenőrző körútja során, Dinu Păturică tanúja lesz egy érdekes beszélgetésnek az őt kísérő fejedelmi katonák tisztje és az egyik rabló között. A rabló elmondja, hogy kapitányuk, Gheorghe, most éppen Mărgineanu apát úr ő tisztelendőségénél van „látogatóban".

— *Dehát mégis, nem vétek ez, te?* — botránkozik meg a tiszt.

— *Vétek . . . Vajjon a tisztelendő gondol-e a vétekre, mikor hét-nyolc ágyast tart házában és minden esztendőben húsz-harminc leányt tesz szerencsétlenné?*

— *Mit mondasz, te legény, ilyesmiket csinál?*

— *És még olyanabbakat is, nagyságos bojár urak; veri a kolostor környékén a falvak szegény románjait, még a tűzhely hamujától is megfosztja őket; lábuknál fogva akasztja fel s úgy füstöli őket, mint a rókát szokták, miközben tizenkét ólomgombos korbácsát mutogatja: — Elő a pénz-*

zel, átkozott parasztja, mert ezzel a korbáccsal repesztem ki a bőrödet.

Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy Filimon akkor veti fel ezt a kérdést, amikor a kolostorok birtokainak államosítása egyre inkább napirendre kerül; amit 1863. decemberében (alig néhány hónappal a regény megjelenése után) M. Kogălniceanu miniszterelnöki minőségében meg is valósít.

•

A „Régi és új urak" szerzője a dolgozó nép nehéz életkörülményeinek, a fanarióta uralkodó, a földesurak, bérlők és főpapok kapzsiságának és züllöttségének, az egész államgépezet korhadtságának az ábrázolásával hozza közel, teszi szemléletessé az olvasó számára azt a kort, amelyről ír. És ezt a mondanivalót Filimon írói nyelve jól szolgálja.

Alig 45—50 év választja el a regény megírásának idejét a regény cselekményének idejétől. Éppen az 1848-as írónemzedék munkájának eredményeképpen azonban ez alatt a fél évszázad alatt igen sokat fejlődött és csiszolódott a román nyelv. Egyfelől a túlzó archaizálás, másfelől a nyelvi anakronizmus veszélyét Filimon a népnyelv segítségével kerülte ki. A népmesék és a népi epika nyelvi hatása igen szerencsésen jut kifejezésre a „Régi és új urak"-ban. A népnyelv ízes kifejezései, ózamatú és mégsem mesterkélten archaizáló stílusfordulatai.

szólásmondásai nem egyszer fejezetcímként is szerepelnek Filimon regényében. Mint a fanarióták korszakának alapos ismerője, Filimon tudatosan használja a kor szókincsét is; rengeteg görögös-törökös kifejezést alkalmaz — természetesen minden esetben szövegmagyarázatot is ad.

Nicolae Filimon regénye az 1821-es felkelést megelőző és az azt közvetlenül követő korszakot eleveníti fel, mégis igen komoly mondanivalót tartalmaz annak a kornak a számára is, amelyben íródott.

Az 1848-as forradalom, elsősorban éppen a liberális burzsoázia árulása miatt, nem változtatta meg az ország gazdasági-társadalmi struktúráját. A parasztok jobbágyi helyzetét szentesítő Szervezeti Szabályzat (Regulamentul Organic) továbbra is érvényes maradt. A liberális burzsoáziát és a nagybojárságot egyre inkább egymáshoz fűzik érdekeik; sok nagytőkés egyben földbirtokos is és fordítva. A burzsoázia egy része azonban, amely nem volt kapcsolatban a földbirtokosokkal, és amelynek fejlődési lehetőségeit rendkívüli mértékben korlátozták a fennálló feudális termelőviszonyok, — a dolgozó tömegek nagy részének teljes vagy részleges személyi függése —, szövetkezik a bojári nagybirtok állandó terjeszkedése folytán létérdekeiben fenyegetett kisbojársággal. A burzsoáziának ez a része és a kisbojárság, Mihail Kogălniceanunak, valamint az 1859-ben egyesült havasalföldi és moldvai fejedelemségek, tehát a román nem-

zeti állam első fejedelmének, Alexandru Ion Cuza vajdának a vezetésével továbbra is kitart az 1848-as forradalom egyes demokratikus követelései mellett. 1866. február 11-én azonban a nagybojárság és a liberális burzsoázia szövetsége államcsínnyel megbuktatja Alexandru Ion Cuza fejedelmet, hogy helyébe Hohenzollern Károlyt „importálja" nyugatról, terveinek biztosítására.

Filimon irodalmi tevékenysége támogatja Kogălniceanu és Cuza politikáját. A „Régi és új urak"-ban a kiszipolyozott parasztság mellett foglal állást, a földesurakkal, bérlőkkel és főpapokkal szemben. Filimon itt éppen azokat a kérdéseket veti fel, amelyek Kogălniceanu és Cuza fejedelem politikájának központi kérdéseihez, a kolostorok földjeinek államosításához, a jobbágyfelszabadításhoz, a parasztok földhözjuttatásához és Románia függetlenségéhez vezetnek.

•

Nagy írói tervét Nicolae Filimon nem valósíthatta meg: nem írhatta meg a „Régi csokojok" mellé az „Új csokojok"-at. Nem állíthatta pellengérre Tudor Vladimirescu árulói mellé Bălcescu árulóit is. Ez azonban semmivel sem csökkenti regényének értékét. Filimon publicisztikai és szépirodalmi tevékenységéről alkotott képünk így is teljes.

Mi az tehát, ami Filimon írói tevékenységét döntően jellemzi? Mélységes szeretete a román dolgozó tömegek, a román parasztság iránt és határtalan gyűlölete elnyomóival, szipolyozóival szemben.

Ezt juttatja kifejezésre novelláiban, de erről szól regénye is. Erről az alapról indultak el író-utódai, a román írók legjobbjai — köztük Sadoveanu, — hogy a román kritikai realista regényirodalom megteremtése után ma a szocialista regény megteremtéséért harcoljanak.

A magyar olvasó Nicolae Filimon örökségének legértékesebb részéből a román nép történetének egy szakaszát ismeri meg. Megismeri a román nép mérhetetlen szenvedéseinek egyik időszakát s a román dolgozókkal együtt gyűlöli meg még jobban a polgári-földesúri Románia egykori csokojait, urait.

A regény Jósika, Eötvös és Jókai művei mellé kerül a magyar olvasó emlékei között.

FODOR SANDOR

RÉGI ÉS ÚJ URAK

AVAGY

„EGYIK KUTYA, MASIK EB“

AJANLAS

Nagyságos uraim!

Régóta úgy járok-kelek ezzel a novellával éjjel-nappal, akárcsak Diogenes: olyan osztálybeli embereket keresek, akiknek ajánlhatnám. Először a bojárokat akartam megtisztelni véle, de komolyan meghányván-vetvén a dolgot, megváltoztattam szándékomat. Mert jóllehet se szeri, se száma az elfajult senkifiaknak, akik befurakodtak ebbe az osztályba, mely másfél századon át szenvedte idegenek minden csapását és merényét, mégis találni benne olyan nemes érzésű, igazi román szívvel megáldott férfiakat, akik eddig is, most is, és meg vagyok győződve, hogy a jövőben is, sok jót tesznek hazájukért.

A bojároktól a kereskedőkhöz loholtam. Megtekintettem minden vásárcsarnokot, a legnagyobb és legfényesebb üzletektől a nyomorúságos szatócsbódékig. Láttam tőke nélkül kérkedő, becstelen pénzváltókat, akik mértéktelenül nagy kamatjaikkal szipolyozzák az embereket; boltjaikat talmi áruval és hazug tükrökkel ékesítő

lipszkánokat és kézműárusokat, akik nagy tőkések szerepében tetszelegve botrányos csődökkel döntik romlásba a társadalmat; mert ilyesmi igen könnyen megesik a mi országunkban. Szatócsok repceolajat árusítanak ételolaj helyett, kaviccsal szaporítják a rizskását, hogy többet nyomjon a mérlegen; árpával meg paszullyal keverik a kávét. Láttam, hogy korcsmárosok vízzel elegyítik és kétfenekű itcével mérik a bort; a mészárosok meg a kupecek hamis mérleggel árusítanak. És felettébb elkeseredtem, mert gazságuk óriási; dehát e csalók csak amolyan közönséges tolvajok és csokojok*, akik szakdiploma nélkül kerültek ki a ti iskoláitokból . . . Sietve igyekeztem a falvak és tanyák népe közé. Szóba elegyedtem öregjével-fiataljával; igazság szerint ők sincsenek híján, szegények, a gyarlóságoknak, de közöttük sem találtam meg, akiket kerestem. Isten házát sem kerültem el s lelkiismeretesen számba vettem a klérus felső és alsó köreit. De jaj! milyen kiábrándulás! . . . Ott, ahol úgy véltem, hogy a keresztény alázat és jámborság szimbólumaira, a botra és a tarisz

---

* *Csokoj* — A regény román címe „Ciocoii vechi şi noi" A roman nép csokojoknak eleinte a hirtelen meggazdagodó és a népet kegyetlenül kiszipolyozó urakat nevezte Később általánosította ezt az elnevezést az urakra — A továbbiakban a lapalji jegyzetek Nicolae Filimon eredeti jegyzetei, melyeket külon jelzés nélkul kozlünk A regényben elófordulo neveket és idegen elnevezéseket a 381 oldalon talalható névmutatoban magyarázzuk *(A szerkesztő)*

nyára lelek, ott általánosan uralkodó tudatlansággal, irigységgel, dolyffel, kapzsisággal és más halálos bűnökkel találkoztam. Óvakodunk papirra vetni valamennyit, mert a sajtótörvény kétségtelenül tíz évi sóbányára ítélne bennünket.

Ilyen sok hiábavaló keresgélésbe belefáradván, el akartam égetni művemet, de amikor éppen a lángok martalékául dobtam volna hathónapi munkám gyumolcsét, ti jutottatok eszembe, különböző pártokhoz és osztályokhoz tartozó csokojai a tollnak, és ősünkkel, Pilátussal együtt kiáltottam· „Ecce homo", avagy „Ime, az én embereim!"

Néktek tehát, bűnök ragyogó üstökösei, néktek, kik mindenükből kiforgattátok uraitokat; s azok vagyonának romjain hágtatok feljebb, akik nem hagyták, hogy nyomorúságban vesszetek el; néktek, kik penészként rothasztjátok birodalmak és fejedelemségek alapjait; néktek, kik krajcárokat oroztatok kis hivatalaitokban és ezerszámra loptátok az aranyat magas méltóságok polcain, s most, hogy földbirtokok és paloták urai vagytok, sárral fröcskölitek be jóltevőiteket, — néktek, és csak néktek ajánlom ezt a gyönge és jelentéktelen írást. Olvassátok figyelmesen, uraim, és ha szem elől tévesztettem valamely gazemberséget, jegyezzétek fel naplótokba és küldjétek el nekem, hogy hozzáfűzhessem a második kiadáshoz

PROLÓGUS

Semmi sem veszedelmesebb az újjászervezésre váró államra nézve, mint ha jöttmentek kezébe kerül a kormány gyeplőszára, akik szolgáknak születtek, és akiket arra neveltek, hogy még a kövekből is olajat üssenek.

Platon megmondta már kétezer esztendővel annakelőtte, hogy a csokoj vonásainak megrajzolásához kezünkbe vettük a tollat: becsületes polgár számba csak akkor mehet valaki, ha Isten félelmében nevelkedik és gyermekségétől felnőtt koráig erényes, igaz emberek társaságában él.

A csokoj minden időben és minden országban megvesztegethető, kétszínű, gyáva, gőgös, telhetetlen, kegyetlenségig durva és határtalanul becsvágyó ember, aki nyomban kimutatja fogafehérjét, mihelyt elérte törekvései célját.

A gazdag ember házatája — kivált az idegenből idekerült gazdagé — az a melegágy, melyben a becsületnek és valamennyi polgári erénynek ezek az ellenségei tenyésznek. Idejön a szolgalelkű csokoj és kérve-kéri a bojárt, hadd szol-

gálhasson egy darab kenyérért, szállásért és gúnyáért, nehogy megvegye az Isten hidege.

Az első években ezek a két lábon járó rókák, akik kétszínűségben és fortélyban túltesznek Aesopus és La Fontaine meséinek négylábúin is — sülve-főve együtt vannak a minden hájjal megkent régi cselédekkel és nagy igyekezettel lesik el tudományukat, úgyannyira, hogy húsz éves korukban már nagyon jól tudják, hogyan kell lelopni a kotlót a tojásról, hogy ne vartyogjon, másszóval: tudják, hogy mennyit lehet ellopni a kisebb háztartási költségekből, mennyit a nagyobb beszerzésre szánt összegekből, mennyit a birtokok árendájából és általában az általuk szolgált bojárház sok más jövedelméből.

Tudott dolog, hogy az úri házak szolgái között, mint minden közfoglalkozásban, bizonyos hierarchia uralkodik. Igy aztán a csokoj néha háziszolgaként kezdi pályafutását, vagy más esetben libériás inasként, akit a bojár hintójának végébe ültetnek — aztán lassanként étekfogó, majd udvarmester, végül pedig maga is bojár lesz. Bár sokan gúnyolják újsütetű bojárnak, gyermekei már igazi bojárok és bojárfiak lesznek.

Miközben a csokoj a bojárhintó hátsó bakján ül, kiismeri gazdája valamennyi gyöngéjét, s amennyire tőle telik, ki is használja azokat a maga javára és ura kárára. Igen sokszor megesik azonban, hogy a csokoj gazdájának erényei is vannak. Ezekről azonban a csokoj nem vesz tudomást, mert az egyenesség nem fér össze te-

kervényes gondolkozásával és mert elindult azon az úton, hogy mindenáron felkapaszkodjék.

Mint étekfogó, annyira megszokja az inyenc ételeket, hogy nem tud meglenni fácánpecsenye, pármai túró, veronai szalámi, lágy ikra, franciaországi konzervek s Európa leghíresebb hegyeinek borai nélkül. Igy aztán, mire a csokoj udvarmester lesz, megromlott már testében-lelkében, a csontja velejéig.

Amikor a cselédség ranglétráján erre a legutolsó és legmagasabb fokra jutott, a csokoj elővigyázatossá válik, akárcsak valami . . . európai miniszterelnök. Éjjel-nappal egyetlen gondolat foglalkoztatja: milyen úton-módon gyüjthetne vagyont. Képzeletében különféle tervek születnek, egyik sotétebb a másiknál; meghányja-veti valamennyit és ha kivihetőknek találja őket, lelkiismeretfurdalás nélkül lát hozzá megvalósításukhoz.

Nem egy filozófus és tudós mondta, hogy a lelkiismeret a bűnöző legkegyetlenebb bírája. Lehetséges, nem tagadom; de az udvarmester tudja a módját, hogyan lehet e könyörtelen bíráló'ból éppen neki való tanácsadót faragni.

Ezt mondja magában: — Minden ember Isten teremtménye és joga van a mindennapi kenyérhez; miért van tehát némelyiknek többje, mint amennyi szükséges, míg másoknak még a puszta megélhetéshez szükséges javak is hiányoznak? Miért hatalmasok egyesek, mások pedig számon kívül miért maradnak? Egyik miért ura kiterjedt

uradalmaknak, míg sokan sírhelyüket sem mondhatják magukénak? Természetellenes állapot ez — állapítja meg a bölcs udvarmester — minden erejéből küzdeni iog ellene — teszi hozzá ráadásul.

Nem sok idő mulva, leleményes udvarmesterünk nagy hévvel lát hozzá a társadalmi viszonyok egyengetéséhez. Próbálkozása csoda mód sikerül; vagyoni helyzete ugyanolyan rohamosan javul, mint ahogyan a gazdájáé romlik. Egy kis birtokot, egy-egy szőlőcskét és más apróságot vásárol, ami könnyűvé s kellemessé teszi az életet.

Miután már eléggé kifosztotta a szerencsétlen bojárt, aki nem hagyta éhen pusztulni az útszélen; és miután elnyerte a pitári rangot, — nincs udvarmester, ki ne áhítoznék erre, — emberünk valami ürügyet keres és faképnél hagyja gazdáját, éppen, amikor annak legnagyobb szüksége lenne rá.

Tudvalevő, hogy a lopkodásból meggazdagodott ember, akármilyen gazdag legyen is, sohasem elégszik meg vagyonával; éppen ellenkezőleg, vagyona gyarapításának újabb és újabb módját keresi. A házasság tehát számára ismét kiaknázandó kincsesbánya. Valamennyi gazdag lány kérőjeként kelleti magát; házasságközvetítőket küld szerte az országba és csak akkor házasodik, ha kedvére való hozományra akad. Szikrányit sem nyugtalanítja, hogy az az asszony,

akiéhez sorsát köti: fiatal, szép és jólnevelt-é, vagy rút és feslett életű.

Aki csak azért házasodik, hogy vagyonát gyarapítsa, sohasem lel jóravaló asszonyra. Tudja ezt a csokoj, de számba se veszi, mert nagyratörő terveinek megvalósításán kívül nincsen más vágya. Jóformán vége sem szakadt még a mézesheteknek és a csokoj háza máris kávéházzá, a társadalom szemétjének találkahelyévé válik. Felesége Messalinává züllik; gyermekei Isten tudja kinek jóvoltából jönnek a világra, a cselédség között nevelkednek és éppen, amikor a feslettség legmélyebb pontjára süllyednek, franciaországi tanulmányútra meneszti őket.

A szerencsétlen gyermekek, erkölcsi nevelés és a tisztes szülői ház jó példája híján, az erényesség vértje nélkül, mindjárt Párizs kapujában romlott nők karjaiba és züllött fiatalok társaságába kerülnek, akik még jobban megrontják valamennyiüket. Amikor pedig visszatérnek hazájukba, a civilizált Európa fényei helyett csak bűnt és feslettséget hoznak haza. És ha egyikmásik tanul is valamit, minden erkölcsi alap nélkül való szellemi műveltségéből több rossz, mint jó szakad erre a szerencsétlen országra, mely hasonló viperafajzatokat melenget kebelén.

Az államférfivá felcseperedett csokoj vagy csokojfi sokmindenben és főként magatartásában különbözik a becsületes embertől. Nem foglal állást végérvényesen semmiféle politikai doktrina mellett, egyetlen pártnak sem lesz hűséges köve-

tője, nem egyenes és pártatlan jelleme miatt, hanem azért, mert valamennyi politikai doktrinát és pártot a maga javára használ ki.

A hazaszeretet, szabadság, egyenlőség és hűség szent neveit hangoztatja politikai gyűléseken és magánjellegű összejöveteleken, de ezek a honpolgári erények, melyekkel olyan hivalkodóan parádézik, nem egyebek számára, mint a hatalom felé vezető lépcső fokai; és ha ezek nem bizonyulnak elég hatékonyaknak, idegenekhez nyargal és a saját hazájában tőlük fogad el hivatalt.

Ahogy méltóságra jutott, melyért minden aljasságot elkövetett, minden megaláztatást elszenvedett, melyért annyit szónokolt a világ minden erényéről, anélkül, hogy egyet is átérzett volna közülük — a csokoj leveti arcáról a kétszínűség álarcát s kicsinyes lelke nyomorult és rút mezítelenségében mutatkozik a világ előtt.

A mult sok szenvedésétől és megaláztatásától eltorzult szíve képtelen bármely szép és emberi érzelem befogadására. Zavarja a sajtószabadság, mert felfedi életének gazságait és nem engedi mindenéből kiforgatni az államot s a magánszemélyeket. Az államhivatalokat a legnagyobb bőkezűséggel osztja szét sorstársai között, és hogy minél jobban kihasználhassa a hivatalok rendjét, magához hasonló csokojt vesz maga mellé és általa kufárkodik a szerencsétlen tisztviselők kenyerével.

Ime, minden ország csokojának típusa, de kivált a mi országunké, ahol az igazi civilizáció fénye még nem oszlatta szét a tudatlanság és romlottság sűrű fellegeit. Ime a típus, melyet fejlődésének különböző szakaszain szeretnénk nyomon kísérni századunkban, — a fanarióta idők hosszú köpenyes csokojától, akiknek övén még ott lógott a tintatartó, egészen napjaink frakkos, fehérkesztyűs csokojáig.

ELSŐ RÉSZ

RÉGI CSOKOJOK

1813-tól 1824-ig

I. Fejezet

DINU PATURICA

Az 1814-es esztendő októberének egyik reggelén egy huszonkét éves, alacsony növésű, sötétbarna ábrázatú ifjú álldogált Andronache Tuzluc főposztelnyik házának lépcsőjén. Ravaszul csillogó fekete szeme, feltartott, vékony orra zabolátlan nagyravágyásról és gőgről tanúskodott. Szakadozott hátú, damaszkuszi selyemből szőtt kabátban támaszkodott a bejárat egyik oszlopához; kávészínűre festett háziszőttes vászonnadrágját üveggyönggyel kivarrott szélű sál szorította a dereka körül; mezítlábra húzott szattyánbőr cipője piros lehetett valamikor, de kifakult az idők folyamán; övében hatalmas rézkalamárisok

lógtak, bársonykelméből csavart fejrevalójának eredeti színe elveszett a sokféle tarka folt között; főöltözéke egy fényes szálú piros szövettel bélelt szalmasárga ujjas volt. Elgondolkozva állott s arcvonásairól világosan le lehetett olvasni, hogy ezt a merész képzeletű ifjút nagyratörő tervein kívül nem foglalkoztatja egyéb, mint azok az akadályok, amelyek tervei útjában állhatnak.

De kinyílott a lépcső fölötti ajtó és megjelent az ifjú előtt egy arnauta. Gazdagon zsinórozott ruhát viselt, övében pisztolyt és jatagánt, fején rókaprémes vörös tatársapkát. A büszke albán figyelemre sem méltatta a szegény, törökösen hajbókoló fiút és stentori hangon kiáltotta:

— Hé, Ioan, hajts a bojár hintójával a lépcső elé!

A kocsis cserdített néhányat ostorával és miután egy-két furfangos mozdulattal megcsillogtatta mesterségbeli tudását és hozzáértését, a lépcsőhöz állította a fogatot.

Nemsokára hallani lehetett a főposztelnyik renyhe és nehéz lépteit, amint egyenletesen ereszkedett alá a lépcsőn. Az ifjú, aki a legkisebb mozdulatra is feszülten figyelt, meghallotta a zajt és olyan képpel, mely elárulta izgatottságát, felvett a földről két kosarat, — pisztráng volt az egyikben, néhány tyúk a másikban — azután gépies mozdulattal kivont kebléből egy pecsétes borítékot, összébbhúzta magán ujjasát, levette fejéről bársony fejrevalóját, fedetlenül hagyva egészen kopaszranyírt fejét, melynek csak a tete-

jén meredezett néhány hajszál — s alázatos testtartással várta a bojár érkezését.

Végül is megjelent a posztelnyik sztambuli sállal övezett galambszurke selyemkontösben, fején süveggel, orráig beburkolózva hiuzprémes ujkposztó-kopenyegébe Észrevette a fiút s a főrendű bojár tekintélyének súlyával vetette oda a szót:

— Ki fia vagy, hé és mit akarsz tőlem?

Az ifjú térdre esett és megcsókolta a köpeny szegélyét. Bátortalan, szánalmat keltő hangon válaszolt:

— Számos boldog esztendőt érjen meg nagyságod! Dinu Păturică vagyok, magasságod hajdani udvarmesterének, Ghinea Păturică harmadrangú tiszttartónak, nagyságod legalázatosabb szolgájának érdemtelen gyermeke

— Jó, jó, de azt mondd meg, mit akarsz tőlem?

— Levelet hoztam apámtól, nagytisztességű, nagyságos, nemes és nemzetes uram.

— Addsza ide, hadd lám azt a levelet

Az ifjú földig hajolva közeledett a posztelnyikhez és átadta a borítékot; majd ismét térdre esett és úgy várta a választ.

A bojár feltörte a pecsétet és a következőket olvasta:

„Felettébb kegyelmes, nemes és nemzetes uram, legalázatosabb szolgájaként hajtok fejet.

Mint hűséges szolga, szent kötelességből tuda-

kozódom Nagyságod szerencsés és nékem különösen drága egészsége felől, hogy azt megtudván, nagy legyen szívemnek ő gyonyörűsége. Mert, Isten kegyelméből, jó egészségnek örvendek és forgolódom szerény kis vámszedői hivatalomban, melyet nékem juttatni kegyeskedett. Megkaptam Nagyságod igen tisztelt levelét, s amit csak parancsolt nékem, folyamatba tettem. Azt a negyven embert: szabadost, halászt, gulyást, vadászt és fuvarost, szétküldtem az egész megyébe és hiszem, hogy Isten segedelmével, meg alázatos szolgáinak hozzáértő ügyessége által, kevés idő mulva megtelik Nagyságod udvara minden szükségesekkel.

Kéréssel is fordulok az én uramhoz. Fiamat, ez alázatos levél átadóját, aki kinőtt már a gyermeksorból, bár igyekeztem megtanítani minden ügyességre és fortélyra, ami egy igazi íródeáknak ékessége kell, hogy legyen, de mindez nem lévén elegendő, Nagyságodhoz küldom, hadd csiszolódjék, hogy holnap, holnapután ő is megjelenhessék az emberek előtt.

Fogadja Nagyságod kegyesen ezt a két kosár pisztrángot és a tíz tyúkot, melyeket magam neveltem és hizlaltam

Nagyságodnak alázatos és szerény szolgája,

Ghinea Păturică, harmadrangú tiszttartó.
Ot Bucov, sud Saac."

Miután Andronache posztelnyik elolvasta a levelet, hívatta udvarmesterét és így szólt hozzá:

— Vedd a pisztrángos kosarakat és küldjed a . . . tudod hová! Ezt a csirkefogó kölyköt meg tartsd az udvaromnál és tedd meg egyelőre pipatisztogatónak.

A bojár szavaira majd kiugrott Dinu Păturică szíve az örömtől. És nagy igazsága volt, mert azzal, hogy a posztelnyik szolgálatába fogadta, féllábbal már felhágott Fortuna szekerére.

A kocsis időközben megcsippentette ostora hegyével a lovakat, s a hintó kigördült az udvarról. Az udvarmester fogta a pisztrángos kosarat, a tyúkokat, és uraságra áhítozó új sorstársa kíséretében felment a ház nagy lépcsőjén, áthaladt valami termen, majd egy elég sötét folyosóra érve megállott és így szólt Dinu Păturicához:

— Itt a szobád, ezt szántam szállásodul. Menj be. Egy óra mulva visszajövök és megtanítlak a pipatisztogatás mesterségére, amivel a nagyságos úr megtisztelt.

Az új csokoj megvárta, míg az udvarmester eltávozik, aztán lement az udvarra s felemelte rongyaival teli átalvetőjét. Ez volt a vagyona, amit a szülői házból magával hozott. Szélsebesen felrohant a lépcsőn, be a szobájába s minden holmiját helyére rakosgatta.

A szóbanforgó szoba széle-hossza egy öl volt Az egyik sarokban török kávéházak kemencéihez hasonló tűzhely állott, rajta hatalmas ibrik,

melyet minden oldalról hunyorgó parázs vett körül. A másik sarokba szekrényt állítottak. Üvege mögött egész sor meggyfa- és jázminpipaszár sorakozott, sárga borostyánkőfejekkel. Valamivel fennebb, külön rekeszben egy csomó kávéscsésze volt ezüsttányérokkal s néhány dulcsászás tállal. A szekrény legalján ezüst mosdótál állott, melynek fedőjére gömbölyű pézsmaszappant tettek. A szekrény mellett kék gyapjúpokróccal betakart nyomorúságos deszkaágy volt s a falon olcsó festékkel mázolt papírképek függtek. Az egyikre a Cesme-Limán-i tengeri ütközetet festették, azt a jelenetet, amikor Orlov herceg felgyújtja a török flottát, a másik pedig Hangerli herceg megöletését ábrázolta, amint a török Porta küldötte meggyilkolja

Dinu Păturică gyors és megvető pillantással mérte végig szobáját, majd kinyitotta az ablakot és kitekintett az udvarra. Figyelmesen vette szemügyre a bojárudvaron nyüzsgő tyúkok, libák, rucák, darvak és vadlibák sokaságát; majd a konyha felé fordult és rengeteg különböző nagyságú lábas láttára, melyben Fanar legizesebb ételei készültek, leírhatatlan boldogságtól színesedett ki arca. Néhány percnyi mélázás után így szólt magában: — Itt vagyok végre az ígéret földjén, rátettem kezem a kenyérre és a késre: csak bátorság, türelem, meg egy kis tettetés és életrevalóság, s holnap, holnapután nékem is — akárcsak ennek a fanariótának — sok nagy házam és birtokom lesz.

II Fejezet

ANDRONACHE TUZLUC, Ő POSZTELNYIKSAGA

Hagyjuk békében nagyravágyó csokojunkat, hadd szője nyugodtan terveit: hogyan forgathatná ki mindenéből gazdáját. Ahelyett, hogy megzavarnók merész álmait, ismertessük meg inkább olvasóinkkal Andronache Tuzluc ő posztelnyikságát.

Ez a fanarióta George Caragea fejedelem kíséretével jött Konstantinápolyból és lábbeligondozó volt a fejedelmi udvarban.

Mint fanarióta, aki Fanar negyedének egyik szűk utcájában látta meg a napvilágot, ott, ahol a legsötétebb cselszövényeket készítik elő, melyek valamikor a görög-római birodalom pusztulását is okozták, születésével örökölte az ármánykodás és hízelgés adományát és tapasztalatból tudta már, hogy csak asszonyi segítséggel nyílik meg a mennyei és földi paradicsom kapuja. Éppen ezért rágalmainak valamennyi ütegét a fejedelemasszony és különösen Caragea fejedelem szeretett leánya, Ralu fejedelemkisasszony udvarhölgyei ellen irányította.

A kényes és szeszélyes fejedelemkisasszonyt egyik udvarhölgye segítségével ismerte meg, akivel csak e célból szerelmeskedett. Fanariótánk egy éven keresztül olyan szolgálatokat tett a fejedelemkisasszonynak, mint amilyenekkel hajdan Mercur szolgált a görög Olympos legna-

gyobb istenének, azzal a különbséggel, hogy a fejedelemkisasszony nem jutalmazhatta meg halhatatlansággal, ehelyett azonban a főkamarási kinevezés fejedelmi okiratát juttatta kezéhez.

Olyan fejedelem főkincstárnokának lenni, akinek oly szép fia van, mint Paris s oly kicsapongó, mint Don Juan; valamint oly szép fejedelemkisasszony segítségével emelkedni a magas méltóságra, mint Menelaos Helenája, aki ugyanakkor oly ledér, mint Phrine és Kleopatra, — kétségtelenül felér Kalifornia aranybányáival!

Fanariótánk, amennyire csak tőle tellett, kihasználta főkamarási tisztét és amikor látta, hogy a kincstárban már nem maradt ellopnivaló, először megvásárolta a boradók és jühlegeltetési díjak hivatalát, majd később a fejedelmi fegyvernok méltóságát. Igy aztán, tolvajokkal és útszéli rablókkal közösködve, minden elképzelhető módon három esztendeig szipolyozta az országot; ezalatt vásárolt magának vagy tíz földbirtokot, néhány család cigányt, több házat, szőlőket és még sok egyebet. Hasonlóképpen ármánykodással és aljas módon szerezte meg a főposztelnyiki méltóságot is.

Egyetlen kívánságának kellett teljesülnie még, hogy boldogsága az egekig érjen.

Régóta halálosan szerelmes volt C... román bán fiatal és egyetlen leányába, Máriába. De a szép lányka apjának rangja, a gyermek lelkének nemessége és tisztasága, cselekedeteinek illendősége és szelidsége a romlott szerencsefi min-

den hiú kívánságát szertefoszlatta. Több ízben próbált elmenni a bánhoz, hogy megkérje leánya kezét, de valami végzetszerű érzés mindig megakadályozta szándékában. A kétség és csüggedés pillanataiban mogorva lett és rettenetes. Az igazság, melyet Isten még a legnyomorultabb ember szívébe is beleoltott, azokban a pillanatokban benne is megmozdult. Mintha csak tükörben mutatta volna minden gvalázatosságát, melynek elért nagyságát köszönhette, és mintha jobbik énje szólította volna: — Nézzed galádságaidat, te nyomorult és ne merészeld elhervasztani mérges leheleteddel az Úr liliomát, melyet a siralomnak eme völgyébe ültetett.

Bár az igazság azért oltatott az ember szívébe, hogy megmutassa a boldogság felé vezető utat, mégis a végzet akaratából, majdnem mindig a test szenvedélye kerekedik fölébe e szent érzésnek, amely pedig mindannyiszor jelentkezik, valahányszor valami becstelenséget szándékozunk elkövetni.

Igy történt ez a mi fanariótánkkal is; lelkiismeretfurdalása úgy eltűnt, mint a villámfény, vagy mint a pillanatnyi félelem a gyermekek szeméből, szüleik gyöngéd dorgálása után. Egy szép napon mégis csak elhatározta, hogy meglátogatia a bánt. Sok széptevés, meg hizelgés után előhozakodott kívánságával: azt a kitüntetést kérte, hogy veje lehessen.

Az öreg bojárt elképesztette a fanarióta hallatlan merészsége, de nagyon jól tudta, milyen

tekintélye van annak Caragea fejedelem előtt és mennyi bajt zudítana magára a nyílt visszautasítással. Úgy tett tehát, mintha örömmel fogadná kérését, és hagyta, hogy a másik álmai egébe ragadtassék.

Pedig a görög leolvasta az öreg arcvonásairól iránta érzett gyűlöletét, de nem esett kétségbe, hanem azzal a reménységgel sietett Caragea fejedelemhez, hogy erőnek erejével veszi majd el azt, amit az öreg diplomatikusan megtagadott tőle.

Három nappal a beszélgetés után C... bán komor gondolatokba merülten sétálgatott háza kertjében. Nyugtalanították a hazájában uralkodó szomorú viszonyok, melyekbe a rabló és pusztító kormányzat taszította az országot; de még jobban nyugtalanította egy iszonyatos álom, mely nagy veszedelem közeledtét sejtette vele.

Váratlanul a ház egyik szolgája lépett elébe és jelentette, hogy a fejedelem küldönce kíván szólni véle.

— Hadd jöjjön — mondta a tiszteletreméltó öreg és hófehér üstökére nyomta süvegét, majd elgondolkozva forgatott ujjai közt egy narancsvirágot.*

A küldönc bejött a kertbe s a Keleten szokásos hajlongások közepette átadott a bánnak egy

---

* A román ember, szokása szerint, amikor szomorú gondolatok töltik el, fejébe nyomja kucsmáját Román gesztus ez, melyet ma is híven őriznek a paraszt lakosság körében

lepecsételt borítékot, majd kissé hátrahúzódva, tisztelettudóan várakozott.

A bán felnyitotta a borítékot és a következő levelet találta benne:

„Bán uram! Holnap reggel jelenjél meg udvaromban, titkos közlendőim vannak.

Ion Gheorghe Caragea."

Az öreg bojár visszatette a borítékba a levelet, a borítékot meg köntöse elülső zsebébe süllyesztette, aztán így szólt a küldönchöz: ,

— Mondd meg ő nagyságának, hogy aszerint teszek, ahogy parancsolja!

A fejedelmi küldönc földig hajolt és elment, hogy teljesítse küldetését, az öreg pedig nehéz szívvel indult neki a mindkét oldalon rózsákkal és jázminokkal szegélyezett ösvénynek, majd megállott egy keleti stílusban épített kerti lak e'őtt. Megállt kissé és elgondolkozott, mielőtt a lépcső grádicsára tette volna lábát. Nem tudjuk, milyen gondolatok foglalkoztathatták, csak annyit tudunk, hogy arcvonásai néha szigorúakká. máskor fájdalmasokká váltak, egyszer-egyszer pedig halvány mosoly jelent meg sápadt ajkán, hogy villámgyorsan el is tűnjék, mélységes szomorúságnak adván át helvét.

Rövid habozás után, végül is felment a lépcsőn és belépett a házba. Bent négy asszonyra talált; kettő közülük font, egy gyapjút fésült, a másik meg harisnyát kötött.

Az asszonyok között egy tizennégy esztendős leánygyermek ült és virágos ingvállat hímzett. Soha nem egyesítette a természet egyetlen emberi lényben a szépségnek annyi árnyalatát, mint ebben a fiatal leánykában. Hollófekete szemöldök és szempilla árnyékolta éjsötét szemét. Fehér bőre bíborszínben játszott, ajkai a rózsákkal vetekedtek, szép fehér fogai kristályként csillogtak — egyszóval minden csudálatos összhangban volt bámulatos liliomtermetével s nimfakecsességű kezével. Valóban, csak az ókori görögök szobrain látható a szépségnek ilyen gazdagsága

Amikor a tiszteletreméltó öregúr belépett, kezét mellén keresztbetéve állott fel a négy asszony. Az öreg intett, hogy kimehetnek; s ahogy magára maradt a gyermekkel, megkérdezte tőle:

— Kedves leánykám, hogy érzed magad?

— Nagyon jól, apácskám.

— Még csak meg sem csókolod szerető atyád kezét?

— Dehogynem, apám, hogyne csókolnám? — s már szaladt is ősz apjához és ártatlan kedvességgel csókolta meg kezét.

Az öreg keblére ölelte gyermekét s olyan gyöngéden csókolta meg homlokát, ahogyan csak szülők tudják.

Határtalan szeretettel nézett egymás szemébe apa és gyermeke. Leültek egy fehér rojtokkal díszített vörösposztójú velencei pamlagra, majd néhány pillanatnyi hallgatás és gondolkozás után így szólt leányához az öreg:

— Mária, te napról napra szebb leszel, mint a nyíló rózsa a nap sugarától. Mostantól boldogságodra kell gondolnom, hátha találnék egy jóravaló fiatalembert, akihez férjhez adhatnálak.

A szép Mária elpirult ezekre a szavakra és földre sütötte szemét.

— Nos, mit szólsz hozzá, gyermekem? — nógatta az öreg. — Miért nem felelsz? Talán félsz tőlem, öreg édesapádtól?

Mária semmit sem válaszolt. Zavar és mélységes szomorúság tükröződött arcán, ami ugyancsak meggondolkoztatta az öreget. Szerette volna megérteni a szegény gyermek szenvedésének titkát és elhatározta, hogy kertelés nélkül szól vele.

— Tudod-e, kedves Máriám — folytatta tehát, — hogy a fejedelemasszony, meg a többi bojárasszony csak a te szépségedről beszél? Tudod-e, hogy a fejedelem ő nagysága már ki is választotta jövendőbeli férjedet?

Mária reszketni kezdett e szavakra, de összeszedte magát, könyörgő szemmel nézett apjára és így szólt hozzá:

— Megkérdezhetem-e, édesapám, ki lenne az a rendelt férj?

— Miért ne, leányom? Egyike Caragea fejedelem legkedveltebb bojárjainak, fiatal, szép és gazdag.

— Hogy hívják?

— A nevét akarod tudni?

— Igen, apám.

— Jól van, gyermekem, a te jövendőbeli férjed Andronache Tuzluc posztelnyik.

— Ah! Hagyja, édesapám, ne is említse nékem többet ezt a nevet, ha csak nem akarja holtomat. Mondja meg, könyörgöm, mit vétettem, hogy szerencsétlenné akar tenni egész életemre? Vajjon mind kivesztek ebből az országból a hazai bojárok fiai? Hát már senki mást sem találnak azon a kiállhatatlan fanariótán kívül?

Az öreg bojárt örömmel töltötte el, hogy Mária megveti a sehonnai görögöt; de hogy jobban megbizonyosodjék efelől, úgy tett, mintha nem vette volna észre a leányka nemes felindulását és utálatát.

— Úgy, tehát gyűlölöd a posztelnyikot — mondta. — De miért gyűlölöd, leányom?

— Úgy érzem, hogy engesztelhetetlenül gyűlölnöm kell azt az alávalót.

— Hátha csalódsz, leányom.

— Nem, apám, semmiképpen sem. Az olyan ember, aki két-három évvel ezelőtt még sarugondozó volt és kinn vette meg az Isten hidege kapunk előtt, most pedig atlaszban, bársonyban, cobolyprémes ruhákban pöffeszkedik, nem lehet más, csak alávaló. Ezt mondja az eszem, aztán meg kegyelmed szavából is ezt értettem, amikor D... szerdárral beszélgetett. Hát nem kegyelmed mondta a szerdárnak, hogy ez a fanarióta mindenét Ralu fejedelemkisasszony és a fejedelem fia körül teljesített aljas és szégyenteljes szolgálatok árán szerezte gazdájától? Nem

értem, édesapám, hogyan adhatná hozzá egyetlen gyermekét ehhez az aljas csokojhoz, aki a Fanar minden féktelenségét és gazságát magával hozta közibénk; aki fényes nappal lop és mindenükből kiforgatia az embereket, akinek kezén még most is érzik a fejedelmi hintó lószerszámainak kibírhatatlan szaga. Inkább elevenen temetkezem el egy kolostorban és egyedül siratom szerencsétlenségemet, semmint hogy Caragea legbecstelenebb csokojának legyek a felesége.

Megreszketett az örömtől az öreg bojár, amikor Mária gyűlölettől izzó, megvető szavait hallotta; majd meleg szeretettel tekintett a fiatal leánykára és így szólt:

— Jöszte karjaimba, gyermekem, mert méltó vagy nagyapáink és ükapáink véréhez. Mától kezdve nincs mitől félned. A nyomorult görög iránti engesztelhetetlen haragod elég bátorságot ád nekem, hogy ellene szegüljek Caragea parancsának és megfélemlítésének. Vígasztalódj, leányom és bizzál szülőd hozzád való szeretetében.

Másnap reggel kilenc órakor a lépcső előtt várt a hintó az öreg bojárra. Nemsokára meg is jelent a ház tornácán meggyszínű atlasz köntösben a tiszteletreméltó ősz férfi. Sötétkék posztómentéjét konstantinápolyi sál övezte Lábán szattyánbör csizmát és papucsot, övében arany handzsárt, fején meg pirostetejű cobolyprémes süveget viselt. Mögötte leánya jött, a

ház cselédeivel és szolgáló asszonyaival. Közülük nagy sietve kivált egy húszéves fiatalember, feje kockás kendővel volt bekötve, posztókabátot és földigérő merinói gyapjúruhát hordott. Szaporán jött le a lépcsőn, kinyitotta a kocsi ajtaját, s miután a bojár felszállt, a hátulsó bakra ülve odaszólt a kocsisnak:

— A fejedelmi udvarba!

Két gyakorlott ostorpattintás elegendő volt a paripáknak, hogy elrohanjanak a hintót Caragea fejedelem udvara felé.

*

Kissé megszakítjuk az elbeszélés fonalát, hogy sebtiben tájékoztassuk olvasóinkat, hol emelkedett abban az időben a fejedelmi palota, milyen volt az építészeti formája és sok más részlete e laknak, melyben a dölyfösség, romlottság és tunyaság uralkodott

A Spire-dombon 1813-ban leégett régi fejedelmi palota helyett, Caragea idejében azon a telken épült fel az új rezidencia, mely ma Resch ékszerész házai és Momolu hajdani terme között terül el.

A fejedelmi palota, helyrajzi fekvése szerint, Bosel mostani házai helyén épült és két épületszárnyból állott, mely a Mogoşoaia-utcától az Iskola-utcáig, Herăscu ezredes házainak elejéig tartott.

A palota építészeti formáját zavarosság és határozatlanság jellemezte Olyan kőhalmaz volt, melyen többféle forma keveredett, a legotrom-

bább és legügyefogyottabb utánzás eredményeképpen. A Mogoşoaia-hídra tekintő homlokzatnak török kioszkra emlékeztető erkélye volt. Kerevetekkel és vörös bársonnyal bevont padokkal butorozták. Legtöbbször itt kávézott a fejedelem és csibukjából füstot eregetve nézegette a járókelőket.

A Momolu felőli részen szerzetesek celláihoz hasonló szobák sora húzódott. A fejedelmi szolgák, katonák és testőrök laktak benne. Az udvar végét, azaz a Heräscu felőli részét istállóknak szánták. Ott gondozták az egyiptomi és arab méneket, melyekkel ünnepélyeken és sétakocsikázások alkalmával parádézott a fejedelem. A Mogoşoaia-híd felől, száz ölnyi hosszú egyszerű fal állott, mely egészen bezárta a fejedelmi rezidencia nagy négyszögletű épületét, rajta pedig főbejáratul a Paşa Capusi nevű nagy kapu szolgált.

A fejedelmi rezidencia abban az időben semmiben sem hasonlított napjaink fejedelmi udvaraihoz. Akkoriban olyan központ volt, ahol Bukarest intelligenciájának legjava, de egyben legrestebb és legromlottabb része forgolódott. Teli volt a fejedelmi palota minden rendű-rangú bojárral és íródeákkal. Rögtön észre lehetett venni közöttük a fanariótákat; kényesen jártak-keltek, sűrűn köszöngettek jobbra-balra, földig hajbókoltak — mert ehhez különösképpen értettek, — s Fanar legutolsó divatja szerint öltözködtek. Az udvar belseje igen különös és változatos látványt nyújtott; közbül sorakoztak a bojárok hintói és

fogatai; odébb a fejedelem kocsisai hímzett nyeregtakaróval betakart méneket járattak. Az egymás mellett sorakozó szobák ajtaja előtt fegyverkovácsok, arnauták és alabárdosok tisztogatták fegyvereiket, albán dalokat fütyörészve. A kapun belül és kívül alsóbb néposztálybeliek csoportja tátotta száját az udvari bűvészek és bohócok ügyeskedésére, fintoraira. Kerek tálcával fejükön, hónuk alatt háromlábú székkel perecesek vegyültek a korpasör-árusok és az arnauták közé. Kirivóan különböztek tőlük a Fanar-negyed mogyoró- és serbetárusai. Apró, finom selyemtetejű fezt és vékony selyeminget viseltek mely nem takarta el a janicsármódra, jelképes ábrákkal tetovált meztelen karjukat és mellüket. Az udvar végében fáklyavivők és más léhütők verődtek különböző csoportokba: egyik-másik dióval begykövezett, némelyek kockáztak és pénzeztek — egy krajcárra ötöt tettek, — másutt meg utolsó garasig járta a huszonegy. E sok gazfickó, legtöbbje Sztambul börtöneiből szabadult fanarióta, szabadon garázdálkodhatott a fejedelmi udvarban, a tapasztalatlan és hiszékeny emberek kárára.

Az élet ilyen változatos képekben pergett Caragea fejedelem udvarában akkor is, amikor méltóságteljesen begördült a nagy bán hintója. Minden oldalról köszöntötték a tiszteletreméltó öreget, aki jobbkezével szakállát és homlokát érintve, mosolygó kedvességgel köszönt vissza a népnek.

A palota lépcsője előtt legénye kinyitotta a hintó ajtaját, kisegítette az öreget s nyomon követte a lépcsőn, egészen a fogadóterem függönyéig. Ott a bojár megállott egy pillanatra, a fiú meg lehúzta sárga szattyánbőr csizmáját. Aztán egy pár papucsot vont elő ove mellól, ráhúzta gazdája lábára s köpenyét is megigazítgatta a hátán, majd tisztelettudóan félrehúzódott.

Aznap nagy fogadás volt az udvarban. A szertartásmester mindenről gondoskodott. A trónteremet a fejedelem pamlaga és a bojároknak odakészített padok díszítették. A kávéhordók, pipatisztogatók és a fejedelmi palota tobbi kiszolgálói, szemnek tetszetős keleti öltözetben türelmetlenül várták a főkamarás parancsát, hogy bebizonyíthassák mesterségbeli tudásukat.

Lent az udvarban két zenekar állott. Török hangszereken játszott az egyik*, a másik —

---

* Ilyen volt a *tumbelehiu*, egy kifeszitett hártya, melyet régen gyakran használtak a torök zenekarok Ezt a hangszert tobbféleképpen szólaltatták meg, de a görog fejedelmek idején elterjedt legmegszokottabb módja az volt, hogy mindegyik művésznek ket-két hangszere lévén, az egyik *g*-re, a másik basszuskulcsban *c*-re volt hangszerelve Egyiket is, masikat is bizonyos szabályok szerint kalapáccsal utogették és ezzel mintegy kiséretet szolgáltattak a megszólaltatott dallamokhoz A másik hangszer a *meterhanea*, valamiféle tokéletlen haut-bois, mely igen éles és sikitó hangot ad Ezt a hangszert, mely rendkivül hasonlitott a kelták ősi *hialumo*-jához, különösen gyakran használták dallamok megszólaltatá sára a torok muzsikában

tizenkét román lándzsás — a dobot verte. Pirostetejű bárányból kucsmájuk, fehérrojtos zöld posztóruhájuk furcsa ellentétben állott a délceg muzulmán zenészek kerek turbánjával és vörösposztó-köpenyegével.

Amikor a bán a terembe lépett, egy szolga erőteljes hangon kiáltotta: — C... nagy bán ő nagysága. — Az öreg bojár néhány lépést tett előre, aztán megállott és köszöntötte az egybegyült bojárokat, majd határozott és méltóságteljes léptekkel indult a trón lépcsőjéhez. Olyan tekintettel nézett a fejedelemre, melyben a legtapasztaltabb emberismerő sem fedezhetett volna fel sem hizelgést, sem szolgalelkűséget, csak közömbösség leplébe burkolt gyűlöletet és megvetést. Egy keleti meghajlás után eléggé nyilvánvaló kedvetlenséggel csókolt kezet a fejedelemnek.

Caragea észrevette a bán ellenszenvét, mégis volt annyira ravasz, hogy olyan mosollyal nyújtott kezet az öregnek, mely akárkit megtévesztett volna, aki nem ismerte a fanarióták kétszínűségét. De az ősz honatya már nagyon sokat látott és tapasztalt életében. Megcsókolta a fanarióta kezét, néhány lépést hátrált és elfoglalta a méltósága után őt megillető helyet.

Végül is megtörtént a kézcsókolás ceremóniája. Valamennyi bojár elhagyta a termet, C... bánon és Andronache Tuzluc posztelnyikon kívül, akik visszamaradtak a többiek után.

A bojárok távozása közben Caragea vissza-

vonult egy szomszédos terembe, amikor azonban a két bojár is hazafelé készülődött, kinyílott az egyik oldalajtó és megjelent a fejedelem.

— Bán uram, térj be a kancellária hivatalába, mert beszédem van véled.

A bán engedelmeskedett a parancsnak. Andronache posztelnyik pedig hízelgő tettetéssel mélyen meghajolt Caragea fejedelem előtt és örömteli szívvel hagyta el a termet.

III Fejezet

A ROMÁN ÉS A FANARIOTA

A bán már több mint egy órája várakozott a kancellária termében a fejedelem érkezésére... Várakozás közben a szerencsétlen öregnek eszébe jutott az ország minden nyomorúsága, baja. Néha arcába szökött a vér és vonásai eltorzultak, máskor meg szívébe szaladt és az öreg bojár sápadt lett, mint a halott. E fájdalmas percekben szíve mélyéből sóhajtott, s így szólott magában: — Uram, miért hagytál el bennünket? Miért adtál az istentelen emberek kezére, kik ármánykodásukkal, zsarnokságukkal és botrányaikkal halálra gyötrik testünket, lelkünket? Meddig szenveded még, hogy ezek az alávalók csúfot űzzenek szegény hazánkból, melyet isteni szeretetednek minden ajándékával feldíszítettél?

Kelj fel, Uram! Vedd kezedbe villámaidat és sújts le végre e telhetetlen fenevadakra!

Miközben az öreget ilyen szomorú és fájdalmas gondolatok foglalkoztatták, kinyílott a kancellária ajtaja és belépett Caragea fejedelem.

A fanarióta és a román férfi néhány udvarias szóval köszöntötte egymást, majd mindketten egy diványra telepedtek. Pár pillanatig szótlanok voltak, végül is Caragea fejedelem így szólott:

— Kissé nyugtalannak látszol, bán uram. Mi bánt?

— Semmi, nagyságos uram.

— Szeretném, ha úgy volna, amint mondod; de feldúlt tekinteted és arcod arról győz meg, hogy lelkedben valami szokatlan dolog történik.

— Csalódik, nagyságos uram. Csak főfájás bánt.

— Szívesen elhiszem és segítségképpen, hogy szomorú állapotodból szabadulhass, olyan újságot mondok, mely megörvendeztet.

— Jómagam pedig, mint nagyságod alázatos szolgája, a legnagyobb figyelemmel hallgatom.

— Andronache posztelnyik szólott nekem szerelméről, melyet régóta táplál lányod iránt s azért esedezett, hogy kérjem meg néki feleségül. Azt is elmondta, hogy egyenesen tőled kérte, de nem akartad meghallgatni. Vajjon igaz ez?

— Egyik szokásom, — jó-é, vagy rossz, nem vitatom, — az igazmondás: nem csalok meg senkit sem, nagyságos uram. Még kevésbbé az én

uramat. Andronache posztelnyik valóban szólott a leanyom felől, s én nem is elleneztem, csak az adtam értésére, hogy nem adom hozzá leányomat, ha az nem akarja.

— És ő bizonyára nem akarja...?

— Úgy, ahogy mondja, nagyságos uram.

— Hát jól van, bán uram, — mondta Caragea megvetéssel és rosszindulatúan mosolygott, — most én kérem tőled a leányt, s azon légy, hogy ne tagadd meg kérésemet...

— Odaadom az életemet, mindenemet felajánlom a lelkemen kívül, de őt nem.

— Nem?

— Nem, nagyságos uram!

— Most már értem, miért nyugtalankodtál az imént. Te is a lázadó bojárok pártjához tartozol.* Ne játsszál a tűzzel; ne merj ujjat húzni velem; rettegj bosszúmtól. Elfelejtetted tán, hogy a padisah kardot s jogart adott kezembe s összetöröm a csontjaitokat, ha föllázadtok?

— Nagyon jól tudom, nagyságos uram. De nem vagyok lázadó, csak egy szegény apa vagyok, aki egyetlen leányát védelmezi.

— És milyen szerencsétlenségtől akarod megvédelmezni?

---

* Caragea gyanakodott, hogy a bojárok összeesküvést szőnek ellene s száműzte Constantin Bălăceanut, a belügyek miniszterét, Grigore Ghica főtiszttartót, később még Constantin Filipescu bánt is, aki nem sokkal azután meghalt. (Fotino Históriája, 566—567. old.)

— Áttól, hogy egy utolsó csokoj karmai közt lássam, aki tányérnyalással kezdte mesterségét. Egyik gyalázatosságot a másik után követte el, a becsületes emberek s az egész ország ostora lett Igen, nagyságos uram, parancsolja inkább, hogy fejem vétessék, vagy küldjön száműzetésbe, mint az ország annyi más hazai bojárját, de ne kérje tőlem, hogy jó szívvel adjam leányomat annak a gazembernek kezére, aki legkisebb lelkiismeretfurdalás nélkül sanyargat özvegyet és szegényembert egyaránt.

Bár Carageát elöntötte a düh, mégsem válaszolt semmit az öreg vádjaira, melyeket az olyan hévvel és bátorsággal ontott kedveltjére. Mint politikus ember, nem akarta a vakmerő bojár száműzetésével megint magára haragítani a népet. A Konstantinápolyból naponként érkező rossz hírek óvatosságra intették. Igy aztán legyűrte dühét és a fanariótákra jellemző udvariassággal, egyszerre vidámabb hangon szólott hozzá:

— Hogyha mindaz igaznak bizonyul, amit a posztelnyikról mondtál, akkor bizony joggal gyűlölöd ennyire.

— Mind igaz, amit nagyságodnak mondtam

— Bizonyítékaid vannak-é?

— Nincs szükség bizonyítékokra. Bocsássa el hivatalából nagyságod és meglátja, hogy az egész ország panaszra jő ellene.

— Meghallgatom tanácsaidat. Eltávolítom az udvartól és fejedelmi embereket küldök szét, hogy kivizsgálják és megtérítsék a mindenükből

kiforgatott szegények kárát. Néked viszont, mint hű bojárnak, mától kezdve nincs mitől félned.

Az öreg elhagyta a fejedelmi palotát és hazafelé igyekezett. Amikor a hintója átrobogott a Nyergesek utcáján, találkozott Andronache Tuzluc posztelnyikkal, aki földig hajolva köszöntötte, majd a fejedelmi palota felé vette útját, hogy megtudja cselszövésének eredményét.

IV Fejezet

DUDUCA LEÁNYASSZONY

Két hónap telt el Caragea fejedelem és C . . bán beszélgetése óta, anélkül, hogy az udvaroncok és bojárok megtudhatták volna annak titkát. Valamennyien találgatták és sokféleképpen értelmezték, mert azokban az időkben is, mint mindenkor, mindenkit érdekeltek a hivatali titkok Még Andronache posztelnyik, Caragea fejedelem kegyeltje is kitérően, inkább kézlegyintéssel válaszolt az érdeklődőknek.

A posztelnyik életmódja azonban nagyon megváltozott. Eddig házát csak olyan emberek látogatták, akik támogatásért rimánkodtak, mostantól aztán háza olyan gyülekezőhellyé vált, ahol a legféktelenebb fanarióta és román fiatalok fordultak meg. A fanarióta lakomáinak és estélyeinek ragyogása, bősége megközelítette kenyér-

adó gazdája, Caragea fejedelem mulatságainak fényét.

Akármilyen kicsit is rákapott valaki a kicsapongó élet örömeire, nagyon jól tudja, hogy a nő játssza abban a főszerepet. Csak a nő végzetszerű varázsa szépítheti meg a költészet igézetével azokat a hazug élvezeteket, melyek az ártatlan ifjúságot észrevétlenül sodorják a nyomorúság, fonnyadás, meddőség és igen sokszor a korai halál karjába.

Andronache posztelnyik leírhatatlan szenvedéllyel vetette magát a tobzódás örvényébe. Valami dühös és eszeveszett ösztön kényszerítette egyre, nem szerető szívek, hanem áldozatok keresésére, akiket kétszínűséggel és hazugsággal csalogatott az élvezetek hálójába.

De a természet minden ember szívébe beoltotta a szerelmet. E mennyei és pokoli szenvedély, mely néha fölemel, máskor mélységbe taszít, csak egyetlen esetben bontakozik ki teljesen. A zene, költészet, festészet, építészet és minden, ami szép a természet világában, többé-kevésbbé minden embernek tetszik. Mégis, az ember végérvényesen csak egynek szentelheti magát ezek közül, csak egyhez fűzheti tartós szenvedély. Nincs másként a szerelem szenvedélyével sem. Szemünk telhetetlen s mihelyt megpillantunk egy fiatal és kellemes nőt, menten feltámad szívünk vágya. Ám ez a nyughatatlanság nem szerelem, hanem pillanatnyi indulat, lázálom; mert amint a képzeletünket felcsigázó kívánság teljesül, nyom-

ban megnyugszunk és legtöbbször minden eszközzel szabadulni igyekszünk szenvedélyünk tárgyától. Az igazi szerelmet, amely megdobogtatja a szívet és emeli a szellemet, csak egyetlen lénynek ajándékozhatjuk, annak, akit szívünk választ.

Bár a fanarióta lelke mélyéig romlott volt, mégsem hiányzott szivéből a szerelem szikrája. Ez még a legnagyobb mulatságok közepette is megrontotta boldogságát.

Valamelyik este Cotroceniből hazafelé tartott, ahová ura küldötte, hogy átadja a nagyvezér leveleit Deli basának, akit a szultán azzal a különleges megbizatással látott el, hogy ölje meg az Oroszországból visszatérő Rami basát.*

Késő éjjelre járt az idő. Az égen apró felhőket hajtott a szél. Hol eltakarták a holdat és mélységes sötétbe borult a föld, hol szerteszakadoztak és a hold sápadt fényében elbűvölő és kísérteties látványként ragyogott sokféle alakzatuk.

E késői órában arab paripáján, négy fegyverhordozója kíséretében lovagolt végig Andronache posztelnyik a Forrás-utcán. Az ég csodálatos látványában gyönyörködött éppen, amikor ezüst-

---

* *Rami basának* nagy része volt a janicsároknak Musztafa Baraktár elleni forradalmában. Majd Oroszországba futott, hogy megmenthesse életét Mahmut szultán, ismervén a basa érdemeit és azon veszedelmet, melyet pétervári tartózkodása közben okozhatott, több izben irt néki, hogy térjen vissza Konstantinápolyba. Miután sikerült meggyőznie, Bukarest határában megölette, éppen amikor be akart menni a városba.

csengésű, bűvös hang ütötte meg fülét. Megállott útjában és mozdulatlanul hallgatta a szép fanarióta éneket, mely így kezdődött:

Tekints reám szeliden,
Aranyhajú kedvesem!

A szenvedélyes dallamot nagy művészettel énekelte valaki s rendkívül felkorbácsolta a fanariota érzéseit.

A bájos hangtól, a szerelmes sóhajoktól elbűvölten kozeledett a ház ablakához, ahonnan az édes dallam kiszűrődött. Nagy meglepetésére húsz év körüli, gyönyörű szép fiatal nő hevert egy selyem diványon, melyre rendetlen hullámokban omlott alá hollófekete haja. Egyetlen selyem ing takarta a nő testét, annyira áttetsző ingecske, hogy jól láttatta márványfehér mellét és nimfatermetét. Tamburát pengetve kísérte a dalt. Szerelmes tűzben égő fekete szeme, a dallam édes csengésétől ittasultan, lázas álmodozásba merült, s mintha gyötrő kínjaira esengett volna enyhülésért.

Egyre halkabban szólt az ének, mígnem kiesett a fiatal leány kezéből a tambura és olyan elragadó helyzetben merült álomba, hogy még a legsztoikusabb filozófusnak is eszét vette volna.

A görög magához tért révületéből s jól megjegyezve a ház fekvését, a fejedelmi udvar felé indult. Beszámolt küldetéséről, majd hazatért. Egész éjjel a megbabonázó tüneményre gondolt.

Másnap korán kelt és égő mellét hűteni a

kertbe sietett. Amint szapora léptekkel, gondolatokba merülten sétált, megpillantotta, majd magához intette egyik udvari emberét. Néhány mély meghajlás után, mellén összefont kezekkel, szoborként állott meg gazdája előtt a szolga.

A posztelnyik figyelmesen végigmérte, majd rövid gondolkodás után így szólt hozzá:

— Kérdek tőled valamit, Ioan!

— Parancsoljon, kegyelmes uram, iziben válaszolok.

— Ismered a Forrás-negyedet?

— Ismerem.

— Jól?

— Nagyon jól!

— Hát a benne lakókat?

— Valamennyit, kegyelmes uram; az utolsó korcsmárost és szatócsot is.

— Ha úgy van, mondd meg, ki a legszebb asszony a negyedben?

— Több is akad, kegyelmes gazdám.

— Természetesen, de nékem azt mondd meg, ki a legszebb valamennyi közül?

— Duduca úrasszony, Mihale Cihodaru leánya.

— És hol lakik ez a szép teremtés?

— Túl a Forrás templomán; apjával lakik együtt, valami bojári házban.

— Nemde, két utcára nyíló, zsalugáteres ablaka van a háznak?

— Úgy, ahogy mondani tetszik.

— No, még a külsejéről és szépségéről is mondjál valamit.

— Gyönyörű szép, mint valami tündér. Magas, vékony termetű, bőre fehérebb a hónál, arca piros, mint a gránátalma, kökényszínű, nagy szeme felett összeér fekete szemöldöke. Ajka, mint a korall, foga mint az elefántcsont és ezeken a veleszületett tulajdonságokon kívül olyan szépen énekel és játszik a tamburán, mint a szerájhölgyek legszebbike.

— Jól van, Ioan, ügyes ember vagy! Kedvem szerint válaszoltál. Most, hogy bebizonyítsad hűségedet, találd ki, mint adjad a leányt kezemre, én meg ötven machmuddal fizetem meg fáradságodat.

— Tartsa meg az Isten sokáig, kegyelmes uram.

Szólt s máris kezet csókolt gazdájának és eltávozott.

Nem sokkal később a posztelnyik magáénak mondhatta a ritka szépséget és gyönyörűséggel teli élet kezdődött kedvese karjaiban.

Hagyjuk egyelőre mélyen alvó fanariótánkat odaliszkja kebelén. Ne háborgassuk képzelt boldogsága világában, mert nemsokára úgyis a kiábrándulással és nyomorúsággal teli valóságra ébred. Addig pedig ismertessük meg olvasoinkat a kacér és nagyravágyó görög nővel.

Ez a keleti Venus, a Fanar-negyed szétszóródott görög lakóinak sarja, mint a szélfújta tenger habjaiból született hajdani isteni őse, tökéletes szépségű, eleven eszű, könnyed szellemű, ravasz nő volt. Gyermekkorában szülei kényezte-

tésén kívül nem ismert egyebet. A nevelés hiánya igen sok, társadalmi helyzetével ellentétes kívánságot ébresztett benne. Különösen kedvelte a pompát, nagyon szerette a zajos életet. Legkisebb és legkülönösebb szeszélyeinek azonnali teljesülésében lelte minden örömét.

Virágzó fiatalsága mágnesként vonzotta magához Bukarest sóvár tekintetű, kéjenc fiatalságát. Nem múlott el Istennek olyan estéje, hogy kellemes szerenád hangja ne csendült volna fel ablaka alatt. A kor költői azonban hasztalan tékozolták képzeletük végtelen kincsesházát, mert ódáik, szerelmi dalaik nem találtak a hiú leány szívében gránitsziklánál egyébre; a legkisebb hatás nélkül zúzódott rajta szét minden költői próbálkozás.

Egyetlen ifjúnak sikerült meglágyítania kőszívét, de nem versekkel és énekszóval, hanem egyszerűen azzal, hogy az akkori fejedelem fia volt. Ez az új Páris*, aki Bukarest nem egy Helenáját arra késztette, hogy faképnél hagyja

---

* A szép fejedelemfi szerelmi hódításai közül megemlitünk egyet, mely nagy feltűnést keltett a társadalomban Ez a fiatalember szerelmes lett egy főúri asszonyba és szenvedélyétől elvakultan minden nap, sőt naponta kétszer is meglátogatta. Az asszony férje nem szenvedhetvén tovább e becstelenséget, azt a szélsőséges megoldást választotta, hogy megöli hitvesének aljas csábitóját. Miután minden szükséges előkészuletet megtett. eirejtőzködött házának egyik szobájában és sikerült őket tetten érnie. A fejedelemfi, mit sem törődve rangjának tekintélyével, kiugrott az ablakon, mert csak igy tudta elkerülni a feléje irányzott két golyót A történteket Ca-

lógó orrú Menelaosát, mikor véletlenül meglátta a görög leányt, elbűvölő fejedelmi pillantást vetett rá, mely elég volt ahhoz, hogy a megbabonázott szépség lábaihoz hulljon. Szép, de múló álom volt ez a szerelem, mert a fejedelemfi, miután kielégítette pillanatnyi szeszélyét, elhagyta a fiatal fanarióta nőt, reáhagyván az első csalfa szerelem kínjait és tegnapi kecsegtető, színes álmainak olthatatlan vágyát.

Ilyen lelkiállapotban volt Duduca azon az estén, amikor a posztelnyik megpillantotta és bolondjává lett.

A posztelnyik lángoló szerelme, fényes udvari méltósága, nagy bőkezűsége, mellyel a dicsvágyó nő minden kívánságát teljesítette, hamar elfeledtették vele a fejedelemfit.

Most már gondtalan és kellemes életet élt. Gyémántok, rubintok, aranyhímes selymek, perzsasálak, szolgák, fogatok, és amire egy asszony csak gondolhatott, mindene meglett, mihelyt értéséül adta kívánságát.

A viszony első hónapjaiban Duduca lelkét nem háborgatta semmi kedvesére kedvezőtlen szenvedély. De ez nem tartott sokáig. Néha elkábítja

---

ragea fejedelem tudomására juttattak, de ő semmit sem tett a vakmerő ellen Az pedig, miután elkergette az asszonyt, aki bemocskolta becsületét, visszavonult vidéki birtokára és egy csapat arnauta élén közömbösen várta Caragea fejedelem bosszúját Egyik balladánk igen szépen kiteregeti a történteket, de frágár kifejezései visszatartanak bennünket kozlesétől

a nő szívét a nagyravágyás, meggazdagodás és — a nőket oly igen vonzó — más hiú dolog, hogy azután még nagyobb és féktelenebb szenvedély támadjon benne. Igy történt a mi szép hősnőnkkel is.

Az asszony szívét rejtélyes betűkkel teleírt könyvnek teremtette a természet, melyről elvakultságában és önzésében azt hiszi a szerelmes ember, hogy érti is. A valóságban azonban nagyon kevesen mondhatják el magukról, hogy megfejtették azokat a hieroglifeket, melyektől igen gyakran az ember boldogsága és szerencsétlensége függ. A sors ezen kegyeltjei pedig nem mindig nemesek és gazdagok, nem is mindig szépek vagy szellemesek, hanem néha éppen fordítva áll a dolog. Mert a szerelem különös szerzet. Azt mondják, hogy vak, de ha lát is, be kell vallanunk, nagyon szereti a különleges dolgokat.

Andronache posztelnyik azt hitte, hogy megfejtette a görög nő szívének rejtélyét. Csalódott szegény, mert ez az érdem ebben a pillanatban egy ismeretlen ifjúnak tartatott fenn, aki alig tette lábát a bojári kiváltságok első lépcsőfokára.

A fanarióta lakása, ahová szeretőjét vitte, a Koldusok-utcájában volt, mely abban az időben lett a nemesség és minden rendű-rangú hivatalnok kedvelt negyede.

A fiatal görög nő legnagyobb örömét abban lelte, hogy ablakából nézegette a járókelőket; a

fehér szakállú és cobolyprémsüveges nagy bojárokat, meg a kínai módon kopaszra nyírt, négyszögű prémsapkás kancellistákat és segédirnokokat.

Egy ifjú ezek közül, akinek nevetséges ruhája különösen kellemes külsőt takart, meglátta görög asszonyunkat és beleszeretett.

A fiatal kancellista eljárogatott éjtszakánként a bájos nő ablaka alá és a szerelmes sóhajtasok közepette adott szerenádok még a márványszobrok szívét is megindították volna.

Az ifjú görög hölgy nem hagyta sokáig sóhajtozni a kancellistát, hanem szívesen beleegyezett, hogy ingyen részesítse abban a boldogságban, melyet oly drágán árult a posztelnyiknak.

Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a kancellista nagyon tüzesnek és meggondolatlannak bizonyult. E két tulajdonság, amely olyan veszélyes a tiltott szerelemre nézve, arra késztette a szerelmeseket, hogy gondatlanul énekeljenek, táncoljanak, számba se véve, hogy észreveheti őket valaki. Mindazonáltal csalatkoztak. A szerenádok és mulatságok zaja felkeltette a szomszédok figyelmét és eljutott a hír a posztelnyikhoz is. Lángba borult szíve a féltékenységtől, s amikor látta, hogy a vétkes szenvedély nemhogy csendesednék, hanem mindinkább növekedik, dühösen toppant be egy este szeretője szobájába. Köszöntés nélkül ült a diványra.

A hölgy nagyon jól tudta, honnan származik kedvesének izgatottsága és szokatlan magavise-

lete. De meg akart bizonyosodni felőle és úgy tett, mintha nem venne észre semmit. Tettetett ártatlansággal, bájosan ölelte át s megcsókolta homlokát.

Ez az álnok csók még jobban felbosszantotta a megcsalt szeretőt s dühösen taszította el magától Duducát. A nő úgy tett, mintha sírna, de amikor látta, hogy ilyeténképpen sem bírhatja magyarázkodásra kedvesét, térdre esett előtte és hamis könnyben úszó szemmel kérdezte:

— Mi történt veled, Andronache uram, hogy ennyire haragszol reám? Mondd, mit vétettem ellened?

— Még kérded, hálátlan, hogy mit vétettél?... Mi nagyobb bűnt követhettél volna el annal, minthogy bemocskoltad becsületemet, Andronache Tuzluc posztelnyiknak, a fejedelem emberének becsületét . . . egy koldus kancellista kedvéért. Vélem teszed ezt, aki kiszedtelek rongyaidból és nagyasszonnyá tettelek?

— Én megcsaltalak? Beszennyeztem becsületedet?

— Igen, megcsaltál, az egész világ tudja utolsó dolgaidat.

— Pusztuljak el, ne segítsen Szűz Mária, ha megcsaltalak!

Ilyesmiket hajtogatva, színlelt kétségbeeséssel rohant a Szűzanya képéhez s nagy áhítattal csókolgatta, hogy bebizonyítsa ártatlanságát.

— Takarodj a házamból, te álnok nember

Menj a koldus kancellistához, hallottad-e? . . . Holnap reggel itt ne találjalak, mert megöllek!

Be sem fejezhette fenyegető szavait és a ravasz szerető ájultan esett össze.

A posztelnyik komolyan vette kedvese ájulását s hirtelen elpárolgott előbbi haragja. Egyetlen ugrással mellette termett, ölbevette és egy diványra fektette; majd a szolgákat hívta, hogy segítségére legyenek.

A körmönfont asszony mindaddig ájulást színlelt, míg a posztelnyik gyermekként el nem sírta magát és bocsánatáért nem könyörgött, amiért egy pillanatig is kétségbe vonta erényességét; a hölgy erre úgy tett, mintha magához térne ájulásából és Éva unokájának tehetséges mesterkedésével sikerült ennie az élet fájáról anélkül, hogy asszonyi őséhez hasonlóan elvesztette volna a paradicsomot.

V Fejezet

A CSOKOJ NEVELTETÉSE

Olvasóink jól emlékeznek, milyen izgatott volt Păturică, amikor elhagytuk az első fejezetben. Hasonlóképpen ismerik nagyravágyó álmait, óriási pénz- és hatalomszomját. Most már az a kötelességünk, hogy elmeséljük, miképpen látott hozzá terveinek valóraváltásához.

Amikor ez a kígyólelkű átlépte a fanarióta házának küszöbét, huszonkettedik évét taposta. Tudományos neveltetése abból állott, hogy olvasott és írt románul s valami nagyon keveset görög nyelven: iratok, rendeletek, engedélyek és más kancelláriai formulák mintájára kérvényeket, egyéb hivatalos iratokat tudott szerkeszteni. Értett a szerencsétlen parasztok kínzásához is, még hozzá nagyon jól. Hónuk alá forró főtt tojást rakott, paprikafüstöt szagoltatott velük, hogy a legutolsó garast is kisajtolhassa belőlük.

Új hivatalában azonban semmi hasznát sem vette tudományának. A kétszínűségben és ármánykodásban kellett most képeznie magát, mert az érvényesülés e két fontos eszközét csak tanulással lehet elsajátítani és tökéletesíteni. A csokoj-fióka maga is érezte ezt az igazságot és elhatározta, hogy alkalmazni fogja.

Az érkezés utáni napon mindjárt magához hivatta a posztelnyik, hogy megvizsgálja a fiú szellemi képességeit és felkészültségét: hadd lássa, mit faraghat belőle. Mikor megjelent előtte, öntelt, édeskés hangon kérdezte tőle:

— Hogy hívnak, fiam?

— Constantinnak, uram; de apám csak Dinunak szólít.

— Értesz-é a betűvetéshez?

— Tudok írni és olvasni.

— Románul, nemde?

— Igen, kegyelmes uram.

— Más egyébhez értesz-e?

— Értek a pénzbehajtáshoz; a bor-, juh- és füstadó beszedésénél foglalatoskodtam.*

— Ilyen fiatalon?

— Igen, uram; apám magával vitt a megyébe, hogy segítsek az adó behajtásánál.

— Jó, és megtanított-e apád valamicskét görögül?

— Hát . . . mit mondjak, uram . . . Tudok valami keveset. Betéve fujom a Pedagógiát, meg az Eklogariont és éppen amikor a Grammatikához kezdtem volna, apám a magasságos uram szolgálatára küldött.

Tetszett a fanariótának a csokoj természetessége, de még jobban a sok fényes titulus, amelyeket oly bőkezűen szórt urára. Igaza volt a fiúnak, mert nincs olyan anyaszülte ember, akinek ne tetszenék a titulus, melyet meg nem érdemelt, amelyért azonban oly igen sóvárog. Jóságosan mosolygott és így szólott a csokojhoz:

— Tudd meg, fiú, mától kezdve gondom lesz rád. A fejedelmi iskolába adlak. Ott jól megtanulhatsz görögül, jártas lehetsz a tudományok-

---

* A bor-, juh- és füstadó az államnak fizetett közvetett adó volt A fejedelmi boradó fejében minden szőlősgazdának — a kiváltságosokon és fejedelmi oklevelekben mentesitetteken kivül — minden tiz veder bor után egyet be kellett szolgáltatnia A juhadó olyan szolgáltatás volt, amely szerint mindegyik nagy és fiatal állat után 15 garast kellett fizetni A fustadó a pincék és korcsmák gazdáinak adója volt Ezeknek az adóknak a begyűjtési jogát magánosoknak adták bérbe, akik embereik, az úgynevezett *taxidárok* révén hajtották be

ban és ember lehet belőled. Ezért dolgod a következő: reggel bedörzsölöd a lábamat, segítesz öltözködni, mosdóvizet készítesz, édességet, kávét és csibukot hozol. Azután meg iskolába mész, hogy tanulj. Megértetted-e? . . . Most pedig eredj dolgodra!

Attól a naptól kezdve Păturică rendkívüli szorgalommal látott a tanulásnak. Két esztendő se telt bele és úgy megtanult görögül, akárcsak valami szofologiotatosz. De nem elégedett meg ennyivel. Mi haszna volt neki egy holt nyelv és irodalom ismeretéből? — Homeros, Pindaros, Sophokles, Euripides, Anakreon, Sappho és mások csak elpuhult embereknek és asszonyoknak valók . . . — gondolta magában megvetéssel. — Nékem olyan könyvek kellenek, melyek élesítik az elmét, és megtanítanak a felemelkedés titkára. Plutarchos idevág. Caesar kommentárjai, az emberiség történelme, a régmult idők és a jelenkor nagy férfiainak élete olyan könyvek, melyeket ha elolvas valaki, nyugodtan elmondhatja, hogy nem vesztegette haszontalanul idejét.

Ilyen gondolatokkal lépett a fanarióta könyvtárába* és kiválogatta a könyvek legjavát. Sok

* Azokban az időkben, akárcsak napjainkban is, divat volt a könyvgyűjtés, minden elegáns és üresfejű ifjúnak a kor legjobb konyveiből összeválogatott könyvtára volt, melynek könyveit azonban sohasem olvasta el. A könyvgyűjtési mánia olyan méreteket öltött, hogy igen sokan, akiket elfogott a szenvedély és nem akartak időt vagy pénzt áldozni rá, festőmestert hivattak és szalonjaik

más között rálelt egy fiziológiai traktátusra és Macchiavelli műveire. Nagy figyelemmel olvasta és tanulmányozta ezeket; egyszóval mindent megtett, hogy tökéletesen kiképezze magát a két színűség és álnokság művészetében.

Azt mondják, hogy az erős és állhatatos akarat minden akadályt legyőz. Nem nyilvánítha-tunk véleményt erről az aranyigazságról; csak annyit mondunk, hogy Păturică ragyogóan bebizonyíthatta volna kortársainak, hogy néhaném, bizony teljesedik ez a mondás. — Lassú víz portot mos — mondják máskor . . . Talán igaz, talán nem, aki azonban valóra váltja ezt a szólást, az nagy ember a maga nemében.

Păturică valóban rendkívüli ember volt Elhatározta, hogy nagy ember lesz és semmiféle akadály sem téríthette el feltett szándékától. Szolga volt: naponta órákhosszat kellett dolgoznia és engedelmességgel tartozott valamennyi nálánál öregebb szolgának. Nagyra vágyott: sokat kellett tanulnia a fanarióta parancsa szerint és minden akadályt szorgosan igyekezett elhárítani útjából. Hogyan diadalmaskodhatott ennyi nehézségen és miképpen kerülhetett ki mindebből győztesen?

---

vagy dolgozószobájuk falára ragyogó könyvtárakat festettek, melyben megvolt minden, ami magasztost a teremtéstől egészen Caragea idejeig az emberi gondolkodás reánk hagyott! Ha ítélkezunk azok felett, akiknek van könyvtáruk, de nem olvassák könyveiket, és azok felett, akiknek csupán festett könyvtáruk van, úgy hi szem, hogy ez utóbbiak az eszesebbek

Íme, a módszer: még alig pitymallott, s Păturică már a posztelnyik ajtajánál állott, hogy pontosan teljesítse gazdája parancsait. Mihelyt a fanarióta felébredt, bement a házba, jól megdorzsolte lábát, segített neki az öltözködésnél, mosdóvizet készített, édességet, kávét és csibukot hozott. Ezeket az apró szolgálatokat igen gyorsan és könnyedén végezte, olyan szenvedéllyel, mely elhitette a fanariótával, hogy egyike leghívebb és leglelkesebb szolgáinak.

Miután a bojár elment hazulról, a fiú az udvarmesterhez sietett hízelegni, majd elmosta a kávéscsészéket és kitisztította a pipát, azután a szobájába zárkózott és ebédig egészen az olvasásnak meg a tanulásnak adta magát. Délben, szokása szerint, könyvvel kezében a ház bejáratának lépcsőjére ült és gazdája visszatérésére várakozott. Ebéd kozben a szolgák közt forgolódott. Igyekezett mindenkin túltenni buzgóságban és szerénységben.

Ettől függetlenül, a ház minden szolgájával, kivétel nélkül, kedvesen viselkedett. Segített nekik, minden kívánságukat teljesítette, és vállalta a közbenjáró szerepét köztük, meg az udvarmester között.

Éppen ezért Păturicát minden szolga megszerette, kivéve az udvarmestert, aki nagyon jól megértette gondolatait, de úgy tett, mintha semmit sem vett volna észre és csak titokban tartotta szemmel.

Akkor tájt történt, hogy a posztelnyik össze-

veszett szeretőjével, akit, reméljük, nem felejtettek még el olvasóink. A fanarióta nagy izgalomban volt: nem tudta a szerencsétlen, hogy hitelt adjon-e mindannak, amit szeretőjéről beszéltek A nő esküdözéssel és hisztérikus kitörésekkel bizonygatta ártatlanságát. A boldogtalan ember nagyon szerette és szerencsétlenségére olyan féltékeny volt, mint egy török. Ezért jól meghányta-vetette a dolgot s elhatározta, hogy árgus-szemek őrizetére bízza hölgyét. A gondolat nem volt rossz, de igen nagy gondot okozott annak a személynek a kiválasztása, aki betöltené ezt a fontos szolgálatot. Először az a gondolata támadt, hogy valami öregasszonyra bízza. Rövid elmélkedés után azonban összevonta szemöldökét és így szólt magában: — Az öregasszony igen könnyen megvesztegethető. — Inkább eunuchot hozat Konstantinápolyból. De azt is elvetette, mert tapasztalatból tudta, hogy az eunuchok hűsége is mennyit ér.

Belefáradt a sok keresésbe, s hogy nem talált emésztő nyugtalanságára orvosságot, szíve mélyéből sóhajtott és fáradtan borult pamlagjára, egy percig gondolkozott s máris hirtelen felugrott és összeverte tenyerét.

A hívó jelre — melyet gyakran használtak abban az időben — kinyílott az ajtó s szerzetes ábrázatánál alázatosabb képpel, lesütött szemmel lépett be Păturică.

A fanarióta olyan elégedetten mérte végig,

mint aki megtalálta, amit keresett Majd így szólt:

— Gyere közelebb, Dinicu, hadd beszélek veled!

— Parancsoljon, nagyuram! — mondta a két színű csokoj. Mellén keresztbe tette kezét és földresütött szemmel közeledett gazdájához.

— Mondjad csak, Dinicu, hogy megy sorod udvaromnál? Jóllaksz-e az ennivalóval és tetszik-e a gúnya, amit adok?

— Nagyon jól vagyok, nagyuram; nem vagyok méltó, hogy megköszönjem Istennek a nagy jóságot, melyet kegyelmed irányomban tanúsított és tanúsít.

— Hát mondd csak, szeretsz te engem?

— Jobban szeretem apámnál, uram!

A fanarióta öntelten mosolygott, majd megsodorta fekete bajuszát:

— Ide hallgass, Dinicu. Lelkem egyik legnagyobb titkát bízom rád. De vedd észbe: becsülettel szolgálj, mert különben nemcsak, hogy elveszted a reményét is boldogulásodnak, amelyet olyan régóta készítek neked, hanem könyörtelenül meg is büntetlek.

— Eskűszöm, gazdám, hogy hűséggel szolgálom, bármit parancsol nekem.

— Jól van, ide hallgass, Dinicu Ismered-e Duducát?

— Nem ismerem, uram.

— Hogy lehet az, hogy nem ismered az én ágyasomat?

— Valóban nem ismerem, nagyuram.

— Nem tesz semmit. Duduca nagyon szép leány, bolondulásig szeretem és mert az olyan leány, mint ő, másoknak is megtetszhetik, arra gondoltam, hogy hűséges ember őrizetére bízom . . . Nos, mit szólsz hozzá? Jól gondoltam-e?

— Nagyon jól, gazdám. A jó vigyázás elveri a gonosz veszedelmet — így szól a mondás.

— Bár az én Duducám nagyon okos teremtés és máig semmit sem vettem észre . . .

— Úgy van, kegyelmes gazdám, igaza van . . .

— De a nagyobb biztonság kedvéért téged szemeltelek ki őrizőjéül.

— Uram, amikor arról van szó, hogy méltó ságodat szolgáljam, én a tűzön is keresztül megyek. Mondja csak meg, mit tegyek s a többit bízza rám.

— Nagyszerű, Dinicu fiam, nagyszerű. nagyot nőj, fiam! Aki hűségesen szolgálja gazdáját. csak azt áldja meg az Isten. Duduca említette, hogy szolgára lenne szüksége. Költözködj át hozzá és azon légy, hogy hűséges szolgának tartson. Bármit parancsol, szót fogadj neki. Tégy úgy, mintha semmit se vennél észre, mintha nem látnál és nem hallanál s minden nap jelentsd nékem, mi történik a házában; a legkisebb dolog se kerülje el figyelmedet.

— Mindenben kegyelmességed parancsait követem és arra törekszem, hogy méltó legyek a belém vetett bizalomra.

— Isten éltessen, fiam!

Ezekkel a szavakkal ötven arany rupiát vett elő kabátja zsebéből:

— Fogjad, fiam és legyen eszed, megértetted?

Păturică kitanult csokoj módjára térdelt le a ianarióta előtt. A legnagyobb alázatossággal csókolta meg kezét és két olyan könnycsepp gördult ki kígyószeméből, melyek látszólag elismeréstől túláradó szívről tanúskodtak, de a valóságban az áldozatát megtévesztő krokodilus könnyei voltak.

E tökéletesen megjátszott Tartuffe-i jelenet után, a csokoj elhagyta gazdája szobáját és a magáéba húzódott.

Végre megszabadult a képmutatás terhétől; hosszú és sietős léptekkel járt fel és alá szobájában. Elsötétülő arcvonásain néha fel-felvillant a régi vágyak beteljesülésének öröme. Néha a jövő reménytelensége változtatta meg arckifejezését, de csak pillanatokig, s aztán emberünk valami érzéketlen fásultságba zuhant, melyből hirtelen rettenetes és fenyegető vidámságba csapott át.

Erkölcsi válsága néhány percig tartott. Utána felderult a csokoj tekintete, s visszanyerte nyugalmát, önbizalmát, ügyességébe vetett hitét és így kiáltott fel örömében: — Lám csak, végül is vágyaim teljesüléséhez érkeztem! Kezemben a gorog ágyasa, legfőbb szenvedélyének tárgya. Más szóval, kezemben annak a ragyogó jövőnek a kulcsa, melyről annyi idő óta álmodoztam. Mi-

csoda boldogság, milyen kimondhatatlan öröm!.. Ezzel a kulccsal akárki kinyithatja még a mennyország kapuját is . . . És miért ne? Éva kiűzte Ádámot a paradicsomból, de lehetővé tette a többi asszonynak, hogy újból kinyissák. A könyvek szerint egy asszony indította fel a görögöket, hogy tíz álló esztendeig verekedjenek egyfolytában. A hárem kegyencnői tartják kezükben a török birodalom sorsát. Még itt, nálunk is, a fejedelemkisasszony forgatja kedvére az udvart és az országot. Ha pedig gazdámat a fejedelem kisasszony lábbeli-gondozójából főposztelnyikká és kamarássá tette, vajjon Duduca miért ne tehetne engem hatalmas és boldog emberré? Van példa elég! Hányan hasonlítottak hozzám, de még rosszabbak is voltak nálam. Mert, Istennek hála, nem vagyok cigány, habár asszonyok és más csokoj-furfangok által ma már a cigányok is a főrendbe jutottak nálunk; akárhova lépsz, mind posztelnyikokba, miniszterekbe és kincstárnokokba botlasz. Szedd össze magad, kedves fiam, Păturică! Holnap felteszed a nemesi süveget, s ha Isten veled és úgy akarja, nemsokára rengeteg birtokod, cigányod és vagyonod lesz. Akkor csak jöjjön valaki, hogy számon kérje, milyen eszközökkel tettél szert minderre! Kérje, ha meri!

Păturică éppen a merész álmokat szőtte, amikor kinyílott szobájának ajtaja és belépett egy cigány.

— Mi dolgod itt, purdé? — kérdezte dühösen a csokoj.

— Bocsásson meg, számtartó uram, de azért jöttem, mert valami levelet hoztam a kegyelmed apjától.

— Add ide, purdé és pusztulj a szemem elől! — A cigány kikotródott, Dinu Păturică pedig felförte a levelet és a következőket olvasta:

„Atyai szeretettel köszöntelek, kedves fiam!

Ime, két esztendeje már, hogy tanulás végett elküldtelek a posztelnyikhoz és egyáltalán nem látom előrehaladásodat, ami felettébb gondolkodóba ejt. Úgy látszik, ahelyett, hogy minden igyekezetedből emberré válnál, holmi csirkefogókkal csavarogsz naphosszat. Jöjjön meg az eszed, fiam; látod, öreg és szegény ember vagyok, reám ne számíts. Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát — hallod-é? A mellékelt levelet a posztelnyik őnagyságának küldöm. Feltétlenül add át neki, mert éretted szólok benne és arra kérem, hogy tegyen be valami hivatalba.

Szerető atyád:

Ghinea Păturică
harmadrangú számtartó, ot Bucov sud Saac.

1816. május 17.“

Păturică elolvasta a levelet, azután kivette övéből a kalamárist, leült egy kis székre, keresztültette egyik lábát a másikon és a következő választ írta:

„Gyermeki tisztelettel!

Kimondhatat'an örömmel vettem kegyelmed május hó 17-én kelt levelét. Szivemből örvendeztem jó egészségének, mert én magam, a mennyei Atva kegyelméből, erőmnek teljében vagvok Örvendezzék, atyám és megint örvendezzék, mert bár két esztendig a rajtamvalóért és enniva'óért szolgáltam a posztelnvikot s kivétel nélkül minden koldus előtt feiet hajtottam, de most. Istennek há'a, rátettem kezem a kenvérre és késre, megragadtam a szerencse kerekét. Nem félek most már semmitől!

A poszte'nvik titkos tanácsadójának vá'asztott és meggondolat'anul reám bízta egv o'van titkát, amely által hamarosan nagy ember lehetek Egye'őre ennyi; majd írok még!

Kegyelmed legalázatosabb és szeretett fia·

Dinu Păturică "

Borítékba zárta és lepecséte'te a levelet, behívott egy cigányt s a következőkkel adta kezébe

— Vidd ezt a levelet az udvarnoki hivatalba és mondd meg, hogy késedelem nélkül, tüstént küldjék Bucovba, megértetted?

A cigány szélsebesen eltűnt, a csokoj pedig végigheveredett ágyán és kincsesbányájának kihasználásáról ábrándozva, álomba szenderült.

VI. Fejezet

KÉPMUTATÓK HARCA

Az Andronache posztelnyik és Dinu Păturică beszélgetését követő napon Păturică komoly gondolatokba merülve ment végig a Koldusok utcáján. Úgy elgondolkozott, hogy útközben gyakran beleütközött a járókelőkbe. De amikor M ... fegyvernök háza elé ért, éles orrhangú kiáltásra lett figyelmes:

— Hé, Dinu, hallod-e, Dinu! Gvere csak ide, te lókötő, hová indultál ilyen kora reggel?

Păturică felserkent gondolataiból, körülnézett és egy köpcös emberkét vett észre a ház kapujában. Kerek, telihold arcáról, kis tatár szeméről, széles szájáról, melyből kivillantak az apró, romlott fogak, felismerte Niculiţát, a fejedelmi fegyvernök számtartóját, aki szerencsésebb nála, mert már régóta tizedeli gazdája vagyonát s most fáradságának méltó jutalmaként semmi másra nem várakozik, mint a kincstárnoki méltóságra. Ezenfelül ravaszkodásáért és ármánykodásáért a buklucki bojár címerére is igényt tart. Păturică átment az úton és földig hajolva üdvözölte az öntelt számtartót.

— Mi hír járja, mi újság felétek, Dinu fiam? — kérdezte a hivatalára büszke számtartó.

— Semmi különös, Niculita bátyám!

— Hová indultál olyan sebtiben, hogy se nem látsz, se nem hallasz?

— Duduca úrasszonyhoz.

— Vagy úgy! Értem, gazdád ágyasához. És mit csinálsz ott ilyen kora reggel?

— Levelet viszek neki.

— Kitől?

— A gazdámtól.

— Mi az, tán megbékült vele?

— Előbb azt kéne tudnom, hogy összeveszték-e!

— Szóval, nem tudsz semmiről semmit? Fajankó!

— Semmit a világon — tette hozzá Păturică gonosz pillantással.

— Tudd meg hát tőlem, hogy komolyan hajbakaptak.

— És miért, Niculiţa bátyám?

— Még kérded, hogy miért? Hát mert az ördögadta görög nője egyszerre két lovat akar megülni s valami kincstári kancellistával szerelmeskedik.

— Ugyan! Nem hiszem!

— Hidd el, ha mondom. Andronache posztelnyik rájött a titkos szerelemre és alaposan összeveszett vele.

— Meglehet; de mondja csak, ki az a pennarágó?

— Gheorghe Basma dorobánc-kapitány fia.

— Miféle ember az?

— Huszonkét-huszonöt év körüli, szép fiatal legény. Karcsú, mintha gyűrűn húzták volna keresztül

— Hát az asszonyt szereti-e, mit szól hozzá Niculiţa bátyám?

— Azt hiszem, igen, mert különben miért rendezne a legény akkora felhajtást?

— Miféle felhajtást? — kérdezte Păturică türelmetlenül.

— Éjfél körül cigányokkal áll meg az ablaka alatt, sóhajtozik, énekel és miegymás.

— Csak ennyi?

— De valamivel több is: beugrik a püspökség kertjébe, onnét a görög nő kertjébe, majd az udvarába és míg a posztelnyik el nem megy, elbujik egy szénaboglyába, utána meg elfoglalja helyét a szép görög asszony mellett. Más szóval, a szerencsés tintanyaló minden költség nélkül mulatozik azzal az asszonnyal, akire gazdád annyi aranyat és ezüstöt pazarol.

— Bizonyos-é felőle?

— Bizonyosabb nem is lehetek; aki nékem ezt a titkot elárulta, olyan szavahihető ember, hogy még a templomban is megesküdnék a szavára. De mondd csak, miért kérdezőskodöl annyit felőle? Füloncsípnéd, hogy bizonyságot tégy gazdád előtt szolgálatkészségedről? Meg ne tedd ezt a bolondságot, mert igen ráfizetsz.

— És miért ne tárnám fel előtte ezt a sötét árulást? — kérdezte színlelt felháborodással Dinu.

— Meg akarod tudni, miért óvlak tőle?

— Igen; mert szeretem gazdámat és nem akarom, hogy egy kicsapongó és képmutató asszony megcsalja.

— Bolond vagy, fiú! Tudod is te, hogy miféle szenvedély a szerelem! Ide hallgass; elmész gazdádhoz és elmondod neki, hogy a görög asszony megcsalja, így van-e? Ő egyelőre elhiszi neked és ezt mondja: — Derék ember vagy, Dinu fiam! — Még az is lehet, hogy jócskán megjutalmaz. De aztán elmegy a görög nőhöz, összevész vele, megijeszti, hogy elkergeti hazugról és a többi. Az pedig, hogy elhitesse ártatlanságát, elkezd sírni, haját tépi, minden szentre esküdözik. Végül is úgy tesz, mintha elájulna és akkor gazdád, már amilyen eszeveszett, megbékül vele.

— Annál rosszabb neki.

— Mondiad inkább, hogy neked, te félesz!

— Miért?

— Mert nyomban, ahogy megbékülnek, a nő minden eszközt felhasznál, hogy megtudja, ki árulta el.

— De a gazdám nem mondja meg.

— Eszed tokja! Biz' az megmondja, és még hozzá anélkül, hogy akarná, mert ilyen a szerelem. Hajaj, fiam, tejfelesszájú vagy, keveset tudsz te még ahhoz! Hallgass rám, mert öreg farkas vagvok. Bevertem már fejem a szemöldökfába és láttam már a küszöböt is. Amikor az ember és az asszony szeretik egymást és becsületben járnak, rendjén folyik sorjuk, mint a

csendes patak vize. De ha az asszony félrelép és az ura megérzi, úgy ég a szíve, mint a parázson piru'ó hal. Hol összevész vele és otthagyja, hol megint megbékul. Tapasztaltam már, hogy az ilyen béküléskor egy beste asszonyért tobb áldozatot hoz az ember, mint a tisztességesért Igy aztán a görög nő azt kéri majd a gazdádtól a békesség araba, hogy tavolitson el szolgálatából s lehet, hogy még a port is elverik rajtad, hogy megtanuld, máskor ne légy minden lében kanál.

— Igaza van; de mondja már, m tévő legyek?

— Húnyd be a szemed és mint minden jóravaló fiú, láss a dolgod után. Meglátod, hogy mennyire megszeretnek mind a ketten, aprócseprő dolgaid is milyen pompásan intéződnek majd.

Dinu Păturică megköszönte a jó tanácsokat s elégedetten állott tovább, mert politikája teljes igazolását lelte fel azokban Amikor Duduca házához érkezett, belépett a kiskapun, fölment a lépcsőn és leült a tornácon egy konstantinápolyi takaróval leterített kerevetre.

Reggel kilenc órára járt az idő A hölgy felkelt és a tükörhöz lépett, hogy rendbehozza az elmult éjtszaka kéjes mulatozása'tól feldúlt külsejét s nagy művészettel kiszépitse magát, hogy ezáltal is novelje az érdeklődést természetes szépsége iránt.

Bár a sokféle és sokfajta fésülés, mosdatás, tisztítás, az arcbőr fiatalitását, szépitését és

frissítését szolgáló illatos vizek és kémiai szerek s még sok más asszonyi semmiségek használata igen nehézzé és terhessé teszi a mai szegény szolgálók munkáját, — mégis napjaink kacéi asszonyainak toalettje gyermekjáték számba megy a fanarióta idők elegáns hölgyeinek toalettjéhez képest.

Noha Duduca az asszonyi kor legszebb éveit élte, mégis kicsapongó élete arra kényszerítette, hogy igen korán folyamodjék a kölcsönvett bájak segítségéhez. Igy aztán mindennapi toalettje rengeteg kínszenvedést jelentett, amit a legnagyobb türelemmel viselt el, csakhogy megóvhassa régi szépségét, mely arra késztette a posztelnyikot, hogy lába elé rakja a szegény ország minden elrablott kincsét; a szép kancellistát pedig, hogy őrangyalának nevezze és lángoló szerelméhez hasonló szerelemmel szeresse.

Éjtszakánként, miután útra tette két szerelmesét, kék színű kenőccsel kente meg arcát. Reggel tojásfehérjével mosta le s akácvízzel locsolgatott forró téglák fölött gőzölte, majd ürmös vízzel mosakodott meg. Ez kisimította arcbőrét s eltüntette a ráncokat. Ezután uborkalébe áztatott szivaccsal törölte le magát, hogy eltüntesse arcának foltjait. Majd festékkel kente be arcát, hogy még fehérebb legyen.

E műveletek után, melyekkel megfehérítette, kisímította és fiatalossá tette arcocskáját, a hazug pirosítás következett, ez színezte arcát és ajakát Utána az égetett festékek kerültek sorra,

melyekkel a szemöldökét feketítette és sötét flastromok, melyekből a hamis szépségtapaszokat készítette.

Amikor a hölgy befejezte a bonyolult műveletet, néhányszor megfordult a tükör előtt és mosolyogva illegette magát, hogy meggyőződjék vonalainak kecsességéről. Majd parancsot adott, hogy vezessék be a posztelnyik küldöttét.

Szépecske cigányleány jelent meg a terem ajtajában és intett Păturicának, hogy lépjen be. A fiú belépett, átadta a levelet, majd az ajtó felé húzódott. Olyan alázatos szerényen húzta össze magát, hogy bárkit megtévesztett volna. Ám Duduca leányasszony, akiben megtestesült a ravaszság és az asszonyi furfang, még az együgyűség leple alatt is megsejtette a képmutatást.

A levél egy részét úgy olvasta el, hogy semmiféle kellemes vagy kellemetlen meglepetés jelét nem lehetett látni arcán; amikor azonban odaért, hogy a posztelnyik egy ködmönbe bujtatott újdonsült Argust ajánl neki, akaratlanul is a csokojra pillantott, és mint a róka, mely meglátja és érzi a felállított csapdát, keserűen mosolygott s tovább olvasta a levelet, egészen az utolsó sorig. Azután megcsókolta a borítékot és keblébe rejtve, nagy figyelemmel vizsgálgatta Păturicát, aki a tettetésnek ezekben a pillanataiban valamiféle ostobasággal elegy ártatlanságot mímelt, mégis elég gazság rítt le a képé-

ről, legfőképpen pedig az elvetemültség és a gyávaság.

Mondottuk, hogy a görög hölgy ravasz volt, mint a róka. Be akarjuk azonban bizonyítani. hogy milyen mélyre hatolt éles esze, s ezért meg kell mondanunk, hogy — bár Păturică minden művészetét előszedve tüntette el arcáról a szívét emésztő tervek jelét, — mégsem tudta megtéveszteni a hölgyet, sőt még jobban megérttette vele, hogy kivel van dolga.

A két komédiás néhány pillanatig szótlanul méregette egymást. E dermesztő hallgatás nagyon hasonlított ahhoz a látszólagos nyugalomhoz, mikor két vadállat tettetett közömbösséggel figyeli egymást, mielőtt összeugranának.

Végül is a görög amazon elhatározta, hogy támadásba kezd: minden csokoj leggyengébb pontját, a büszkeségét vette célba.

— Hát jól van, számtartó uram, — mondta megvető mosollyal, — édes, egyetlen Andronachem, azt írja, hogy mától kezdve egyike leszel házam szolgáinak.

— Teljes szívemből örülök, kegyes úrnőm.

— Lehet, hogy úgy van, amint mondod. De nézd csak, úgy látom, igen jól öltözködöl: földig érő ruhát, bársony ködmönt, sárga papucsot, sztambuli fezt viselsz. Mintha skatulyából húztak volna ki. Hát ez nincs kedvemre. Vesd le a bojáröltözetet és vedd fel csak a közönséges szolgaruhát.

— Mindenben nagyságod tetszése szerint cselekszem, kedves asszonyom!

— Igen, okvetlen, mert kosárral küld'ek piacra és nem akarom, hogy bevásárló szolgám vörös bugyugót és prémsüveget viseljen!

— Mindent kegyes úrnőm parancsai szerint teszek.

— Hiszem is, mert máskülönben előveszem a korbácsot, melyet ott találsz előszobám ajtófélfáján!*

— Szó nélkül alávetem magam kegyességed bármely intézkedésének.

A görög asszony megijedt a csokoj kétszínűségének és hamis nemtörődömségének láttán, mellyel iszonyú csapásait fogadta, de nem vesztette el reménységét.

— Amint mondod, — szólt vissza. — Odateszlek a konyhába hagymát vágni, edényt mosogatni, fát aprítani. Hordóval hozod a vizet Filaretről és más hasonló szolgálatokat teszel.

— Igen jó lesz, úrnőm, mindezt megcselekszem, sőt ennél többet is, csak elégedettnek lássam.

— Egész nap hajadonfővel állasz a pitvarban, hogy teljesíthesd parancsaimat, mert ellenkező esetben szarvat tétetek fejedre, mézzel kenetlek be és odaköttetlek a kapufélfához, hadd lepjenek

---

* *Sacnasiu*-nak nevezték a terem végében lévő kis szobát, melyben párnákkal díszített kerevet állott, és ahol azok várakoztak, akik ügyes-bajos dolgaik intézése végett a bojári házba jöttek.

el a legyek s nevessen rajtad a világ... Megértetted?

— Megértettem, kegyes úrnőm. Ezeknél nagyobb büntetéseket is hajlandó vagyok elviselni, mert az én uram szeret téged és én mindent elszenvedek, bármi történjék velem, őnagysága szolgálatában.

— Reménytelen! — mondta magában a csokoj hidegvérének láttán kétségbeesett görög nő. És valóban, furfangjának minden nyílvesszője lepattant a csokoj kőszívéről. Először az a gondolata támadt, hogy végetvet a kancellistával való szerelmeskedésnek, mert csak így lehet biztonságban Păturică kémkedésétől. Mihelyst azonban eszébe jutottak azok a kellemes percek, melyeket a szép ifjúval töltött és még most is tölt, minden csepp vére szívébe szaladt s arca olyan sápadt lett, mint a viasz. Ha megtartja szeretőjét, a csokoj okvetlenül elárulja, s akkor elveszíti Andronache posztelnyikot, aki pedig mint fejedelmi kisasszonynak, úgy viselte gondját.

E két gondolat Scyllává és Charybdisszé vált a görög hölgy számára. De az asszonyi furfangok fegyvertára igen nagy. Aki keresgél benne, bizonyosan talál minden körülményre megfelelő eszközt. Hellas leánya kutatott és valóban megtalálta a módját, hogyan szabaduljon tiszta képpel szorult helyzetéből. E váratlan megoldásra homloka kitisztult s arcának vonásain édes mosoly játszadozott. Csábos pillantással tekintett Dinura és így szólt hozzá:

— Mondjad, kedves Dinu, milyennek tűnt néked előbbi viselkedésem? Úgye, bolond vagyok? Hallottál még ilyent! Ennyire megijeszteni egy ilyen szép és elegáns fiatalembert! Semmit se félj, úgy élsz majd itt nálam, mint az anyád kebelén. Amit mondtam, mind tréfa volt csupán. Nosza, fel a fejjel.

Dinu szívébe rejtette a nagy győzelem fölötti örömét. Tettetett hódolattal közeledett az asszonyhoz, mélyen meghajolt s megcsókolta kezét. Majd jónapot kívánt és távozott.

VII. Fejezet

HA TÜZET NEM RAKSZ, FÜSTJE SEM SZALL

Két héttel az előző fejezetben történtek után, egy hűvös tavaszi éjtszakán égő csibukkal szájában jött ki szeretőjétől Andronache posztelnyik. Mögötte szolgája igyekezett. Egyik kezében dohánnyal teli zacskót tartott, a másikban meg egy pár sárga papucsot. A posztelnyik kissé megviselt arcán most megelégedés honolt. Nem zavarták gondjai, melyek a szegény fanariótát annyira nyugtalanították egy idő óta.

A Dudeşti-i negyedbe vezető sötét utcácskában órák óta várakozott egy kétlovas elegáns hintó. Mikor a bojár az utcához ért, a szolga elóreszaladt a fogathoz: — Állj elő, Ioniţa!

A fanarióta beült a hintóba, a csokoj meg fölkapaszkodott a hátsó ülésre és elkiáltotta magát: — Haza!

Arra kérjük kedves olvasóinkat, hagyják a posztelnyikot békében pihenni pamlagján, nehogy elveszítse boldogságának illuzióját. Mi pedig térjunk vissza megint a Koldusok utcájába és figyeljük meg, mi történik szeretője házánál.

Gyönyörű éjtszaka volt, éppen romantikus szerelmeknek való. Valóban szép a szívszerelem, mert oly fenséges, boldog perceket szerez. Menynyi elbűvölő érzelmet ízlel a szerelmes ember, amikor először pillantja meg az imádott nő mosolyát! Mily tüzes szívének lüktetése, mikor először csókolja égő ajakát. Aztán mennyi bűvös emléket gyüjtöget futólag, míg tart az édes szerelem, míg időről időre egy összejövetelen vagy bálon az édes emlékezés áhítatos kecsességgel ajándékozott jelét nyeri; vagy egy titkon odavetett simogató pillantást, mely a szív titokzatos nyelvén suttogja: — Szeretlek!... Tiszta szívből szeretlek!

De a szerelem kétarcú medália. Nézzük most a másik oldalát.

Mi a véleménye olvasóinknak azokról a zajos szerelmekről, amelyek cigányzenés szerenádokkal kezdődnek, — néha dobbal, cintányéros katonazenével, akárcsak a Giafer-kertben, — amelyek azután az alsó néposztályokban pletykával, a felsőkben pedig ennél is rosszabbul végződnek. Mi bűnt követtek el a szomszédság békés

lakói, hogy kocsisok kurjantásaira és macskáknál szemtelenebb közönséges szerelmesek hangos, elnyújtott sóhajtozásaira ébrednek álmaikból. Mert azok a szentimentális állatok szintén nyávognak minden évben egy hónapig, de máskor békén hagynak bennünket. Ám ezek a kétlábú kandúrok, nemhogy egész éven át szüntelen nyivákolnak, de nincs elég bizalmuk hangjuk csáberejében s másokat is segítségül hívnak. — A kutyaharapást azonban szőrivel gyógyítják — mondja egy régi közmondás.

Az ilyen meggondolatlan emberek, akik megszomorítják szegény lérjek és szülők szívét, sokszor igen drágán fizetnek elvetemültségükért, leslett életű asszonyok árulása folytán, akiket éppen ők tettek ilyenné. Az a nő, kinek volt bátorsága megszegni oltár előtti esküvését, az a fiatal leány, aki tiltott szenvedélyre gyulladva, szeretőjének hizelgő szavaira szégyent mert hozni szüleinek ősz fejére, törődik-e mulékony ígéretekkel, melyeket majdnem mindig a szeszély dik tál és igen ritkán a szív?

Ó, ti fiatalok, ha tudnátok, hová visznek a meggondolatlan szerelmek, lehet, hogy óvatosabban tékozolnátok ifjúságtok álmait. Ti nem tudjátok, mivel fizet néktek az asszony, aki elfogadta, hogy feláldozzátok érte legszebb éveiteket, időtöket, vagyonotokat, sőt becsületeteket. Nem tudjátok, hogy akit őrangyalotoknak, szívetek vigasztalójának és megmentőjének hisztek, képes elárulni bennteket egy gyémántért, egy

sálért és igen sokszor néhány szellemes szóért, melyekért szerelmetek szentségét tépi szét és gyalázza meg. És milyen jutalmát veszitek e márványszobrokért hozott áldozatoknak? Szerelem helyett: árulást; boldogság helvett: kétségbeesést, mely kioltja tehetségetek tüzét és felőrli erőtoket, sőt, — ami még rosszabb ennél — elveszejti illuziótokat, kétkedést szül, mely az őrültség, az öngyilkosság véres szülője.

Tökéletes boldogság nincs ezen a földön, mondják ezt régóta a nagyon bölcs emberek is Van azonban más helyette, ami hasonlít hozzá: az illuzió, a hit és reménység. Ezekből az isteni fájdalmakból tevődik össze az, amit mi boldogságnak nevezünk.

Az az ifjú ember, aki hittel s hűségesen szeretett egy asszonyt, — hogy az kozömbösséggel, képmutatással, árulással fizessen érte, elveszti a nőkbe vetett hitét, nincs többé számára családi boldogság, következésképpen meg se nősül. Vagy ha mégis aláveti magát ennek a társadalmi kötelezettségnek, hitvesének ártatlan szerelmét, kecses mosolyát, gyöngéd gondoskodását tettetésnek tekinti. Az asszony mindezt megérzi és igyekszik meggyőzni férjét szerelme őszinteségéről; mind hiába. Végül is: ha az asszony tisztességes, szótlanul tűr, sóhajtozik és meghal; ha pedig gyenge jellemű, a pusztulás orvényébe hull, magával rántva szégyenébe ártatlan gyermekeit is.

Térjünk vissza tárgyunkhoz.

Olyan nyári éjtszaka volt, mikor a természet feltárja szépségének csodálatos gazdagságát, hogy megismerjük magasztosságát. Az égbolt elbüvölő kék színű palástján szétszórva varázslatos fényben ragyogtak a csillagok. A püspökség tornyai közül előkandikáló hold sápadt és kedves sugára szerelmes vággyal töltötte be az érzékeny szíveket. Nem követte e szent helyről pogány időkből való, tüzesszemű szerelmesét: Endymiont, a fiatal pásztort. Mintha maga is boldogságra vágyakozva tekintett volna le a sok szerelmesre, akik forrón enyelegtek ezüstös sugarainak fényében. A lágy tavaszi szellő meleg fuvallata alig rezditette meg a nyárfák levelét.

E méltóságteljes és méla csendet időnként fü'emile sóhajtása zavarta meg. Elrejtőzve énekelt fájdalmáról az Antim-kolostor kertjének orgonabokrai között.

Nem a szépség érzeménve, inkább a gonoszság gyanakvó ördöge ösztökélte Păturicát, hogy mozdulatlanul nézzen ki szobája ablakán, mit sem törődve a gyönyörű látvánnyal. Kis idő mulva zeneszerszámok hangja ütötte meg fülét. Mielőtt a cigányok rázendítettek volna nótájukra, néhány bevezető akkordot játszottak. Bár nyomban elhallgattak, mégis felkeltették a csokoj figyelmét. Gondolkozott néhány pillanatig, majd tenyerével homlokára csapott, mint akinek régen várt jó ötlete támadt: — Ahá! Most már értem! Ezeket a cigányokat biztosan asszonyom szerelmese fogadta! . . . A fejedelmi fegyvernök

Niculiţája igazat mondott. Munkára, Dinicu, hadd rövidítsük meg a boldogság felé vezető utat! — s ezzel magára vette köpenyét, lement a kertbe és elrejtőzött egy fa mögé.

A cigányok mind rázendítettek. Ezúttal tényleg úgy játszottak, amint kell; álluk alá szorították hegedűjüket s a vonók, meg a libatollak szenvedélyes hangokat csaltak ki a hegedűkből és kobzokból, ami abban az időben nagyon hatott, ma azonban arra sem volna jó, hogy álomba ringasson bennünket.

Miután a cigányok végigjátszottak néhány szomorú dallamot, elhallgattak s megszólalt helyettük egy érces hang. Nagy szenvedéllyel és érzéssel énekelte valaki:

Spiridonnál alkonyul már,
Aluszik is minden madár,
Csak az enyém, az van ébren,
Ugyan zaklat minden éjjel
Szerelmének énekével.
Hej, szerelem, bár látnálak
Setétkámzsás új barátnak,
Negyven napig csak templomban
Látnálak, a kolostorban.
Amint épp a szűzet nézed,
Ám a hölgyeket igézed,
Amint épp a zsoltár alól
Szűzecskékre kacsintgatol, stb.

Mélységes sóhajtások kísérték az éneket, de a görög nő ablaka, mely máskor a tüzesvérű irno-

kocska szerenádjának első hangjára kinyílott, ezúttal csukva maradt, akár a sír. Kétségbeejtő helyzet, de van a szerelmeseknek több nyílvesszőjük is. A mi legényünk sem esett kétségbe olyan könnyen.

Még egy bánatos pillantást vetett az ablakra, majd újra rákezdte:

Kő ha lennél, meglágyulnál,
Virágom, felém hajolnál.
Oh, oh, oh, kedvesem, oh!
stb.

Ez a kísérlet már teljes sikerrel járt. Az érdek és szerelem rettentő küzdelme után a hölgy nem tudott tovább ellenállni a szív esztelen dobogásának, kinyitotta ablakát és jelt adott zsebkendőjével. Azután leszaladt kertjébe s belépett a szőlőlugasba, ahová alig hatolt be a hold sugára. Elhelyezkedett egy puha diványon és várta szerelmesét.

A kert végében rövidesen megjelent egy árnyék. A szőlőlugas felé vette útját, s amint közeledett, egyre kivehetőbben bontakozott ki a sötétből alakja. Mikor Păturică buvóhelyét bizonyos távolságra megközelítette, a csokoj egy huszonöt év körüli fiatalembert vehetett észre. Damaszkuszi gyapjúból szőtt köntöst, halványpiros selyemmellénykét viselt, sál övezte derekát, feje törökösen, csíkos selyemkendővel volt körülkötve.

Óvatos és bizonytalan léptekkel közeledett a lugashoz, hol imádottja várakozott rá. Eszébe se jutott, hogy ez a találkozás lesz boldogságának utolsó sugara.

Păturică mindent meglesett és csak a kedvező pillanatra várt, hogy ráugorjék áldozatára. Engedte az ifjút, hadd közelítse meg a szőlőlugast. Amikor azután csak néhány lépés választotta el zsákmányától, nekifohászkodott:

— Uram, segíts! — és párducként ugrott elő. Mellen ragadta a szegény fiút és ordítani kezdett: — Tolvaj, tolvaj!... Segítsetek, atyámfiai!... Fogjuk meg a tolvajt, a rablót!

A szegény fiú előbb szabadulni próbált az erős karok vasszorításából, de amikor ez nem sikerült, könyörgésre fogta a dolgot: hagyná békén, hiszen tisztességes ember.

— Hohó! Nem hagylak, te gazember, dehogy eresztlek ki körmöm közül, a csendőrségre, te tolvajfajzat, megtanítlak én árpát lopni a gazda csűrjéből!

— Semmit sem loptam... tiszttartó uram Hát nézzen rám! Tolvaj vagyok én?!

— Ohó! te álnok, rá nem szedsz te engem: tudom én, hogy Vecea cigányaival szövetkeztél és az egész negyedet fosztogatjátok. Én Duduca nagyságos asszony kenyerét eszem és nem tűröm, hogy hozzád hasonló csavargók fosztogassák. Jól megkötözlek és holnap a hatóság kezére adlak.

Ez a zseniális stratagéma igen kényes helyzet elé állította a görög hölgyet. Mindenekelőtt meggyőződött arról, hogy Păturică valóságos ördög. És igaza volt a szegény asszonynak, mert olyan rosszra fordult a dolog, hogy semmit sem tehetett kedvese érdekében. Hallgatni nem lehetett, mert a ravasz szolga csendőrségre vitte volna az ifjú irnokot, s akkor kitudódott volna titkos szerelmük. Szabadon bocsáttassa? — ezt csak beismerés árán tehette, de azzal aztán kiszolgáltatta magát és titkait szolgájának. A két rossz közül a kisebbiket választotta. Kilépett és megjelent Păturică előtt.

— Mi történt, mit jelent ez a lárma?

— Isten éltesse, kegyes urnőm, — válaszolt a csokoj, — tolvajt fogtam, aki az egész negyedet fosztogatja, nekünk pedig az árpánkat és tyúkjainkat lopkodja.

— Brávó, Dinu, nagyot nőj! De hadd lássam én is azt a tolvajt.

A szerelmes ifjú közelebb jött. Păturică viszont megérezte, hogy azok most magukra szeretnének beszélgetni. Kissé félrehúzódott tehát, mintha valami kötelet keresne, hogy megkötözze a vélt rablót. Asszonya észrevette ezt a ravaszságot is, de kihasználta. Odament kedveséhez.

— Mostantól kezdve, mindennek vége köztünk.

— Miért, drága szívem? — kérdezte reszkető hangon az irnok.

— A posztelnyik megtudta szerelmünket és ideküldte a nyakamra őrizőmül a világ legátkozottabb csokoját. Keze közé jutottál s nem menthetlek meg máskép, csak hogyha elárulom szerelmünket.

— Vásároljuk meg pénzzel!

— Bolond vagy te, Iordache! (Ez volt az irnok neve) Azt hiszed, ez a héja megelégszik azzal, amit mi adunk; neki kincsek kellenek; büszkesége a főuri rangig ér! ...

— Akkor hát mi legyen?...

— Semmi, azon az egyen kivül, hogy egyszer s mindenkorra elválunk

— S azt hiszed, élhetek nélküled?

— Szükségből, boldogságom biztosításáért meg kell hoznod ezt az áldozatot. Isten veled, elvesztésemért pedig vigasztalódjál más valaki karjai között.

Ezt mondván, magához hívta Dinut:

— Engedd el ezt a legényt, kár lenne börtönbe juttatni. Hogyha pedig még egyszer megfogod a kertben, akkor tégy vele, amit akarsz.

— Nagyon jól van, kegyes úrnőm! — Majd az irnokhoz fordult: — Gyerünk, fiú, eridj útadra és meg ne fogjalak még egyszer a kertben, mert istenemre mondom, hogy elevenen nyúzlak meg.

A szegény ifjú könnyes szemmel tekintett a hölgyre és a kert vége felé tartott, majd eltűnt a sötétben. Az asszony és Păturică, anélkül, hogy egy szót is váltottak volna, szobáikba tértek.

VIII. Fejezet

HOGYAN LEHET TÜZET RAKNI FÜST NÉLKÜL

Másnap a görög hölgy nagyon korán kelt s még nagyobb gonddal készítette toalettjét, mint más napokon. Behívta a cigányleányt és megparancsolta, hogy hozzon két kávét és édességet, csibukot meg nárgilét. Majd Păturicát hívatta és miután magukra maradtak, intett neki, hogy üljön mellé a pamlagra.

Păturică régóta szeretett volna oda kerülni, s amilyen éles esze volt, jól tudta, mi kényszeríti ilyen nyájasságra az asszonyt, mégsem fogadta el a hívást, hogy melléje üljön.

— Ülj le hát, Dinicu, drága, — ismételte az asszony kecsegtetőn.

— Jaj, én szegény fejemnek, kicsi úrnőm; hogyan ülhetnék én kegyelmes asszonyom mellé?

— Hiszen te adtad értésemre, hogy nagyon ragaszkodsz házamhoz.

— Csak a kötelességemet teljesítettem, semmi egyebet.

— Úgy van, de az efféle szolgálatért jutalom jár és én meg akarlak jutalmazni. Jöjj tehát és fogyasszuk el együtt az édességet és a feketekávét.

— Nem merészelem, kegyelmes úrnőm.

A görög asszony látta a csokoj ellenállását, fölállt tehát a pamlagról, s miután az ablak felé pillantott, kézenfogta a legényt, maga mellé

vonta, hogy bátorságot öntsön belé és tulajdon kezével nyujotta neki az édességet és a kávét.

Kávéivás közben nagy érdeklődéssel mustrálta Păturică arcvonásait s nagyon meg volt elégedve, mert — szó köztünk maradjon — a fiú egyáltalán nem volt csúnya. Igy hát egy-kettőre édes és szerelmes kifejezés jelent meg a nő arcán.

Nem tudjuk, mi ment végbe e pillanatban az asszony szívében, de a külső után ítélve nem is annyira szerelem, mint inkább féle'em uralkodott benne. Hátha visszautasítja a legény, hátha szerencsétlenségére szenvedélye nem illik a csokoj vakmerő terveibe.

Végül is nagy zavarában fölkelt a pamlagról és kisietett a szobából. Előbb néhány szót sugott hűséges szolgálója fülébe, majd egy üveg ánizslikörrel — melyből csak a posztelnyik ivott — és egy teli tányér pergelt mogyoróval tért vissza.

— Hadd lássuk, — mondta magában, — meg tudja őrizni büszke és hideg józanságát, ha ez az ital megzavarja eszét és érzéseit? — s csábos helyzetben telepedett pamlagjára. Saját fehér kezével töltött a tüzes italból s kegyesen nyujtotta Păturică felé.

— Fogjad, — mondta, — igyál az egészségemre!

Dinu átvette a poharat:

— Bukarest legszebb asszonya, Duduca úraszszony egészségére!

— Hizelegsz, te betyár? — kérdezte az asszony még ingerlőbb mozdulat kíséretében.

— Nem, semmiképpen sem, sőt ha az igazságot óhajtja tudni, szebb mint a hitregék Aphroditéja.

A nő töltött még egy pohárral s reszkető kézzel nyujtotta Păturicának.

Păturică fölhajtotta ezt is. Úgy érezte, tűz járja át egész testét és kéjes kábultság bénítja eszét. Leírhatatlan gyönyor szomjúságával tekintett Duducára A görög nő biztos diadalát látva, hangjának csengését még édesebbé lágyította. Csábosan tekintett Dinura és megkérdezte:

— Mondd csak, drága Dinu, szerettél-e te asszonyt mostanáig?

— Egyet sem, szép úrnőm.

— Vajjon nem csapsz-é be?

— Igazán nem; semmiképpen sem.

— Tudd meg tehát, hogy régóta szeretlek, csak nem mertem szólani, mert azt hittem, semmireke'lő vagy; de a tegnap éjjeli cselekedeted, megbizonyított szerelmed és hűséged arra késztetett, hogy határozzak . . . Jer hát, kedvesem, karjaimba! Semmit se félj. Szeretlek, mert fiatal, szép, tüzes és büszke vagy! — aztán heves sóhajtással a csokoj karjába borult és hévvel szorította keblére a fiút. Ajkuk összeforrt. Félig csukott szemükben a szenvedély láza a kéj és szerelem szikráit csillogtatta . . . Megrészegedtek a bo'dogságtól! . . .

Két órával e zabolátlan és undok árulás után,

Dinu Păturică eldicsekedhetett azzal, hogy betéve tudja a szerencse ábécéjét. A görög hölgy ilyenformán cinkostársat szerzett magának, akivel bizonyosan megkaparinthatja a posztelnyik vagyonát. Ezekben a percekben csak a szegény, szerencsétlen posztelnyik maradt vesztes. Elnyerte vak hiszékenységének jutalmát.

IX. Fejezet

CINKOSOK

Duduca és Păturică ilyen ravaszul elindított árulása napról napra egyre inkább az érzelgős szerelem jellegét öltötte. Az élvezetekbe elmerült csokoj mintha minden nagyravágyó tervéről lemondott volna. De ez csak újabb csapda volt, melyet legényünk a fanarióta nő számára készített.

A posztelnyik vagyonának megkaparintása volt a célja. A görög nőnek ugyanaz volt a ravasz szándéka. Păturică megérezte ezt az asszonynak a posztelnyik iránt tanúsított magaviseletéből, de mint okos ember, — hiszen az volt — várta, hogy az asszony maga vallja be tervét. Vagyis: más kezével akarta megfogni a kígyót, ami zseniális módszer, s mindig gyakorolták és gyakorolni fogják, míg a föld el nem hamvad, vagy a káoszba nem zuhan.

Egy este a hálószobában itták feketekávéjukat. Előbb a szerelemről beszélgettek és kölcsönösen közömbösséggel vádolták egymást. Vádaskodásuk azonban igen hamar esküdözésre fordult. Gyakran tesznek így szerelmesek, hogy könnyebben becsaphassák egymást.

— Te hálátlan, — mondta a görög hölgy, — nem szeretsz annyi hévvel, amennyit elvártam volna attól, akiért ennyi áldozatot hoztam. Érzed-e, hogy nem tudok nélküled élni? Mikor egykét órát hiányzol mellőlem, az idő esztendőnek, évszázadnak tűnik. Ó, milyen nyugodt voltam, míg nem fordultam feléd. A posztelnyikkal éltem, semmi sem zavarta meg nyugalmamat.

— Nyugodj meg, kincsem, galambom, jobban szeretlek, mint bármit a világon. Isten engem úgy segéljen, átkozott legyek, ha hazudok néked.

— Hagyd, hagyd, ne esküdözzél, megéreztem mindet. Tudom már, miért hidegültél el tőlem.

— Mondd meg, boldogságodra kérlek, mert mindjárt megőrülök . . .

— Te a posztelnyiktől féltesz engem és igazad van. Dehát mit csináljak? Nem hagyhatom el, hiszen ő gondoskodik mindenemről. Ha olyan lenne a módod, hogy eltartsál, még most, ebben az órában otthagynám.

— Igazad van, tényleg féltelek. És hogyan kívánhatod attól az embertől, aki szeret, hogy hidegvérrel nézze, amikor a másik jön és éppen azon a helyen csókol meg, ahova nem sokkal az-

előtt maga szorította ajakát, és lássa, amikor a másik karjaiba szorít, átölel és fejét kebleden pihenteti? Nem tudod, mi megy végbe szívemben, amikor a posztelnyik karjaiban látlak. A pokol minden furiája körém gyűl és mind azt mondja: — Öld meg magad, vagy szúrd le őt!

Ezalatt künn szép énekszó hangzott fel. Valaki így énekelt:

Zöldlevelű, piros rózsa,
Meghalnék, ha késem volna,
Megölném magam, mert régi
Szeretőmet más becézi.

A két szerető figyelmesen hallgatta a szenvedélyes melódiát, mely e sorokat kísérte. A csokoj pedig titokzatosan elmosolyodott és így szólt:

— Szegény Chiofteal

— Ki az a Chioftea? — kérdezte a hölgy.

— Egyik bojár udvarmestere.

— És vajjon miért énekel ilyen szomorúan?

— Szerelmes szegény.

— Kibe?

— Gazdája kedvesébe.

— Ahá! Értem, a szép Despinába.

— Igen, belé, aki udvarmesterré és kancellistává tette az udvarnoki hivatalban.

A görög nő megértette a célzást:

— Igazad van. Ő mindent megtett érte, én pedig semmit sem érted.

— Nem rólam van szó, — válaszolta Păturică közömbösen.

— Bizony, kedves Dinum, beismerem hibámat és még ma hozzákezdek, hogy helyrehozzam. Irok a posztenyiknak, hogy tegyen udvarmesterré Gheorghe helyébe, akit idegenellenőrzővé akar megtenni; de mást is mondok, csak nagyon kérlek, titoktartó légy. A posztelnyik gavallér, de Brîncoveanu szőlős kertjében, meg Cotroceniben szoknyavadászokkal együtt prédálja vagyonát.

— Na és aztán? Hagyjad, hadd költse kedve szerint.

— Úgy van, igazad van. De másba is beleszerethet, vagy rájöhet kettőnk szerelmére és megnyomoríthat bennünket. Akkor aztán útszéli koldusok maradunk. Miért ne élvezzük mi a vagyonát, hiszen mi tűrjük durvaságait és szenvedélyeit is . . . Én mint ágyasa, te mint udvarmestere, rövidesen kiforgathatjuk mindenéből. Nos, mit szólsz hozzá?

— Mit szóljak, drága Duducám? Azt mondom, hogy Isten, vagy az ördög, de egymásnak teremtett bennünket. — Átölelte és megcsókolta, majd így szólt: — Holnaptól lássunk munkához, kelvesem!

— Te a számadásnál rövidíted meg.

— Te sálakat és selymeket kérsz tőle.

— Te meg birtokait kótyavetyéled el.

— Te drágaköveket könyörögsz ki tőle.

— És ha összetesszük zsákmányainkat, földbirtokokat s cigányokat vásárolhatunk.

— Aztán ugye, megesküszünk, drága Duducám?

— Brávó, Dinu, eltaláltad!

— Brávó, Duduca.

— A holnapi viszontlátásra!

— Állj csak meg egy kissé, elfelejtettünk valamit! — kiáltott utána a görög hölgy s mutatóujját ajkára szorítva gondolkozott egy darabig. — Olyan emberre lenne szükségünk, aki elszedi a görög pénzét, anélkül, hogy elárulna bennünket.

— Igazad van, Duduca.

— Ismersz-e valakit?

— Ismerek, de . . .

— Ki az? Hogy hívják?

— A vaksi Kir Costea.

— Costea kézműárusra gondolsz, az Új Szent György-utcából?

— Éppen arra.

— Nagyszerű!

X. Fejezet

A VAKSI KIR COSTEA

Elbeszélésünk fonalát megszakítjuk kissé, hogy újabb érdekes személyt vezessünk a színre, aki igen jelentős szerepet játszik majd történetünkben.

Akik ismerték Bukarestet az 1847-es tűz előtt, rövid gondolkodás után jól emlékezhetnek arra, hogy a Colţea-utcán az Új Szent György-utca felé menet, abban az időben egy háromszögű piac volt, melyből három utca ágazott el: egyik a Baraţia felé, másik a filareti fogadó* felé, az utolsó meg a Scaunele-negyedbe, a régi Pescaria felé. Az elsőben kézművesek laktak, a másodikban vékonypénzű és tehetősebb szűcsök. A harmadik pedig, mint a sztambuli bazárok, deszkákkal volt borítva és csak abaposztó-árusok és selymek, meg drága kelmék árusai lakták.

1814-ben ezek az utcák, mint az utcák nagy része, tölgyfadeszkával voltak padolva. A padozat alatt meg fából készített csatorna szolgált a víz levezetésére. Az ilyen kipadlózott utakon járni azonban valóságos kínszenvedés volt. Néha fertőző sárral teltek meg a csatornák, mert elhanyagolták takarításukat, máskor meg éppen akkor szakadtak be, amikor a szerencsétlen gyalogjáró reájuk lépett és észre se vette, máris derékig merült a pocsolyába, sőt gyakran karját ficamította, vagy lábát törte. Tegyük még hozzá mindezekhez, hogy lámpák se voltak, mert csak így alkothatunk hozzávetőleges fogalmat Bukarest utcáinak akkori szomorú állapotáról.

A három utca közül az egyikben lakott egy szatócs, akiről a boltjában árusított portékák

---

* Két épület viselte ezt a nevet: az egyik az, amelyről beszélünk, míg a másik helyére a színház épült

sokféleségе miatt nem lehetett pontosan megállapítani, milyen kereskedő. Csak annyit mondhatunk róla, hogy valamennyi kereskedő-céhnek tagja volt, anélkül azonban, hogy egyik mesterség után is adót fizetett volna. Mert amikor az előljáróság a kézműárusok adóját vetette ki rá, nem fogadta el, hanem paszománykészítőnek vallotta magát. Ettől a testülettől pedig úgy szabadult meg, hogy megint valami másikba furakodott be, anélkül, hogy valaki is rábizonyította volna csalafintaságát.

Ez a zsidó származású kereskedő a fanarióták között élt és ott honosodott meg. Ritka rátermettsége megkülönböztette kollégáitól, ez a rátermettség azonban, sajnos, a lehető legaljasabb jellemmel párosult.

Mindegy volt neki, hogy ártatlanul sóbányába juttat valakit, vagy fillérekkel csalja meg vevőjét a portéka eladásánál. Lelkiismerete hozzászokott minden gazemberséghez úgy, hogy a legnagyobb igazságtalanság sem ébresztett szívében szánalmat, vagy istenfélelmet.

Nagy vagyonra akart szert tenni s ezért minden lehető eszközt felhasznált és a legkisebb mértékben sem becsülte le azt a hasznot, melyet asszonyoktól húzhatott. Nem volt olyan kicsapongó ember az országban, akinek ringyóját Kir Costea ne ismerte volna. Hallatlanul magas kamatra kölcsönzött pénzt az ifjaknak és a házában is megengedett szerelmi találkákat. Mindenki után kémkedett, hogy beárulja a felsőbb-

ségnek. Mindezt az emberség és igazság nevében tette és meg vagyok győződve róla, hogyha a szegény román haza már akkor alku tárgya lett volna kis emberek számára is, Kir Costea kétségtelenül felhasználja a hazafiság és szabadság eszméit, hogy kielégíthesse pénzéhségét.

Amikor valami kacér asszony került útjába, — ezekben pedig nem volt akkor hiány, — szempillantás alatt megértette, hogy kivel van dolga és milyen nyereségre számíthat.

Hogyha valamelyik, az udvarban járatos gazdag bojár kitartottjának a hintaja állott meg boltja előtt, födetlen fővel sietett eléje és elkábította mindenféle hizelkedésekkel: — Isten hozta, szépséges úrnőm! Milyen nagy megtiszteltetés ez számomra! Mivel lehetek szolgálatjára? Nemrég kaptam velencei selymeket, lipcsei muszlin kendőket, pántlikákat, fátylakat és csipkéket, konstantinápolyi fehér fezeket és perzsa sálakat. Konstantinápoly leghíresebb ékszerészeitől érkeztek mindenféle drágaköveim: rubintok, smaragdok és gyöngyök, — Majd a boltoslegényekhez fordult: — Mit tátjátok a szátokat, ti léhűtők? Vegyétek elő mindazt, ami szép és tegyétek a kegyelmes úrnő elé, hogy tetszése szerint válogathasson!

Néhány pillanat alatt kiteregették őnagysága elé a leleménves kézműárus minden rongyát és hamis gyémántját, amelyek mindegyikét legalább is valódi remekműveknek mondta. Végül az asszonyság kiválasztott magának egy gyé-

mántos és gyöngyös gyűrűt, vagy valamilyen selymet és mosolyogva kérdezte:

— Mibe kerül mindez, Kir Costea?

— Mindjárt kiszámolom, kegyelmes asszonyom.

Majd kezébe vette a szóbanforgó tárgyakat s úgy tett, mintha az árukat becsülné, végül is töprengő. komoly képpel válaszolt: — Nékem hétszáz lejem bánja, de kegyelmességed tisztelt személyének ugyanazon árban adom, mert jó embere szeretnék lenni. Ki tudja! Lehet, hogy én is kérek majd valamit és akkor meghallgatásra találok!

A kacér asszony kiszámolta a pénzt, átvette a megvásárolt tárgyakat s a hizelgő kézműárus kíséretében kiment a boltból.

Különösen a vagyonos bojár-fiakkal és azokkal szemben ravaszkodott, akikről megtudta, hogy rövid időn belül zsíros hivatalhoz jutnak. Mindezekkel szemben nagylelkűnek mutatkozott. Pénzt kölcsönzött nekik, bármilyen szolgálatot gyorsan teljesített, fizetség nélküli Merkuruk lett. Minden hasonló családságban igen nagy segítségére volt két leánygyermeke, akiket oly jól megtanított a tettetés művészetére, hogy igazi szirénekhez hasonlóan vonzották házukhoz az ifjakat.

Furcsa látvány volt, amikor ezek a gyermekek egyszerre forgatták a szerénység és kacérság egymással ellentétes fegyverét. Mikor első ízben jelent meg valamelyik ifjú a kézműárus házá-

ban, a lányok földresütött szemmel ültek székükön és Szent Ceciliához* méltó szerénységet mimeltek. De amikor végre megtudták az ifjú vagyoni állapotát és társadalmi helyzetét, s miután kissé megbarátkoztak vele, akkor szerepet cseréltek. Hogyha az ifjú szegény volt, vagy azért jött a kézműárus házába, hogy valami jótékonykodásra kérje fel őket, a leányok olyan otromba gőggel helyettesítették szerénységüket, amelyből azonnal megértette a kérelmező, hogy nyugodtan eltűnhet és békén hagyhatja őket. Ha azonban az ifjú gazdag volt és bőkezű, akkor Éva alázatos lányai nemsokára levetkezték színlelt bátortalanságukat és a szó szoros értelmében hozzáláttak a kacérkodáshoz. A legléhább csintalansággal fogadták a kikapós ifjak tréfáit, ajándékait és csókjait.

Miközben a lányok ilyen csapdát készítettek a szegény áldozat megejtésére, Kir Costea is betoppant egy-egy műzsinóros, foszladozó régi posztóköntössel, vagy évek óta a boltjában maradt más öltözékkel és sunyi mosolygással kínálgatta árúját: — Nézze csak, nagyságos uram, ezt a köntöst! Micsoda posztó! Milyen arany paszomántl . . . Micsoda himzések! . . . Igazi remekmű! Vegye csak fel nagyságod, attól még nem lesz semmi baja! Mert bizonyos, hogy nagyon jól áll nagyságodnak!

---

* *Szent Cecilia*, a zene pátronája, római patriciusnő, a szerénység mintaképe volt tökéletesen játszott orgonán

Az ifjú két malomkő közé került. Nem tehetett egyebet, minthogy felvette a ruhát. Miután a zsidó ráadta, minden oldalról jól megnézte a fiatal embert és színlelt csodálkozással felkiáltott: — Tyüh! . . . Milyen csodás! . . . Luxandrám! . . . Margiolitám! . . . Nézzétek csak, lelkeim, a nagyságos urat! Nem igaz-e, hogy a fejedelem fiához hasonlít? Milyen jól áll a nagyságos úron! Mintha csak a testére szabták vo'na. Gyerünk és csapjunk vásárt izibe Én igen szeretem a nagyságos urat, nem tudom mivel, de tisztára megbabonázott. Nékem tizenkét machmudba került, de nagyságod kedvéért oda adom tizért.* Nos? Viselje egészséggel!

A szerencsétlen fiatalember, aki egész idő alatt látta, hogy becsapják és csúfot űznek belőle, kénytelen-kelletlen elfogadta a ruhát, nehogy elrontsa a leányoknak róla, a világfiról alkotott véleményét. Ezért színlelt nemtörődömséggel vette ki erszényét zsebéből és leszámolta a tíz machmudot vagy levonta a ruha árát abból a kölcsönből, melyet hasonló mesterkedések után nemrég csikart ki tőle a zsidó.

Nem volt olyan bojári ház, ahová különböző ürügyek révén Kir Costea be ne jutott volna

---

* A Caragea idejében forgalomban lévő pénznemek a következők voltak: a mahmudia, 38 lei, a duodekár, 12 lei, a funduc, 22 lei, a nesfia, 4 lei, az aranypénz, 30 lei, a sgriptor, 12 lei 20 krajcai, a sfanț, 2 lei, a diricliu, 12 lei 20 krajcár, a speț, 12 lei, a taller, 14 lei a barbuta, 2 lei 10 krajcár

Az inyenchez mézeskaláccsal és konstantinápolyi édességekkel férközött be ünnepek alkalmával. A fiatal asszonyokhoz virágcserepekkel és más asszonyi semmiségekkel, melyeket féláron adott, hogy később cselszövények és szerelmi szolgálatok révén tízszeresen nyerje vissza vesztegségét.

Végül a pogány fanarióta minden lehetőt elkövetett, hogy méltó legyen hazájának közmondásához: — Enni akarsz, csórjál; vagyont akarsz, lopjál!

Ime, Dinu és Duduca választott emberének erkölcsi képe. Azért volt rá szükség, hogy segítségével kiforgassák Andronache posztelnyikot vagyonából.

XI. Fejezet

AZ IGAZSÁG HITVÁNY PORTÉKA

Minekutána Andronache posztelnyik kedvesét Păturică őrizetére bízta s most már bizonyos volt szeretőjének hűsége felől, a legédesebb örömöket élvezte, melyeket csak méltóság, pénz és szerelem nyújthat az embernek.

A jó hírek Duducáról és különösképpen kedvesének lángoló szerelméről, melynek különben az asszony mindennap bizonyságát adta, nyomtalanul eloszlatták féltékenységét, az egyetlen

gondot, mely egy idő óta gyötörte. Csak az a gondolat foglalkoztatta: hogyan biztosíthatná hűséges szolgájának jövendőjét. Először számtartónak tette meg a hatmánságnál, de mivel ezt nem találta kielégítőnek, megkérte Caragea fejedelmet, hogy tüntetné ki főkonyhamesteri tisztséggel, melyet később pitári rangra változtatott a fejedelem.*

A megelőző fejezetek egyikében elmondtuk, hogy a posztelnyik házának valamennyi szolgája közül csak az udvarmester látott Păturică vesejébe, csak ő ismerte fel sötét terveit. Nem téveszt-

---

* A rangosztás ceremóniája Caragea idejében a következőképpen ment végbe: a kitüntetésre előterjesztett egyént, ha tisztviselő volt, akkor a miniszter ajánlotta a fejedelemnek a megszolgált méltóságra, ha pedig úgy esett, hogy valamelyik bojár pártfogoltja volt, akkor a nagyposztelnyik tiszte volt az ajánlás.

A szertartás ilyenformán kezdődött: a fejedelem a fogadóterem kerevetén ült és amikor feléje közeledett a rang kérelmezője, felállott és ezüsthímes fehér selyemruhába (kaftánba) öltöztette, melynek formája köpeny- vagy tunikaszabású volt; majd ily szavakkal fordult a kaftánnal kitüntetett személyhez: — Ügybuzgóságodért és hűségedért, mellyel az országot szolgáltad. — Ezt nem mindig egyféleképpen mondotta a fejedelem, hanem azon információknak megfelelően, melyeket a kitüntetendő személyről kapott. Grigore Ghica fejedelem, amikor kaftánnal tüntette ki az azóta elhúnyt Barbu Catargiut, a következőképpen szólott: — Megtisztellek ezzel a kaftánnal, hogy felébresszem benned a jócselekedetek iránti szeretetet. — A szintén elhúnyt Take Ralet kaftánba öltöztetésének alkalmával ily szókkal illette: — Ezzel a

tette szem elől, árgus tekintettel kísérte minden lépését.

Attól kezdve, hogy a posztelnyik elkövette azt az ostobaságot, hogy Păturicát bízta meg szeretőjének őrzésével, az udvarmester kettőzött éberséggel figyelt és mindenre rájött, amit Păturică véka alá szeretett volna rejteni. Felismerte a csokoj rút árulását és elhatározta, hogy lerántja a leplet az árulóról és így megmenti gazdáját attól a szerencsétlenségtől, melybe a csokoj taszítná.

Egyszer a posztelnyik egyedül időzött szobájában. Pamlagjára heveredett s valami szerel-

---

kaftánnal tüntetlek ki, azért a sok időért, amit jövedelem nélkül töltöttél, valamint nemzetséged nemességének okáért.

Mindezek után a nagyposztelnyik közölte a jelenlevőkkel a kitüntetés nemét, majd utána a Seliam-csausz, vagy Bas Buluc-basa jött elő és kihirdette a sokaságnak az illető nevét és az elnyert rangot.

A szertartás végeztével a kitüntetett elhagyta a fejedelmi udvart Ha kicsi rangot nyert, gyalogszerrel ment, de ha legalább is asztalnok volt, akkor ezüsttel hímzett nyeregtakaróval leteritett és ezüstszerszámos fejedelmi lóra ültették s fejedelmi menetben kisérték hazáig.

Amikor hazaérkezett, fogadta a tiszteletére jövő zenekart; majd a fejedelmi fogatok következtek, rajtuk a fejedelmi palotából való pipatisztogatók és kávéfelszolgálók a dulcsászás edényekkel, kávéval s a csibukokkal Igy, mintegy a fejedelemtől nyert kitüntetésként, megvendégelték; a rang birtokosának pedig 400 leit kellett lepengetnie a zenéért és különösen jó bórravalót kellett adnia a szolgáknak, a kávéfelszolgálóknak és a pipatisztogatóknak.

mes nótafélét dünnyögött. Az udvarmester földig hajolva járult eléje és miután török módra köszöntötte, így szólt:

— Sok boldog esztendőt érjen meg, nagyuram! Idestova öt esztendeje már, hogy hűséggel és alázattal szolgálom s éppen ezért nagyságod szájából szeretném hallani, meg volt-e velem elégedve, vagy sem?

— Nos, meg voltam. Mit akarsz?

— Azt akarom tudni, nagyságos uram, milyen véleménnyel van felőlem.

— Hová akarsz kilyukadni ezzel a kérdezősködéssel?

— Tudni szeretném, hogy meg van-e elégedve velem: meg aztán azt is, hogy becsületes embernek tart-e, vagy tolvajnak, álnoknak hisz?

— Jó, jó, hát becsületes ember vagy, meg is vagyok elégedve veled s nevemnapjára megteszlek a cigányok felügyelőjének.

— Isten fizesse meg nagyuram jóságát. És mert annyi sok idő óta eszem nagyságod kenyerét, megvallok egy titkot, mely a lelkemet nyomja.

Ezekre a szavakra a görög elkomolyodott. Az udvarmesterre szegezte tekintetét s úgy kérdezte:

— Mondjad csak, miféle titokról beszélsz?

— Emlékszik-e, nagyságos uram, hogy most

négy esztendeje egy rongyos és alázatos sihedert fogadott be udvarába?

— Dinuról akarsz szólni?

— Éppen róla, nagyuram. Azt a szegény gyermekembert nagyságod felruházta, táplálta, szállást adott neki, megtaníttatta görögre, akárcsak valami udvari nyelvmestert, aztán meg hivatalt adott neki és méltóságra emelte. Hát jól van, nagyságos uram, mondja meg igaz lelkére, miként vélekedik felőle?

— Felettébb jól; becsületes fiú, úgy szeret, mint az apját.

— Megmondom, nagyságos uram, hogy nem osztozom nagyságod véleményében. Bár tudatlan vagyok nagyuramhoz képest, de attól a naptól kezdve, mióta nagyságod házához került, kétszínűnek és nagyon ravasznak tunt nékem az a fiú. Minden lépését nyomon kísértem, hiszen tévedhettem. De ahelyett, hogy magaviselete eloszlatta volna gyanúmat, még jobban megerősítette azt. Két esztendei képmutatása elegendő volt arra, hogy nagyságod a világ legtisztességesebb emberének tekintse és Duduca úrasszony őrizetével bízza meg, akit hűtlenséggel gyanúsított.

— Honnan tudod, hogy hűtlen?

— Hagyja, nagyságos uram, hadd fejezzem be, akkor majd jobban megítélheti, hazudok-é vagy igazat beszélek?

— Folytasd, de jól gondold meg, mert ha valótlant szólasz, ötvenet veretek a talpadra.*

— Ezret, kegyelmes uram, ha nem mondok igazat.

— Nocsak, mondd már!

— Mihelyt Dinu odaköltözött Duduca úraszszonyhoz, nagyságod parancsa szerint hozzálátott az őrködéshez, de nem azzal a szándékkal, hogy megmondja majd az igazságot nagysagod becsületének megóvására, hanem azzal, hogy megfélemlítse asszonyunkat és azt tehessen véle, amit akar.

— És mi történt azután?

— Meglepte a kertben a kancellistával, akire nagyságod gyanakodott és ahelyett, hogy megkötözve nagyuram elé vezette volna, egészen mást cselekedett.

— Mit csinált? . . Nyögd már ki és gondolj az ötven botütésre.

— A görög asszonyhoz pártolt, aki összeszűrte vele a levet, hogy könnyebben felemészthessék nagyságod vagyonát. És mialatt nagyságod azon fáradozik, hogy a fiút méltóságra emelje, ő bemocskolja nagyuramat és a vagyonát prédálja.

— Hadd lám, miféle bizonyítékokkal támogathatod ezeket a rágalmakat?

---

* Abban az időben fűzfavesszővel vagy bunkósbottal ütötték a deresre húzottakat. A bunkósbottól különösen féltek a delikvensek, mert a fájdalomtól eltekintve, igen sokszor talpuk csontjait is összetörték.

— Semilyennel, a becsületen kívül, mert amilyen ravaszok azok, gondoskodtak róla, hogy semmi nyomát se hagyják gazságaiknak.

A posztelnyik egyszerűen féltékenység szülte rágalomnak és hazugságnak tekintette a hallottakat. Összeráncolta homlokát, majd dühösen s egy török kényúr könyörtelenségével rivalt a szerencsétlen udvarmesterre:

— Ki innen, alávaló! Át ne lépd többet a küszöbömet, mert poronyósra veretem a hátadat!

Miközben az udvarmester kétségbeesetten távozott — hiszen tönkretette jövendőjét anélkül, hogy gazdáját megmenthette volna a szerencsétlenségtől és szégyentől, — fehérlovas hintó fordult be a posztelnyik udvarába. Lefátyolozott nő szállott ki belőle és sietve suhant fel a lépcsőn.

Duduca volt ez a nő. Régóta sejtette már, hogy az udvarmester figyeli és szerencsére éppen jókor jutott eszébe, hogy a posztelnyikhoz menjen. Még elejét vehette a viharnak, mert jól gyanította, hogy a felhők már a feje felett tornyosulnak.

Ahogy a házba lépett, tüstént levetette coboly-prémes, bélelt kabátját és föllebbentvén fátyolát, megmutatta elbűvölő vonásait, melyek annyi szívet ejtettek már rabul. Volt azonban valami az arcvonásain, ami elárulta nagy felindultságát. Megérezte ezt a posztelnyik, az asszony váratlan érkezése megsejtette véle, hogy történni fog valami. Szerelmesen nézett rá és így szólott:

— Jöszte mellém, angyalom, szemem fénye.

A hölgy sóhajjal válaszolt és meg sem moccant.

— Mi bajod, kincsem? . . . Miért sóhajtozol?

— Nincs semmi bajom.

— Az nem lehet, lelkecském. Mondd, miért vagy szomorú? Hiányzik valamid? Megbántott valaki? Hadd hallom.

A görög asszony elpityeredett és sűrű sóhajtások közepette válaszolt:

— Azért jöttem, hogy megmondjam, mától kezdve nem vagyok nagyságod kedvese. Kolostorba vonulok.

— És miért, szívem? — kérdezte csodálkozva a posztelnyik.

— Nagyon jól tudja kegyelmed!

— Vakuljak meg, ha tudom.

— Mikor először jött hozzám és azt mondta, hogy szeret, megígérte, hogy feleségül vesz és a világ valamennyi örömét megízleltetí velem. Most, miután arra késztetett, hogy feláldozzam nagyságodért minden kívánságomat, csúfot űz belőlem, mint egy cigánylányból.

— Csúfot űzök belőled? Megbolondultál, Duduca?

— Mind igaz, amit mondok. Vajjon van-e annál nagyobb csúfság, mint hogy nem bízik bennem? Miféle gyanúra adtam okot, mióta együtt élünk, hogy két esztendeje ilyen szigorúan bánik velem?

— Miféle szigorról, miféle igazságtalanságról beszélsz?

— Már képmutatáshoz folyamodunk, posztelnyik uram? Hát kell-e annál nagyobb kegyetlenség, mint kétségbevonni egy asszony tisztességét, aki a legnagyobb szenvedéllyel adta oda magát és egy istentelen fajzat felügyeletére bízni, aki a halálba kergeti tűrhetetlen őrködésével? Már a legártatlanabb asszonyi örömöket sem engedhetem meg magamnak. Ha egy kissé kimegyek a kertbe, hogy elűzzem az egyedüllét unalmát, nagyságod embere titokban utánam lopakodik, ha kedvemre énekelek valamit, olyan áspis szemeket meresztreám, mintha csak azt mondaná: — Mást szeretsz, annak énekelsz, nem a gazdámnak. — Mindenüvé követ az az istentelen, még a templomba is, ahová azért megyek, hogy kioltsam szenvedéseim tüzét és erőt meríthessek, mert hiszen szükségem van rá, hogy elszenvedhessem kínzásait.

— Képzelődöl. Păturică jóravaló fiú és ha merészelt is rád ügyelni, esküszöm az Istenre, hogy semmit sem tudok azokról, amiket említettél. Hogy még inkább megnyugtassalak, megígérem, hogy szigorúan megdorgálom.

— Nem érem be annyival. Azt kérem, hogy még ma küldje el a házamtól, vagy magam hagyom el azt a házat, amely börtönné vált. Ez az egyetlen módja, hogy együttélhessünk. Elfogadja-e, vagy sem?

A csábító szirén elszédítette a posztelnyikot.

Nem tudott ellenállani a rettenetes rohamnak és mosolyogva mondotta:

— Éjnye no! Legyen úgy, amint akarod, Duducám, gyere az ölembe, hadd csókoljalak meg.

A görög nő a férfi mellére simult, gyöngéd karjai ráfonódtak a fanarióta robusztus termetére, ahogyan a repkény fonódik a kemény tölgyfára. Néhány pillanatig lázas önkívületben tapadt össze ajkuk. Andronache posztelnyikot egészen elvakította Duduca szerelme, kimondhatatlan boldog volt ezekben a percekben, hiszen megint megbizonyosodott szeretőjének hűségéről. A ravasz görög nő tüzes csókja azonban cselvetés volt, mellyel még jobban meg akarta téveszteni áldozatát.

Két órával e gyalázatos és szégyenteljes jelenet után, Duduca cinkosa, Dinu Păturică boldogan mosolyogva, mint a posztelnyik udvarmestere hagyta el Duduca házát. Ami tennivalója még hátramaradt, az már csak jóltevője vagyonának elrablása volt.

XII. Fejezet

KEZDETNEK NEM ROSSZ

Alig foglalta el Dinu Păturică udvarmesteri tisztét, melyet annyira óhajtott, máris magához hivatta az udvar cselédségét. Egy-két szóban tudtukra adta, hogy elődjének udvarmester-

sége idejében nagy volt a pazarlás gazdájának házában és ő nem fogja tűrni, hogy a jövőben is hasonló dolgok történjenek: — Könyörtelenül megbüntetek mindenkit — mondta, — ki csak egy garas árával is megpróbálja megkárosítani a nagyságos urat. — Aztán megszámlálta a majorságot, feljegyezte a boroshordókat, kivette a pincemester kezéből a pince kulcsát, a gazdasszonyéból a kamrakulcsot, falánkság miatt elcsapta az étekfogót meg az asztalnokot és másokat tett helyükre, kiket maga válogatott ki szemük állása szerint.

E szigorú intézkedések eljutottak a posztelnyik fulébe. Nagyon megörvendett, hogy kedvére való becsületes emberre talált, aki megmenti az anyagi összeomlástól, ami pedig sebes léptekkel közeledett. Nem tudta, persze, hogy ez az ember, akiben oly igen bízik, minden hájjal megkent tolvaj, akinek minden gazdasági intézkedése egy-egy előre elkészített csapda, melyel kenyéradójának éberségét akarja elaltatni, hogy annál könnyebben bekebelezhesse majd vagyonát.

Miután Păturică mindent megtett, hogy becsületes, ura vagyonának sorsát szívén viselő ember képében tetszeleghessék, gazdája elé járult és számot adott minden intézkedéséről.

A görög örömmel hallgatta a csokoj takarékossági terveit, majd szemmelláthatő megelégedéssel kiáltott fel:

— Helyes, Dinu fiam! Derék dolog, gyerme-

kem! Ahogy az én vagyonomat gondozod, úgy viseljen reád gondot az Úristen!

Minden istenfélő embert megfélemlített volna az áldás kétértelműsége, de a csokoj lelkére mindez semilyen hatással nem volt. Elégedettsége jeléül lehajtotta fejét és így szólt:

— Uram, mindaz, amit nagyságodért tettem, csupán a hála csekély jele azért a sok jóért, amit érdemtelen rabszolgájával cselekedett. De volna még más mondanivalóm is kegyelmességednek.

— Mondjad, Dinu fiam, hadd halljuk.

— Nagyságodnak sok uradalma, szőlője, gyümölcsöse, halastava és vágóhídja van.

— Ahogy mondod, szóról szóra.

— Nos hát, kegyelmes uram! Mindezen jószágokat felül kell vizsgálnunk, hátha a szomszéd kárt tett bennük; vagy a bérlők vágják az erdőt, pusztítják a gyümölcsösöket, gondozatlanul hagyják a malmokat meg a fogadókat; mert beláthatja nagyságod, hogy mindez vagyonának pusztulását sietteti. Megbízható embert kell tehát kiküldeni, hogy mindent ellenőrizzen és értesítést hozzon nagyuramnak mindezekről.

— Igazad van, Dinu fiam. Ime, azt parancsolom, hogy már holnap kezdjed meg a szigorú mustrát.

Beszélgetésüket Vlahuț posztelnyik érkezése szakította félbe, aki ebédre hívta meg a fanariótát. A lakomát a szultán követének tiszteletére adták, aki a harács megfizetésének ügyében érkezett.

Másnap reggel hét óra tájban huszonöt fejedelmi csatlós kíséretében, kiknek élén az alabárdosok parancsnoka haladt, arnauta ruhába öltözött igen előkelő fiatalember vágott neki Vlasia irdatlan erdejének.

Május közepe volt. A vadvirágok és friss hajtások illatától balzsamos kora reggeli levegő mindeneket megelevenítő fuvallatként áradt szerteszét. Az ágról ágra szálló madarak ezer fenséges dallamot énekeltek, melyek elszomorítják és örömre derítik az emberek szívét.

Míg utasaink hallgatagon haladtak útjukon, egyszer csak énekszó hallatszott az erdő sűrűjéből. Nagy érzéssel énekelt valaki egy szomorú hősi dallamot.

Mikor a menet annyira közel ért, hogy az éneklő ismeretlen lovas szavait kivehették, megálltak, hogy meghallgassák ezt az akkori időkre jellemző balladát:

Zöldlevelű, ritkás árpa,
Nincs igazság az országba'.
A vajdához fordulsz? — hamar
A spătarnál leled magad,
Aztán a Divánnál, s drága
Évek mulnak el — hiába.
Zö'dlevelű egérfarok,
Ha most az erdőben vagyok,
Pisztolyokkal oldalamon,
Mordályokkal vállaimon,
Jó keresztény, mért nem kérded
Bévülről mi őröl, éget?

Volt anyám is, volt apám is,
Tíz tinóm is, jó marhám is,
Házam is volt, tágas, csendes,
Pénzem is volt, súlyos, rendes,
Hej, de mind zsebébe tömte
Az az átkozott görögje!
Feleségem meg szüleim,
Mind halottak gyermekeim,
Flintámon és életemen
Kívül nincsen már egyebem
Zöldlevelű fűzfaberek,
Gyertek betyárnak, emberek,
Görögöket, nagy kutyákat,
Üldözzük ki mindahányat.*

Az énekből áradó érzelem és különösen az ének szenvedélyes ereje rossz benyomást keltett az utasokban, mindenekelőtt abban az ifjú emberben, aki gazdájuknak látszott. Rövid gondolkozás után a katonák parancsnokához fordult és megszólította:

— Mit szólsz, Radu, ehhez az énekhez?... Nem lenne jó kezünk ügyében tartani a fegyvert?

— Fegyvert?... Hát azt minek?

— Minek? Hallj oda, te? Talán elfelejtetted, hogy Vlasia erdejében, a haramiák fészkében vagyunk?

— Nem felejtettem el, uram, de mégis csak

---

* Székely János fordítása

jobb lesz, ha folytatjuk utunkat és békén hagyjuk a jámbor keresztényeket, hadd öntsék ki szívbéli keservüket, mert nagyon szerencsétlenek szegények!

— De hátha rablók és reánk törnek?

— Egyet se aggódjék, Dinu uraság, ismerem én őket.

— Azt mondod, hogy ismered?

— Igen, azt.

— És honnan ismered?

— Mikor közlegény voltam a testőrségnél, láttam a kapitányukat a testőrparancsnokhoz jönni.

— A testőrség parancsnokához? ... Mit keresett nála az útonállók vezére? — kérdezte Păturică színlelt csodálkozással.

— Azért jött, hogy lefizesse az útonállás adóját.

— Hát az hihetetlen, te Radul

— Meg akar győződni arról uram, hogy való igaz?

— Igen, meg.

A testőrség parancsnoka egy kis agyagsípot vett elő kebléből és ajkához emelve néhányszor élesen füttventett. Kis idő mulva néhány alacsonynövésű, izmos és állig felfegyverzett legény vette körül az utasokat.

— Erőt, egészséget, legények!. .. — szólította meg őket a parancsnok és mosolygósan sodorintott egyet hosszú bajuszán.

— Kegyelmeteknek is, nagyságos bojár urak, — válaszoltak a betyárok.

— Hol van Gheorghe?

— Melyik Gheorghe?

— A kapitányotok.

— Vagy úgy, a kapitányunk... elment néhány legénnyel, Mărgineanut kopasztja meg.

— Az apát urat?

— Őt, uram, mert igen nagy a tokája.

— Dehát mégis, nem vétek az, te?

— Vétek... Vajjon ő tisztelendősége gondol-e a vétekre, mikor hét-nyolc ágyast tart házában és minden esztendőben húsz-harminc leányt tesz szerencsétlenné?

— Mit mondasz, te legény, ilyesmiket csinál?

— És még olyanabbakat is, nagyságos bojár uram; veri a kolostor környékén a falvak szegény románjait, még a tűzhely hamujától is megfosztja őket; lábuknál fogva akasztatja fel s úgy füstöli őket, mint a rókát szokták, miközben tizenkét-ólomgombos korbácsát mutogatja: — Elő a pénzzel, átkozott parasztja, mert ezzel a korbáccsal repesztem ki a bőrödet. — Hiába rimánkodik a szerencsétlen paraszt: — Nincsen, tisztelendő atyám, engedje már el, ád az Isten helyette ezer annyit. — Lári-fári, mesebeszéd; fizetsz, vagy megöllek, mint a barmot, — válaszol a görög.

— Tyhű!... de istentelen fajzat!

— Nagy a szükség, uram. Minap felkerekedtek Telegából a falubeliek és amint jó keresztényekhez illik, tojással, fiatal csirkével, vajjal s miegymással járultak eléje. Arra kérték, állít-

tasson nekik is egy kis templomot a falujukba. Hadd legyen szegényeknek, ahonnat eltemessék halottaikat, ahol keresztvíz alá tartsák gyermekeiket. Hát jól van, tudják-e az urak, mit cselekedett? Miután elvette az ajándékokat, kegyetlenül leszidta az embereket s a házából kizavarta. Szegény falusiak panaszt tettek a fejedelemnél, de megtudta a pokolfajzat és ördögi fortéllyal valamennyiüket börtönbe csukatta. Most meg kinn rothad a gabonájuk a mezőn.

— No, hagyjuk ezt most, — mondta az alabárdosok parancsnoka. — Hogy s mint megy a dolgotok? Megalkudtatok-e a hatalommal?

— Csak a minap adtunk a testőrség fejének húsz erszényt.*

Odahajolt erre a parancsnok Dinu Păturică füléhez és csendesen megkérdezte:

— Kételkedik-e még, uram?

— Igazad volt, — válaszolta Păturică színlelt elismeréssel. — De ide hallgass, Radu: látom, hogy jól ismernek ezek az emberek, én azonban őszintén szólva nem nagyon érzem magam biztonságban közöttük. Mondjál nekik, amit akarsz, csak hagyjanak békén, hadd mehessünk mielőbb tovább.

— Semmit se féljen, nagyuram, mondtam már, hogy a testőrségben voltam közlegény. Nem bolondok ezek, hogy olyan emberbe kössenek, akit velem látnak. Hej, de sok mindentől meg-

* 10 000 lei, mert egy zacskó pénz 500 leinek számitott

mentettem én őket! No, kérdezze csak meg, elkerülte volna-e egy is közülük a karóbahúzást, ha nem tudná, hogyan kell viselkedni a hatalom embereivel? Dehogy futamodunk meg innét világ csúfjára, semmirekellő módján, inkább szálljunk le a lóról s itt a zöldben, a hűvösön költsük el szépen a délebédet. Készíttessünk ezekkel a legényekkel valami jóféle ebédet, mert lehetetlen, hogy uraságod is meg ne éhezett volna az utazástól.

— Jól van, — egyezett bele Păturică, akit megnyugtatott a vitéz alabárdos tiszt szava. — Dehát mit eszünk, mert ha arról van szó, ennék én is örömest.

— No, ha úgy van, bizza csak rám uraságod. Ebben a szempillantásban betyármódra készült bárányvpecsenyével kínálom meg nagyságodat.

— Tán csak nem ... Aztán hogyan sütik a betyárok a bárányt?

— Ne törődjék azzal, uram! Igérem, olyan sülttel kínálom meg, amely túltesz a fejedelmi asztal minden törökpecsenyéjén.

Ki sem mondta s máris odafordult csatlósaihoz. Kiválasztott közülük két szemrevaló és derék legényt.

— Hé, fogjátok ezt a fejedelmi parancsot, térjetek be vele az első utatokba eső faluba és kérjetek öt hízott bárányt, friss vajat s vagy négyöt veder bort. Ha pénzt kérnek, mondjátok, hogy hivatalos küldöttek ebédjére kell; ha nem hiszik, mutassátok meg a fejedelmi parancsot s ha még

azután is ellenkeznek, egyengessétek meg hátukat a kardlapjával.*

— Úgy lészen, uram.

A csatlósok útnak eredtek s az alabárdosok parancsnoka a betyárokhoz fordult.

— Fiúk, Dinu Păturică nagyságos úr, a nagyméltóságú Andronache Tuzluc posztelnyik embere, köztetek óhajt ebédelni. Mivel lehettek szolgálatunkra?

— Ez idő szerint semmivel, de éppen most várunk Ploestiből mindenféle jót.

— No, ha úgy van, pihenjetek meg ti is itt a domboldalon.

A betyárok beljebb húzódtak az erdőbe. Dinu, meg a csapat parancsnoka konstantinápolyi szőnyeget terítettek egy vackorfa alá. Meggyújtották csibukjaikat s leheveredtek az árnyékba pihenni. A csatlósok nemsokára egy ezrednek elegendő élelmiszerrel megpakolva érkeztek vissza.

A betyárok erre előjöttek az erdőből; egy szempillantás alatt lerántották a bárányok irháját,

---

* A *Satargi-basa* által a csatlósoknak adott parancs meseszámba menne manapság, senki sem hinné el, hogy a fejedelemnek ezek az emberei hasonló rablásokat vittek végbe, akiket pedig azért fizettek, hogy biztosítsák a rendet és védjék a szegényeket. Mindazonáltal mindez megesett és a szerencsétlenséget csak tetézte, hogy még közemberek is fosztogattak, akik a fejedelmi emberek ruhába bújtak és hamis rendeleteket mutatván fel, kifosztották a szerencsétlen parasztokat. (Lásd: Irattári Napló, 112. szám, 280 lap.)

kibelezték, majd megint visszavarrták a bőrükbe valamennyit. Beljebb mentek az erdőbe s valami husángokkal megbolygatták azt a parázsló venyigerakást, melyen száz eretneket is meg tudott volna égetni az inkvizició. A bárányokat egytől-egyig betemették a tűzbe.

Dinu sohasem látta a pecsenyesütésnek ezt a módját s csodálkozva figyelte az alkalmi szakácsok munkáját. Mogorva ábrázatukkal, nyers mozdulataikkal a pokol démonjaira hasonlítottak, akik éppen kárhozottak lelkeit kínozzák.

Közben a szegénylegények másik csoportja vásznakból asztalt terített a zöld gyepen; amott puliszkát kevertek, néhányan tojást főztek és hagymát meg zöld fokhagymát tisztítottak a vendégek számára.

Miközben az egész csapat betyár e különös lakoma előkészítésével foglalkozott, egyszerre csak akkora durranás hallatszott, mintha legalább ágyúgolyóbis pukkant volna szét. Păturică ijedten rezzent össze. A betyárok vezetője, — akivel már az előbb is beszéltek, — mosolyogva szólalt meg:

— Mi az, uram, tán csak nem ijedt meg?

— Nem, dehogy... de mondja csak, mi ez a pukkanás?

— Ez a hang azt jelenti, hogy kész az ebéd, készülhetnek nagyságotok.

— Nem értem.

— Nézze csak! — mondotta s két betyárra mutatott. Éppen egy bárányt húztak ki a lángsírból

s vágott fokhagymás, sós borral locsolták. — Ez a bárány durrant akkorát, ez ijesztette meg uraságodat.

— És miért pukkant a bárány?

— Mert jól megsült.

— De hát, mit csinál még az a két legény?

— Borral locsolja és vászonba csavarja, hogy ne illanjon el a jó szaga.

Beszélgetésüket egymás után következő pukkanásak szakították félbe. A betyár fürkésző tekintettel nézett körül, majd elkiáltotta magát:

— Kész van, fiúk?

— Készen, kapitány.

— Fáradjanak az asztalhoz, bojár urak! — szólott a kapitány Păturicához és az alabárdosok fejéhez.

Beleegyezően bólintottak és elindultak a fűre terített asztal felé.

A betyárok kapitánya magához intette kisegitőjét, néhány szót súgott fülébe, majd leült a fűre, az asztal mellé. Apró darabokra szakította a bárányt, kitette a kulacsot és igy szólott:

— Egyenek, igyanak, nagyságos bojár urak és megbocsássanak, ha nem tudtunk jobban szolgálatukra lenni.

A vendégek megragadtak egy-egy darabot a báránypecsenyéből és leírhatatlan étvággyal láttak az evéshez. Időnként egy-egy hagymaszeletet, vagy zöld fokhagymavéget is faltak. Cernăteşt-i bort iddogáltak hozzá.

— Nos, bojár urak, hogy ízlik a pecsenyénk? — kérdezte a betyár.

— Csuda finom, kapitány, de mondd csak, hogy hívják az ilyenfajta pecsenyét?

— Tikkasztott báránynak, nagyságos bojár urak, betyárpecsenyének.

— Tartsa meg az Isten sokáig a tikkasztott bárány kifundálóját! — válaszoltak egyszerre Păturică és az alabárdosok parancsnoka, s közben jóízűen ették a fölséges pecsenyét.

Az első fogás után friss vaj került az asztalra, főtt tojással és puliszkával. A vendégek ezekből is jó étvággyal fogyasztottak, majd felkeltek az asztal mellől, megköszönték a kapitánynak a szíves látást, lóra ültek és folytatták útjukat.

Păturică utazásának főcélja, a Răsuciţa-i birtok, három postajárásnyira volt Bukaresttől, és még az út felénél sem jártak. Attól félt, hogy rá juk talál esteledni az erdoben s ezért erősen siettette az utazást. Napnyugtára beértek a faluba.

Miután megszállt az egyik bojári házban, mindjárt kiküldte a kisbírót, hogy hívja össze a falut, mert kivizsgálják a bérlő visszaéléseit.

Másnap pirkadatkor a bojári ház udvara tele volt már különböző korú falusiakkal. Egyik csirkét, másik tojással, vajjal teli edényt tartott kezében. Mindnyájan azért jöttek, hogy panaszt tegyenek a bérlő ellen. Păturică ébredésére várakoztak.

Nem sok idő mulva a csokoj, zsinóros arnauta ruhában, megjelent a sokaság előtt. Karosszékbe

telepedett, kávét, csibukott kért és miután kényelembe helyezte magát, szigorú fürkésző pillantást vetett a parasztokra, azután gőgösem szólalt meg: — Jóemberek! Ő nagysága, Andronache Tuzluc posztelnyik úr, valamenynyiünk ura és parancsoloja küldött ide, hogy meghallgassam panaszaitokat és igazságot tegyek, amennyiben szükség van rá. A legkisebb félelem nélkül mondjátok el tehát minden bajotokat. Ime, meghallgatom.

A parasztok előbb átadták ajándékaikat a csatlósoknak, majd megilletődötten vakargatták fejüket és kucsmájukat gyűrögették öklükben, míg végül egyszerre szolaltak meg valamennyien: egyik jobban panaszkodott a másiknál, ilyenféleképpen:

— Erőt, egészséget kívánunk a fiatal úrnak! Isten küldte hozzánk, hogy szemével lássa és megbizonyosodjék nyomorúságunk felől. Mert kifosztott bennünket az a tolvaj görög, nagyuram. Koldusbotra juttatott. — Nékem szegény fejemnek egy izlukért és 70 garasért vette el ökreimet és teheneimet! — Két véka málélisztet adott kölcsön és három esztendeje mind csak fizetem néki vissza. Szegény fejem! És amikor már azt hittem, hogy megszabadultam tőle, hát csak azon veszem észre magam, hogy kifogja az ökröket az eke elől és eladja. Olyan szegény maradtam, mint a templom egere. — Erőnek erejével becstelenítette meg a leányomat s addig verte, míg elvesztette eszét. — Kis nagyságos

úr, mint valami barmot, befogott a fásszekér elé! — Engem fejjel lefelé akasztatott fel s addig kínzott paprikafüsttel, amíg írást adtam, hogy 30 lejjel tartozom. — Nagy szerencsétlenség szakadt fejünkre, nagyságos úrfi! ... — kiáltottak egyszerre többen is. — Világgá megyünk, a bérlő kiforgat mindenünkből. Az alispán a bőrt is lenyúzza ró'unk A megyefőnök és végrehajtói mézzel kennek meg bennünket s úgy kötöznek a fához, hadd lepjenek a legyek és szúnyogok!

— Hát jól van, atyámfiai, dehát miért nem jöttetek hozzám, elmondani mindezeket? — válaszolta Dinu nagy együttérzéssel.

— Nem mertünk, nagyságos úrfi. Egyszer tettünk panaszt életünkben a fejedelem ő nagyságánál és ahelyett, hogy oltalmat nyertünk volna, egy csapat arnauta zúdult reánk és összetörte csontjainkat. Azt se tudjuk, mihez kezdjünk, legjobb tán, ha Törökországba megyünk, inkább pogány öljön meg bennünket, semmint a keresztény, aki velünk együtt egy kereszt alatt imádkozik.

A panaszkodó sokaságból vagy négy paraszt ököllel verte a mellét, haját tépte és Păturică papucshegyét csókolgatta. Észrevette Dinu, hogy ezeknek a túlbuzgó panaszkodóknak igazi rabló ábrázatjuk van — és hallgatott. De miután hamis ígéretekkel elbocsátotta a falusiak csoportját, intett a kisbírónak.

A kisbíró, kucsmáját kezében tartva, közelebb lépett.

— Hozd csak ide azt a négy parasztot, akik leginkább siránkoztak. Hallod-e?

— Megértettem, nagyságos uram.

— Aztán szaladj és hívd a bérlőt!

— Parancsára, nagyságos uram, de a bérlő a vásárban van.

— És mikor tér vissza?

— Napnyugtára, nagyságos uram.

— Rendben van.

Néhány órával a fenti jelenet után, Păturică, mint valami török basa, keresztbe tett lábakkal ült a pamlagon, s míg a négy paraszt előtte álldogált, édes, illatos arab dohányt, úgynevezett gebelt* szívott csibukjából.

Sűrű füstfelhőket eregetett, melyek különös alakzatokban szálltak a mennyezet felé. Közben figyelmesen nézte a parasztokat, és így szólott:

— Nos, fiúk, most csak ti vagytok itt. Mintha Isten színe előtt állnátok, úgy beszéljetek. Mióta ez a bérlő az uradalomba jött, hogy viseli gondját az erdőnek, a fogadónak, malomnak és korcsmáknak? Jó állapotban vannak-e vagy sem?

— Nagy pocséklás járta itt, nagyságos uram. Eladta a nagyerdőből a hordónyi vastagságú fákat, meg pálinkafőzéshez égette el őket, s most már cserjés maradt az erdőből, melyben csak karónak meg vesszőnek valót lehet találni. A fo-

---

* Arábiai dohány, kellemes szagáért különösen keresett volt abban az időben.

gadó már régen dülledezik, befolyik oda az eső, akárcsak a korcsmába. A halastavakból minden héten szekérderék számra küldte a halat a Ploeşti-i vásárba.

— Igaz-e mindez?

— Úgy igaz, ahogy nagyságodat látjuk és nagyságod bennünket.

A csokoj hivatta csatlósát és megparancsolta neki, hogy készítsék elő a lovát. Aztán lóra szállott. A kisbírón és a két szolgán kívül magával vitte a négy parasztot s megkezdte a vizsgálatot. Először a fogadóhoz ment és valóban rossz állapotban találta. Meglátogatta a korcsmákat és malmokat s azokat is siralmasnak találta: majd az erdőt tekintette meg s valóban tönkre volt téve. Hazament, írásba foglalta a kárt és aláíratta a pappal, meg a falu módos gazdáival.

Míg a bojár házában ezek történtek, megérkezett a vásárból a bérlő is és megtudta, hogy milyen szigorú kivizsgálás volt a távollétében. Elfogta a félelem, mert mindezekben valóban ludas volt. Megvárta tehát, míg Păturică egyedül maradt, akkor pedig belépett a szobába és valami háromlófarkas basának kijáró meghajlással köszöntotte a csokojt.

Az meg igen hidegen fogadta s ahelyett, hogy köszöntését viszonozva, hellyel kínálta volna, kérdéssel fordult hozzá:

— Hát jól van ez így, Cristodor uram? (Így

hívták a bérlőt.) Ilyenformán tartja tiszteletben kegyelmed a bérlői szerződésbe foglaltakat?

— Ej-no, hát mit vétettem, Dinu uram, hogy ennyire megharagudott rám?

— Még kérdezi, hogy mit vétett? Nézze!

A bérlő elolvasta a felbecsült kár adatait és megrettent az összeg nagyságától.

A csokoj észrevette a bérlő iszonyodását és csendesebben szólott:

— Én nem tehetek semmit, huszonnégy órán belül elő kell teremtenie a jelentésben foglalt összeget, mert parancsom van, hogy végrehajtót és két csapat szolgát küldessek a nyakára. Kegyelmednek tehát választania kell. Vagy fizet szépszerivel, vagy kényszerűségből.

— Dehát, Dinu uram, koldusbotra juttat nagyságod!

— Az nem tartozik rám. Fizesse ki a pénzt szépszerivel, különben végrehajtási rendeletet állítok ki és egy csomó szolgát ültetek a nyakára. Megértette?

A görög lehajtotta fejét s miután rövid ideig gondolkozott, így szólt:

— Egyezzünk meg szépszerével, nagyságos uram, mert Isten ellen való vétek volna a kormányzó kezére adnia.

— Legyen úgy. A kár száz erszény pénzt teszen ki. Mennyit ád ebből az összegből?

— Húsz zacskót, uram.

— Kevés, nagyon kevés, nem fogadom el.

— Legyen harminc, hogy ne essék több szó.

— Ötvennél kevesebbet egy garassal sem fogadok el. Beleegyezik, vagy írom a rendeletet.

— Nem bánom, legyen — válaszolt a görög, azután kihúzott kebeléből egy kétökölnyi hosszúságú zold zacskót és azzal a szomorúsággal oldozta ki s számolta le az otven erszény pénzt mahmudokban, dodékárokban, fundusokban és rubelekben, melyet csak a szerelmesek éreznek, amikor elvá'nak kedvesüktől. Miután elköszönt a csokojtól, sóhajtozva hagyta el a házat. Égrefoldre esküdozott, hogy kétszeresen szerzi vissza a pénzét a szegény falusiak bőrén.

Másnap Păturică elhagyta a Răsuciţa-i ura da'mat es gazdája más birtokait látogatta meg. Miután a fentiekhez hasonló módon elvégezte az ellenőrzést, kétszáz zacskó pénzzel tért vissza Bukarestbe. Egyelőre tarsolyának mélyére süllyesztette szerzeményét s kimondhatatlan boldogsággal mondta magában: — Uram segíts! Kezdetnek nem rossz!

XIII. Fejezet

MENNYIT ÁD AZ ISPANSÁGÉRT?

Andronache posztelnyik befolyása Caragea udvarában napról napra növekedett. Olyan nagy híre ment ennek, hogy majdnem mindenki a tekintélyes fanarióta házát kereste fel, ha érdem-

telenül közhivatali tisztséget, vagy más fejedelmi kiváltságot akart szerezni, s valamelyes összegecskével el is érte célját.

Meg kell mondanunk, hogy mint mindig, úgy azokban az idokben is suba a'att mentek végbe a rablások és visszaélések. A fejedelemtől kezdve a végrehajtóig, akkoriban mindenki olyan nagy hozzáértéssel és agyafurtsággal lopott, hogy sohasem érték tetten őket, sohasem érte megaláztatás a tolvajt.

Éppen ezért, valamennyi nagy- és kishivatalnoknak megvolt a maga kopója, aki kiszimato'ta és felhajtotta az áldozatot, hogy aztán gazdája megkopaszthassa.

Andronache posztelnyik, aki semmit sem tett ingyen, nem találta helyénvalónak, hogy kihasználatlanul hagyjon hasonló jó alka'makat. Beavatta tehát Păturicát az új fajta rablás titkaiba és attól a napól kezdve senki sem nyerhette el az udvar kegyeit a posztelnyik, vagy helyesebben Păturică közvetítése nélkül, aki kétannyit nyert minden kijárt ügy után, mint a gazdája

Egy napon egy állásából régóta kitett tisztviselő jelent meg előtte. Miután a vendég tobbször meghajolt, a csokoj hellyel kínálta meg vendégét és parancsot adott, hogy szolgáljanak fel dulcsászát és kávét.*

Amíg ez a keleti szertartás tartott, Dinu nagy élvezettel simogatta, pedergette fekete bajuszát.

---

* Ez a szertartás mindenkinek kijárt, aki valamilyen ügyes-bajos dolgában közbenjárást kért

Amikor pedig a kávéfelszolgáló elvitte az üres kávéscsészéket, tettetett szivélyességgel fordult a tisztviselő felé:

— Milyen szerencsés véletlen hozta hozzám, Medelnicer uram?

— A szükség, Dinu uram, semmi egyéb!

— A szükség? Uraságodnak olyan emberre van szüksége, mint én? Kissé furcsa! . . .

— Semmiképpen sem, Dinu uram. Az ember sohasem tudja, mire ébred, megesik, hogy még a cigánvra is szükségünk lehet. Igy tartja a közmondás, de zokon ne essék . . .

— Isten őrizz jó uram, — mondta Dinu és igyekezett elrejteni bosszúságát, melyet a tisztviselő csípős célzása ébresztett benne.

— Tudni akarja-e hát, milyen szükség hozott a kegyelmed házába?

— Igen és tehetségemhez képest szolgálatjára vagyok.

— Hallgasson meg tehát.

— Parancsára, uram.

— Szüleim nagybojárok voltak Craiovában Sőt, nagyapám hosszú ideig helytartó volt ottan Apám istenfélő és hazaszerető ember lévén, jól látta, milyen sok törvénytelenséget és rablást visznek végbe a görög fejedelmek Éppen ezért, visszahúzódott birtokára és ott éldegélt csendben, békességben. Azonban, vagy azért, mert az alávaló görögök összeesküvéssel gyanúsították vagy mert úgy volt megírva felőle, hát csak azt

tudom, hogy egy szép napon Pazvantoglu* kétszáz fónyi martalóc hada vett körül bennünket, s kozulük néhánvan felmentek apámhoz, hogy megöljék. Szegény öreg, — Isten bocsásson meg neki — megérezte a rátörók szándékát. Felfegyverezte minden szolgáját és felkészült az ellenállásra. A martalócok észrevették az előkészületet, még dühösebben rontottak apámra. Délig tartott a harc. Sok pogány elesett, de végül is, mert sokan voltak, megölték apámat és minden emberünket.

— És azután mi történt? — motyogta unott ásítás közben Păturică.

— Hallgasson csak meg, Dinu uram. Apám halála után anyámmal és húgaimmal Brassóba menekültünk Pazvantoglu embereinek kardja elől és csak akkor tértünk vissza, amikor lecsendesedett az ország.

— Jó, hogy megmenthették az életüket, — bólintott rá szundikálva Păturică.

— Igaz, hogy megmenekültünk, de ennyivel is maradtunk. Visszatérésünk után csak felégetett házainkat és feldúlt szőlőinket találtuk. Cigányaink túlfutottak a Dunán. Egyetlen kis birtokocskánk maradt, azt is hozományként adtuk húgomnak, hogy ne öregedjék meg a szülői ház ajtaja előtt.

— Dicséretes dolog, uram; örvendek, hogy ilyen erényekkel ékes kegyelmed.

---

* Pazvantoglu fellázadt katonái, Vidinből

— Lehet, hogy úgy van, de ahogy odaadtuk a kis birtokot, földhözragadt szegények maradtunk.

— És most miből él nagyságod?

— A hivatalból.

— Melyik hivatalban szolgál?

— A hatmáni hivatalban szolgáltam, de elbocsátottak, mert lelepleztem egy csomó gazembert, akik oda fészkelték be magukat.

— Ejnye, ejnye, jó uram, törődött vo'na inkább a maga dolgával. Talán csak nem kegyelmed akarja megjavítani a világot?

— Úgy van, igaza van uraságodnak, én is csak azt mondom. De amikor látom azt a sok fanariótát, amint az özvegyeket és szegényeket fosztogatják, elönt a veszett indulat és úgy tör ki belólem, mintha eszemet vesztettem volna. Mindent megteszek ilyenkor, amit csak tehetek, hogy leleplezzem gazemberségeiket.

— Rosszul teszi, nagyon rosszul. Uraságod nem érti, nem ismeri a kort s az embereket, akik között él.

— Mit akar ezzel mondani? Nem magyarázná meg?

— Azt, hogy olyan országban, mint a miénk, többet nem tehetünk annál, mint hogy meghajtjuk fejünket feletteseink előtt avégett, hogy hivatalt nyerjünk és minden áron vagyont gyüjthessünk.

— Minden áron?

— Igen, jó uram.

— Más szóval· lopjunk és raboljunk?

— És miért ne?

— Hát jó, de hová tesszük a lelkiismeretünket?

— Ezt a gvengeséget hisztérikus asszonyokra hagyjuk, mi férfiak tegyunk úgy, mint mások. Hej, bizony, Mede'nicer uram, nagyon jól tudja, hogy s mint ál'nak a dolgok manapság: ha pénzed van, erős és hatalmas vagy, ha szegény vagy, senki sem toródik veled. De hagyjuk ezeket a semmiségeket, mondja meg inkább, hogy mivel lehetek szolgálatára?

— Azért jottem, szólana nehány szót az érdekemben Andronache posztelnyiknál, tenne meg valahová főispánnak. Mondja meg neki, hogy nemzetségem a honalapitás óta szolgálta az országot és nekem is van va'amelyes hivatalbéli gyakorlatom. Igyekezni fogok nem kelteni elégedetlenséget ott, ahol leszek, hanem éppen ellenkezőleg, dicséretet és tisztességet hozok ő kegyelmességére és nagyságos fejedelmünkre. Kérem, tegye meg ezt a jót velem és nem felejtem el, amíg élek.

Dinu jéghidegen hallgatta ezeket a szavakat. Azt hitte, hogy a tisztviselő nem ismeri a csokoji diplomácia nyelvét és így szólott:

— Medelnicer uram, minden, amit mondott igaz és szép, de manapság nem sokat ér. Azt mondja meg inkább, mit adna, ha hivatalhoz juttatnám?

— Mit mondott? . . . Mondja csak még egyszer, nem hallottam.

— Azt mondtam, hogy a hivatalnoknak ára van. Megértette-e, vagy sem?

— Na, ha így van, tartsa meg a hivatalát másnak, mert én sohasem aljasítom le magamat annyira, hogy pénzzel vásároljak szolgálatot egy söpredék csokojtól, amilyen kelmed!

A föllháborodott bojár köszönés nélkül hagyta faképnél Păturicát.

Az meg ahelyett, hogy megharagudott volna az ilyen nagy sértés hallatára, csak mosolygott s így szólt magában:

— Ilyen bolondot sem láttam még.

Egy perc mulva másvalaki lépett be, aki miután szeraszkierhez méltó üdvözléssel köszöntötte a csokojt, egyenest így szólott:

— Dinu uram, azt hallottam, hogy elbocsátották Teleorman megye főnökét, s azért jövök, hogy nagyságod segítségét kérjem, tenne engem ebbe a hivatalba.

— Úgy ám, jó uram, de lassabban a testtel! Mert nézze csak, nehéz idők járnak és nem mindenkinek jut ispánság, — válaszolt Păturică gőgösen. Az újonnan érkezett megértette, miért ad a csokoj kitérő választ. Másképpen kezdte hát:

— Igen, igen, Dinu bátyám, arra kérem, tegye meg nékem ezt a kis szívességet, mert ember vagyok én is, egyik kéz a másikat, s mind a kettő az orcát mossa. Hiszen érti nagyságod.

— Látja, ez már más.

— Most, hogy végre megegyeztünk, beszélgessünk, mint igazi jó barátok. Mondja csak, mit kér azért a hivatalért.

— Magamért nem kérnék semmit, jó uram. De mit csináljunk a posztelnyikkal? Az még két szalmaszálat sem tesz keresztbe, hogy meg ne kérje az árát. De még mennyire megkéri!

Az utolsó szavakra kedvetlen kifejezést öltött az ispánjelölt arca. Elgondolkozva vakarta meg a fejét, majd így szólt:

— Hadd halljuk, mi az ára?

— Kétezerötszáz rubel.

— Nem nagyon sok?

— Semmiképpen sem . . . Teleorman egyike a leggazdagabb megyéknek. Tíz járása van, járásonként tizenötezernél több lakossal és kikötője van a Dunán. Két hét alatt csupán az ajándékokból visszanyeri uraságod a pénzt. Mit szól hozzá . . . Ez a megye a török császár kifogyhatatlan éléstára.

— Úgy van, de nézze csak, nem szoktam meg a lopást. Sajnálom kifosztani a szegényeket.

— Ez a gyengeség úgy eltűnik, mint az álom, mihelyt a főispáni székben ül.

— Igy hát nem lehet alább?

— Egy garassal sem, jó uram. Nehéz időket élünk, fejedelemváltozásról rebesgetnek, s nekünk addig kell magunkról gondoskodni, amíg jár a malom.

— Hát legyen úgy, amint mondja, hozasson papírt és írószerszámot.

A csokoj háromszor tapsolt s egy szempillantás alatt behoztak mindent. A hivatal kérelmezője a következő cédulát írta:

„Báró uram!

Parancsomra adjon ezen sorok átadójának kétezerötszáz rubelt és írja az én rovásomra.

Ciolanescu".

Miután kevés homokkal meghintette az írást, kettőbe hajtotta a levelet és Dinu kezébe nyomta. Az elolvasta és török köszöntéssel mélyen meghajolt, majd felkelt és egy asztalhoz ment. Kinyitott egy kis ciprusfa kazettát, kivette belőle a fejedelmi pecséttel és aláírással ellátott megbízó levelet és miután rávezette az új főispán nevét, kezébe adta, mondván: — Szolgálatért szolgálatot! Fogadja, bojár uram, a kinevezési rendeletet, menjen és csókolja meg a Nagyságos Fejedelem kezét és viselje egészséggel Teleorman megyefőnöki tisztét!

XIV. Fejezet

JÓL VIGYÁZZON, POSZTELNYIK URAM!

Hisszük, hogy olvasóink nem felejtették el a George Caragea fejedelem és a C . . . bán közötti titkos beszélgetést, melyet ennek az írásnak az elején meséltünk el. Jóllehet rendkívül

felbosszantotta a fanarióta fejedelmet az, hogy a bán nem adta feleségul leányát pártfogoltjához, mindazonáltal még sem állhatta meg, hogy ne csodálja az öreg bojár becsületességét és nagy bátorságát, mellyel leánya és a román nemzet becsületét védelmezte.

Egyelőre határozatlanul várt s éppen azon gondolkozott, hogy miként vessen véget ennek az ügynek, amikor egyszer csak titkos kancellárriusa lépett a szobába. Szokás szerint földig hajolva köszontötte s egy levelet adott a kezébe, majd távozott.

Caragea átható tekintetet vetett a címzésre és ösztönosen megérezte, hogy a levél elszomorító hírt tartalmaz. Nagy sietséggel nyitotta fel és a következőket olvasta:

„A fényességes Padisahnak és vezéreinek tudomására jutott, hogy Nagyságod fosztogatja az országot és száműzi a legelőkelőbb bojárokat. Igyekezzék minél hamarabb megváltoztatni a Porta véleményét, különben igen rossz lesz Nagyságod számára. Csak ennyit mondok, egy szóval sem többet.

Nagyságod alázatos szolgája —
Achmed Kelaleili Tefterdar".*

— Csak annyit mondok, egy szóval sem többet! . . . És vajjon mit akar mondani Achmed

---

* Caragea hűséges barátja volt és mindent följegyzett, amit róla a Divánban beszéltek

ezekkel a velős és titokzatos szavakkal? Vajjon talált valakit a nagyvezér és a kapudzsi-basa, aki többet ad a fejedelemségért? De hiszen minden esztendőben ötvenezer erszény pénzt küldok ajándékba. A császári tárházak roskadásig tele vannak Havasalföld bárányaival, vajával, mézével és búzájával. Maradt-e egyszer is teljesítetlenül Valideh szultána, vagy az ifjú trónorökös kívánsága? Az egész ország nyög a fejedelmi emberek ostora és kínzása miatt, akik azért nyúzzák a népet, hogy kielégíthessék a szeráj telhetetlenségét. Mindazonáltal mégis elégedetlenek. Óh, átkozott kontyosok! Óh, istentelen népség!... Miként teszitek a legbecsületesebb embereket is zsarnokságotok szégyenteljes eszközévé, és amikor már nincs szükségetek reájuk, haszontalan edényként hajítjátok szemétre őket. El akartok mozdítani, hogy helyemre valamelyik Şutut vagy Calimachit ültessétek? Talán meg akartok mérgezni, el akartok tenni láb alól? . . . De nem ismertek igazán. Én nem vagyok vakon tűrtető Mavrogheni, sem megbabonázott Hangerli. Caragea fejét nem tűzitek karóba a magas Porta előtt! . . .

Ime, ilyen lelkiállapotban volt Caragea fejedelem Achmed Kelaleili végzetes levelének olvasása után. Sötét gondolatoktól gyötörve sétált a kancellária tágas termében. Néha meg-megállt és összeráncolta bozontos szemöldökét, indulatosan szorította össze öklét és fenyegető mozdulatokkal hadonászott maga körül.

Ebben a pillanatban lépett be Andronache Tuz'uc posztelnyik, hogy megtudja, mi történt Caragea és C . . . bán között. Caragea az ajtó felé fordu't. A posztelnyik sűrű hajbókolás közepette közeledett feléje, de amikor meg akarta csóko'ni a fejedelem kezét, az iszonyattal húzódott vissza, éppen mint a vadász, aki váratlanul fenevad előtt találja magát. Haragtól sápadtan kiáltott rá a posztelnyikra:

— Mit akarsz tőlem? Röviden ki vele.

— Azért jöttem nagyságodhoz, hogy... hogy...

— Mondjad tüstént, hallod-e?

— Azért jöttem, hogy megtudjam, mit végzett nagyságod abban a dologban, melyre olyan alázatosan kértem az elmu't napokban.

— Beszélj világosabban, mert nem emlékezem.

— Arra kértem kegyelmes uramat, hogy kérje meg számomra C . . . bán leányát, Máriát.

— Vagy úgy, jó, hogy mondod. Hivattam az öreg bojárt és szóba hoztam neki.

— És mit vá'aszolt nagyságodnak? — kérdezte a posztelnyik látható örömmel.

— Azt válaszo'ta, hogy inkább saját kezével öli meg gyermekét, semhogy a hozzád hasonlóhoz adja.

— No de mi a bűnöm, nagyságos uram?

— Azt mondta, hogy tolvaj, rabló, aljas, hizelgő és mindenben becstelen vagy.

— És nagyságod elhitte mindezeket a rágalmakat?

— Aljasságodnak egy részét magam is ismerem, a többiben pedig nem kételkedem. Tudom, miféle szerzet vagy.

— Ne higgye, nagyságos uram. Ezek a rágalmak ellenségeimtől származnak. — De továbbra is hiába próbálta megcsókolni a fejedelem köpenyének szegélyét, mert Caragea fölháborodva húzódott vissza és fenyegető hangon kiáltotta:

— Félre innét, gyalázatos! Hozzám ne érj, mert szétverem a fejed.

— Bocsásson meg, nagyságod, hiszen nem vagyok bűnös.

— Nem addig, semmirekellő. Parancsot adok a kincstárnoknak, hogy vizsgáltassa ki a fejedelmi emberekkel visszaéléseidet. És ha azok valóknak bizonyulnak, a fejedelmi udvar kapujához szegeztetlek, hogy más hozzád hasonló rablóknak is példát szolgáltassak.

— Ne tegye meg ezt a bűnt, nagyságos uram, — esett térdre a fanarióta és homlokával érintette a padozatot.

— Csak egyféleképpen menekülhetsz, — mondta Caragea csendesebben.

— Miképpen, nagyságos uram?

— Menj a bánhoz és kérjél tőle bocsánatot.

— És miért kérjek bocsánatot, nagyságos uram?

— Azért, mert szégyentelenül feleségül kérted a leányát.

— Hát jól van, látom, inkább elszenvedi nagy

ságod, hogy kíséretének egyik vitéze megalázza magát egy tuskófejű román előtt . . .

— Tudom én, mit teszek. Takarodjál és el ne felejtsd, hogyha holnap nem mutatod be nékem a bán megbocsátó levelét, szavamat állom s a kapuhoz szegeztetlek.

A posztelnyik gyorsan kitakarodott. Az udvarbeli rossz fogadtatástól rendkívül zaklatottan sietett haza. Nem értette Caragea hirtelen változását. — Ez a büszke és fennhéjázó Caragea, — mondta magában, — aki olyan nagyon gyűlöli a románokat, s aki annyiszor űzött csúfot belőlük, ahányszor csak akart, hogyan kényszerithet most engem ilyen hallatlan megalázkodásra? Én, Andronache Tuzluc posztelnyik kérjek bocsánatot egy romántól? Aztán mit szólnak majd az udvari emberek, barátaim, ha megtudják? Kinevetnek, semmibe sem vesznek. Igy lészen valóban; de ha nem teljesítem Caragea akaratát, eltávolít hivatalomból s akkor még rosszabbul lesz, mert ha elveszítem a hatalmat, még nagyobb vakmerőséggel nevet majd rajtam a világ.

Ez az utolsó meggondolás döntésre kényszerítette a fanariótát. Hogy mielőbb megszabaduljon szorult helyzetéből, melybe az a nagyravágyó kívánsága sodorta, hogy C . . . bán veje lehessen, megparancsolta, hogy fogják be méneit és egyenesen a bánhoz hajtatott.

Mikor a posztelnyik fogata a bán udvarába ért, délután hat óra volt. Az öreg bojár szolgái a lépcsőn ültek s beszélgetve, nevetgélve töltötték

idejüket. Az öreg bán pedig ott üldögélt házának tornácán, egy hosszú kerevet szélén és a négy evangélistából olvasott. Vékony fehér selyemkötöse felett fehér pamutszövet kabátot viselt, fején fehér vászonsapka volt. Amint észrevette a fanarióta kocsijának érkezését, letette a könyvet a kezéből és felkészült Caragea pártfogoltjának illendő fogadására.

Miután a fanarióta néhány bókkal próbált hizelegni a bánnak, leült az ágy szélére és természetesebb módját kereste a társalgásnak:

— Bán uram, lehet, hogy csodálkozni fog, ha megtudja nagyságodhoz való jövetelem célját.

— Mondja, bojár uram, hadd lássuk.

— Emlékszik, hogy nemrég megkértem Marghiola kisasszony kezét.

— Én meg azt mondtam, hogy beleegyezése nélkül nem adom.

— Hát jól van, bán uram! Megkérdezte-e őt? Mit mondott? Akar a feleségem lenni?

— Igazat szólva, hallani sem akar uraságodról.

— Annál jobb, mert a nagyságos fejedelem azt parancsolta, hogy vegyem el a Jasi-i Calimachi fejedelem egyik unokahúgát.

— Segítsen meg az Isten, bojár!

— Igen, bán uram, de valami útjában áll e boldog házasságnak és csak nagyságod háríthatja el ezt az akadályt.

— Mondja s majd meglátjuk.

— A nagyságos fejedelem tudja, hogy felesé-

gül kértem Marghiliţa kisasszonyt, és mert arra gyanakszik, hogy ebből valami szerelmi botrány származhatik, írást kíván nagyságodtól, melyből kiderül, hogy valóban nagyságodhoz jöttem és megegyeztünk ebben a dologban.

A bán igen éleseszű ember lévén, egy szempillantás alatt átlátott a fanariota ravaszságán, de még jobban meg akart bizonyosodni felőle s ezért így válaszolt:

— Posztelnvik uram, sajnálattal és szívfájdalommal közlöm, hogy nem adhatom meg a kívánt írást.

— Miért nem, bojár uram?

— Mert valami kellemetlenségtől tartok, meg aztán . . . öreg ember vagyok én már.

— De szükségem van arra a levélre, mert nélküle elveszítem szerencsémet.

— Csodálkozom, poszteInyik uram, hogy kegyelmed, aki a nagyságos fejedelem jobbkeze, szerencsétlenség miatt panaszkodik!

A fanarióta látta, hogy ravaszkodásának nincs keletje, térdre esett tehát az öreg előtt és mindent bevallott, ami közte és Caragea között történt.

Az öreg nem tudta elszenvedni a görög gyávaságát és gerinctelenségét és rászólt, hogy álljon fel. De ugyanakkor megelégedést is érzett, mert ellenállott és saját fegyverét fordította e jöttment orcátlan ellen. Tollat és papírost vett elő és a következőket írta Caragea fejedelemnek:

„Nagyságos Uram!

Andronache Tuzluc posztelnyik hozzám jött és térden állva kért bocsánatot a sértésért, hogy feleségül merte kérni a leányomat. Megbocsátottam neki. Nagyságod és az Úr Isten kegyelmébe ajánlom.

Nagyságodnak legalázatosabb szolgája,
C . . . bán".

A bán összehajtogatta a levelet, lepecsételte és átadta a fanariótának:

— Fogja, bojár uram. Adja át ezt a levelet a fejedelem őnagyságának és járjon jó egészséggel.

Másnap, a török zenekar játéka után, nagy bizakodással ment fel a posztelnyik a fejedelmi palota lépcsőjén, hiszen megszabadult a fenyegető veszedelemtől. Átadta a levelet gazdájának és Costache fejedelemfi, valamint Ralu fejedelemkisasszony magas támogatásával mostantól kezdve még nagyobb befolyásra tett szert Carageánál.

XV. Fejezet

ÉLETKÉPEK

Az 1817-es esztendő őszének szép napjai elroppentek. azokkal az oromokkel egyutt, melyekkel Románia lakóinak kedveskedtek. A tél időnek

előtte beköszöntött. Az északi szél korán és metsző élességgel kezdett fújni. Megdermesztette a természetet, megkopasztotta a fákat s az egyhangúság szomorú leplével takarta be a földeket és városokat.

Napjaink zajos és szeszélyes Bukarestje bizony nem ilyen volt Caragea idejében.

Középosztálybeli lakói már régen megszokták a lustasággal és költészettel teljes keleti életformát. Nyáron a Breslea-, Barbălată-, Cişmegiu- és Giafer-kertben gyűltek össze. Asztalt terített ott minden céhtestület, vagy családfő s együtt ettek-ittak a házbeliekkel és barátokkal. Majd jókedvűen járni kezdték az ősi hórát, meg más vidám táncokat, melyek alig különböznek a nápolyi tarantellától s felettébb tetszenek minden latin népnek.

Különösképpen érdekes volt azonban megfigyelni azt a komikus nehézkességet, amellyel ezek az egyszerű emberek mozogtak. A táncot majdnem mindig a fiatalok kezdték. Az öregek a zold gyepen, a fák sűrű árnyékában heverésztek s pipafüstöt eregettek. Lassanként azonban ellenállhatatlan vonzalom áradt szét a különböző korú emberek szívében: az ifjúság tánca, mint a villamosság mozgatta meg az öreg céhbelieket. Föl'keltek a pázsitról, levetették hosszú ünneplőiüket, felhajtották földigérő köntösüket és nagy lelkesedéssel vetették magukat a tánc forgatagába. Szívderítő látvány volt, milyen gesztusokkal és mozdulatokkal igyekeztek bebizonyítani a

fiataloknak, hogy azért az öregek sem utolsó emberek.

A nagy tezir-basa* négysarkú fövege, mintha a nemesség elsőbbségét igényelte volna a vékonypénzű szűcsök kozákkucsmájával szemben. Emez pedig, mintha a kézműárusok kerek fejrevalóját s az ormény kelmekereskedok prémes süvegét nézte volna igen magasról.

Amikor alábbhagyott a tánc heve, az egész kompánia nekiesett a sornek, meg az ennivalónak. Hogy még gálánsabb hangulatban vigadjanak, különféle tréfákkal fűszerezték a mulatságot. Bort töltöttek a férfiak süvegébe, meg az asszonyok cipőjébe, nevetve itatták egymást, és bolondok módjára hadonásztak.

Eközben szüntelen szólott a zenészek hegedűje s hol édeskés szerelmi dalokat kísértek, melyeknek az volt a rendeltetésük, hogy tüzes lángot ébresszenek a hallgatók szívében, hol pedig pattogó, vidám táncmelódiákba kezdtek.

Amíg a mindkét nembeli fiatalság és az öregek ilyenformán mulatoztak, a gyermekek kis csoportokba verődtek, torkig ették magukat kalácccsal, túrós lepénnyel, piritott mogyoróval és pattogatott kukoricával, s egyfolytában piros serbetet és korpasört ittak a kártyusokból. Kivették részüket ők is az általános mulatságból. A fiúk labdával és bokacsontokkal hajigálóztak, a kislánvok pedig bujócskát, vagy szembekötősdit játszottak; őzikékként szaladgáltak a zöld puha

* *Tezir-basa*, a szabók feje

gyepen, virágot szedtek, vagy pillangó után futkároztak.

Este felé a vidám csoportok, a férfiak és asszonyok felkerekedtek, s miután rendbeszedték a ruháikat és a szolgákat előreküldték a kulacsokkal s ételes edényekkel, maguk is hazaindultak.

A nyári ünnepek idején így telt az idő. De amikor beköszöntöttek a tél egyhangú napjai, minden ember házába zárkózott s hallgatagon töltötte a hosszú estéket. Alig néha-néha gyűltek össze többen, hogy meséljenek a külváros szűk világának eseményeiről, hogy kalábert, máriást játsszanak, vagy táncra perdüljenek.

Akkortájt azonban, miként most is, a bojárok és a vagyonos emberek mulatsága igen különbözött a népétől.

A bojárok aranyozott rúgójú hintókon és kocsikon sétáltak, hogy megkülönböztessék magukat a kereskedőktől. A Mogosoaia- és a Külső Vásártér-hídja volt a bojárok kedvenc sétahelye. Lakomáikat és mulatságaikat családi körben rendezték; ritkán történt meg, hogy kertekben étkezzenek, de akkor is Scufa kertjét.* Brîncoveanu szőlőjét a Spire-dombon, vagy Văcărești mellett Belu kertjét választották, nehogy alkalma adódjék a népnek észrevenni valamilyen illetlenségüket, hogy aztán odalegyen a tekintély.

Az ifjú bojárok a fanariótákkal, vagy a többi züllött sehonnaival sülve-főve együtt voltak. Szöges ellentétben az öreg bojárok életmódjával,

* Ez a kert később Cîmpineanu úr birtokába került

már akkor nagyon sok feslettséget műveltek. C. Caragea fiának hat szarvas vontatta mitológiai szánkója, melyet Apolló kocsijának mintájára készitettek, a szép fejedelemfi moszkvai cobolyprémmel bélelt fehér mentéi, brilliánssal teleszórt markolatú handzsárja és fehértetejű cobolyprémsüvege, valamint Ralu fejedelemkisasszony felbecsülhetetlen értékű ruhái, sáljai és lenge öltözetei annyira megzavarták a fiatal bojárok és bojárasszonyok fejét, hogy igen sokszor értékes birtokokat adtak el, csakhogy utánozhassák a pazarló fejedelmi sarjak fényűzését és ragyogását. Ez a botrányos és feslett életmód egyre szélesebb körben terjedt el s bizonyos mértékben megfertőzte és erkölcstelenné tette az egész társadalmat.

Mindezen bűnök közül a kártyajáték terjesztette leginkább az erkölcstelenséget. Bojárokat és tisztviselőket juttatott koldusbotra és mindenféle fosztogatásra késztette őket.

Azoknak az időknek egyik legzüllöttebb tékozlója Andronache Tuzluc posztelnyik volt. Útszéli rablóként lopott és úgy költekezett, mint a bolond. Házában a legpazarabb lakomákat rendezte, a legragyogóbb estélyeket és a legpusztítóbb kártyacsatákat, melyek során egyik erszényből a másikba vándorolt a szegények vagyona. Palotájában, mely a tiszta szerelem és a hitvesi hűség sírjává vált, az akkori Bukarest Phrinéi és Messalinái: Arghira, Rosalina és Calmuca teljesen otthon érezték magukat.

November 30-án a fanarióta minden esztendőben nagy lakomát és ünnepséget csapott védszentje, Szent András tiszteletére. Elbeszélésünk esztendejében a fejedelem kegyencének szerencsecsillaga delelőjére hágott, s ezért a posztelnyik azt akarta, hogy az ünnepség a lehető legfényesebb legyen Konstantinápolyból drága inyencségeket: halat, gyümölcsöt, borokat hozatott s az ország különlegesen finom ételeivel: pisztránggal, menyhallal és különféle más ízletes ételekkel egészítette ki azokat. Erre a napra olyan lakomát készített, mely még falánkságukról hírneves őseink, Lucullus és Eliogabal érdeklődését is felkeltette volna.

Az időjárás azonban mintha szándékosan a fanarióta fényűzése és nagyzási mániája ellen szegült volna, mert november 30-án olyan éles északi szél fújt és olyan havas esőt hozott magával, hogy még fényes nappal is elhomályosította a napvilágot. De a posztelnyik vendégei nem olyan emberek voltak, akik megijednek az árnyékuktól. Elég volt nekik annyit tudni, hogy barátjuk házában alkalmuk lesz a hét halálos bűn közül legalább hármat-négyet elkövetni, hogy faggyal és hóval is szembeforduljanak.

A meghívottak fogadására és vendégelésére előkészített szoba frissen meszelt négyszögű terem volt. A mennyezet közepén arab virágkoszorú díszlett: ízléstelen és művészietlen kivitelű dombormű. A bútorzat a szoba sarkába állított két kerevetből állott, melyeket szalmazsákok és

párnák takartak s velencei, bojtos brusszai gyapjútakaróval voltak leteritve. A kert felőli fal mellett szarvasbőrrel bevont és fehér vaspántokkal összefogott nagy kék láda állott, melyre gyöngyház-virágokkal díszitett kisebb diófakazettát tettek. A szoba közepén háromlábú fenyőfaszék volt, melyen négykarú rézgyertyatartó állott faggyúgyertyákkal. Egy takaros cigánylányka rézkoppantókkal időről időre lecsippentette a gyertyák bélvégeit, hogy nagyobb világosságot adjanak.

Végül is, török időszámitás szerint tizenkét óra tájban* szállingózni kezdtek a meghivottak. Elsőnek Costache Cărăbuş hatman igyekezett felfelé Andronache házának lépcsőjén. Csinos, de szellemtelen és csontja veleiéig romlott fiatalember volt, meghitt barátja Costache fejedelemfinak és részese valamennyi kicsapongásának. Utána érkeztek: Dimache Pingelescu, aki amennyire csak lehetett, igyekezett rá nem cáfolni vezetéknevére, Stamate Birlic kincstárnok, Ioniţă Măturică pincemester, Dimitrache Mină Lungă pohárnok és báró Nikita Kalicewski. Végül, Iordache Zlatonit harmadrangú tiszttartó kíséretében, akit akkoriban nagyon ismeretessé tett eredeti szatirikus szellemessége,** — megérkezett a fejedelem fia is.

---

* Délután 2 óra.

** Ez az eredeti ember, akinek nevét egy kissé megváltoztattam, később eszét vesztette és egészen napjainkig siralmas állapotban tengette életét

Miután a vendégek helyet foglaltak a kereveteken, magas gallérú prémes mellénykében, kezében egy teli tálca különféle dulcsászával, jól öltözött cigányleány jelent meg előttük. Utána másik cigányleány jött, izmaili vodkával teli pohárkákat, néhány tányér tisztított mandulát és pergelt csicseri borsót hozott. Nyomban utána zsinóros posztómellényben a bojár kávésinasa lépett be. Kivarrott vékony selyemingén keresztül átlátszott fehér karja. Egyenes és hajlékony derekát csíkos selyemsál övezte; mindkét vége mutatósan csüngött alá bal csípőjéről. Meggyszín posztónadrágja, zsinóros csizmaszára, skárlátvörös papucsa s a fanarióták csudás hetykeségével viselt fekete tetejű piros feze igazi Ganimedesszé tették ezt a szolgát, aki még Homeros hajdani olimposi isteneinek féltékenységét is felkelthette volna. Ezüst tálcáján sorakozó apró tányérokon kis csészékben habos és illatos arab kávé párolgott. Utána meggyfa- és borostyánkőpipákkal a pipatisztogató következett. A legfinomabb vágott dohánnyal megtöltött pipákból illatos füstfelhők emelkedtek a mennyezet felé. A szolgák felvonulása festői volt. Amiként az úri házak cselédeihez illik, ezek a fickók jól ismerték a rangsor szabályait. Először Costache fejedelemfi elé járultak, majd rang szerint a többiekhez. Előkelően, pontosan teljesítették kötelességüket. A kávéivás szertartásának végeztével, amint jóravaló emberekhez illik, a vendégek politikáról beszélgettek. Országos törvények felett

vitatkoztak, melyeket Caragea fejedelem és tanácsosai készítettek elő. De a fejedelemfi véget akart vetni a beszélgetésnek, mely komoly hangjával hazugságot és hizelgést takart, unalmával pedig mindenkit csak ásításra késztetett. Váratlanul másra terelte a szót:

— Idehallgassatok, urak! Miért jöttünk mi ide? Az ország dolgait intézni, vagy mulatni? Bízzátok az országos dolgokat apámnak és tanácsosainak gondjára, ti meg gyertek, együnk és igyunk!

Majd a ház gazdájához fordult:

— Andronache, szólj a fiúknak, hogy terítsenek!

— Azonnal, nagyságos uram! — válaszolta a fanarióta szokásos alázatos hangján — addig is nagyságod és a tisztelt bojár urak fáradjanak a másik szobába és mulassanak tetszésük szerint.

A meghivottak átmentek a szomszédos szobába, melynek butorzata két török kerevetből állott. Az egyiken rövidlábú kerek asztal volt, két gyertyatartóval és több kártyacsomaggal. A másikon sakkjátékhoz és malmozáshoz való táblák álltak.

A meghivottak többsége a kártyaasztal köré telepedett. A fejedelemfi azonban Cărăbuş hatmánnal a sakkjátékot választotta.

— Mit játszunk, urak? — kérdezte Stamate Birlic kincstárnok kártyakeverés közben — Amíg terítenek, nem játszunk... otuz-birt, csak úgy, időtöltésből?

— Inkább egy pancarolát, kincstárnok uram, — válaszolt Dimache Pingelescu, miközben kihúzott felöltője alsó zsebéből egy mahmudokkal teli erszényt.

— Tudjátok mit, urak? — tette hozzá Kalicewski báró, miközben lustán kivett mellényzsebéből néhány pénzérmet és rubelt. — Az otuzbirral és a parcarolával hasztalanul veszítjük az időt. Játsszunk inkább egy stoszt!

— Hát az meg miféle huncutság, mert ez ideig semmit sem hallottam róla?

— A stosz, uraim, nagyon szép játék; nem ringatja álomba a játszókat, és ami a legfontosabb, aki nyer, rövid idő alatt megkönnyíti minden pénzétől a többieket. Kevés időpocsékolásnak nagy nyereség a jutalma.

— Ej! ez aztán játék!

— Vitézi játék! — kiáltotta lelkesen Pingelescu. — Hallottak még olyat, hogy egész éjtszaka szundikáljunk nehány mahmudért, duodékárért, vagy rubelért, amit az otuz-biren nyerünk! Legyen olyan jó, báró uram, tanítson meg bennünket is arra a nagyszerű játékra.

— Szívesen, uraim, miért ne? Van azonban kétféle stosz. Az egyiket pontosan stosznak nevezik, ez kissé nehéz. A másikat mi-mi-nek mondják, ezt már könnyebb megtanulni.

— Mi az a mi-mi? Szép név. Mutassa már meg nekünk is, hogyan játsszák ezt a kegyelmed mi-mi-jét.

— Szívesen. Figyeljetek, urak, — mondotta Kalicewski és kezébe vett egy csomag kártyát. — Egyikünk megkeveri a lapokat, a többiek pedig egyenként, vagy többen egyszerre azt mondják a kártyakeverőnek: — Adjon egy ászt, adjon egy tízest, királyt, királynét — vagy akármi mást, amit akarnak. Aki a kártyát a kezében tartja, az osztani kezdi a lapokat. Az elsőt annak adja, aki kéri, a másodikat pedig maga elé teszi. És hogyha a kért lap az elé kerül, aki kérte, nyert; ha pedig az elé kerül, aki a kártyát keveri, az nyert.

— Kezdjük el ezt a pompás játékot, — mondták többen egyszerre.

Kalicewski báró, mikor észrevette, hogy a bojárok milyen nagy lelkesedéssel fogadják az ajánlott játékot, pokoli örömet érzett, ám jól leplezte örömét. Előre látta, hogy terve sikerrel jár, hiszen a román és fanarióta urak még nem ismerték egymás kifosztásának ezt a módszerét, habár egyébként sűrűn gyakorolták a fosztogatást. Nyomban kezébe vette tehát a kártyát és megkérdezte:

— Kezdhetjük-e, urak?

— Kezdhetjük.

— Figyeljék meg, keverem a lapokat!

— Jó, jó.

— Emeljék meg, uraim!

Pingelescu megemelte a kártyát, majd büszkén kijelentette:

— Öt pont, tíz rubel!

Kalicewski osztani kezdte a kártyát és hidegvérrel mosolygott bajusza alatt.

— Elég, — kiáltotta Pingelescu, — nyertem, ide a rubeleket!

— Tessék, bojár uram!

És kiszámolta a tíz rubelt.

A többi bojár látva, hogy ilyen könnyen lehet nyerni ezzel a játékkal, szintén játszani kezdett és olyan jól ment a lapjuk, hogy egyik-másik közülük már sajnálni kezdte a szegény bárót, aki a legnagyobb nyugalommal fizette mindegyre veszteségeit. Ez azonban csak a ravasz báró fortélya volt, mert néhány perc mulva valamennyien veszíteni kezdtek. A pokoli játék izgalma és zaja arra késztette Costache fejedelemfit és Cărăbuş hatmánt, hogy odahagyták csendes játékukat.

— Királyt azért, ami a kezemben van! — szólalt meg a fejedelemfi hetvenkedve és azzal a gőggel, mely csak hazánk fejedelmi ficsurjainak sajátja.

A báró osztani kezdte a lapokat, anélkül, hogy érdekelte volna, milyen összeget tarthat kezében a fejedelem fia.

— Nyert nagyságod! — kiáltott egyszerre meglepetéssel valamennyi játékos.

A fejedelemfi kinyitotta tenyerét és ötvenhárom mahmudot talált benne, a báró pontosan ki is fizette ezt az összeget.

— Hatost az egész összegért — mondta újból a fejedelem fia.

A szerencse ezúttal is melléje szegődött. A

báró szántszándékkal engedte, hogy nyerjen, hadd zavarodjék meg előbb, mert aztán harmadszorra saját pénzével együtt minden nyereségét elveszítette.

A szerencse fordulása még jobban felkeltette Caragea becsvágyát. Kivett zsebéből egy mahmudokkal teli zacskót, ivott egy pohárka masztikát, néhányat szippantott csibukjából, azután gúnyosan megkérdezte:

— Báró uram, mennyi pénz van a zsebében?

— Éppen elég, nagyságos uram, hogy mind kifizessem, amit veszítek, — válaszolt büszkén az orosz.

— Hát jól van... adjon csak tizest ezért a zacskóért.

— Nagyon sok lesz az, nagyságos uram!

— Adjon hát a feleért.

A báró elnyerte a zacskó tartalmának felét, másodjára pedig az egészet.

— Fogadok, az ordog bujt ebbe a kártyába, — mondta Andronache Tuzluc posztelnyik. — Hallj oda! Tizezer lejt veszíteni egy szempillantás alatt? Hát még a nagy szívszorongás és izgalom? Hát az a leírhatatlan érzés, amikor mindent feltesz egy királyra, vagy tizesre és megint tízesre s azután csak szedi az ember kifelé a zacskóból a duodékárokat s nézi, mint viszi el az ördög.

— Már megbocsásson, bojár uram, nagyságod pénze nem az ördöghöz került, hanem az én zacskómba, — vágott vissza a báró.

— Egyre megy, báró uram, — mondta gúnyosan a fejedelem fia.

— Úgy van, úgy van, úgy, — tette hozzá Cărăbuş erőltetett, ostoba nevetéssel, hogy hizeleghessen a fejedelem fiának.

— Mennyit veszített, Andronache uram? — kérdezte Iordache Zlatonit, a harmadrangú tiszttartó, miközben fölkelt a kerevetről, ahol a játék egész ideje alatt mozdulatlanul ült.

— Vagy tízezer leit! — válaszolta a fanarióta közömbösen.

— Kevés, nagyon kevés. Sokáig éljenek a vámszedők, s a szegény nép. Csak egy ellenőrzést* kell elrendelni az országban, vagy néhány rablási engedélyt kell kibocsátani a tolvajoknak és tízszeresen megtérül a veszteség.

— Brávó, Zlatonit, brávó! — kiáltott a fejedelemfi s mint valami bolond, úgy tapsolt és nevetett.

— De, nagyságos uram, hát eltűri, hogy éppen nagyuram előtt űzzon csúfot belőlem ez a semmirevaló? — panaszolta a sértett ártatlanság hangján a posztelnyik.

---

* Abban az időben a kormány ellenőrzést gyakorolt az adóbérlok felett, akik a szultántól árverésen vásárolták meg az ország adóinak behajtási jogát Ebből az ellenőrzésből nagyon sok rossz származott, mert igen nagy visszaéléseket lepleztek le A bérlok, hogy a büntetéstől meneküljenek, megvesztegették az ellenőröket, a pénzt pedig amit a megvesztegetésre adtak, ugyancsak az adófizetőktől hajtották be

— Miért haragszol, Andronache. Nem látod, hogy tréfál?

— Hát nagyságod, Pingelescu uram, mennyit veszített? — kérdezte tovább Zlatonit.

— Vagy háromezer leit.

— A tizedrésze annak, amiért rendszeresen árusítja a nagybojárok jelentéseire az aláírásokat. Ne szomorkodjék a veszteség miatt, mert Isten kegyelméből, napról napra sokasodnak az ügyek.

Pingelescu lehajtotta fejét és hallgatott. De Zlatonit ma gúnyolódó kedvében volt és elhatározta, hogy kímélet nélkül végigcsördít mindegyik hátán az ostorral. Stamate Birlic főadószedő került a sorra:

— Mondja csak, ellenőr uram, kegyelmed is veszített valamit?

— Vagy ezerötszáz leit. Szóra sem érdemes.

— Nem tesz semmit. Lesz valamelyes hiányuk a hídpénzek körül és lesántul vagy száz emberünk.*

— Hát nagyságotoknak, Măturică pincemester és Mînă Lungă pohárnok uram, hogy s mint megy?

---

* A hídpénzszedés jogát is árverésen adták-vették és Stamate Birlic volt a bérlője Ez a jövedelem a fővárosba érkező szekerekre kirótt díjakból állott A lipcsei áruval megrakott szekér 240 banit fizetett A lengyel-prémes 180 banit, 6 bani volt a pálinka vederje, 12 bani a boré, 45 banit róttak a románposztós szekérre, 30-at a báránybőrös szekérre, 45-öt a tehénbőrös kocsikra, 60 banit a kézműáruk szekerére, 60-at a nyúlbőrös szekérre, 45-öt a kaszás kocsira, 60-at a brassói posztóra, 61-et a

— Mi nyertünk.*

— Látszik, hogy gondja van az Úrnak az özvegyekre és az árvákra, mert ha nagyságotok is veszítettek volna, óhatatlanul bedugják hosszú kezüket a szegények ládájába és két-három hónapi élelmüktől és ruházatuktól fosztják meg szegényeket.

— Hát nagyságod, Kalicewski báró uram, honnan hozta ide ezt az ördögi játékot? Még arra is rávesz bennünket, hogy kártyára tegyük vagyonunkat, lelkünket, sőt lelkiismeretünket is. Hát nem tudja kegyelmed, hogy eléggé megbüntetett már bennünket az Úr Isten bűneinkért, amikor idegenek kezére adott bennünket, akik megrontották valamennyi ősi hagyományunkat és jó szokásunkat? Oh!... Azért jött hát ide nagyságod, hogy az alávalóság szakadékába taszítson bennünket ezzel a játékkal, amely épp annyit ér, mint a kegyelmed neve?

— Ejnye, bolond ember. Elvetetted a sulykot! — mondotta a fejedelemfi, akit Zlatonit éles szavai ugyancsak érintettek.

— Nem, nagyságos uram. Nem vetettem én el

---

ruméliai selymekre, 60-at a gyapottas kocsira, 60-at a podóliai abaposztóra, 30-at a közönséges abaposztóra, 60-at az üveges bort szállitó kocsira, 30-at a lengyelüveges kocsira, 60-at a lengyelposztós szekérre, 60-at a juhgyapjas kocsira, 60-at a kecskegyapjúra 60-at a rézmüves szekérre, 30-at a vasas kocsira, 120-at a boroshordót szállitó kocsira — legyen az kolostori, bojári vagy parasztszekér.

* Ez a két bojár a segélyező alap pénztárosa volt.

a sulykot, de nem tudok hallgatni, mert román vagyok; és most már látom, hová visz ennek a játéka. Oda jutnak az ország bojárai, akiket nagyszerű cselekedeteikért szeretett a nép, oda jutnak az ország azoknak a nagyjainak a fiai, akik minden vagyonukat, sőt még életüket is feláldozták a hazáért — hogy a hídon árulják majd az almát, mint a kofák. A gyengébbek pedig még becsületüket, a lelküket is el fogják veszíteni és azoknak dobják oda magukat, akik az elúszott vagyonra adnak költőpénzt! Igen, bojár urak, ez a játék elveszejt benneteket...

Zlatonit csípős megjegyzései tovább is tartottak volna, hogyha Păturică be nem lép s amikor Zlatonit újra akarta kezdeni a szót, asztalhoz nem hívja a vendégeket.

A fejedelemfi, a vendégek kíséretében az ebédlő felé indult. Asztalhoz ültek és valamennyien élvezettel láttak hozzá a görög különleges falatjaihoz s az ország válogatott borait iszogatták. Amikor a pecsenyére és a gyümölcsökre került a sor, a legszebb és legszenvedélyesebb asztali muzsikára* zendítettek rá a cigányok.

Valamennyi vendég több-kevesebb figyelemmel hallgatta a zenészeket, csak Caragea és Cărăbus hatmán tűnt a többieknél izgatottabbnak; meglátszott ez fejük mozdulatából, arcuk változásából, de különösen sűrű sóhajtásukból. A bo-

* Akkoriban a román zene táncokból és olyan szórakoztató dallamokból állott, melyeket asztali énekeknek neveztek.

járok nyeldeklőjét szüntelenül Cernăteşti-i muskotálybor öntözte, ami megtette a magáét. A vendégeknek, akik eddig Hellas hét filozófusához illő csendességgel ettek-ittak, egyszerre csak megoldódott a nyelvük és részeg németeknél is zajosabbak lettek. A fejedelem fia iránti respektusuk alább hagyott; némelyek énekeltek, mások arra biztatták Kalicewski bárót, hogy kezdje újra nagyszerű játékát, mellyel csak nem régen könynyítette meg erszényeiket. Egyedül a fejedelemfi ült nyugodtan s csak időnként tett egy-egy csípős megjegyzést a vendégek rovására, melyeket azok még a bor kábulatában is kénytelenek voltak lenyelni, attól való féltükben, hogy magukra vonják a fejedelem haragját.

Végül is befejeződött a vacsora és a vendégek elhagyták a házat. Andronache posztelnyik néhány rendeletet adott Păturicának, aztán maga is fölült a szánkóra és Duduca asszonysághoz távozott.

XVI. Fejezet

MARADISÁG BUTA DOLOG, ROSSZ BOLT — — EMELD EL A TOJÁSRÓL A KOTLOTI

Hagyjuk el most a posztelnyik felső házát, mert már nem kötheti le olvasóink figyelmét és szálljunk le az alagsorba, jobban mondva a pin-

cébe s nézzük meg, mivel foglalkozik Dinu Păturică.

A nagyravágyó csokoj semmiképpen sem akart elmaradni gazdája mogott; ő is vacsorát rendezett, melyre meghivta néhány közelebbi barátját.

A szobában, ahol a vendégséget tartotta, két alacsony torok kerevet diszelgett. Rajtuk adrianopoli csíkos ágytakaróval leterített gyapjú derékalj volt. A beszegett terítő szélén fehér pamutbojtok csüngtek A fal mellett drága vászonhuzatú párnák állottak, mig az ágyak sarkába kicsi tollupárnácskákat tettek, melyeknek fehér batiszthuzatján selyemszállal kivarrt arabeszkek látszottak. Az egyikre két szerelmes volt hímezve, virágkoszorút tartottak kezükben, melynek kozepén két nyíllal átszegezett szív volt és ez a görög felírat: — El ne felejts!

A kerevet melletti falat brusszai szőnyeg takarta. Aranyhimes pántlikával diszített arnauta puska és két pár ugyancsak hímzett tokba dugott pisztoly függott egy ezüstfejü szegen. Lejjebb, ugyanazon a falon, két gyöngyházny elü török kard diszlett, kozéjük pedig egy olténiai fekete bárányb őrsüveget akasztottak, melynek finom szállal hímzett vörös posztóbéléséből felettébb izlésesen kidolgozott szalag csüngött alá.

Az utca felé eső két ablakot több cserép virág diszítette. Különösen kivált közülük egy-két majoránna, rózsa, meg néhány szagosbükköny, mely nem annyira kellemes, mint inkább átható illatával töltötte meg a szoba levegőjét.

A falak mellé sorjában néhány brassói széket és egy kék szarvasbőrrel borított nagy fehér vaspántos ládát állítottak.

Az egyik falon, nem nagyon magasan, falba épített szekrényke volt. Kis könyvtárát tartotta benne a csokoj; a gyüjtemény néhány görög és román könyvből állott: Agathangel jóslásai, Sintipa filozófus, az Alexandria, Tilul--Buh-Oglinda és az akkori nemzeti irodalom több más könyve szerepelt közöttük. Tréfás könyvek, melyek szellemes anekdotákkal és bölcselkedő tanácsokkal szórakoztatták a népet.

Az asztalt a két ágy közé állították, körösköriil székeket raktak, melyekre majd Păturică tiszteletreméltó vendégei ülnek.

Az asztalon különféle invencségekkel megrakott tányérok sorakoztak. Pácolt tengeri rák, kisebb tányérokon friss tokikra, nyúzott hering, mitilénei olajban paprikával és messzinai citrom levével ízesített szardinia, thesszáliai édes olajbogyó, tengeri hal piramisba tornyozott kemény ikrái, santorinoi füge, adrianopoli halva; — kelet ízletes különlegességei közül semmi sem hiányzott a csokoj asztaláról. Rakottabb volt, mint a gazdájáé. Mindezeket a falatokat katonás rendbe sorakoztatták egymás mellé; minden két araszra jutott egy-egy Drăgăşani-i aranyló borral vagy a Bistriţa-i kolostorok piros borával és különböző színű meg ízű keleti borokkal csordultig telt kancsó, de a gyékénybe csavart khiosz-i ánizspálinka és a korinthoszi masztika

sem hiányzott. Szó, ami szó, Păturică gondoskodott róla, hogy inyencségekhez szokott vendégei a legkisebb mértékben se csalódjanak.

Ha valaki látta volna a posztelnyik asztalát és udvarmesterének fényűzését, kétségtelenül meggyőződött volna arról, hogy a szolga lakomája túltett az uráén. Ha pedig kissé komolyabban elgondolkozik azoknak a szomorú időknek nyomorúságán, velünk együtt mondja, hogy a fanariótának nem volt miért panaszkodnia udvarmesterének garázdálkodásai miatt, hiszen nem az ő pénze bánta ezeket a lakomákat, hanem a szegényeké és a fanarióták telhetetlen vagyonhajhászása áldozatául esett özvegyeké.

Păturică nevezetesebb vendégei közül Tudor Ciolănescut, Grigore B . . . bán udvarmesterét, Neagu Chiofteát, Constantin Bal... udvarmesterét, Zămfor Ploscát, Isac R... udvarmesterét. Vles Vlad Boroboatát, F . . . udvarmesterét említjük meg, de rajtuk kívül ott voltak még sokan mások az akkori Bukarest csokojainak és gazembereinek fejesei közül.

Miután a posztelnyik vendégei hazaszéledtek, jómaga pedig szeretőjéhez távozott, Păturică lejött az alsó szobába és barátaival asztalhoz ült.

Négy tisztán öltözött cigánylegényke hordta asztalra az ennivalót és két fiatal, szemrevaló cigányleányt biztak meg annak a nektárnak töltögetésével, melyet az olimposi istenek bukása óta prózai nevén bornak és pálinkának neveznek.

Egyik leány levett az asztalról egy gyékénybe csavart ánizspálinkás flaskót és sok csészét megtöltött belőle, majd mindenik vendégnek adott egyet-egyet. Miután a vendégek fölhörpintették italukat, úgy estek neki az előételként tálalt inyenc falatoknak, mint sáskák a szántóvetők földjének.

Észrevette ezt Păturică és vendéglátói minőségben valamelyes türelmetlenséggel, éles, szemtelen hangon kiáltotta oda:

— Hozzátok a levest, hé!

— Tüstént, nagyságos uram, — válaszolták a kis cigányfiúk és máris ugrottak valamennyien, hogy bebizonyítsák buzgalmukat. Néhány perc mulva hatalmas bográcsban tormás káposztalében főzött csuka-csorbát tettek az asztalra, majd két hosszúkás tálban ecettel és olajjal leöntött fótt menyhalat és pisztrángot hoztak. Válogatott halételekkel teli cinedények kerültek még az asztalra Volt babérlevéllel és olajbogyóval készitett tokhal, mazsolával és mandulával töltött ponty s még sok különféle étel, melyről azt mondták régen, hogy költséges falat.

A bor hasonlóképpen szüntelenül folyt és szaporán csúszott a csokojok torkán. Minden pohárnál így kiáltottak: — Éljen Păturică bátya! — Csak Vlad Boroboaţa ült szomorúan és hallgatagon.

— Mi az hé, Boroboaţa, mit gunnyasztasz magadban? Vagy talán nem létező hajóid süllyed-

tek el portékával megrakottan? — kérdezte a vendégek közül a legzajosabb, Neagu Chioftea.

— Koccints velünk, hé! Szemesé a világ; nem azé a madár, aki elszalasztja! — mondták valamennyien a csokojok.

— Hát jól van, — válaszolt Boroboața, — töltsetek egy pohárral, hadd igyam én is veletek!

A poharat megtöltötték és Boroboața kezébe adták, aki felemelvén, igy köszöntötte rájuk:

— A szegény parasztok egészségére, akiket paprikafüsttel kinozunk és tüzes vassal sütögetjük mellüket, hogy utolsó garasukat is előadják erszényükből. Éljenek az özvegyek és a szegény gyermekek, kiknek száiától vonjuk el a kenyeret, hogy mi sztambuli halat, idirnei halvát ehessünk, meg ciprusi bort ihassunk!... Az egész koldusbotra juttatott ország egészségére! ... — Igy szólt, az asztalhoz vágta poharát és megint előbbi gondolataiba merült.

Vlad Boroboața pohárköszöntője és az a keserűség, amellyel gvászos vivátiát mondotta, ugyanazt a hatást keltette a csokojok szivében mint hajdan Baltazár babilonai királynak és dőzsölő vendégeinek lelkében a titokzatos kéz tüzes betűi.

Az udvarmesterek olyan ijedt tekintettel néztek egymásra, hogy ez is eléggé bizonyította, mennyire igaz Boroboața minden szava. Csupán Dinu Păturică hallgatta a lelkiismeret kiáltó szavát a legkisebb zavar nélkül. Sőt megvető

pillantást vetett Boroboaţa felé és csufondáros nevetéssel a következő szavakkal szakította meg a csendet:

— Ugyan, tisztelt urak! Ne zavartassátok magatokat Boroboaţa szavaitól, hiszen kissé bolond szegény. Ki tudja, miféle bába igézte meg? Igyunk, testvérek és hagyjuk, hadd prédikáljon Boroboaţa, ameddig csak jól esik neki. — Majd a szolgák felé fordult:

— Cernătesti-i muskotályt hozzatok, fiúk.

— És jóféle Drăgăşani-it is! — tették hozzá a többiek.

Egy szempillantás alatt muskotályborral teltek meg az üvegek. A sok italtól megszédült s a nehéz keleti ételektől eltelt vendégek képén újból felderült a jókedv.

Jó nehány órája tartott már a csupa lopott inyencségből összehordott lakoma, de az elfogyasztott sok bor ellenére még egyik csokoj sem itta el az eszét. A részegségnek azon a fokán vo'tak, amikor jókedvű lesz az ember és fenntartás nélkül kikotyogja az igazat. Igy aztán némelyek fecsegtek, mások énekeltek és tréfából kenvérgalacsinokkal hajigálták egymást. Csupán Vlad Boroboaţa gubbasztott sötét gondolatokba merülve. Mélázását időnként szakította meg keserű mosolya. Dinu Păturică látható rosszalással figyelte s attól tartott, hogy vendégének keserű részegsége szárnyát szegheti a többiek jókedvének is. Végül felállott és igy szólt:

— Jól van, urak, látom gondolkozóba estetek. Én azonban vigadni hívtalak ide benneteket, nem pedig azért, hogy hamut szórjunk fejünkre és siránkozzunk bűneink miatt, mint a szentírásbeli Jónás próféta. Nincs mit egyetek? Borotok hiányzik? Mit ültök itt, mint valami ázott pulykák? Hé! Hozzatok még pácolt márnát és tenedoszi bort! Addig vigadjunk, míg jár a malom, majd vezekelhetünk eleget öreg korunkban. Te pedig, vészmadár, menj a templomba, ott tarts prédikációt, ne az én házamban!... hallod-é?

— Brávó, Păturică bátya, igazad van, menjen az ördögbe ez a nagy okos, ne rontsa itt a kedvünket prédikációkkal.

— Úgy van, a pokolba vele! — kiáltottak egyszerre mind.

— Mi pedig csak hadd vigadjunk, ahogyan jó ravaló emberekhez illik, — tette hozzá Păturică.

— És beszélgessünk a mi kis dolgainkról, — vágott közbe Neagu Chioftea. — Tudjátok-e urak, hogy jó lesz betakarítani a termést. Úgy látom, gazdáink észrevették, hogyan pusztítjuk a vagyonukat és takarékosságra adták fejüket. Máskor, ha írást tettünk eléjük, rá sem néztek és megtöltötték az ember markát. Most pedig megtörténik, hogy három-négy órán át talpon állatnak maguk előtt és mint valami lótolvajokat, töviről hegyire kivallatnak.

— Jól teszik, ha teszik, ti oktondiak, — mondta nevetve Păturică

— Mit mondtál? — kérdezte Neagu Chioftea csodálkozva.

— Azt mondtam, hogy nagyon jól teszik, mert nem tudtok lopni.

— Mi ne tudnánk lopni? — vetette oda Chioftea gúnyos mosollyal.

— Ahogy mondod, tii — vágott vissza Păturică magabiztosan. — Ügyefogyott tyúktolvajok vagytok.

— No, ha így van, akkor taníts meg jobban a mesterségre.

— Örömest. Mondjátok csak, bojár urak, olvastátok-e valaha „Az ajándékok ajándéka" című könyvet?

— Még hírét se hallottuk.

— Meghiszem azt, nem fordították le román nyelvre, ti meg románul is alig tudtok olvasni. Ide figyeljetek hát és értsetek a szóból. Van abban a könyvben egy különös jelentőségű történetecske, mely ilyenformán kezdődik: „Hol volt, hol nem volt, valahol a keleti Indiákon vagy a cédrusok országában volt egyszer egy király. Annak a királynak éppen hetvenot gyermeke volt, egyik olyan, mint a másik. Késő öreg korában magához hivatta legnagyobbik fiát és megparancsolta neki, hogy készitsen hetvenot pálcából egy vesszőnyalábot és hozza eléje. Szempillantás alatt teljesítette kérését. A király ekkor maga elé hivatta valamennyi fiát és így szólt hozzájuk: — Én már

megöregedtem és nemsokára meghalok. Már halálom előtt arra hagynám nagy királyságomat, aki a legerősebbnek és legokosabbnak bizonyul. Elhatároztam tehát, hogy közületek az lesz az utódom, aki egyből kettétöri ezt a vesszőnyalábot. — A királyfiak csodálkozva tekintettek egymásra, majd sorba mindenik megpróbálta kettétörni a vesszőnyalábot, de egyiknek sem sikerült. A király nevetve figyelte őket és így szólt: — Hogyha nem tudjátok egyszerre kettéroppantani, törjétek el külön-külön a vesszőket. — A gyermekek engedelmeskedtek apjuk új parancsának és rövid idő mulva valamennyi vesszőt kettétörték. — Idehallgassatok, kedves gyermekeim! — szólott ekkor hozzájuk a király. — Ez a vesszőnyaláb ti vagytok; ha ti halalom utan egyek maradtok, senki sem győzhet le benneteket, ha pedig különváltok, akkor eljön az ellenség és ugyanazt teszi veletek, amit most ti tettetek ezekkel a vesszőkkel.

Păturică abbahagyta a történetet és néhány pillanatig áthatóan nézte társait, majd megkérdezte:

— Nos, bojárok, hogy s mint tetszett a történet?

— Szó se róla, nagyon szép, de semmi köze a mi gondunkhoz-bajunkhoz, — válaszolt Chioftea.

— Tévedtek, testvéreim, — tette hozzá Păturică fennsőbbséges hangon. — Ha hamarább okultatok volna ennek a történetecskének a ta-

nulságából, most nem panaszkodnátok, hogy gazdáitok lopáson kaptak benneteket.

— Jól van, taníts hát meg bennünket, mit tegyünk:

— Megtanítlak, hiszen látnivaló, hogy ostobák vagytok, mint valami éretlen kölykök. Minden nap a laktanya melletti kávéházban gyülekeztek. Nos, így van-e, vagy nem?

— Úgy van, amint mondod, minden nap ott találkozunk.

— Nagy hasznotokra volna, hogyha mielőtt elhagynátok a kávéházat, előbb megegyeznétek minden portékának az árában.* Hadd tudja mindenik közülünk, mennyivel kell megterhelnie a számadást.

— Beszélj világosabban, mert nem értjük!

— Ide figyeljetek, mit akartam mondani: képzeljük el, valamelyik gazdánk udvarának na-

---

* Régi idők óta, egészen a Szervezeti Szabályzatig, a húst, a kenyeret és a gyertyákat szerződéses bérlők árulták. A szerződésben meghatároztak a pontos árat és hogyha a mészárosok és pékek közül valakire rábizonyult, hogy hamis mérleggel mért, vagy romlott portékát árult, kipellengérezték a piacon és a keresztutaknál a fülénél fogva szegezték ki. Magyarázzuk meg most, hogy mit jelent a „kipellengérezés". Ezt a torturát a következőképpen hajtották végre: az elítéltet ovig levetkőztették, kezét kötéllel kötötték meg, s a főkapitányság egyik arnautája kötélen fogva vonta maga után, míg a másik vesszővel csaphodta a hátát és hangosan kiáltozott: — Így jár, aki csal! — És bejáratták vele az egész várost.

ponta 25 okka húst kell vásárolni. Nos, jól van, az árát nem emelhetitek, mert a húsnak szabott az ára. De ha kevesebbet vásároltok és többet írtok a számadásba, szépen felkerekíthetitek az okkák számát. A kenyérrel ugyanígy tesztek. A vadnak és majorságnak nincs szabott ára. A pulykát egy lejért árusítják. Számoljátok el hetven parával (1 lej = 40 para), a libát hasonlóképpen. A tyúkért és rucáért egy lejecskét kérnek. Ti számítsátok egy lej öt baniba. Az olajból, cukorból, kávéból, dohányból, gyümölcsből, sőt még a zöldségféléből is kétféleképpen húzhattok hasznot: vagy az okkák számát, vagy az árukat növelitek . . .

— Apróságok ezek, Păturică bátya. Ilyen semmiségből a napi költségeit is alig tudja kiszorítani az ember. Nekünk, ha nem tudnád, sok pénzre, nagy vagyonra van szükségünk, hogy szabadulhassunk a szolgaságból.

— És ti még a konyhaköltségről merészelitek azt mondani, hogy semmiség? Arról a kimeríthetetlen kincsesforrásról, melyből okos ember rövid idő alatt szép kis vagyont gyüjthet? Ejnye! Hiába no, ostobák vagytok! . . . Hadd csináljak egy hozzávetőleges számvetést, hogy észreve gyétek, mekkorát tévedtetek.

— Csinálja csak, Dinu bátya, hadd lássuk, micsoda ördöngősségről beszél itt nekünk.

— Móré! Ide a kalamárist, meg a papirost!

E szavakra a kályha mellett szundikáló cigány hirtelen felkelt és menten papírossal meg egy

pár ezüstkupakú kalamárissal tért vissza. Păturică felnyitotta a kalamáris tetejét, kivett egy virágformára vágott pulykatollat s miután kitette a cigány szűrét, a következőképpen folytatta:

— Nos, urak, jól figyeljetek. Készítek egy hozzávetőleges számítást, hadd lássátok, nem hiába beszélek. És nehogy azt mondjátok, hogy nagyítom az összeget: éppen azért a gazdám házának költségeiből indulok ki. Igy aztán a következőket jegyzem ide:

Számadás A Tuzluc nagyposztelnyik udvarának költségeiről	Beszerzési ár		Felszámított ár	
(Például) hétfőn, 1817 január 8-án	tallér	bani	tallér	bani
Harminc okka hús, tiz paráért okkánként	5		7	60*
Húsz fehér asztali kenyér . . .	1			
Sárgarépa, petrezselyem, hagyma, liszt, rizskása és borsó .	2	30	3	90
Faggyú	2		3	90
Szegfüszeg és más fűszerek .		30	1	
Két pulyka	3		6	
Öt kappan	5		7	60
Négy füstölt nyelv	4		6	
Hat szárazkolbász	6		8	60
Tiz hering	5		7	60
Szardinia . .	4		6	
Tajgani fekete ikra	6		8	30
Mogyoróhagyma és ételhez való fokhagyma	1		1	60

* Itt a többlet a súlyból származik

Számadás A. Tuzluc nagyposztelnyik udvarának költségeiről	Beszerzési ár		Felszámított ár	
(Például) hétfőn, 1817. január 8-án	tallér	bani	tallér	bani
Filareti víz a bojárok számára	1		1	30
Folyóvíz a szolgáknak	2		3	
Mazsolaszőlő és mandula . .	2		3	
Ökörszemhez és rántottához való tojás	1		1	60
Só		12		18
Ecet	1		1	20
Szőlő és nemes alma	2	30	3	20
Káposzta a szolgák számára .	1		1	60
Az emberek kenyérfejadagja . .	3		4	
Összesen:	57	72	87	18
Vonjuk le a tulajdonképpeni költséget a felszámítottból .				
Tiszta nyereségként marad . .			29	63

Szorozzuk meg ezt a nyereséget annyival, ahány nap van az esztendőben és meglátjátok, hogy az összeg 10.785 tallér 90 banit teszen ki. Ez a summa csupán a konyhaköltségből származik. De hol van még a cigányok ruházása, a zab, a széna, a szén, a fa és még sok más szükséges dolog vásárlása, mely legalább nyolc- vagy tízezer leit hozhat a házhoz évenként.

— Mindezeket a fogásokat ismerjük és nem

---

* A közönséges szolganép értendő.

tagadjuk, igen hasznosak. De bizony ebből még nem csurran, csak cseppen. Nekünk inkább azt mutassa meg, mi módon lehetne rövid idő alatt nagy összeget nyerni. Földbirtokot és más javakat szeretnénk vásárolni, hogy mint gazdáink, magunk is bojárokká lehessünk.

— Én megmutattam a könnyebbik utat. Keressetek ti különbet.

— Ugyan, mit süthetnénk ki ennél különbet éppen mi, hisz senki sem tud nálad többet a földkerekségén.

— Hizelegtek, gazemberek, de ha már elkezdtem, befejezem. Ide figyeljetek: ti is tudjátok, éppúgy, mint én, hogy bojárjaink feslett életet élnek és minduntalan csak a cselszövésen jár az eszünk, hogyan taszíthatnák le a fejedelmet székéről. Azt hiszik, hogy aki majd utána következik, nagyobb méltóságba emeli őket, vagy teljesen kiszolgáltatja nekik az országot, hogy még jobban nyúzhassák a népet. A szülőktől maradt vagyonnal pedig nem gondolnak. Birtokaik vannak és nem ismerik a határát, sem évi jövedelmét, szőlőik vannak, és nem tudják, hány holdra terjednek ki. Potom áron adják bérbe vágóhídjaikat, halastavaikat, gyümölcsös kertjeiket és még sok egyebet. A bérlők pedig nem elégszenek meg a parasztokból kisajtolt száz százalékos haszonnal, hanem tönkreteszik az erdőket, a birtokok

felszerelését, sőt igen sokszor még a földet is idegen kézre juttatják. Mindez, uraim, kifogyhatatlan kincstár, amiből ügyes udvarmester rövid idő alatt olyan gazdag lehet, mint a bibliai Jób.

— És mit kell tennie, hogy mindennek hasznát lássa? — kérdezték egyszerre a csokojok, letszéssel hallgatva Păturică ékesszóló fejtegetését.

— Úgyszólván semmit, — válaszolt Dinu Păturică, mikózben buszke mosollyal pederte meg bajuszát.

— Nem értjük.

— Engedjétek, hadd fejezzem be és megértitek. Amikor a birtokok bérbeadásának ideje következik, előbb a régi bérlővel egyezzetek meg. Mondjátok neki, hogy naponta két-három bérlő is igérkezik. Kétszeres áron kérik a bérletet és csak az iránta való barátságból eresztitek szélnek valamennyit. Még hamis klienseket is kerithettek és meglátjátok, hogyan bogozza ki a görög a pénzeszacskóját, s ami csak akad benne, a tietekbe üríti. Ezenkívül ott van még az erdőkárok megtérítése, vendégfogadók, malmok építése és még sok más egyéb, amikből mind jelentős összegeket szoríthattok ki, csak avatott kézzel tudjatok hozzányulni. Igy van ez, kedveseim. Mai emberek legyetek, hogy még a kotlót is lelophassátok a tojásról

A ZENE ÉS KOREOGRAFIA CARAGEA IDEJÉBEN

Miközben Păturică a „gyakorlati egyenlősítés" előbbi leckéjének előadásával foglalatoskodott, a tágas szomszédos szobából egyszerre éles és dünnyögő hangok hallatszottak be. Néhány cigány zendített rá hegedűjén és énekelték is a kovetkező dalt:

Aki nem szerelmes éppen,
Zöld füvekre sose lépjen·
Kopár földon járjon az.

— — — — — — — — —

Időnként egy-egy sóhajtás is hallatszott . .

— Fogadjunk, hogy ez az ördögadta Niculăiță, — szólalt meg valaki a vendégek közül.

— Ki más lehetne! — s a csokojok az ajtó felé tódultak, hogy fogadják sorstársukat.

Nem csalódtak, mert alig nyílott ki az ajtó, máris megjelent a cigányok élén jókedvűen Niculăiță, M . . . fegyvernök udvarmestere.

— Niculăiță bátya! — kiáltottak valamenyyien.

— Én vagyok hát! Személyesen! . Azt hittéket, hogy megszabadultok tőlem? Hol van az a minden hájjal megkent Dinu, hadd köszönjem meg a figyelmességét.

— Ezerszer bocsánatot kérek, amiért nem hívtam meg. Szó ami szó, hibás vagyok, de arra

gondoltam, hogy ünnepi lakoma van kegyelmeteknél Andrei nagyságos úr tiszteletére és nem jöhet el.

— Semmi baj. Rendelj csak enni- és innivalót.

Păturică egy kézmozdulatára újból megtelt az asztal ennivalóval és friss borokkal.

A fegyvernök udvarmestere hatalmas étvággyal látott neki az evés-ivásnak. Miután kissé elkábult, maga is tücsköt-bogarat beszélt összevissza.

— Tudjátok-e, mi újság, he? — mondotta. — Üstökön ragadtam a szerencsét. A bojár elhatározta, hogy új házat épít és engem bízott meg az építéshez szükséges anyagok előteremtésével.

— Na, és abból ugyan bizony mi néz ki? — kérdezte Păturică irigykedve.

— Éppen te mondod nékem ezt? Hát elfelejtetted a görög közmondást: Háromszor hét huszonegy . . . Enyém húsz, a tied egy! . . . He-he-he! Páratlan ember Niculăiță, nincsen kettő belőle. Olyan két házat csináltatok magamnak, hogy a fegyvernöké sem lesz olyan. Szerájt építek, nem egyebet.

— Segítsen meg az Isten, — mondották a csokojok.

— Úgy legyen! Éppen azért van jó kedvem. Mulatni jöttem. Gyertek hát és ropjunk egy jófajta tatár táncot, — tette hozzá Niculăiță, miután kihörpintett egy pohár bort.

— Táncra! — ismételte nagy zajjal az egész gyülekezet.

Păturică félrehívta a cigányt és miután néhány szót súgott a fülébe, ő is beállt a megkezdett körtáncba.

Furcsa dolog volt látni csokojainkat. Övükbe tűzték köntösük szárnyát, hogy a tánc követelményének megfelelően szabad mozgást biztosítsanak lábuknak. Piros bugyogót, sárga papucsot viseltek. Derekukat sál övezte, mely hasukat és mellük egy részét is betakarta. Tarka-barka posztómellényük a hátukat verdeste, kopaszra borotvált fejükről tarkójukra csúszott a fezük. Furcsa volt, mondom, a dísztelen öltözékek groteszk hatását szemlélni, mert a táncban is fontoskodó tartású, kissé görnyedező hátú alakok most sokkal nevetségesebbek voltak, mint máskor.

A bor, a szóbeszéd és végül a cigányok muzsikája felkeltette Păturică vendégeiben a mulatozásra való kedvet, mely azonban sohasem lehet teljes, ha hiányzik a férfiak köréből a hasonló esetben legkedvesebb gyönyörűség gerjesztője. — a nő.

— Olyan a mulatság asszony nélkül, mint a lakodalom cigány nélkül, — kiáltotta egész arcát elborító hévvel Chioftea.

— Úgy van, úgy! . . . Piros papucsok kellenek ide! . . . — tették hozzá a többiek.

— Hagyjátok csak, gondoskodtam már erről is, — válaszolt Păturică.

— Jó, jó, csakhogy minékünk jófélék kellenek ám, nem pedig holmi külvárosi ringyók.

— Hallgassatok, mert válogatott csibék jönnek ma ide: Arghira, Rosalina és Calmuca.*

— Éljen Păturică bátya! Míg a templom tornya!

Nemsokára hintózörgés hallatszott az udvarról. Păturică fülelt egy darabig s miután megbizonyosodott arról, hogy jól hallotta, nagy hangon kiáltott a csokojoknak:

— Ime, uraim, megiöttek a hölgyek. És hogy ne maradjak el Niculăiță bátyám mögött, német zenészekért is küldöttem.

— Nagyszerű, Păturică bátya! Te aztán nem végzel félmunkát.

Kinyílott a szoba ajtaja és mindenekelőtt három, fehér muszlinkendőbe burkolt nő lépett be. Bundával bé'elt ködmönkét viseltek. Néhány tréfás szót váltottak a vendégekkel, aztán levetették bundájukat és kibontották kendőiket. Letették fátylaikat, melyek a török háremek nőinek külsejét kölcsönzik s lepiezetlen arccal állottak elő, amilyennek Isten teremtette őket. Fiatalon és kellemesen, mint valami tündérek.

A legszebbik közöttük Arghira volt. Szűk ujjú és magas nyakú, alján hármas szegélyű, lángvörös selyemruhát viselt. Apró aranykapcsos vörös gyapjúöv szoritotta derekát, Ingecs-

---

* Caragea idejének Aspasiá-i és Ninon de Lenclos-i voltak ezek, különösképpen pedig Arghira, aki ritka szépségével mágnestűként vonzott magához minden ifiú embert. Egyesek azt állitják, hogy titokban még Caragea fejedelem is látogatta.

kéjének a gallérján hímzés. Fekete tetejű fehér fezt viselt, hímzett fehér pántlikával megkötve. A pántlika két végét különleges virágcsokorba kötötte jobb halántékán. Fehér, lipcsei harisnyát és fekete szattyánbőr cipőt hordott. Cipője orrán vörös selyemcsokor díszlett. Nyakán három válogatott gyöngysor, fülében pedig aranybadolgozott gyémánt fülbevaló ragyogott. Ruhája felett derékig érő rövid és hímzett fekete bársonyködmönke.

Calmuca hasonlóképpen öltözködött, azzal a különbséggel, hogy hajadonfőtt volt, és mint a leányok, hátán két hajfonatot viselt. Rosalina viszont hazájának szokásaihoz híven, a kor német öltözetét hordta.

Nyomban utánuk tizennyolc cigány következett, akik Niculescu német zenekarát képviselték.* Miután elhelyezkedtek, először a Napó-

* Értesüléseink szerint Caragea idejében két európai zenekar volt az országban: egyik a Niculescué Bukarestben, a másik pedig a Chrisoscoleué Buzăuban. E zenekarok mindegyik tagjának egy-egy fuvolája volt s azt ajkukhoz emelve szólaltatták meg a különböző darabok dallamait, tercettjeit. E hangszeren kívül, mindegyik művésznek kötelezően játszania kellett valamilyen húros hangszeren, tehát első hegedün, másod hegedün, gordonkán, sőt nagybőgőn is, valamint nagy- és kisdobokon. mindezen kötelezettségek alól csupán a karmester volt felmentve, ő csak hegedün játszott és a zene tempóját meg a különböző hatásárnyalatokat vezényelte a többieknek. Az a hangzat, amelyet ez az együttes adott, nem hasonlított teljesen ahhoz, amit napjainkban egy jó zenekartól elvárunk; mindazonáltal táncmuzsikának nagy szerüen megfelelt.

leon-indulóra zendítettek rá és az akkoriban még rendkívül divatos más szórakoztató zenedarabokra, majd menuette következett.

A csokojok sorra kérték a hölgyeket és szenvedéllyel vetették magukat az akkori időkben szokásos koreográfiai gyakorlatok forgatagába. Az európai szalonok klasszikus tánca, az egyhangú menuette, a krakkói polka, a francia kotillion, a németek keringője és a Britanniából ideszármazott écossaise· mindezek a táncok alkalmat adtak vendégeinknek, hogy sorra bebizonyítsák ügyességüket. Úgy látszik azonban, hogy ezek a külföldi uidonságok nem voltak még elég népszerűek hazánkban, vagy csokojaink nem tudták elég jól járni őket, mert tüstént elfáradtak és a változatosság kedvéért odaszóltak a cigánynak, hogy húzza a pristoleancát, a chindiát, meg a cal la usa cortu'uit vagy a zoraliát. Akkor láttunk volna buzgalmat és nekihevülést! Csak úgy döngött a posztelnyik háza, udvarmestere meghivottjainak papucsa alatt! Asszonyok nevetése, férfiak vidám kuriongatása és zajos beszéde, a zene éles hangjai, a táncolók lábainak ütemes dobbantása — mindez együtt pokoli zsivajt csapott, mely Andronache posztelnyik kihalt lakosztályáig hatolt el, mintha a távollevő gazdát fenyegette volna Majdnem pirkadt, amikor vége szakadt Dinu Păturică mulatságának és a vendégek haza széledtek.

XVIII. Fejezet

AMIT NEM AD MEG AZ ESZTENDŐ, MEGADJA EGY ÓRA

Tudjuk, hogy milyen igazságtalanul megjárta Andronache Tuzluc udvarmestere, Gheorghe, amiért állásának veszélyeztetése árán is hűséggel emelte fel szavát, hogy visszatarthassa gazdáját a szakadéktól, mely felé Dinu Păturică és Duduca leányasszony vonszolták. Előzetése után gondolkozni kezdett a szerencsétlen ifjú, mi módon kereshetné meg a mindennapit maga és öreg édesanyja számára.

Valamelyik nagy ház udvarmestere már semmiképpen sem lehetett, mert becsületes ember volt és nem szenvedhette a szolgák tolvajkodását. Egyetlen reménysége maradt még. Jól ismerte a görög nyelvet, szépen írt románul s többé-kevésbbé ismerte az ország törvényeit és szokásait. Elhatározta tehát, hogy az írás mesterségére adja fejét, de mert senkit sem ismert, kérvényfogalmazó lett.

Ez a foglalkozás már nem hozott annyi jövedelmet, amennyi fedezhette volna a mindennapit. Viszont meg volt elégedve vele, mert mentesítette a megalázkodástól és maga gazdájává tette.

Egy nap, amikor a kincstár ajtaja előtt üldögélt és munkára várt, egyszer csak egy kedves arcu öreg bojár közeledett feléje s jóindulatúan

tekintett reá. Majd látható érdeklődéssel kérdezte:

— Mondjad csak, ifjú irnokocska, hogy s mint megy a dolgod?

— Se jól, se rosszul, bojár uram, — válaszolt az ifjú és gyorsan felkelt, hogy átadja székét az öregnek.

— Szóval a mindennapi kenyér és semmi több.

— Valahogy úgy, bojár uram!

— Dehát mért nem szegődtél el valamelyik bojárhoz, hogy megtollasodjál?

E szavakra sóhajtás hagyta el az ifjú ember keblét, ami különösen meghatotta a bojárt.

— Sóhajtasz, fiam. Mondjad csak, mi bajod? Gheorghe felemelte tekintetét s amikor az öreg szelid pillantásával találkozott, összeszedte magát és így szólt:

— Azt kérdezte kegyelmed, bojár uram, miért nem szegődöm el valamelyik bojárhoz, hogy zöldágra vergődjem? Hát éppen a minap kellett elhagynom az egyik bojár házát, melyben öt esztendeig szolgáltam. És jutalom helyett kegyetlenül kiadta utamat!

— Kicsoda az a szívtelen, embertelen bojár?

— Andronache Tuzluc posztelnyik, Caragea fejedelem legbizalmasabb embere.

A név hallatára az öreg arcán elégedetlen kifejezés tükröződött, mindazonáltal hozzátette:

— Úgy látszik, nem voltál engedelmes, mert hm! . . . ti fiatalok kissé szertelen emberek vagytok.

— Mint atyámat, úgy szerettem, és úgy engedelmeskedtem neki, mint az Úristennek, bojár uram.

— Dehát akkor miért zavart el olyan kegyetlenül?

— Mert a pusztulástól akartam megmenteni!

— Miféle pusztulástól?

— A vagyonát mentettem volna meg néhány tolvaj körme közül, akik megcsalják, fosztogatják és becsületét is bemocskolják!

— Mondd csak, hogy hívnak?

— Gheorghe a nevem, bojár uram!

— Hallgass reám, Gheorghița fiam, — mondotta a bojár és egyre nagyobb érdeklődéssel tekintett rá. — Akarsz-é az én szolgálatomba állani?

— Mindenekelőtt méltóztassék megmondani, kicsoda nagyságod, akkor majd meglátom.

— Én, fiam, C... bán vagyok és légy nyugodt, nem úgy foglak megfizetni, mint a posztelnyik!

— Tiszta szívvel elfogadom, kegyelmes gazdám!

— Nem udvarmesteri szolgálatot bízok reád, hanem titkárommá nevezlek ki, mert éppen szükségem van ilyen szolgálattevőre és magam sem tudom, miért gondolom, hogy éppen jó és arravaló leszel

— Irántam tanúsított jósága még eszemet veszi. Az isteni kegyelem irányította erre, hogy segítő kezet nyujtson nékem, — válaszolt a fiatalember s a hála könnye csillogott szemében,

majd hevesen és tisztelettudóan ragadta meg az öreg bojár kezét, hogy megcsókolja.

— Hagyjuk ezt most, fiam; lássuk csak, hogy fog a pennád?

Gheorghe elővett egy ív papirost és hozzálátott egy bonyolult levél megírásához. Finom vonásokkal kerekítette a szavak betűit két-három sorban egymás fölé úgy, hogy tapasztalt szem kellett hozzá, hogy eligazodjék ebben a titkos és művészi labirintusban.

— Nagyon jól van, nagyszerű! Most vedd a kalamárisodat és jöszte utánam!

Együtt indultak el a kincstári palotából és a bán házához mentek. Nem első ízben történt, hogy jó bojárok, akik majdnem mindig román földesurak, ajánlás nélkül is udvarukba vettek ifjú embereket és lehetővé tették számukra, hogy munkájukkal és érdemeikkel előre jussanak pályájukon abban a világban, amelyben csak a hatalmasok kegye és a pénz volt az úr.

Két hónap elég volt Gheorghe számára, hogy bebizonyítsa képességeit és becsületességét. A bán pedig kellőképpen tudta értékelni ezeket a ritka és kevéssé becsült tulajdonságokat.

Ez különösen akkor bizonyosodott be, amikor a bán maga elé rendelte Gheorghét és így szólott hozzá:

— Vidd ezt a fejedelmi parancsot, titkár uram, vigyed és add egyenesen a főkincstárnok kezébe!

Gheorghe a kincstárhoz ment és átadta a bo-

rítékot a kincstárnoknak. De milyen nagy lett csodálkozása, amikor a kincstárnok tudtára adta, hogy a fizetésekhez nevezték ki pénztartónak és a legnagyobb dicséretek kíséretében mutatta be őt a jelenlevő hivatalnokoknak.

Gheorghe földig hajolt és megcsókolta a kincstárnok kezét; majd visszatért a bánhoz, illendőképpen megköszönte neki is jóságát és elfoglalta hivatalát. Az volt a legfőbb gondja, hogy lelkiismeretesen végezze a reábízott munkát és amennyire az akkori törvények lehetővé tették, javítson is azon. Ez a foglalkozás azonban nem akadályozta meg abban, hogy pontosan teljesítse pártfogója, C . . . bán iránti kötelességét és lerója háláját.

Mindezen tulajdonságokon kívül feletteseivel tiszteletttudó volt, jóllehet nem hizelgett senkinek sem. A nála kisebbekkel szemben pedig jó és megértő volt, anélkül, hogy olcsó népszerűséget hajszolt volna, ami napjainkban annyi gyenge embert késztetett már pimaszságra, azon a címen, hogy függetlenek.

Nem sok idő mulva a fiatal pénztárnok kitűnő tulajdonságainak és szolgálati buzgalmának hire egészen a fejedelem füléig jutott, aki meg akarta mutatni, hogy támogatni óhajtja az érdemet és erényeket. — Van még a fejedelmeknek ilyen gyengeségük! — Medelniceri ranggal tüntette tehát ki Gheorghét a fejedelem, azután fokozatosan a szerdárságig emelte. Igy tehát rövid idő alatt a fiatal tisztviselő olyan szeren-

csét kovácsolt magának, melyet még a bojárifjak is megirigyeltek.

Minden derék ember örvendett előrehaladásának. De C . . . bán öröme csaknem szenvedélyessé vált. Barátaival való beszélgetés közben majdnem mindig felemlítette Gheorghe naponkénti érdemeit, melyekkel hazáját szolgálta. Pártfogoltja előtt mindig nyitva volt a bán háza és rendelkezésére állott asztala is. Gheorghe meg akarta mutatni nagy hálájat az öreg bojárral szemben, ezért önfeláldozásig szerette és mindenben engedelmeskedett neki.

A bán házában napról napra megismétlődő dicséret nem kerülte el a fiatal Mária figyelmét. Artatlan érdeklődéssel fordult azon ember felé, akiről annyi jó és szép dolgot mondottak. Érdeklődése atyja pártfogoltja iránt hamarosan édes vonzalommá mélyült lelkében. Az ifjú nyílt és kellemes arcáról csak úgy sugárzott a szívjóság, szemének szelídsége gyakran megzavarta a fiatal szűzet. De Gheorghe sem maradt közömbös a születő új szerelem jeleire.

Ugyanakkor azonban elszállott a béke Mária és Gheorghe szívéből. A köztük kialakult barátság lassanként eltűnt Kerülték a találkozást és ha véletlenül szembekerültek egymással, valami érthetetlen zavar fogta el mindkettőjüket úgy, hogy maguk sem tudták, mit tegyenek, mint jussanak ki a lehetetlen helyzetből Sok éjtszaka röppent el anélkül, hogy az álom lezárhatta volna a fiatal leánygyermek szemét Gheorghe

dolga viszont könnyebben ment. Bár őt is az első szerelem tüze égette, mindennapi számtalan és változatos elfoglaltsága elfelejtette vele néhány órára reménytelen szenvedélyének fájdalmát. Mihelyt azonban a bán lakásához közeledett, az ő szíve is megérezte a szerelem kínzó gyötrelmét, mely annál inkább elhatalmasodott, minél kevesebb lehetőség maradt a boldog megoldásra.

Gheorghe kedvelt helye a kerti lugas lett. Ott tartotta könyveit és papírjait. Miután felállt az asztaltól és teljesítette a bánnal szembeni kötelezettségeit, felment a lugasba és elgondolkozott szomorú sorsán. Sokszor a szerelem tüze azt a meggondolatlan tervet érlelte meg benne, hogy elrabolja a fiatal Máriát és elrejtőzködik véle az ország valamelyik eldugott szegletében. De ez a gyermeki tévelygés nyomban semmivé lett a becsület és kötelességérzet ébredésekor, — Dehát megtehetem-e azt, — kérdezte magában, — amit minden jó szokás tilt? Mit fog szólni majd a világ, ha megtudja, hogy egy szerencsétlenül járt ember, akit egy kegyelmes szívű bojár segített meg és juttatott előre, köszönetképpen szégyent hozott ősz fejére és időnek előtte sírba taszította? Nem, nem fogom megtenni ezt az istentelenséget! Amennyire csak lehet, menekülök a Máriával való találkozás elől, és hogyha nem sikerül összetörnöm magamban ezt a szenvedélyt, inkább elhagyom jótevőm házát és elmegyek valahová, ahová majd Isten vezérel . . .

Mária ártatlan szerelmében, nagy gyönyörűséggel követte tekintetével, vagy képzelőereje szárnyán Gheorghet. Miután Gheorghe a kincstárba ment, felsietett a lugasba és elnézte a szé ket, amelyen ült, a könyveket, melyeket olvasott és végül minden tárgyat, amelyhez hozzáért.

Egy nap, amikor asszonyaival a lugasban tartózkodott, kis szélfuvallat sepert le néhány papírdarabot Gheorghe írásai közül. Mária odaszaladt, hogy összeszedje a papírokat, de keze akaratlanul is megállt egy aranyvirágos szélű velencei íven, amelyen a következő verssorokat olvashatta:

Fenn az égen sok a csillag,
A réten virágok nyílnak,
De közülük egyik sem
Oly szép, mint kedvesem!

Miután végigolvasta, túláradó örömmel hajtogatta össze a papirost és elrejtette ködmönkéje zsebében. Mikor néhány óra mulva egyedül maradt, többször is elolvasta. Gyönyörű szép ábrándképek egész sorát szőtte. Képzelgésének az a határozott meggyőződés lett a következménye, hogy a verset neki írták és Gheorghe szereti őt. Csupán egyetlen gondolat nyugtalanította. Nem hitte el, hogy olyan szép, mint amilyennek Gheorghe leirta soraiban. Szerénysége nem engedte meg, hogy elhiggye: szebb az ég csillagainál és a mező virágainál. Mindazonáltal önsze-

relme és a kacérság, amely hibáktól, bizonyos mértékben, még a legtisztességesebb asszonyok sem mentesek, arra késztették új Heronkat, hogy a tükör elé lépjen; több ízben ruhát cserélt, mosolyogva nézegette magát s azzal a reménységgel hagyta ott tükrét, hogy szép Leanderje szeretheti őt.

A bán, a ház gondjaival vállain, az öregség tehetetlenségében sok ideig semmit sem tudott ennek a szerelemnek világrajöttéről. De a szerelmesek félszegsége és különösképpen Mária arcának szomorúsága, amikor Gheorghe hiányzott mellőle, mégis csak felkeltette az öreg gyanúját. Azonban okos ember volt s inkább várakozott, amíg majd az idő és a körülmények megmutatják, mi a teendő. De arra volt gondja, hogy a ház egyik hűséges öregasszonyát rendelje melléje és megparancsolta, hogy vigyázzon a leány minden lépésére.

Amíg a fiatalok a szerelmes sóhajtások és mélabús pillantások, meg a fantasztikus képzelgések és megvalósíthatatlan aranyálmok mezején maradtak, elrejthették szenvedélyüket az emberek szeme elől. De mindnyájan tudjuk, hogy ez a szenvedély iszonyatos. Éppen olyan, mint a tűzhányó, melynek szívében a tűz és láng sárkánya morog; szüntelenül küzködik a reáboruló szikrákkal, míg végül is szétveti azokat és a lángok megsemmisítő hullámával önti el, ami csak körülötte van.

Szép őszi nap volt. A bán Gheorghéval tem-

plomba ment. Mária, miután bevégezte reggeli imáját, két szolgálattevő asszony kíséretében a kertbe indult sétálni. Arca olyan sápadt volt, mint a tél fagyos szelétől érintett virág. Máskor élettel teli fekete szeme elhomályosodott a sok virrasztástól és könnytől. Ábrándvilágába merülten járt-kelt a sétányon. Néha-néha megállt és a jázminokat, meg szőlőindákat nézte, melyek kecses és fantasztikus alakzatokban tekergőztek a fák törzsén. Az asszonyok észrevették a leánygyermek különös lelkiállapotát és mert nem akarták megzavarni, hátramaradtak s a következő szavakat váltották egymás között:

— Te Stanca, mit gondolsz? Gonosz lélek gyötri a kisasszonyt? Én azt hiszem! Nem látod, hogy mindennap fogy szegényke . . . Olyan lett, mint egy szál deszka.

— Mit beszélsz, te bolond? Nem szállta meg az ördög, nem is beteg.

— Akkor hát mi baja?

— Szerelmes lett a nagyságos úr irnokába, ez az egész!

— Mit mondasz, te? Gheorghe úrfiba? Hm! Hát meg tudja választani . . . Nem buta leányka.

— Ahogy mondod. De vajjon a bojár hozzá adja-e?

— Hát már miért ne adná? Mi hibája van Gheorghe úrfinak? Talán nem szép, nem okos? No, hallj oda!

A bán visszatért a templomból s erre megszakadt beszélgetésük.

Mihelyt Mária meglátta, hogy atyja a kertbe lépett, úgy, ahogy összeszedte magát. Tisztelettel csókolta meg atyja kezét, azután kávét és dulcsászát hozatott a lugasba.

Az öreg nagy komolysággal lépegetett fel a lugas lépcsőin. Nyomában Gheorghe és a ház barátja, D . . . szerdár igyekezett.

Az asszonyok előhozták a kávés és dulcsászás tálcákat s a bántól kezdve sorra kínáltak mindenkit. Majd a pipatisztogatóknak adták át helyüket, hogy azok is elvégezhessek teendőiket.

Amíg ez a szertartás tartott, Gheorghe és Mária olyan meggondolatlanul váltottak egy-egy szerelmes pillantást, hogy a bán észrevette és meggyőződött a végzetes igazságról, melyet sok idő óta inkább rémképnek tartott. És nehogy valaki észrevegye fájdalmát, melyet e felfedezés okozott, D . . . szerdár és leánya kíséretében elhagyta a lugast.

Gheorghe mindent megértett. Sárga lett, mint a viasz. A szerelem és a kötelességérzet harcában középutat keresett, hogy kijuthasson szorult helyzetéből. Jóltevőjének házában maradnia már lehetetlenség volt, ha nem akart hálátlan lenni. Elhagyni a leányt végzetes csapást jelentett számára, mert többé nem láthatta volna Máriát, életének napját és egyben összeomlott volna minden reménysége a fényes jövőnek, mely alig hogy megnyílott előtte.

A boldogtalan ifjú sokáig küzdött ezekkel a gondokkal, de végül is elhatározta, hogy meg-

hozza a becsület és hála követelte áldozatot. Papírt és tollat vett elő és a következő levelet írta a bánnak:

„Kegyelmes és Nemzetes Uram és Jótevőm!

Mire elolvassa ezen alázatos levelet, megtudja Nagyságod, hogy legkészségesebb szolgája elhagyta Kegyelmességed udvarát, hogy gonosszal ne fizessen jó cselekedeteiért, melyeket véle tett. Kegyelmes Uram! Van ezen a kietlen világon olyan szerencsétlenség, mely még a legerősebb embert is leteríti. Az én méltatlan fejemre is hasonló szerencsétlenség szakadt és nehogy érdemtelenül egyem Nagyságod kenyerét, ime tisztán és minden szennytől mentesen távozom. Egyetlen kérésem, melyet Nagyságod elé terjeszteni merészkedem, annyi csupán, hogy ne átkozza meg emlékezetemet, mert nem vagyok vétkes.

Nagyságod leghűségesebb és legalázatosabb szolgája,

Gheorghe Sardaru."

Miután összehajtotta és lepecsételte a levelet, magához hívott egy legényt. Megparancsolta, hogy állítson egy kocsit a kert hátsó kapujához, de senki észre ne vegye, mit akar tenni. Odavitte motyóját és mielőtt elhagyta volna a bán házát, a szolga kezébe nyomta a levelet:

— Ha hivat a bojár, add át neki ezt a levelet.

Gheorghe szomorúan hagyta el a bán udvarát. Még nem ért messze, mikor visszanézett. Észrevette a lugast, melyben életének legszebb napjait töltötte és kicsordult szeméből a könny.

De térjünk vissza a bánhoz.

A váratlan és végzetes felismerés villámsujtásként érte a boldogtalan öreget. Szobájába zárkózott és egész napját benn töltötte, anélkül, hogy evett volna valamit. Este felé lement a kertbe, hogy hivassa Gheorghét és megpirongassa hallatlan merészségéért. Türelmetlenségében tudni szerette volna, mekkora az a szerencsétlenség, amely reá szakadt. Megparancsolta tehát, hogy azonnal hívják elő a hálátlant. Milyen nagy volt azonban csodálkozása, amikor a szolga tudtára adta, hogy Gheorghe elhagyta udvarát és levelet hagyott számára. Elvette a levelet, többször elolvasta, majd szemét az égre emelve, lelkesülten szólott: — Minő angyali lélek, milyen nagy lélek. Uram Isten! Mindazonáltal mit tehetek itt most? ... A leány szereti, ő szereti a leányt. Nem marad más hátra, hivatnom kell a papot, hogy összeadja őket . . . Jó, jó . . . De mit szól majd hozzá az ország nagybojársága? A fiú értelmes, művelt ember, nemeslelkű, de lentről jött. Ha megtudja a világ, Caragea görögjeinek csúfsága leszek. Mintha csak hallanám fecsegésüket: — A bánnak is van esze! A minap még nem akarta Andronache posztelnyikhoz, Caragea meghitt emberéhez és az előkelő bojárhoz adni leányát, most pedig

szolgájának adja oda! — Mivel tapasztom be a világ száját, mert azt csak a fekete föld hallgattathatja el. De nem, mi közöm hozzá! Gheorghehoz adom leányomat és ha megkérdez valaki, azt felelem: — Gheorghe becsületes, igaz ember. Bojárságát nem a szegények nyomorgatásával szerezte, nem is csúszva-mászva! . . . Nékünk nincsen évszázados bojárságunk, mint más népeknek Európában. Krónikáink és a nemesi családfák táblázatai szerint a moldvai meg a román fejedelmek harc mezején adták meg a nemességet nem egy bojári lelkületű bocskorosnak. Miért ne adnám tehát leányomat Gheorghéhoz, aki munkájával és okosságával került a kisbojárok sorába? . . .

E liberális és emberszerető eszmék sodrától elragadtatva, a bán Gheorghe után küldetett, de az két órával azelőtt távozott el Moldvába, ahol azt hitte, emésztő fájdalmára enyhülést lel, vagy legalább is menedéket talál majd a gonosz kisértés ellen.

XIX. Fejezet

Az INTELMEKRŐL

Spanyolország egyik királyáról mondják, hogy amikor a Szent Birodalom császári méltóságára emelték, nem tudott szegény feje sem enni, sem békén aludni a költők miatt. Majd hogy el nem

merült a szüntelenül hozzá intézett ódák és szonettek tömkelegében. Mert — harag ne essék, az efféle írók, — akiknek Platon is kitette szűrét respublikájából — a világ kezdetétől napjainkig kissé hizelgőek és hiúk voltak.

Egyszer a szerencsétlen fejedelem, országos gondokba merülten sétált az Eskoriál* gyönyörű kertjében. Szegény keresztény lélek, éppen meg akarta köszönni Istennek, hogy végre megszabadította a költőktől, amikor egyszerre megjelenik előtte egy csontváz szikárságú egyén. Bajusza és kardja még a hírneves Cidénél is nagyobb volt.**

Nem sok találékonyságra volt szükség, hogy a császár felismerje, kivel van dolga, mert a torzonborz figura az irodalomtudomány doktori talárját viselte. Manapság különben még ez a szerencse sem adatik meg a szegény királyoknak.

A nevetséges bókok, valamint az érzelgős szónokiasság, mellyel költőnk szerzeményét felolvasta, derültséget varázsoltak a császár arcára és erőt adtak neki a kétségtelenül cézári költőktől lopott ötszáz latin hexameter meghallgatásához.

Miután a költő jó porosan felállott a földről, mert térdenállva olvasta fel ódáját, annak bizonyságául, hogy a költők egyáltalán nem hízelgő természetűek, összehajtotta a pergamentet és átadta a császárnak: — Sire! Fogadja ezen

---

* Hispánia királyának palotaja

** Egy spanyol hős.

költeményt, melyet átnyujtani merészelek, mint tulajdon géniuszom szerzeményét. — A király a költőre szegezte tekintetét s amikor meglátta szakadozott és zsírpecsétes ruháját, aranypezetával teli zacskót vett elő és tréfás mosoly kíséretében nyomta az irodalmár markába: — Fogadja, doktor uram, ezt a zacskót és tudja meg tőlem, hogy semmi sem új a nap alatt.

Ezt a kis történetecskét arra használjuk fel, hogy megmutassuk olvasóinknak: az intelem nem az alkotmányos kormányok találmánya, hanem ellenkezőleg, az emberrel egyidőben jött erre a világra.

Nyissuk ki az antik vallások könyvét és látni fogjuk, hogy az Egek Ura számos intelmét sokkal nagyobb gyorsasággal küldötte rendeltetési helyére, mint a belügyminisztérium magisztrátusa. Egyszer azt adta tudtára az első embernek, hogy kotródjék a paradicsomból, mert figyelmeztetése ellenére evett a tiltott gyümölcsből, másszor arról tudatta Orfeust, vagy Lót pátriárkát, hogy távozzék Sodomából, mert tűzzel szándékszik elpusztítani a várost, melynek lakói nem akarták tudomásul venni intését, sőt meg akarták becsteleníteni az angyalokat, akik a figyelmeztetéseket tolmácsolták. Harmadik figyelmeztetésében a világegyetem ura azt adta tudtára Deukalionnak, avagy Noénak, hogy vízbe fojtja a földet és parancsot adott neki, hogy készítsen háromszáz könyök hosszú és ötven könyök széles bárkát, melybe költözzék be igen népes család-

jával és vigyen magával minden élőlényből hét-hét párt a tiszta állatokból és kettőt-kettőt a tisztátalanokból, melyek az új világ teremtésére szolgálnak majd. Közben, úgy látszik, nem nagyon törődött a kozmogónia szerzőivel, Buffonnal, Linnével és Cuviervel, akik több, mint százharmincezer négylábút, madarat, rovart és csúszómászót ismertettek meg velünk, amelyeknek kétszeres és hétszeres számban való megmentésére kétségtelenül egynéhány sorhajóból és fregattból álló flottára lett volna szükség.

Alászállva az égből, úgy látjuk, hogy az intelmek igen fontos szerepet játszottak és játszanak ma is az ember életében. Igy például Mahmud szultán, az igazhitűek és hitetlenek hatalmas ura, bizonyos titkos intelemből megtudta, hogy Caragea fejedelem öreg korára vokális zene tanulására adta fejét, mert nagyon megtetszett neki a „Drága honfitársaim" című görög harci dal és az Eteriának „Előre, Görögország fiai" kezdetű forradalmi indulója. És mivel ezek a dalok bántották a hatalmas hűbérúr magasságos fülét, annak a kívánságának adott kifejezést, hogy mindenáron hozzák eléje a zenekedvelő fejedelem fejét. Testét illetően nem támasztott különösebb igényeket. Maradhatott az akár Bukarestben is, vagy ahol a fejedelem éppen óhajtotta.

Ennek az utolsó ajándéknak az ügyében levélváltásra került sor előbb a szultán és a fejedelem, majd ez utóbbi és konstantinápolyi barátai

között. Amikor azonban látta a török, hogy az intelmekkel nem vergődik zöldágra, azoknak az időknek török szokása szerint, sorra küldözgette basáit, agáit és más császári küldötteit, hogy kérjék el Caragea fejét.

A fejedelemnek azonban szép feje és olyan költőien gondozott szakálla volt, hogy még a legszebb pátriárka is odaadta volna a mennyei üdvösséget. csakhogy nehány napig szentséges állkapcsához ragasztva hordhassa. Nem volt ínyére tehát szegény Carageának, hogy elküldje fejét a szultánnak. És hogy megszabaduljon a fölösleges kellemetlenségektől, a császári küldötteket rendre eltűntette, ugyanakkor jelentékeny vagyont is gyüjtött, hogy aztán alkalmas időben elillanjon.

Ezek a nagy politikai válság közeledtét hirlelő jelek nem sokáig maradtak titokban Andronache posztelnyik meg Păturică éles szeme előtt. Ezért mindketten arra törekedtek, hogy tűzzel-vassal pénzt gyüjtsenek és megküzdhessenek majd a támogatójuk bukásával rájukzúduló szerencsétlenséggel.

Néhány hónap alatt a körmönfont Păturică kinevezett egy csomó ispánt és bírót, felmentett néhány apátot, és ahhoz is ragaszkodott, hogy ne távolítsanak el hivatalából egy püspökőt, aki felettébb visszaélt hatalmával. Nem is szólva a tisztviselőkről, rendbiztosokról és megyefőnökökről, akik hasonlóképpen jó kis nyereséghez juttatták

Ne felejtsük el, hogy a zsákmány kétharmadát Păturică vágta zsebre és csak egy harmadát adta a fanariótának, amiből még borravalót is kapott néhány „brávó, nagyszerű!“ kíséretében.

Egy álló esztendeje már annak, hogy Păturică gazdájának bizalmasa lett, s szép kis vagyont gyüjtött okosságával meg hizelkedésével. Mindent naplójába jegyzett és nem vált meg attól soha.

Egy este egyedül volt szobájában: apró léptekkel járt föl s alá, illatszeres üvegcsét forgatott ujjai között, hogy elűzze gondjainak sokaságát. Sápadt, fenyegető arca nagy lelki szenvedésről tanúskodott, melytől senki sem szabadul, aki szégyenteljes módon gazdagodott meg.

Végül megállott és miután kissé elgondolkozott, így szólt magában: — Lehetetlen! Jóllehet a vaksi Kir Costea a román hazában élő valamennyi görög közül a legaljasabb és legcsalóbb gazember, de mi közöm hozzá? . . . Nem teheti rá kezét birtokomra, mert nálam az írás, melyből kiderül, hogy a posztelnyik birtoka, melyet a szultán árverésén vásároltam, az enyém. A görög csak ügyvédem, mert ne mondhassa a világ, hogy a gazdám birtokait a tőle lopott pénzen vásárolom össze. Lássuk csak most, milyen summácskát tesz ki kicsiny tőkém? Vegyük elő ször a Rasuciţa-i birtokot, mely a mai napig igen szeretett gazdámé volt, holnaptól kezdve pedig legalázatosabb szolgájáé lesz. Másodszor van száz zacskó pénzem, Sachelarie bárónál és má

soknál, mint Polizache Căminar, zacskónként öt százalékos kamatra. Harmadszor két szőlőm is van a Szerzetesek-völgyében. Mindezek évenként hatvanezer lei jövedelmet jelentenek. Brávó, Dinu, jól van, édes fiam! Igy van valóban. De mégis szolga vagyok, bojári szolga. Az ország minden mestersége közül a legmegalázóbb foglalkozás az enyém. Minden ember ura akaratának és kívánságainak: a földművelő, miután egész nap verejtékével öntözte földjét, este énekelve tér haza nyomorúságos kunyhójába és felesége, gyermekei mellett találja meg fáradságának jutalmát. A kereskedő kicsiny nyereségével elégedetten csukja be boltját napnyugtakor és bizakodással veti magát az örömök karjaiba, boldog. Csak mi, bojári udvaroncok vagyunk a legkietlenebb rabságra kárhoztatva. Csak azért élünk, hogy örökösen a gyilkos testvér, Kain átkát hordozzuk magunkon. Megrezzenünk gazdánk hangjára, miként Kain is reszketett, mikor az Isten kiáltó szavát hallotta: — Mit tettél, Kain, testvéreddel?

— Mi hasznunk a jó falatokból, ha nem ízlelhetjük nyugodt lélekkel? Mit ér a jó meleg ház, meg a szép és puha ágy, amikor mint a pelikán, talpon állva és akár a nyúl, nyitott szemmel kell aludnunk, hogy az éjtszaka minden órájában gazdánk rendelkezésére állhassunk! . . . De véget ér egyszer ez a kínnal teli élet! A görög óriási birtokát elnyeltem már és nem fulladtam meg tőle. A Szerzetesek-völgyében lévő szőlőit a leg-

kisebb nehézség nélkül szereztem meg. Most már csak a két Buzău-i birtok és a házak maradtak hátra. Hozzásegít az Isten azokhoz is. Akkor aztán faképnél hagyom a fanariótát. Könnyebb lesz az erszénye, mint a testőrség utolsó közlegényéé, és azoknak a szegényeknek átkától terhelt lélekkel tengeti majd életét, akiknek verejtékéből gyüjtötte minden gazdagságát.

Miután Păturică befejezte a csokoji filozófiát, levelet írt és elküldte Kir Costeának.

XX. Fejezet

SZÍNHÁZ A ROMÁN HAZÁBAN

Volt-e színház hazánkban Caragea előtt, nem tudjuk. A történelem semmit sem mond felőle; még a szájhagyomány sem ad egyébről számot, mint arab és török bűvészek látogatásáról, akik pántlikát húztak szájukból, tűket szúrtak át karizmaikon, kölest csurgattak orrukból és egyik kucsmát a másik után kapkodták le saját fejükről.*

Először Caragea idejében jött az országba valami dioráma-vállalkozó és Manolache Brînco-

---

* E bűvészek után maradt fenn az a népi szólásmondás: — „Alta căciula“ — (magyarul: másik kucsmat).

veanu* bán udvarában deszkából színházat épített. A képszínház működött is valameddig, hanem azután Ralu fejedelemkisasszony báltermet emeltetett a Cismeaua Roşie kertjében, ahol hosszú téli éjtszakákat mulattak át az összegyült bojárok hölgyeikkel.

Nem sokkal később egy dalszínház igazgatója Bukarestbe hozta társulatát. Úgy válogatta össze együttesét, hogy tragédiát, drámát, vígjátékot, sőt még operát is előadhatott.

A kompánia legnevezetesebb színészei a következők voltak: a komikus szerepekre Gheorghe (az igazgató), a matrónák megszemélyesítője Madame Dilli, azután Dilli kisasszony a fiatal szerelmes leány szerepében, végül pedig a hős-szerelmes, Steinfels úr.

Műsoruk az olasz és német iskolák legszebb drámai és zenei műveiből állott. Színházunk közönsége éppen a következő darabokat fogadta a legnagyobb tetszéssel: Saul, Ida, Pla-de Tolomé, A haramiák és Faust; valamint a következő operákat: A tolvaj szarka, Mózes Egyiptomban, Hamupipőke, Varázsfuvola, Idomeneo és néhány hasonló mű . . .**

A görög nemzet ez idő tájt készülődött letépni magáról a négyévszázados rabszolgaság bilincseit. Romániába és a vele szomszédos ország-

---

* Egyesek szerint ezt a színházat a Slătineanu telkén építették fel.

** Az első három opera Rossini szerzeménye, míg a többi a Mozarté.

gokba gyűltek össze mindenfelől e nemzet legfelvilágosultabb és leghazafiasabb férfiai. Bukarestben alakították meg több bizotságuk végrehajtó központját, melyek együtt dolgoztak hazájuk javáért.

A bukaresti görög forradalmi bizottságok lajstromába bejegyzett férfiak közt szerepelt Atanasie Cristopolu, a mai görögség új Anakreonja, Iacovache Rizu nagytekintélyű költő, Scufa, aki utóbb Európa számos udvarában képviselte a szabad görög hazát, Cristali doktor, Constantin Buzău és Gheorghe Serurie főtiszttartó.

Ezek az igazán tekintélyes és nagy lélekkel megáldott férfiak nagy jól tudták, milyen nagy szerepet játszik a színház az egyszerű nép nevelésében és hősi tettekre való előkészítésében. Ezért gondoltak egy görög nyelvű színház alapítására.

Hogy valóra válthassák ezt az eszmét, hogy ösztönzésükre a Hellas klasszikus földjének függetlenségéért vívott szent küzdelemre készüljön fel a fejedelemségek görög ifjúsága, a zsarnokság ellen gyűlölettől izzó színdarabokból állították össze a színház műsorát.

Elsőnek Voltaire *Caesar halála* c. drámáját mutatták be színházukban, melyet Gheorghe Serurie főtiszttartó fordított le görögre. Óriasi sikere volt és olyan mély benyomást tett a nézőkre, hogy a színházból kijövet sok görög ifjú a bosszú és hősi halál indulóját énekelte az utcákon.

Ezután Atanasie Cristopolu *Achilles haragja* című darabja kovetkezett, majd Zampelius *Timoleonja,* Voltaire *Meropeja, Zaireja* és *Mahometje,* Alfieri *Orestje* és *II. Fülöpje,* Iancovache Rizu *Polixeniája* és Monti *Aristodemje.*

Ha valaki tudni akarja, volt-e valami hatása ezeknek a daraboknak, vagy sem, tudakolja csak meg a Drăgășani-i mezőktől, meg az akkori rab Görögország sikjaitól és válaszképpen szabad népet, új királyságot talál majd Európa térképen.

Azok a színészek, akik részt vettek e művek bemutatásában, majdnem valamennyien a görög iskola diákjai voltak, akik közül C. Aristias, Theodor Gazi, Constantin Somache, Formion Doctor és Gheorghe Mașu tűntek ki különösebben szellemükkel és tehetségükkel.

Eleinte valamennyi női szerepeket férfiak játszották, a leggyakrabban az ifjú C. Aristias, akinek testalkata és külseje a legnőiesebb volt. Később azonban Marghiola*) személyében női szereplő is találtatott, aki szíves örömest vallalta a műsor valamennyi darabjának női szerepét.

Mikor a görög iskolában tanuló román ifjak észrevették, hogy az idegenek milyen rövid idő alatt vetették meg annak az intézménynek az alapját, amely rendkívül nagy jelentőséggel bír a nemzet számára, elhatározták, hogy követik példájukat.

Összeállottak ezért egynéhányan, a leg-

---

* Ez a román származású asszony Dumitrache Bogdănescu szerdar neje volt.

tehetségesebbek, és rövid idő mulva színpadra vitték Euripides híres tragédiáját, a *Hekubát.**

A színdarabnak, mely először szólaltatta meg a román nyelvet a múzsák templomában, bizonyos féltékenység és versengés okából nem volt kielégítő sikere. Utána Molière *Fösvényét*** mutatták be és még egy néhány művet, hanem azután hamarosan vége szakadt az előadásoknak.

Tudor Vladimirescu forradalmát, mely visszaadta a román népnek ősi jogait, nagyrészt azon hősi- és szabadságeszméknek tulajdoníthatjuk, melyeket a román ifjak olyan színművekből szívtak magukba, mint *Caesar*, *Achilles*, *Timoleon* és *Hekuba.*

Amíg ezek a viharos idők tartottak, melyekben a románok fegyverrel vívták ki a zsarnokoktól azt a jogot, hogy román fejedelmek által kormányoztassanak, a színház zárva állott. Melpomene és Thalia*** elhagyták a Danubius partjait és Leonidas hazájába költözködtek át, hogy az unokák kebelében élesztgessék a szabadság szent tüzét, amely megtisztítja a nemzeteket a zsarnokság leprájától.

A forradalom után Grigore D. Ghica lett a fejedelem.

---

* Az egyik fiatal román színész, A. Nănescu fordította görögből. A kortársak szerint az opera Hekubájának szerepét I. E. Rădulescu játszotta, aki azt óhajtotta, hogy az előadás nagyon jól sikerüljön s ezért a súgó szerepét is betöltötte.

** Gheorghe Lazăr barátjának, Herdeliusnak a fordítása

*** A tragédia és komédia múzsája.

Ennek a román uralkodónak hő vágya volt, hogy az országot boldoggá tegye, de az ország sok és nagy sebeinek gyógyulásához hosszú időre volt szükség és a munka óriási áldozatokat követelt.

A nemzet igazi atyjaként komolyan tanulmányozta az ország állapotát és a legsürgősebb bajok orvoslásával kezdte meg az újjáépítés művét. Rendezte az ország pénzügyi helyzetét, melyet a fanarióta fejedelmek és a megelőző ellenséges betörések tettek tönkre és megfékezte a hivatalnokok túlkapásait. Kiköveztette a főváros utcáit, román nyelvű iskolákat alapított*, és lehet, hogy még többet is tett volna, ha az orosz-török háború meg nem fosztja fejedelmi székétől.

---

* Ebben az időben egy társaság alakult, melynek vezetői és lelkes támogatói Constantin Golescu és I. Eliade voltak.

Ime, a társaság programmja:

I. A Sfintul Sava-iskola egészittessék ki és emeltessék kollegiumi színvonalra. Mintájára másik is alapittassék Craiovában.

II. A kollégium végzett növendékeinek vezetésével tanitóképző alapittassék, valamennyi megye székhelyén

III. Minden kozségben elemi iskola szerveztessék.

IV. Alapittassanak román nyelvű újságok és hírlapok.

V. Töröljék el a nyomdai monopóliumot.

VI. Ösztönözzék a hazai nyelvre való fordításokat és nyomassák ki ezeket a fordításokat.

VII. Nemzeti Szinház alapittassék.

VIII. A fanarióta rendszertől való szabadulás szorgalmazása, bolcs reformok, vagy az ország első alkotmanyainak megújitása útján. (Lásd: Isahar, 77—78. old.)

Az ideiglenes kormány, bár azt hangoztatta, hogy a románok felvilágosítását óhajtja, valójában mindent megtett, hogy továbbra is tudatlanság és zűrzavar* uralkodjék az elmékben. 1834-ben azonban, amikor Alexandru Dimitrie Ghica lett az ország fejedelme, a románok mindenfelé ébredezni kezdtek fásultságukból, melyben addig senyvedtek. Az egyetlen akkori lap, a *Curierul Rominesc*, hazafias cikkeiben arra hívta fel a román értelmiségieket, hogy tegyék le az újjászületett haza oltárára fáradságuk és virrasztásuk gyümölcseit.

Egy filharmonikus társaság alakult. Alapítói I. E. Rădulescu, I. Cîmpineanu és C. Aristia voltak. Az első havonként két arannyal, irodalmi művekkel, színdarabok, műsorok és értesítések kinyomatásával, a másik havonta négy aranynyal, Aristia pedig havi eggyel és azzal az elkötelezettséggel járult hozzá a társaság munkájához, hogy minden nap hat leckeórát tart drámai gyakorlatokból.

Hat hónapi gigászi küzdelmek árán, mindenféle nehézségek ellenére, végre sikerült a társa-

---

* Az ideiglenes kormány idejében Aristia valamelyes kisérletet tett arra, hogy felkeltse az érdeklődést a szinház iránt. Tanitványaival bemutatta Alfierinek Ifjú Brutus-át, és Orestes-ét, majd később Voltaire Zaïre-ját. Az első kettőt görög nyelven, az utóbbit franciául. A fiatal diákok közül különösen kitűnt (úgy mondják) C. A. Rosetti, aki az Orestes cimű tragédiában a tirannust játszotta, olyan természetes vadsággal, hogy megborzasztotta nézőit, sőt magát Aristiát, a tanárát is.

ságnak az akkor lehetséges legnagyobb fénnyel és gondossággal színre hozni a Voltaire *Mahometjét.*

Az előadás ragyogóan sikerült. A közönség, melyet ma azzal vádolnak, hogy képtelen megérteni a klasszikus alkotásokat, oly igen föllelkesült, hogy zajos tetszésnyilvánítással követelte az előadás megismétlését.

A bemutatónál Mahomet szerepében Nicu Andronescu, Zopir szerepében Ioan Curie nevű diákok tűntek ki. Diamandi Nicolae jól játszotta Zeidet, Raliţa Mihaileanu pedig Palmira királynőt. De a románok ellenségei észrevették, hogy milyen erkölcsöt és hazafiságot ébreszthetnek a nép szívében a hasonló színművek és minden eszközt felhasználva, komédiákat, erkölcstelen mondásokat vittek színpadra, melyek szívet és szellemet rontanak.*

A *Mahomet* bemutatásának felmérhetetlen erkölcsi sikerével a filharmonikus társaság jöve-

---

* Ime, mit mondott az elhúnyt B. Catargiu ezzel kapcsolatosan egyik cikkében, melyet Kotzebue Embergyűlölet és bűnbánat cimű drámájának bemutatása után irt:

„Hagyjátok tehát ti, a világ nagy fejedelmeinek fiai, hagyjátok a bohóckodást és szatirát a megnyomorodott és üres lelkekre. Atyáitok nagyok voltak és ti nem lehettek kicsik Meg akarod mutatni, kicsoda a román színész? Tedd, hogy őseinek elementumában éljen. Dicsőség, Szerelem, Nemeslelkűség, Hazafiság, Bosszú, Ármány, Igazság — ime, mi kell neki, hogy nagy legyen. Adj kezébe véres tragédiákat és könnyel irt drámákat s jól fogja játszani azokat Nincs bohózatra szüksége, nem tud

delme megtízszereződött. Tagjainak száma hetvenre emelkedett s közöttük társadalmunk legnevesebb és legkiválóbb férfiai szerepeltek. Olyan nagy volt a lelkesedés, hogy némely tagok, sőt kívülállók is, szent hazafiúi lelkesültségükben végrendeletileg* is hagyakoztak a társaságnak. De boldogságunk engesztelhetetlen ellenségei, látván a románok nagyszerű művelődési törekvését, először féltékenységet szítottak a társaság vezetői között, azután I. Cîmpineanu meg a fejedelem között; majd e métely és cselszövés segítségével sikerült szétrobbantaniok a társaságot, amely ha még mindég megvolna. színművészetünket és irodalmunkat kétségtelenül a kultúra magas színvonalára emelné.

---

bohóccá lenni, nem tudott megalázkodni és másokat majmolni. Sohasem fogod megérni, hogy tudja a szerepét, mert tréfából sem szeret udvari bolonddá lenni.

Tekintsétek a szinházat az erkölcs iskolájának és meglátjátok, hogy a szinészek büszkén lesznek a nép tanitói, és akkor láttok majd jó szinészeket. Engedjétek a román szinészt a maga útján, magával elégedetten, könnyekkel teli szemmel haladni; hadd tanuljon, hadd hassa és mozgassa meg a sziveket, legyen boldog és büszke mesterségére. Ne tegyetek erőnek erejével bohócsipkát a fejére, hogy kicsúfoljátok és megszégyenitsétek; ne kényszeritsétek olyan közönség előtt fintorogni, mely hasonlóképpen román és maga sem tudja, miért nem tetszik néki semilyen fintor.

A maga igazi értelmében ez a szinház titka és ez volt régen is."

* C. Manu adta az első jelt, mikor 2000 arannyal ajándékozta meg a társaságot, mely összeg kamatiaival a szinház felépítésére volt fordítandó.

A szerencsétlenséget okozó viszály almája egy aranyérem volt, amelyet azért tervezett a társaság, hogy arra érdemes tagjait tüntesse ki véle. Azt beszélik, hogy Cîmpineanu megkövetelte, hogy egyedül néki adják ezt az érmet, és diktátori hangon kezdett rendelkezni. Másrészt Ghica fejedelem rossz szemmel kezdte nézni Cîmpineanu népszerűségének növekedését. Attól féit, hogy trónjáig emelkedik és ezért olyanformán rendezte a dolgokat, hogy I. Eliade és C. Aristia benyujtották lemondásukat. Igy aztán minden szép terv füstbe ment.

Kevéssel utóbb ismét megpróbálták a filharmóniai társaság újraélesztését és C. Aristiát bíz ták meg ezzel a munkával. Nagy buzgalommal és szeretettel vezette az ügyeket, amikor azonban észrevette, hogy a színház és az irodalom csupán takaró, az igazi cél pedig politikai intrika, menten visszavonult.

Valamelyes idő mullán megint felmerült a Nemzeti Színház megnyitásának kérdése. Maga a fejedelem állott a vállalkozás élére, a kortársak véleménye szerint azért, hogy letörje Cîmpineanu népszerűségét, és ugyanakkor egyszer smindenkorra véget vessen a színháznak is.

A cél érdekében megint magához hivatta C. Aristiát és felajánlotta neki a színház igazgatását, havi ötven arany fizetéssel s az előadások teljes jövedelmével egyetemben. Van azonban egy közmondás, mely szerint: — akinek megégette a forró leves a száját, az az aludttejtől is fél.

Szegény Aristia már kétszer égette meg magát a forró levessel és a mostani ajánlat sem volt bizony sem aludttej, sem hideg víz. Hogy újabb csalódás ne érje, arra kérte a fejedelmet, hogy foglaltassa írásba ajánlatát.

A fejedelem különböző ürügyeket hozott fel és nem teljesítette a kívánságot. Többek közt azért sem akarta magát nyiltan a színház támogatójának nyilvánítani, nehogy megbántsa Cîmpineanut.

Aristia végül mégis elfogadta az ajánlatot és harmadszor is megjárta. Alfieri *Saul*jának nagysikerű bemutatója után, melyen különösképpen az ifjú Curie játéka tűnt ki, megkezdődtek a leplezett támadások, melyek aztán a színház végleges bukását okozták.*

Az 1844—1845-ös évadban Constantin Carageali, Aristia tanítványa, elhagyta Moldva fővárosát, ahol nagy sikerrel művelte a színművészetet és C. Mihaileanu kiséretében, Anesti Cronibace, Lăscărescu, Raliţa, Stoenescu és Caliope Carageali hölgyek közreműködésével újra megnyitotta a színházat.**

---

* A színházra mért legnagyobb csapás az volt, hogy megtiltották Momolunak a terem bérbeadását román előadások számára.

** Nem szólunk semmit arról a fejlődésről vagy visszaesésről, melyet a színház Carageali igazgatósága alatt ért meg, hogy majd annál bővebben beszélhessünk az „Új csokojok" című regényben mindarról, mi napjainkig a színházban történt

ASSZONY ŰZTE KI AZ EMBERT A PARADICSOMBÓL

Olvasóink már tudják, miképpen akarta Păturică és Duduca mindenéből kiforgatni a fanariótát. Nem ismerik azonban zseniális módszereiket, amelyekkel hozzáláttak sötét terveik megvalósításához. Nékünk tehát az a kötelességünk maradt, hogy egynéhány bizonyságát adjuk a két álnok ravaszságának.

Valamennyien tudjuk, hogy a fényűzés a romlottság legszörnyűbb ügynöke; a büszke és könnyelmű asszony érette tiporja lábbal férjének tett esküjét, elhervasztja családja becsületét, boldogtalanná teszi gyermekeit és a társadalom gyűlöletének és megvetésének áldozatául esik; végtére is teljesen elzüllik és a legnagyobb bűnök szakadékába zuhan.

Pokolbéli ármány ez; asszony által veszejti el az embert. Noha a fanarióták azzal a szándékkal honosították meg nálunk a fényűzést, hogy elveszítsük általa egyszerűségünket, szigorú életformánkat, melynek jellemünk keménységét köszönhetjük, az alsó néposztályt mégsem fertőzték meg, mert nagyon költséges mulatság volt s így csak a vagyonosok között terjedt el. Az idegen betörések nyomán azonban lassanként behatolt az európai kézműipar az országba, nagyrészt hamis gyémántok, aranyneműek, va

lamint selejtes posztók és selyemáruk formájában. Igy csalták meg és szegényítették el a népet a lelkiismeretlen kereskedők.*)

Ez a gonosz csapás szüntelenül növekedett, terjedt, s Caragea idejében érte el tetőpontját. A fényűzésnek most már megvoltak a hívei minden társadalmi osztályban; az asszonyok csak gyémántékszerekről, selyemszövetekről és más haszontalanságokról álmodoztak, melyekért képesek voltak mindent feláldozni.

A Cismeaua Roşie klubjának megnyitása, majd később színházteremmé való átalakítása után még nagyobb mértékben elterjedt a fényűzés. Az egész társadalom látni kívánta Gerghei előadásában a német tragédiákat és operákat. Nem volt család, ahol ne be-

---

* Nem fér kétség hozzá, hogy társadalmunkat a fényűzés rontotta meg. Ennek bizonyítására közzétesszük Alexandru Moruz fejedelem rendeletét főkamarásaihoz, melyben megtiltja a kereskedőknek, hogy szövetet, finom vásznat, selymeket és más fényűzési cikkeket hozzanak be az országba, mert megrontják és koldusbotra juttatják a népet. Ime, a fejedelmi parancs:

„Én, Alexandru Constantin Moruz, Havasalföld fejedelme és ura —

Főkamarás uram, amint kezéhez veszi fejedelmi parancsunkat, hivasson a kincstárhoz minden lipszkánt és adja elébük fejedelmi parancsunkat a szövetek, vásznak, finom kelmék és kendők tekintetében, melyek felesleges kiadást jelentő dolgok és elszegényitik a népet, amennyi még van azokból boltjaikban, árusitsák ki akadálytalanul; de mostantól kezdve tudva légyen, hogy ha valakik engedély nélkül kibontani és árusitani merészelik azokat, nyomban lepecsételtetnek portékáik és a fejedelmi kincs-

széltek volna a színházról és főképpen az asszonyok öltözködéséről. A nők férjüket gyötörték, a fiatal lányok és ifjak pedig szüleiket, hogy vegyenek nékik új ruhákat, gyémánt ékszereket és illatszereket. Hiába ellenkezett a szegény irnok követelődző asszonyával, hiába ismételte ezerszer, hogy havi ötven leies* fizetéséből nem telik a család sok kiadásain túl még fényűzésre is, mert az asszony csípőre tette kezét és következőképpen válaszolt:

— Koldusfajzatja! Ha nem volt tehetséged, minek házasodtál? Máltai selyemből készíttessél szoknyát és lipcsei fülbevalót vásárolj nekem, hallod-e? Mert ha nem, szerzek én magamnak... Megértetted?

Szegény férj hallgatott és szomorúan tekintett

---

tár számára lefoglaltatnak, valamint kivitetnek fejedelemségünkből, nem engedtetvén meg többé számukra, hogy kibontsák és eladják áruikat. Következésképpen nehogy ok legyen a mentegetőzésre az, hogy nem tudtak erről, mutassa meg nagyságod nékik szigorú fejedelmi parancsunkat, hadd vegyék tudomásul; hasonlóképpen mutassa meg nagyságod ezen paracsunkat Carvasaral fővámtisztnek, hogy mostantól fogva a fenti áruk közül bármi találtatik a lipszkánok portékái között, gazdája előtt pecsételtessék le és küldessék a fejedelmi kincstárakba Én, a fejedelem parancsoltam saját személyemben 1794. március 11." (Az irattár 112. számú vörös naplójának 219. levele hátlapjáról.)

* Az asztalmester havi fizetése akkoriban 50 lei volt és fölmentették szőlőjét a boradó alól, személyét pedig az ingyen fuvar és dézsma kötelezettsége alól; a hatalom rendeletére azonban „*havaiel*" címen 5 leit fizetett. (Az irattár 121. számú naplója, 20—26. számú vörös lap.)

feleségére, aki éppen úgy öltözködött, mint a legelőkelőbb asszonyok, anélkül, hogy ő maga akármilyen kevéssel is hozzájárult volna feleségének ragyogó fényűzéséhez.

Egyik este Andronache posztelnyik, szokása ellenére otthon maradt. Kerevetén heverészett és török basához méltó nemtörődömséggel szívta csibukját. Időnként oda-odaszólt Păturicának:

— Úgy, kedves Dinu fiam, — mondta, — vizsgáljuk meg még egyszer a költségeinket, mert nincsen ez jól így. Mi az istencsudája! Esztendőnként majdnem négyszáz erszényre rúg a jövedelmem s mégis szüntelenül sarkamban vagy és be nem áll a szád, hogy nincs pénzünk; és arra késztetsz, hogy kölcsönöket kérjek.

— Nagyon helyesen gondolta kegyelmességed, csakhogy kissé későn jutott eszébe, mert nem fizettük a kamatokat s az adósságok felettébb megnövekedtek; a vaksi Costea minden nap zaklat és tőkéjével egyetemben követeli a kamatokat: báró Beitani titkára hasonlóképpen. Meg sem említem, hogy az udvar költségeit igen sokszor kicsiny irnoki fizetésemből pótolom, melyet kegyelmességed juttatott nékem.

— Jó, jó, Dinu fiam, de úgy emlékszem, hogy éppen az elmúlt hónapban több, mint száz erszény pénzt kerestem, némelyek hivatalhoz juttatásával. Mi történt ezzel a pénzzel?

— Mind elkelt, kegyelmes uram.

— Jó, jó, de hát mire? Hadd tudjam én is.

— Ennél mi sem könnyebb; hozom az elszámolást, hadd lássa nagyságod is.

A csokoj lement szobájába és egy szempillantás alatt visszatért, kezében egy hosszúkás könyvvel, melyet kinyitott és hivatalos hangon olvasta:

Andronache Tuzluc nagyposztelnyik ő nagysága házának bevételi és kiadási naplója·

1818. evi szeptember 1.

Bevételek:

Tallér	*bani*	
20.000	—	Hét ispántól, akiknek magam adtam át megbízó leveleiket.
6.585	-	Detto, egyéb általam kiadott hivatalokért.
3.567	—	Detto, új kapitányoktól, akik ugyancsak tőlem kapták kinevezésüket.
8.600	—	A *Siralmak* nevű uradalom árendája, az 1818. esztendőre.
1.250	90	Detto, 2500 veder bor ára, vedrenként hatvan banival.
2.500	—	A Fájdalmak nevű uradalom erdejének eladásából.
3.500	—	Apáturaktól, erőszakoskodásért és más visszaélésekért.
2.000	—	Rîmnicul püspökétől, egy adósságlevél meghamisításáért.

Taller	bani	
1.700	—	Detto, Buzău püspökétől.
297	30	Két némettől, hogy országos vásárokon az „egy garasra ötöt“ szerencsejátékot játszhassák.*
50.000	20	Ez a bevételek teljes összege.

Kiadások az 1818. esztendőben.

3.680	—	Konyhakoltségek, melyek írásba foglalva láthatók az asztalnok naplójában.
1.500	—	A mult téli fáért
800	—	Szénre.
600	—	Szénáért és árpáért.
380	—	Cigányok ruházatára
1.800	—	Vendégfogadó épitésére a Fájdalmak nevű birtokon.
400	—	A hintó és a batárok kijavítására.
15.000	—	Két lakomára: az egyik Szent Andráskor, a másik Szent Vasile napján.
12.500	—	Az ékszerésznek gyémánt diadémért és más ékszerekért, Duduca aszszonyságnak Szent András-napi ajándékul.

* Szerencsejátek, rulett, melyet a nép „egy garasra ötöt“ és „Ruszu baba feloltoztet, Ruszu bába levetkeztet“ néven ismert

Tallér	*bani*	
1.000	—	Duduca asszonyság házának bére.
250	—	Detto, őnagysága szolgáinak bére.
3.000	—	Detto, az arnauták zsoldja.
8.000	—	Ékszerek, coboly-, hermelin- és nyestprémek, selyemruhák Duduca asszonyságnak Szent Vasile napjára.
250	—	Az apródoknak és kancellistáknak, akik karácsonykor tették látogatásukat*
250	—	Szent Vasile napján a török zenekarnak, csatlósoknak, lándzsásoknak és másrendbéli szolgáknak adott borravaló.
19.380	—	Kegyelmességednek többrendbéli zsebpénze.
1.200	—	A ház szolgáinak bére.
200	—	Szent Vasile napján borravalójuk.
70.190	—	A kiadás összege.
50.000	20	Levonandó a bevétel.
20.189	80	Többletkiadás, melyre Kir Costeától vettünk kölcsönt kamatra.

A fanarióta figyelmesen hallgatta a számadást, melyet Păturică eléje terjesztett, de amikor a zárszámadáshoz ért és látta, hogy miként lett semmivé száz zacskó pénze és még újabb 20,189

* Akkori szokás szerint a Diván jegyzői és hivatalnokai sorra járták karácsonykor a nagybojárokat

lej nyolcvan bani tartozása maradt, nem is beszélve ennek kamatairól, szíve mélyéből felsóhajtott. Amikor azonban éppen bizonyos észrevételeket és szemrehányást akart tenni udvarmesterének, hintózörgés ütötte meg a fülét és e zaj éppen a kapuja előtt hallgatott el.

Păturică kiszaladt, megnézni a látogatót s visszatérve, Duduca asszonyt jelentette.

— Duduca!? — kiáltott fel meglepetten a fanarióta.

— Igen, kegyelmes gazdám, őnagysága.

— Hagyjál tehát magamra. Ha kellesz, majd hivatlak.

Păturică lehajtott fejjel ment ki a szobából, s amikor találkozott Duducával, odasugta neki:

— Hadd lássalak most, mert elérkezett az idő.

— Bizzad csak rám, — válaszolta s szavai szelek szárnyán messzi szálló zeneként röppentek el szépséges ajakáról. Majd belépett a görög hálószobájába és melléje ült a pamlagra. Egyszerű, de jól szabott ruhája, rózsákkal és ibolyákkal teletűzdelt hajkoronája, a rálocsolt illatszerek és mindenekfelett kecses megjelenése nyilvánvalóan elárulták, hogy ezen az estén inkább el kell bűvölnie és meg kell szédítenie a fanariótát, mint valaha.

Félig-meddig elérte már a célját, mert amikor a fanarióta meglátta, elsápadt s arcvonásai reszketni kezdtek az izgalomtól.

— Úristen, milyen szép vagy, Duduca! — kiáltotta és réveteg szemmel nézett az asszonyra,

reszkető kézzel próbálta megfogni a kacér szép nő karját.

— Gúnyolódik velem, Andronache uram; nem vagyok én olyan szép, amilyennek mondja.

— Nem, Duduca, az igazat mondom.

A görög nő lehajolt és színlelt szerelem elragadtatásával csókolta meg a férfi arcát, kezébe vette és csókokkal halmozta el kezét. Majd hirtelen gondolatokba mélyedt, amit a fanarióta sokféleképpen vehetett, de semmiesetre sem magyarázott szerelmének bizonyságaként.

Több fölséges szerelmi jelenet után a görög nő úgy vélte, hogy elérkezett a döntő csapás ideje. Úgy tett, mintha mélységes szomorúság kerítené hatalmába s oly mesteri színleléssel sóhajtozott, hogy színházunk leghíresebb drámai művészeitől sem láttunk hasonlót, sőt néhány hazug könnyet is ejtett.

A fanarióta magánkívül és fájdalmas szívvel nézte, mert szerencsétlenségére bolondulásig szerette. Ebben a pillanatban a ravasz asszony hermelinprémmel bélelt mellénykéjének zsebéből kivett egy fehér zsebkendőt és megtörölte a szemét; majd átölelte a fanariótát és égő tűzpiros ajkának csókjaival halmozta el.

Ez a ravasz tettetés kritikus helyzetbe sodorta a férfit. Nem tudta, mire vélje kedvesének könnyeit és szerelmi örjöngését.

A görög asszony megint sóhajtozni és sírni kezdett.

— Mi bajod, Duduca, miért sírsz és sóhajto-

zol, — kérdezte a fanarióta a kétségbeesés és kíváncsiság hangján. — Mondd, ki bántott?

— Nincs semmi bajom, senki sem bántott.

— Akkor hát minek sírsz? Miért sóhajtozol?

— Siratom szerencsétlenségemet.

— És vajjon, mi az a szerencsétlenség? Talán nem öltöztetlek-é rendesen? Hiányzik-e az ennivalód, vagy nincsen fedél a fejed fölött? Végtére is nem szeretlek-e jobban, mint magamat? Nem látod, hogy szerelmem máris eszemet vette, olyanná lettem, mint Manea, a bolond?...

— Férfiúi tettetés ez, semmi több.

— Nem, Duduca, az élő Istenre esküszöm, hogy tiszta szívből szeretlek.

— Hogyha szeretne, megengedné nékem is, hogy sétáljak, vagy elmenjek a német színházba és komédiába. Nem tartana kalitkában, mint valami papagájt s olyan rongyokban, mint egy falusi papnét.

— Ejnye no, hát az ékszerek, amiket neved napjára küldtem? A selyemruhák meg a sálak, mindezeket te rongyoknak nevezed? — méltatlankodott a fanarióta, kedvese elégedetlenségétől sértődötten.

— Nem rongyok, de nem is divatosak.

— Cseréljük be őket és vegyünk másokat, divathoz illőbbeket.

E szavakra Duduca erőltetetten kacagni kezdett.

— Mit nevetsz? — kérdezte a fanarióta.

— Hallottak már olyant... cseréljem be!

istennek hála, nem vagyok sem házaló ringyó, sem pedig ószeres.

— Jól van no, Duduca drágám, de hát kár, hogy hiába heverjenek a ruháskosárban.

— Gondoltam én arra is és eladtam valamennyit Tolbának, a zsidó ószeres asszonynak.

— És most?

— Nincsen más ruhám, csak amit lát, meg ezek a bronz fülbevalók.

— S mit kaptál érettük.

— Majdnem semmit. Ezerötszáz leit.

— Ezerötszáz leit! ... Tudod-e Duduca, hogy azok a dolgok több, mint száz erszényembe kerültek?

— Azt mondta az ószeres asszony, hogy a kövek hamisak.

A görög elgondolkozott, majd így szólott:

— Dehát, Duduca, hogyan mész most a világ szeme elé?

— Abban a ruhában, amit rajtam lát.

— Attól őrizzen meg az Isten. Andronache posztelnyik szeretője sohasem viselhet közönséges szövetből és színes kartonból készült ruhát.

A görög asszony nagy megelégedéssel vette tudomásul szeretőjének hiúságát és fordított egyet a beszéd során.

— Azt hallottam — mondta, — hogy nagyon szép a német színház, és hogy az a fiatal német nő megbolondította a világot. Azt is mondják, hogy Cărăbuş hatmán majd meghal utána. Mi-

kor visz már engem is el, hogy én is lássam? Nos, mikor?

— Annak is eljő az ideje, drágám.

— Azt hallottam hogy a napokban mutatják be „Az olasz nő Algirban“ című énekes darabot... Elvisz-é magával, hogy én is lássam?

— Igen, igen, majd elviszlek, — dünnyögte a felébredt féltékenység kellemetlenségével a fanarióta.

— Hadd lássam én is az úriasszonyokat és a nagybojárokat.

A bojárok említésére a fanarióta féltékenysége még inkább felborzolódott. Féltette kedvesét C. fejedelemfi és barátai tekintetétől, mert jól tudta, hogy mennyire romlottak.

Duduca úgy tett, mintha menni készülne, de abban a pillanatban, amikor elbúcsúzott kedvesétől, megnyílott egy kissé a szoba ajtaja s a vaksi Kir Costea kelmekereskedő kopasz feje és sunyi arca jelent meg a nyílásában.

— Kir Costea! — szólott Duduca színlelt meglepetéssel.

— Igen, a nagyposztelnyik őnagyságának és fényességes asszonyának legalázatosabb szolgája, — válaszolt a ravasz kereskedő és úgy tartott kezében egy ékszeresládikót, meg néhány sálat és selyemruha-kelmét, hogy jól lehessen őket látni.

— Mi jót s újat hozol nékünk, Kir Costea? — kérdezte méltóságteljesen a fanarióta.

— Isten éltesse, posztelnyik uram. Ma bon-

tottam ki egyik konstantinápolyi szállítmányomat és kötelességem szerint először magasságodhoz jöttem, hogy válasszon belőle, ami csak tetszését megnyeri.

— Nagyszerű, Kir Costea. Sokáig élj; de mondd csak, mit hoztál nekünk. Mutassad már azokat a skatulyákat, hadd lássuk mi is. Ejnye. no, gyere már közelebb!

Costea felnyitotta skatulyáját, sorba teregette ki áruit s gőgösen említette mindenik selyem és ékszer nevét: — Ez itt velencei ékszer, flórenci selyem, hímzett velencei damaszt, egyszerű damaszt, arany-hímes velencei bársony, lenge török fátyol, kanavász, tafota, csíkos és virágos atlasz, hárászkendő, tuniszi fezek, trieszti, franciaországi és angolföldről való kendők, muszlin fejkendők, trieszti selyemszövet, indiai sál. virágos kendők, hamuszürke sál gazdagon hímzett sarkokkal, indiai fátyol, hímzett törülközők, feketével hímzett övek, gyapottal szőtt selyemanyagok, szövetek, kabátszőttesek, valamint könnyű, áttetsző brusszai kelmék, hallei selymek . . .*

A görög asszony csillogó szemmel figyelte a velencei, franciaországi, brusszai selymeket, s amikor megtetszett valamelyik, jelentőségteljesen pillantott Costeára, aki aztán félretette a kiválasztott anyagot.

---

* Lásd a vámok katalógusát Caragea idejében, mely az irattár naplóiában a 121 szám alatt, a 210 lapon található

— Valami szép és olcsó ékszere nincsen-e? — kiáltotta Duduca és újból jelentőségteljesen hunyorított a kereskedőre.

— Hogyne volna, fényességes asszonyom. A legszebbek közül valók. Csakhogy egy kicsit drágácskák.

— Ne törődj az árával, — tette hozzá a posztelnyik gőgösen, — vegyél csak mindent elő, ami szép, aztán majd készpénzzel fizetünk.

Ezek a szavak örömmel töltötték el a két álnok szívét. Costea gyémánt és rubin nyakékeket, brilliáns fülönfüggőket, smaragd, rubin, brilliáns és jáspisköves gyűrűket szedett elő egy skatulyából s külön-külön minden darabot érdemtelenül feldícsért.

Duduca kiválasztott egy gyémántnyakéket, egy pár brilliáns fülbevalót, néhány rubin- és smaragdgyűrűt, meg néhány drágaköves aranytűt és tízféle igen drága selymet.

— Hadd lássam, Duducám drága, mit választottál!

A ravasz asszony megmutatta a fanariótának a kiválasztott árukat és hogy még jobban felgerjessze a férfi becsvágyát, gonosz mosollyal mondta:

— Ime, ezeket választottam, de...

— Micsoda de? — kérdezte a fanarióta sértődötten.

— Nagyon sokba kerül, nem nekem-való.

— Mit sértegetsz ilyen beszéddel, Duducá? Válasszad ki, ami csak tetszik; sőt akár vedd meg Costea minden áruját is, hogy meglássad,

szerelmedért még az életemet is képes vagyok feláldozni... — Majd Costea felé fordult:

— Számold össze, Costea és mondd meg, mivel tartozom?

— Azonnal, nagyságos uram.

Kivont a kebléből egy darabocska papirost, az övébe tűzött kalamárisból pedig egy tollszárat vett elő és úgy tett, mintha írna, meg számolna. Majd, miután néhányszor megcsóválta fejét, hogy jelezze, milyen jelentős az összeg, megszólalt.

— Az ékszerek és selyem ruhakelmék száz... százhúsz zacskó pénzbe kerülnek.

— Ah, ah! Nagyon drága. Semmi sem kell, — kiáltott a görög nő, fenséges tettetés hangján.

— Tartsd meg valamennyit, — tette hozzá a fanarióta és a kereskedőhöz fordulva, büszkén mondta:

— Akarod-é, hogy készpénzzel fizessem ki, vagy kössünk lejáratra adásvételi szerződést?

— Jó lenne, ha készpénzben méltóztatna fizetni, de hogy nagyságod kedvében járjak, elfogadom tartozásba is. Adjon azonban nagyságod egy Sachelarie báró vagy Politache Căminar nevére kiállított nyilt váltót és minden rendben lesz.

— Jól van. Legyen, ahogy mondod.

A váltó megíratott és Costea kezébe került, aki földig hajbókolva vette át.

E pokoli gazemberség pillanatában rekedt ordítás hallatszott a szomszéd szobából. Senki sem

vette tudomásul Duducán kívül, akinek arca halottsárgára sápadt.

Démonok üvölthettek ilyen veszett örömmel, amikor szent életű ember került a hálójukba. Păturică pokoli örömét fejezte ki az üvöltés, aki mostantól kezdve Duduca stratagémájának segítségével a szerencsétlen fanarióta minden vagyonának ura lett.

Duduca és Costea a jól végzett munka elégedettségével hagyták el a fanarióta házát.

XXII. Fejezet

OLASZ NŐ ALGIRBAN*

Az egykori Popa Dîrvaş nevezetű külvárosban, mely most a Fehér Templom nevet viseli,

---

* Az opera tárgya a következő mese: egyik útjuk alkalmával Algir kalózai elfogtak egy firenzei hajót, melyen sok nagyértékű tárgyat és néhányszáz utast találtak, akiket foglyul ejtettek. A szerencsétlenek között volt egy szép nő is, egy öregedő nemes embernek, Don Tadeonak a társaságában, aki régóta udvarolt neki, de szerelme helyett csak a szép nő gyűlöletét mondhatta magáénak. Végül is Algirba érve, a kalózok felosztották egymás között zsákmányukat: egy részét a dejnek adták, a másikat a hajó gazdájának, a harmadik részen pedig a legénység osztozkodott. A szép hölgyet és Don Tadeot, kit testvérének tekintettek, az algiri dej, Musztafa elé vezették, aki őrülten szerelmes lett a nőbe és parancsot adott, hogy vigyék háremébe; feltételezett testvérét pedig a főkajmakám rangjával tüntette ki és arra használta fel, hogy

túl a Mogoşoaia-hídján, Deşliu* nagy házaival szemben volt egy piac Caragea idejében, melynek közepén Ralu fejedelemkisasszony klubtermet épittetett. A klubteremből később színház lett. Az épület hossza tizennyolc, szélessége pedig kilenc öl és egynéhány arasz volt. Épitészeti stílusa és más részletei azonban semmi jelentősebbet nem mutattak. Belseje egy előadóteremből állott. A terem jobb- meg baloldalán két kisebb terem volt. Az egyikben édességek, szeszes és üdítő italok állottak a közönség rendelkezésére, a másikban pedig a bojárok szolgái vártak az előadás végét.

A tulajdonképpeni színházteremnek három vörös posztóval tapétázott, fehérbojtos és fényes gyapotfüggönnyel díszített páholysora volt. Jobboldalt vörös bársonnyal bevont kerevet állott, melyen a fejedelem ült, a terem középső

---

tudtára adja a szép asszonynak lángoló szerelmét. Egy szép napon a dej elhatározta, hogy véget vet e szeszélyes szerelemnek. Behivatta egyik kedves rabszolgáját és parancsot adott, hogy vezesse be hozzá az idegen nőt, kiért oly nagy szenvedéllyel lángolt; Don Tadeonak pedig tudtára adta, hogy háromszoros egymásutáni köhintés lesz a jel, amikor távoznia kell. A hölgy bejött, a dej szokatlan tűz forróságát érezte tagjaiban, háromszor köhintett, de Don Tadeo felettébb nagy féltékenységében, a dej minden fenyegetése ellenére sem akart távozni. Végül is azzal ért véget a komédia, hogy a dej és Tadeo kiábrándultak a szép nőből, az pedig régi szerelmesével, Lindolóval, akit az algiri rabszolgák között talált fel, elhagyja Algirt.

* Ma a Slătineanué.

része pedig vörös posztóval bevont padokkal volt tele. A színpadot egy vászonfüggöny választotta el a terem többi részétől, melyre Apollo alakját festették, lírával kezében. A színpad és a nézőtér között, elég szűk helyen székek és kotta-állványok sokasága állott, a zenekar számára. A világítás valóban érdekes volt, mert csillár és lámpák helyett az egész színházat pléhgyertya-tartókba állított faggyúgyertyákkal világították, melyek körüskörül a terem falain csüngtek.*

A belépődíjat a következőkben állapították meg: a középső páholyok ára egy-egy arany volt s a nagybojároknak, a konzuloknak, meg más kiváltságos személyeknek tartották fenn őket; az alsó és felső páholyok tíz leibe kerültek és bárkinek rendelkezésére állottak; a földszinti ülések ára pedig személyenként három lei volt.

A színház homlokzata alá 1818. szeptember 18-án egy a clinceni bojárok nyomdájában szedett görög nyelvű hirdetményt ragasztottak ki.

---

* Grigore Ghica fejedelemsége idejében Ribopiers marquis, Oroszország konstantinápolyi követe, átutazásakor a fejedelem rendelkezésére különleges fogadtatásban részesült. Többek között meghivták a tiszteletére rendezett nyilvános bálra. A marquis inkább azért ment el a bálba, hogy megfigyelhesse társadalmunk civilizációjának fokát; azonban a selymek, sálak és különösen a román nőkön látható gyémántok felettébb meglepték, mert csupán Z... M... asszonyság diadémjának, fülbevalóinak és nyakékeinek értéke több, mint egy millió volt. A marquis véletlenül észrevette és elég nagy meglepetéssel látta, hogy a termet faggyúgyertyákkal világitották meg. Más-

Ez a plakát arról értesítette a főúri előkelőségeket és a tisztelt közönséget, hogy aznap este Rossini *Olasz nő Algirban* című operáját láthatják.

Ezt az operát több ízben hirdették, de ez ideig még nem mutatták be és ezért különösen felkeltette a közönség érdeklődését. Már két órával az előadás megkezdése előtt odagyűltek a színházkedvelők, hogy megvásárolhassák beléptijegyeiket. Egyesek kis csoportokban sétáltak, különböző kérdésekről vitatkoztak, éppen arról, ami érdekelte őket. Mások nagy kört alkottak a hirdetmény előtt és kiki tudása szerint kommentálta a darab zenéjét és bonyodalmát. — Tragédia — mondották egyesek. — De bizony komédia, — bizonygatták mások, néhány művelt ember kivételével, akik nagy tudálékosan a „drama giocosá"-t emlegették és kihívóan állították, hogy sem nem tragédia, sem nem komédia, hanem szomorú daljáték táncbetétekkel! . . .

---

nap az udvarba érkezve, a fejedelemnek arra a kérdésére, hogy jól mulatott-e vagy sem, a marquis azt válaszolta, hogy asszonyaink fényűzése a pétervári nemességével egyenlő és csak egy dolog nem tetszett neki.

— Miféle dolog? — kérdezte türelmetlenül Ghica fejedelem.

— A faggyúgyertyák, melyeknek füstje megrontja a terem levegőjét.

— Ami azt illeti, igaza van, marquis uram, de nálunk csak a fejedelemnek van joga viaszgyertyát égetni, míg mások csak faggyúgyertyát égethetnek.

A színház térrenéző ajtaja eközben kinyílott és megjelent a kopasz, hideg arcvonású német pénztárnok. A várakozók, akik eddig csendesen szemlélődtek, meglátták a pénztárost és egyszerre megrohanták s nagy lármával követelték jegyeiket.

A német azonban hidegvérrel és szabályszerűen árusította portékáját, anélkül, hogy a legkisebb mértékben is zavartatta volna magát az ország nagybojárjainak nevében hozzá intézett kérésektől. De amikor azt hallotta kiáltani: Andronache Tuzluc nagyposztelnyik páholyát! —, azonnal leszakította a jegyet és olyan sebesen adta oda, hogy majdnem elfelejtette megkérni az árát.

Végtére is, este félnyolc órakor megnyíltak a színház kapui. A közönség befele áradott a tisztelgő arnauták sorfala között, akik a díszőrséget alkották. Rövid idő mulva nézőkkel teltek meg a páholyok, meg a földszint sorai.

Mivel a színház igazgatóját idejében értesítették, hogy ezen az estén megjelenik egész kíséretével a fejedelem is, parancsot adott, hogy a rendkívüli díszítéseken kívül a színházat viaszgyertyákkal világítsák ki, melyek bár rendkívül gyenge fényt árasztottak, arra mégis jók voltak, hogy ezer színben szikráztassák a bojárnők fülbevalóin, díszein és nyakékein összeszedett gyémántok és drágakövek sokaságát.

Az udvar egyik páholyában Costache Caragea fejedelemfi foglalt helyet két fanarióta, valamint

kedveltje és elválaszthatatlan barátja, Cărăbuș hatmán társaságában. A szép és kicsapongó fejedelemfi minden páholyt sorra vizsgált, hátha talál még valamelyikben egy eddig ismeretlen szépséget, hogy aztán vágyainak áldozatául ejtse. Miután körülnézett a színházban, szeme egy ifjú delnőn akadt meg, akinek ritka szépségét a legdivatosabb és leggazdagabb öltözék ékesítette. Sötétkék bársonyruhájában, az akkori divat szerint magas derékkal és szűk ujjakkal feltűnő látvány volt. Derekát elegáns ezüstszálakból szőtt öv szorította, keblén pedig nagy gyémántvirágot viselt, mely a sötét színű kelmén még szikrázóbb fénnyel csillogott. Nyakát hollandi csipke takarta, smaragd és zafir nyakfuzérrel egyetemben. Finomvonású fülecskéjében nagy és csillogó gyémánt fülbevalók ragyogtak, fején fehér tripoliszi fez volt, amelyet két gyémántvirággal megtűzött selyemszalag fogott át.

Miután a fejedelemfi alaposan szemügyre vette, Cărăbuș hatmán felé fordult és így szólott:

— Costache?

— Hallom, nagyságos uram.

— Ismered te azt a höigyet?

— Melyiket, nagyságos uram?

— Azt, aki a porosz gróf páholya mellett ül

Cărăbuș figyelmesen nézett a megjelölt helyre, majd nagy csöndességgel válaszolt:

— Ismerem, nagyságos uram.

— Kicsoda az, mondjad?

— Mihale Cihodaru leánya.

— Lássuk csak, mintha emlékeznék rá. Hogy is mondtad? . . . Kinek a leánya? . . .

— A Forrás negyedből való Mihale Cihodaru leánya. Most pedig Andronache Tuzluc posztelnyik ágyasa.

— Igen, igen! Emlékszem már rá. Ismerem.

— Meg akarja-é vajjon nagyságod látogatni? — tette hozzá Cărăbuș azzal az érdeklődéssel, mely minden erkölcstelen ifjút megmozgat, mikor érzi, hogy új érzéki örömökre kínálkozik alkalom.

— Mondtam már, hogy ismerem és azt hittem, érted ezeknek az egyszerű szavaknak a titkát.

A fejedelemfinak és kegyeltjének e párbeszéde alatt az udvari ajtónálló belépett a színházba és jelentette a fejedelem érkezését.

A hírre izgatott moraj futott át a közönség sorain, amely a tömegekre általában jellemző türelmetlenséggel, kíváncsisággal várta a fejedelem érkezését.

Végül is a fejedelem méltóságteljesen lépett a színházba; ezt a tartást feletlébb jól utánozták a fanarióták. A közönség háromszor kiáltotta: — Éljen őnagysága! — Majd elcsendesedett.

Az előadás gyönyörű szép nyitánnyal kezdődött, mely a nagy Rossini szerencsés ihletének pillanatában született és azzal a hires tercettel folytatódott, amely az első felvonás végét al-

kotja. Befejeztével a függöny legördült, s a földszint közönsége, de még a páholyoké is levegőzni ment.

Kis szünet után csengő adta meg a jelt a második felvonás kezdetére. A nézők helyükre siettek és figyelmesen hallgatták a szép dallamokat. Nemsokára az előadás ahhoz a jelenethez érkezett, melyben Musztafa, Algir deje, elküldi a rabszolga Lindorot, hogy Izabellát hívja eléje és ugyanakkor elrendeli helytartójának, Thaddeusnak, hogy mihelyt a szép idegen asszony megjelenik és ő háromszor köhint, távozzék. Ekkor a fejedelmi tanács két jegyzője, kik egy padon ültek s onnan hallgatták a daljátékot, suttogni kezdtek és bolondok módján nevetgéltek.

— Kissé furcsa, de nagyon igaz, — mondotta kacagástól szédelegve az egyik jegyző a másiknak.

— Miről van szó? — kérdezte a megszólított és mosolygott, anélkül, hogy tudná, miért.

— Nézd csak, kérlek, figyelmesebben, mi történik a színpadon és meglátod, hogy hajszálra ugyanaz, mint ami Andronache Tuzluc posztelnyik házában történik.

— És mi történik annak a bojárnak a házában?

— Nagy dolgok, kisöcsém. Hallatlan bolondságok! Látod azt az asszonyt, aki a porosz követ páholya mellett ül? . . . Nézd meg jól, hogy kiöltözött, akárcsak valami bohóc vagy ószeres

asszony. Mintha lapáttal szórták volna rá a gyémántot és rubinkövet.

— Jól van, no, látom!

— Az az asszony Andronache Tuzluc posztelnyik ágyasa.

— Nagyszerű, csodaszép.

— Úgy van, amint mondod. De nékem mégsem kéne ilyenfajta szépség és boldogság.

— Már miért nem, urambátyám?

— Mert idestova koldusbotra juttatja. Mostanáig két birtokát adta el miatta, s ami kevese még maradt, holnap, holnapután azt is dobraverik.

— Szegény ember. Lehet, hogy a nő is szereti és a szerelem megszédíti az embert.

— Nyavalyát, sose hidd. Nem szereti igazán. A szerencsétlen ember még nagyobb gyalázatára a nő összeszűrte a levet az udvarmesterével és lelkiismeretfurdalás nélkül pusztítják vagyonát.

— Furcsa mese! De mondja csak, ki az az udvarmester?

— Valami Dinu Păturică, Săcueni-i bocskoros, olyan minden hájjal megkent róka, hogy párját ritkítja.

— Hát jól van, testvér, de hogyan került a posztelnyik mellé?

— Mezítláb és rongyosan jött az udvarába szegény ember megkönyörült rajta, felöltöztette, iskolába adta, hogy görögül megtanuljon, mél-

tóságra emelte és hivatalt adott néki. Az pedig köszönetképpen mindezen atyai jótéteményekért, kiforgatja vagyonából és csúfot űz becsületéből.

— Furcsa dolog! Hát senki sem akadt, hogy felnyissa a szemét és visszarántsa e félelmetes szakadék széléről?

— Igazán nem tudom: de bizonyos, hogyha a legszorosabb baráti körébe tartoznék is, mégsem merészelnék ebben a dologban tanácsot adni néki.

— Ugyan, miért nem?

— Mert összevesznék vele.

— Nem értem.

— Ide hallgass, testvér; ha az embert valamilyen szenvedély elragadja, akkor adhat néki tanácsot az egész világ, még az Úristen is leszállhat s mondhatja néki, hogy térjen észre, arra sem hallgat, hanem tovább megy a maga útján, mignem a szakadékba zuhan.

Kis zaj hallatszott a színház ajtaja felől. Ezt az alkalmat használta fel az egyik néző, hogy székéről felemelkedjék és abba az irányba tekintsen, ahol a két jegyző ült. Ez az ember Andronache Tuzluc posztelnyik volt. Mindent hallott, amit róla beszéltek és jobban meg akarta ismerni azt a két személyt, aki dolgaival törődik és a szemük közé akart nézni.

XXIII Fejezet

BOJAROK SZOLGAI

Mig a bukaresti társadalom színe-virága a színházban szórakozott és Rossini muzsikáját hallgatta, vagy Carageának és gyermekeinek nagyszerű megjelenését csudálta, a színház oldalsó szobájában a bojárok szolgái várakoztak uraikra, hogy felsegítsék őket hintóikba és hazakisérjék őket.

A szoba elég tágas volt; bútorzata néhány gyékénnyel letakart fakerevetből állott. Égő szénnel telt rézserpenyő árasztotta a meleget; a világosságot pedig a mennyezetről alácsüngő négy gyertya szolgáltatta.

A szolgák között éppen úgy, mint a bojárok házában, már régóta kialakult bizonyos hierarchia. Mert bojár az ország bánja, de bojár a pitár és a sátorosok felügyelője is. A bán és a hozzá hasonlók azonban a fejedelemmel ülnek egy asztalnál, mig az apró bojárocskák kint reszketnek a hideg termekben, vagy a nagybojárok csibukjait gyujtogatják.

A főrangú bojárok legényei ehhez a megkülönböztető szabályhoz igazodván, a legjobb helyeket foglalták el a kereveteken, a többiek pedig összezsúfolódva, egymás hegyén-hátán szorongtak, mint hering a hordóban.

X . . . bán legénye, miután megtömte gazdája csibukját s urának cobolyprémes köpenyébe bur-

kolózott, hanyagul végigvágta magát a kereveten és füstölt, mint egy török kádi. G . . . udvarbíróné legénye kifordította asszonya ünnepi mentéjét és úgy vette magára, majd párnát csinált az asszony értékes sáljából és kendőiből, ráhajtotta fejét és álomba szenderült. Néhány legény, hogy elűzze a várakozás unalmát, ugyancsak verte a kártyát T . . . főpohárnok süvegének tetején, míg a többiek könnyű álom mozdulatlanságába meredtek egy kevés ideig.

Ioniţa — így hívták X . . . bán legényét — befejezte a csibukozást és előkelően tüsszentett kettőt-hármat, majd odaszólt a többieknek:

— Tudjátok mit, fiúk? Szomjas vagyok. Ki fizet egy pohárral?

— Én — válaszolt az egyik legény.

— Bravó, Dumitrache, bravó! Úgy látszik, megszedted magad, — tette hozzá a javaslatának jóváhagyása miatt örvendező Ioniţa.

— Igazad van, fizessen csak, — szólott egy másik legény, láthatóan irigykedve.

— Hát már miért, te?

— Hajaj! Tartsa meg Isten az asszonyát és Costache nagyságos urat.

— Ugyan bizony miért, hadd halljuk, miért!?

— Mert nagyságtok Dumitrachéja, aki az ingyen bort fizeti, a kerítőjük, de majd elviszi az ördög a bocskorát; mintha már látnám is, amint talpára verik a huszonötöt, vagy husánggal törik be a fejét

— Hát te honnan tudod mindezt? — kérdezte Ioniţa.

— Azt kérdezed, honnan? Hajaj, fiúk. Én mindent tudok, amiről a bojári házakban beszélnek. Még a bojárok legrejtettebb titkait is ismerem.

— Jól van no, de hogyan tudod meg?

— Az az én dolgom.

— Ugyan, mondd már el nékünk is, hogy s mint lesed el a bojárok titkait?

— Ami a gazdámat illeti, mindenről tudok, ami körülötte történik, mert ha vendég bojár vagy más valaki jar nálunk, utána megyek, és hogy észre ne vegyék ravaszságomat, egyszer egy széket teszek egyik helyről a másikra, másszor az ágyteritőket igazítom, megtömöm a pipákat, vagy friss vizet töltök a kancsókba. Ez alatt a bojárok összebeszélnek tücsköt-bogarat és nem veszik észre, hogy kihallgatom őket. Én aztán mindent jól megjegyzek magamnak és alkalomadtán felhasználom, amit hallottam.

— A gazdáddal így teszel, ahogy mondod, de hát az asszonyával?

— Azzal még inkább; megbarátkoztam a házbeli leánnyal s az asszonya minden titkát elmondja nekem.

— Ez is jó, de most azt mondd meg, hogyan lesed el a többi bojárházak titkait? Hadd lássuk, mit tudsz!

— Naponként megfordulok a Zlătari-i pincében, ahol a bojárházak minden szolgalegényét együtt találom. Menten hozatok egy pint arany-

színű bort s mindeniket megkínálom egy-egy meszellyel; majd kezdetét veszi az újságmondás; köztudomású, hogy összejöveteleinken csak a mások dolgait hánytorgatjuk. Én meg, mint a bölcs ember, keveset beszélek és sokat hallgatok. Vagyis, mintha kalendárium volna a fejem, mindent összeszedek, anélkül, hogy a többiek valamit is megtudnának felőlem.

— Most azt mondd meg, honnan tudod, hogy Dumitrache megjárja?

— Hát ide hallgassatok! Ma a nagyságos úrral a püspökségen voltam. Szokásom szerint bementem a kancelláriába és a saját fülemmel hallottam, amint a püspök tiszttartója a kocsist vallatta. Meglátjátok, hogy holnap Dumitrache bátyót bezárják a főkapitányságon és a talpára vernek.

— Majd, ha fagy, Tudorica bátya, — válaszolt hetykén Dumitrache. — Elintézem én a magam dolgát, — tette hozzá. — Ahogy hazaviszem a csokojné* őnagyságát, összeszedem a motyómat és illa berek, eltűnöm.

— Addig pedig csak igyuk meg azt a borocskát, amit ígértél, — kiáltottak többen a legények közül, s már az ital említésére is a szájuk szélét nyalogatták.

— Igen, igen, igyunk csak! Miért ne? — szólott Dumitrache és a kerevetre lökött egy huszast.

---

* A bojárok szolgáikat csokojoknak nevezték, a szolgák pedig a bojárokat tisztelték meg ezzel a jelzővel

— No, fiúk, ez az én részem, — és hozzá tette: — tegyetek ki ti is valamit, hozatunk egy kis kolbászt, hozzá jóféle ürmöst s olyan lakomát rendezünk, hogy még a fülünk is kétfelé áll tőle.

— Kitűnő, Dumitrache, kitűnő! — kiáltott egyszerre valamennyi csokoj; kettő már vette is a pénzt s elment bort meg kolbászt vásárolni.

Amikor a zabolátlan szolgák torkig ettékitták magukat és kissé megszédültek a bortól, jól megeredt a nyelvük gazdáik rovására.

— Mit hallottam, te Gheorghe, hogy a gazdád a húgával él? Igaz-e, vagy hazugság?

— Nagyon is igaz, sőt a nő jobban pusztítja a gazda vagyonát, mint egy kocsmai ringyó.

— Hát a te gazdádnak hogy forog a lapja? — fordult Ioniţa I . . . F . . . udvarbíró legénye felé.

— Rosszul, bátyóka, nagyon rosszul. Földhöz ragadt szegény maradt. Még a szolgák ételrevalóját sem tudja kifizetni.

— Dehát mit csinált azzal a sok pénzzel, ami az apjától maradt reá?

—Mind elkártyázta.

— Hát a te asszonyod, Toma, hogy van?

— Nagyon jól. A világ előtt a legkegyesebb asszonynak mutatkozik; olyan, mintha apáca volna: de titokban egyre-másra rakja a szarvakat szegény nagyságos úrra.

— Ejnye, eredj a dolgodra, nem hiszem!

— Már pedig elhiheted, mert éppen a minap csípte meg Cărăbuş hatmánnal.

— Ne beszélj, te Toma! . . . Na és hogyan ütött rajtok?

— A nagyságos úr már régen észrevette a huncutságot, de úgy tett, mintha semmit sem tudna. Sőt, elhívta Cărăbuș hatmánt és megmondta néki, hagyjon békét az asszonyának, mert ha nem, olyant tesz vele, hogy amíg él, megemlegeti. A hatmán mindezt tréfára vette és tovább szerelmeskedett a nagyságos asszonnyal. De úgy megjárta, hogy jobban se kell.

— A nagyságos úr kijelentette, hogy az Olton túlra, egyik birtokára megy. És hogy még nagyobb hitelt adjanak a szavának, hivatta a kocsist s a nagyságos asszony előtt parancsolta meg neki, hogy küldje a némethez javíttatni a batárt, patkoltassa meg a lovakat és kenje meg a lószerszámot. Mikor minden készen volt, megparancsolta, hogy süssenek meg egy pulykát, vásároljanak ikrát, heringet, szárazkolbászt; megtöltetett néhány flaskót borral, pálinkával s valamennyit ládába tétette. Ennyi előkészület után már senki sem kételkedett elutazásában. Végül is felült a kocsijára és elment. Alig fordult ki a kapun, a nagyságos asszony levelet küldött Cărăbus hatmánnak, hogy jöjjön azonnal. Jött is a hatmán s az egész napot sóhajtozások és ölelkezések közepette töltötték. Este, úgy tizenkét óra tájban* levetette ruháit és felvette a nagyságos úr hálóköntösét; meggyujtotta a tajtékpipát, szippantott belőle egynéhányat, felmászott az

* Európai időszámitás szerint fél kilenc

ágyra a nagyságos asszony mellé. Az Úristen azonban nem segítette meg, mert éppen mikor legnagyobb volt a szerelem, csak betoppan a nagyságos úr a hálókamra közepibe; jatagánnal a kezében, mintha csak a földből nőtt volna ki. Szegény Cărăbuș majd kővé meredt a félelemtől s a nagyságos asszonyt is környékezte az ájulás. Az úr egy kissé elgondolkozott, majd így szólott:

— Jól van, Cărăbuș, hát így fizetsz nékem a jóbarátságért és bizalomért? Nem megmondtam a minap, hogy jöjjön meg az eszed és hagyj békét a feleségemnek? Hallgatsz, mi?! Várjál csak, te házi tisztesség megrontója, majd megtanítlak én becsületre!

Ezeket mondva, kinyitotta az ajtót és kikiáltott:

— Gheorghe, Ioane, Iordache! . . .

Jóformán be sem fejezte, máris jött az udvarmester, a kocsis meg két cigány.

— Mit parancsol, nagyságos úr? — kérdezték azok, amikor az álomtól kábultan beléptek a szobába.

— Fogjátok meg a nagyságos urat és vigyétek a dolgozószobába.

— Iziben, nagyságos uram.

Megragadták hónaljánál szegény Cărăbușt s nagy üggyel-bajjal betuszkolták a dolgozószobába.

Az úr egyedül maradt a nagyságával, összefonta karját a mellén és fejcsóválva így szólott:

— Hát rendjén van ez, Elencuțám, drága? Ez a fizetség fáradozásaimért, szerelmemért? Tisztulj a házamból, beste fajzat, mert az élő Istenre, megöllek . . .

Azután nagy dühösen átment a dolgozóba és istenesen eldöngette Cărăbuș, majd meztelenre vetkőztette, testét kátránnyal kenette be és miután egy pár szarvat lakatoltatott a fejére, hogy könnyűszerel le ne vehesse, kilökte az udvarházból.

Ebben az esti órában az úton nyüzsögtek az emberek, s amint meglátták a bivalyfekete hatmánt, szarvakkal a fején, úgy elkezdték haikurászni, hogy a szegény ember nem tudta mitévő legyen. Futásnak eredt és elrejtőzött a Szent Ilie pallója alá, a koldusok hídjánál; de még ott sem hagyták békén a külváros kutyái s rettenetesen megugatták.

Végül is kibújt a palló alól és elindult az egyik szőlője felé, hogy onnan küldjön valakit tiszta ruha és miegymás után.

A szőlőhöz érve, keményen kezdett dörömbölni vincellére kapuján. Az már az igazak álmát aludta. Mivel nem akart felkelni, kiküldött egy szolgát, nézze meg, ki dörömböl az ajtón. A szolga· többbrendbéli fejvakargatás után kiment ajtót nyitni, de amikor meglátta a hatmánt eléggé furcsa állapotában, ordítani kezdett, mint valami nehézkóros és szélsebesen becsapta a kaput.

— Mi lelt, ostobája, — kiáltott a vincellér dühösen, hogy megzavarták álmát.

— Mi lelt volna; lám csak, eljött értünk az ördög.

— De bizony majd téged visz el, nyomorultja. Kinyissad az ajtót, ha mondom és nézd meg, ki az!

— Hát nem megmondtam, hogy az ördög maga?!

Bosszúsan ugrott ki a vincellér az ágyából és kilódítván a szolgát, megkérdezte:

— Ki zörget a kapun?

— Én vagyok az, Ioan!

— S hát te ki vagy? Felelj.

— A gazdád vagyok. Hát nem ismersz meg?

A vincellér kinyitotta a kaput, de be is csapta rögvest; azt hitte ő is, hogy valóban az ördögöt látja.

— Nyissad már ki, Ioan lelkem, ne tarts itt a hidegben.

— Nem nyitom biz én az ördögnek.

— De hát én a gazdád vagyok, nem az ördög. Nyissad ki már, mert megvesz az Isten hidege.

— Nem nyitom, mert ördög vagy, csak a bojár hangján szólasz.

Végtére is sok veszkődés után, a vincellér csak kinyitotta a kaput és befogadta a házába. Aztán üstöt tett a tűzre s megfürdette, mint valami kisgyermeket, majd az udvarba küldött, hogy hozzanak néki egy rend ruhát, meg a kovácsot is elhívatta, hogy levegye a szarvakat . . .

— Miket beszélsz, te Toma? — kiáltottak csudálkozva a csokojok — igaz volna mindez?

— Színigazság, testvérek.

— Tyüh, ez aztán mesébe illő.

Alig értek azonban a történet végére, belépett egy testőrkatona és csengő hangon kiáltotta:

— Vége a színháznak, gyerekek; gyertek és kiáltsátok elő gazdátok fogatát.

Becsületes ember megbotránkozott volna annak láttán, hogy ezek a szégyentelen szolgák milyen sietve vetették le magukról a bojárok ruháit és hogy igyekeztek kiporolni meg kisimítgatni, hogy eltüntessék a gondatlanság nyomait.

Végül is a nézők valamennyien hazatértek, a színházat becsukták és mindenre mélységes csöndesség borult.

XXIV Fejezet

KÖTYAVETYÉN

Amint a vaksi Kir Costea megkapta Păturică céduláját, melyről az előző fejezetek egyikében már szólottunk, nyomban felvette köpenyét, az asztalról pedig felkapott egy adásvételi naplót és nagy sebesen útnak eredt, hogy találkozzék cinkosaival.

A posztelnyik kapujához érve, felhajtotta köpenye gallérját, szemére húzta süvegét, nehogy

felismerjék az udvari szolgák, majd gyors pillantással körülnézett az udvaron, és miután megbizonyosodott, hogy senki nem látja, besietett a ház alagsorának folyosójára, onnan meg Păturică szobájába.

A csokoj éppen gondolataiba merülve heverészett ágyán. Amint azonban meghallotta az ajtó nyikorgását és meglátta a belépő Costeát, nyomban felkelt az ágyról, hogy fogadja.

— Isten hozott, Kir Costea, — mondotta kényszeredett mosollyal.

— Örvendek, hogy jó egészségben találom, Dinu uram, — válaszolt ravaszul a kereskedő, aki mindig a körülményeknek megfelelően igazgatta arckifejezését.

— Mondjad csak, hogy s mint megy az üzlet?

— Mikor hogy, Dinu uram.

— Tudod-e, miért hívtalak?

— Nem tudom, de gondolom, hogy a köztünk lévő elszámolni való rendezése végett.

— Brávó, Kir Costea, eltaláltad. Akkor hát kezdjük.

— Kezdjük!

A csokoj bezárta belülről az ajtót, majd kivett a ládafiából egy naplót és így szólott Costeához:

— Egyeztessük össze előbb az írásokat, hadd lássuk, megegyezik-e az én naplóm a kegyelmedével.

Costea kinyitotta üzletkönyvét és szép rendben olvasni kezdette Duduca asszony meg a

posztelnyik vásárlásait. Amikor Păturică látta, hogy ezek megegyeznek saját feljegyzéseivel, a bizalom hangján szólott a kereskedőhöz:

— Elég, Kir Costea, ne olvasd tovább, úgyis elhiszem — és kihúzott zsebéből két összehajtott papírlapot — Ime, itt van az aláírt elszámolási ív és a nyilatkozat, melyben kijelented, hogy minden eladott árut visszakaptál tőlem.

— Nagyon helyes.

— De mondjad csak, Kir Costea, hány százalékot kérsz azért, hogy részt veszel ebben az igen is, nem is adás-vevésben.

Costea kissé gondolkozva sodorgatta bajuszát, majd álnok mosollyal tekintett a csokojra

— Osszuk kettőbe.

— Mit mondtál!... Kettőbe?...

— Igen, fele-fele.

— Nono, de hiszen ez rablás, nem kereskedelem.

— Rablás biz ez, nem tréfadolog, azzal a különbséggel, hogy a főrabló nem én vagyok, hanem uraságod és Duduca asszony.

Păturică nem számított ekkora arcátlanságra és kissé meglepődött, de összeszedte magát.

— Hagyjuk a tréfát máskorra, Kir Costea; mondd meg inkább, mennyivel elégszel meg ezért a dolgocskáért?

— Mondtam már egyszer.

— Jó, jó, emberfia, de nem sok az egy kicsit? Adok huszonöt százalékot.

— Nagyon kevés, Dinu uram. Börtönnel járó

dolog ez. Nagyságod, ha arra kerül a sor, könynyűszerrel megmenekszik, de engem kopasz fejjel hajtanak a vásáron keresztül és elhagyott bányába vetnek miatta.

— Ej, no, jól van, legyen harminc; vagy harmincöt.

— Tudja mit, Dinu uram, kezet rá; negyven százalék és ne vesztegessünk több szót.

— Legyen, amint mondod, — egyezett bele Dinu, miközben az elhagyott bányára gondolt.

A fanarióta kivette a pénzt, hogy rendezze a számadást, de Păturică félbeszakította:

— Jól van, jól, dehát a birtokokról semmit sem szólasz?

— Az más dolog. Adja meg előbb nagyságod azt a tízezret, amit megvesztegetésre, ajándékra s miegymásra költöttem és itt a fejedelem őnagysága és a hatmánság által láttamozott birtoklevél.

— De mondjad csak, kinek adtad az ajándékokat?

— Adtam bizony, könyörgöm nagyságodnak, ötezer lejt a kereskedők fejének*, hogy ne halassza el az árverést; a kikiáltó basának ezerötszáz lejt, hogy ne kiáltsa ki minden utcasarkon, nehogy sok vevő jelentkezzék és elrontsa szerencsénket! Aztán... adtam az árverés pénzváltó-

---

* A kereskedők fejét a középbojárok közül választották, ő elnökolt a kereskedők gyűlésén, mely akkoriban a kótyavetyét és a Kereskedelmi Bíróságot irányította Szakállviselésre volt joga.

jának ezer lejt, nehogy akadékoskodjék a pénz számoláskor; kétezer lej volt az árverés díja, a többi ötszázat pedig másolóknak és irnokoknak osztottam ki borravalóul. Számítsa csak össze és meglátja.

— Jól van, legyen, amint mondod. Adj ide hetven zacskó pénzt és lássuk azt a birtoklevelet.

— Örömmel, kedvesem, — s azon nyomban leszámolta a pénzt és kezébe adta a birtoklevelet

— Most pedig beszélgessünk a posztelnyik másik két birtokáról, melyeket holnap vernek dobra a kótyavetyén.

Costea elővette zsebóráját és amikor látta, hogy török időszámítás szerint négyet mutat, megszólalt:

— Majd holnap, Dinu uram, mert egy kissé késő vagyon és bekísér a strázsa.

— Dehát hol találkozunk holnap?

— A kótyavetyén.

— Jól van!

Másnap nagy eladásokra készülődtek az árverésen. A kereskedők feje kora reggel megjelent az előljáróságon és mint afféle dolgához értő jó tisztviselő, rendbe tette az árverésre kerülő értéktárgyak papírjait. Az előljáróság tanácsát lipszkáni kereskedők, ékszerészek, ezüstművesek és vékonypénzű szűcsök közül választották. Mind olyan emberek, akik jól ismerték az eladandó tárgyak értékét.

Azon a napon több birtok került árverésre, közöttük Andronache Tuzluc posztelnyik két bir-

toka, négy megművelt, két megműveletlen szőlője, hat nagy háza; azonkívül drágaköveit meg prémeit is dobraverték.

Az árverést a ruhákon és ékszereken kezdték. Harsogott a levegőég a kikiáltók éles és erős hangjától, akik a nevetség kedvéért tréfát űztek kötelességükből és hivatásukból; ezek a szemérmetlen emberek — nagyobb részük örmény és görög származású — komikus jelleget akarván adni hivataluknak, bejárták a piacot s csufondáros mozdulatok kíséretében, teli torokkal kiáltották:

— Kétszáz lejt X... bojár díszmentéjéért. Száz lejt E... asszonyság prémes kabátkájáért. Tessék, tessék .. Először, másodszor... ki ád többet érte?

Gondolkozó embernek nagyon szomorú volt látni, hogyan kerülnek ezek a nagyértékű tárgyak a bojárok kezéből a körülöttük, mellettük megtollasodott csokojok tulajdonába, akik igen alacsony árakon, gazdájuktól lopott pénzen vásároltak meg mindent.

A kíváncsiak tömegében, mely inkább időtöltésből, semmint vásárolni verődött össze az árverésen, ott volt a vaksi Costea is, Păturicával egyetemben. Egy ideig csendesen üldögéltek, de mikor a birtokra került az árverés sora, Costea odaszólt Păturicához:

— Nos, Dinu uram, csinálunk-e ma valamit?

— Még kérded? Hiszen nem jeget aszalni jöttünk ide.

— Úgy vélem én is; csak azért kérdeztem, mert még más dolgom is vagyon.

— Jól van, jól. Mondd inkább, mit kérsz gazdám birtokainak megvásárlásáért?

— Erszényenként otöt, a régi egyezség szerint.

— Látom, elkapatott a Răsuciţa-i birtok megvétele, de nincs mindig húsvét másodnapja.

— Nem bánom, legyen négy.

— Az már más. Így már nekem is inkább megfelel.

— Készítsük el az írásokat?

— Készítsük.

Costea bement egy üzletbe és a következőket vetette papírosra:

„Két uradalmat, név szerint Andronache Tuzluc posztelnyik Siralmak és Fájdalmak nevezetű, Buzău déli részén elterülő birtokát, Őnagysága, Dinu Păturică nagypitár számára, saját pénzén megvásároltam. Én pedig csupán megbizottja vagyok.

1818. szeptember 23

Costea
kézműárukereskedő."

— Tessék, bojár uram, — szólott Costea és Păturică kezébe adta az írást. — Adja ide most már a pénzt és minden rendben van.

— Micsoda pénzt? Hiszen tudod, hogy hatmánságon vagyok számvevő. Holnap gyere és majd írást adok arról, hogy a birtok ára megőrzésre átvétetett.

— Úgy teszek, amint parancsolja.

Miután ezek a rablók megkötötték a szégyenletes egyezséget, elváltak egymástól. Păturică a hatmánságra ment, Costea pedig a kótyavetyén maradt, hogy megvásárolja a birtokokat.

XXV Fejezet

A NAGYHATMÁNSÁG

Valamennyi fejedelmi rendeletnek és a Diván határozatainak végrehajtásával, az adósságok behajtásával, az örökosodések ügyével, birtokok, házak eladásával és más hasonló ügyek elintézésével a nagyhatmán volt megbízva. A hatmán kotelessége volt még a Diván elé terjeszteni a bírósági ügyeket Ilyenkor hivatalának jelvényével, ezüstbottal a kezében állott és ha megoszlott a Diván bojárjainak véleménye, ő is részt vett a vitában a bírákkal együtt.

A hivatal kancelláriájának személyzetéhez tartozott egy pénztáros, akire a letétbe helyezett pénzek megőrzése és a levelezés volt bízva, meg egy jegyző és néhány íródeák. A pénz behajtására és a peres ügyekben való elővezetésekre Bukarestben hat végrehajtó volt alkalmazva s minden megyére, ugyancsak hasonló kötelességekkel, még egy-egy jutott. Mellettük a hatmánságnak még egy kazal szolgája és hajdúja volt, aki-

ket a pénzek behajtására és a végrehajtásokra használtak fel.

A hatmánság egy nyolcszobás egyemeletes házban székelt. A négy földszinti szoba a szolgáké és a hajdúké volt, az emeletiekben pedig a hatmánság kancelláriáját helyezték el, a következőképpen: az egyik legvilágosabb szoba a hatmáné, a másik a számtartóé s a személyzetéé, az utolsó kettőben pedig pecsét alatt őrizték a hatmánságnál letétbe helyezett pénzösszegeket és értéktárgyakat.

A hatmán szobájában hosszú, alacsony kerevet állott, melyet az akkori időkben szokásos takarók díszítették. Volt még néhány szék is, azoknak a használatára, akik különböző ügyeikben a hivatal segítségét jöttek kérni.

A számtartóság bútorzata valami nagyon kicsi kerevetből állott, melyen a pénztáros ült, valamint egy kerek asztalból, melyen írásbeli teendőit végezte.

A szoba egyik fala mellett hosszú lócán számtartók és íródeákok ültek, rendeleteket körmöltek és a hatmánság pénzét jegyezték a naplókba. A szoba végében pedig két régi láda állott, melyeken néhány, próbaidőre felvett siheder szokott írni. Mert azt tartották: „Aki nem igyekszik elmélyedni a tudományokban és gondolatai szertelenül csaponganak, arról elmondhatjuk, hogy két lábon jár, de embernek nem ember.“ És így tovább.

Török időszámítás szerint két órakor* mozgolódás és zaj támadt a hatmánság udvarában, ami a pénztáros érkezését jelezte. A jegyzők, a számtartók és másolók nyomban összébbhúzták mellükön köpenyegüket és jobbkezüket szívükre téve, foldig hajolva fogadták a számvevő bojárt.

Amint a pénztárnok belépett, levetette köpenyét és odaadta az egyik szolgának, aki kirázta és egy székre helyezte. Egy másik szolga piros kecskebőr-csizmáját húzta le lábáról. Azután a számtartó leült a kerevetre, kivett egy kis ládikóból nehány levelet, asztalkájára tette és sorba hozzálátott felbontásukhoz; majd látható türelmetlenséggel kutatott bennük.

A keresett papíros R. G. bánnak egy smaragdkő ügyében Caragea fejedelemhez benyújtott panaszlevele volt. A drágakövet valami bankárnál helyezték letétbe megőrzés végett, majd később a hatmánságon ravasz fortéllyal kicserélték és mást, értéktelent tettek a helyébe.

Dinu Păturică, aki a hatmánságon főszámtartói minőségben dolgozott, nagyon jól ismerte a kő kicserélésének történetét, mert maga volt a rablás szerzője. Azonban meg akart szabadulni tettének következményétől; kivette tehát ovéből kalamárisát és a következő levelet írta a püspöknek.

„Gyermeki áhítattal csókolom Szentséged áldó jobbját, kegyelmes Püspök Atyám!

---

* Két óra a töröknél, európai időszámitás szerint fél tíz.

Ezen panaszlevél tartalma szerint, — melyet a már többször letétbe helyezett zöld kő tárgyában R... G .. bán uram őméltósága terjesztett a Nagyságos Fejedelem elé, — az állíttatik, hogy más, hamis kő tétetett az igazi helyébe, a letétbe helyezett ékkovet pedig kicserélték volna.

Igy aztán fejedelmi parancsra, ime itt küldöm Szentségednek ezen követ, hogy vegye gondozásába, én meg bírjam Szentségednek kézjegyét annak átvételéről. És

vagyok Szentségednek alázatos híve és szolgája, a

Nagyhatmán."

A levelet a nagyhatmán elé terjesztette, aki a legkisebb megjegyzés nélkül aláírta és elrendelte, hogy kuldjék el a püspökségre, a hamis kővel egyetemben.

Dinu Păturică örömittasan lépett ki a hatmán szobájából, mert úgy vélte, hogy biztosította magát rablásának minden lehetséges rossz következménye ellen Egyszerre azonban megállott előtte valaki, aki öltözéke és más apróságok után ítélve, falusi bojár lehetett.

Az újonnan jött kénytelen-kelletlen hajlongások közepette közeledett Păturicához. Amikor illendő távolságba ért, kivett a zsebéből egy kérvényt és átnyújtotta.

— Mit kérsz, bojár uram, ebben a kérvényben? — kérdezte Păturică nagy autoritással.

— Azt kérem a tisztelt hatmánságtól, hogy

fizessen ki nekem hatezer lejt, mely osszeg megillet engem, mivel annak a szőlőmnek az ára, melyet a kótyavetyén tudtommal és beleegyezésemmel adtak el.

— Amiként mondod, úgy vagyon, bojár uram, — válaszolt Păturica s közben mit sem törődve az ember bajával, tarkójára taszította fezét és fejét vakarigatta. — De meglehet, hogy majd jelentkezik valami hitelező és nekünk figyelmesen kell kivizsgálnunk minden ügyet, nehogy aztán elmarasztaljanak miatta.

— És mennyi idő alatt fejezheti be ezt az ugyes-bajos dolgot a tisztelt hatmánság?

— Sok idő kelletik ahhoz, kedves uram Előbb a kikiáltónak kell Bukarestben kihirdetnie; egy halom rendeletet kell kiadnunk a megyei végrehajtóknak, és hogyha ezen parancstól számított egy hónap alatt egyetlen hitelező sem jelentkezik, akkor gyere és átveheted a pénzed.

— De a pénz most kéne, mert annyi idő óta hivatal nélkül vagyok és nincsen mivel eltartanom feleségemet és gyermekeimet.

— Az nem az én dolgom. A hűséges hivatalnok a törvénynek tartozik engedelmességgel.

— Úgy van, bojár uram, — válaszolt a panaszos és nagyhirtelen a számtartósági papírok alá csempészett húsz rubelt. — De ha nagyságod akarja, meg is van a dolog, mert hát Istennek hála, nem vagyok én akármilyen ember.

Păturica, aki éleslátás dolgában még Ar-

gussal is versenyre kelt, nemcsak hogy észrevette a rubeleket, de bármilyen gyorsan csúsztatta is a panaszos az iratok alá, meg is tudta számlálni azokat, úgy tett azonban, mintha nem látna semmit és szelidebb hangon szólott hozzá:

— Legyen hát kegyelmed akarata szerint, megteszem ezt a szívességet, de ha valami bajom lesz, kegyelmed ad érte számot Istennek.

— Radu számtartó uram, — fordult egyik alantasához, — vegye csak elő a zálogbiztosítékok naplóját és írja át a bojár pénzét a kifizetési rovatba. — Ő maga pedig felkelt a kerevetről és bement a másik szobába, ahonnan nemsokára egy lepecsételt zacskóval tért vissza; aláíratta a panasztevővel a pénz átvételéről szóló elismervényt, majd átadta a zacskót:

— Ime, bojár uram, itt a kegyelmed pénze, úgy, amint azt az előljáróságtól kaptam. Nézze jól meg a pecsétkét, nincs-e valami hibája, nehogy utóbb legyen panasz miatta.

A panaszos átvette a zacskót és bizakodással telve igyekezett kifelé, hogy csupán a számvevőnek adott húsz rubel árán szabadult. De csalódott, mert alighogy kilépett a hatmánság kancelláriájáról, jegyzők, számtartók, másolók és szolgák vették körül A jegyző a naplóba való átjegyzésért kérte fizetségét; a számtartó a rendeletek kiállításáért, melyeket meg kell írnia, ha majd felmerül valami panasz a kiadott pénzzel kapcsolatban; az írnokok és szolgák pedig nem találván más ürügyet, hogy valamit ők is kicsaljanak

a szerencsétlen ügyfél pénzes zacskójából, protektoraik nevében kéregettek. Egyik ezt mondta: — Adjon nekem is valamit, mert én is a nagyhatmáné vagyok. — A másik: — Nekem is adjon, mert a számtartó őnagysága vett maga mellé íródeáknak. — És így tovább . .

Végtére is, miután betapasztotta mindenik szemtelen és erkölcstelen hivatalnok száját, elhagyta a hatmánság épuletét, megátkozván és a pokol fenekére küldvén az ország valamennyi hivatalnokát, akik ahelyett, hogy javára volnának a társadalomnak, melyből táplálkoznak és gazdagodnak, inkább űzérkednek és mindenkit megkeserítenek végeláthatatlan visszaéléseikkel.

De a szegény ember szerencsétlensége ezzel még nem volt teljes, mert Păturică, mint igazi kitanult tolvaj, sohasem végzett félmunkát. Minden pénzt hazavitt, amit a hatmánságnál tettek le megőrzés végett és a vaksi Costeanál valamennyit vágott vagy hamis pénzre cserélte be. Majd olyanformán varrta vissza a zacskókat, hogy az erőszaknak semmi nyoma se maradjon rajtuk.

Amikor tehát a panasztevő hazaért és kinyitotta pénzes zacskóját, hiánytalanul megtalálta a pénzt, de ahogy mérlegre tette, némelyeket hijával, másokat hamisaknak talált; semmi értékük sem volt. Szegény ember, mikor észrevette, hogy megrabolták, nagyot sóhajtott, de semmit sem tehetett kifosztói ellen, mert a hivatalnokok

akkor — éppen mint manapság (a XIX. században) — a törvények leple alatt loptak.

De a hatmánságon nemcsak pénzt helyeztek letétbe, hanem sok esetben gyémántokat és más nagyértékű tárgyakat is otthagytak megőrzés végett, melyeket Păturică a maga hasznára és azok kárára hamisított meg, akik a csontja velejéig rothadt kormány őrizetére bízták vagyonukat.

Azon a napon még több más szerencsétlen ügyfél is jelentkezett, akiket Păturică a legkisebb lelkiismeretfurdalás nélkül alaposan kifosztott. Dolga végeztével fejébe nyomta süvegét, vállára kanyarította köpenyét és aznapi nyereségének örvendezve, vidáman távozott.

Amikor hazaérkezett, újabb váratlan öröm fogadta. A vaksi Costea levélkét küldött, melyben arról tudatta, hogy az árverésen sikerült megvásárolnia a két birtokot. A másik cédulán pedig Duduca értesítette Caragea futásáról.

E két fontos hírre a csokoj majd kiugrott a bőréből örömében és vajjon miért?

A szinházi jelenet után, — amikor a két irnok leleplezte Andronache posztelnyik előtt Păturică valamennyi gazemberségét, — bár a posztelnyik nem hitte el, hogy a szegény gyermek, akit maga nevelt és juttatott magas polcra, annyira hálátlan volna, hogy koldusbotra juttatja és tisztességét bemocskolja, — mégis valami kevés gyanakvás maradt a lelkében.

Păturică azonban megérezte a vihart, mely

feje felett tornyosodott és olyan jól gondoskodott biztonságáról, hogy törvényes úton védekezhetett minden üldözéssel szemben, mely gazdája részéről érhette volna. De a posztelnyik Caragea kegyeltje volt, aki betéve tudta XIV. Lajos híres mondását: „L'état c'est moi"; nem kellett tehát egyéb, mint egy feljelentés Păturică ellen és egész életére elhagyott bányába vetette volna őt a fejedelem.

Ezért hirhedt csokojunk, amikor elolvasta Duduca levélkéjét, nagy felindulással így szólott magában:

— Caragea menekül! Igaz volna ez vajjon? Oh, bárcsak bebizonyosodnék; akkor azt hinném, hogy az Uristen azért késztette menekülésre, hogy megmentsen vele a bányától, és hogy nagy bojár lehessen belőlem. A fanarióta vagyonával végeztem; holnap szeretőjét is elveszem és akkor küldetésem ennek a jöttmentnek házában teljességgel betöltetett.

XXVI Fejezet

EGY DRAMAI JELENET

Caragea fejedelem jól látta, hogy a fejedelemségre áhítozók ellene szították a magas Porta haragját; Konstantinápolyból érkező levelei is figyelmeztették, hogy Alexandru Şuţu már majd-

nem megkáparintotta az ország fejedelmi székét. Elhatározta tehát, hogy családjával és a boldogtalan román nép véres verítékéből gyűjtött kincseivel együtt Európába menekül.

Félelmében, nehogy a szultán felfedezze menekülési tervét és csapatokat küldjön elfogatására, mindenki előtt titokban tartotta szándékát és hogy még jobban megtévessze hazai ellenségeit, minden nap egybehívatta a Divánt s reformtervezeteket tárgyaltatott, mintha csak néhány napja ült volna trónusra.

Mindazonáltal az orosz és osztrák konzullal tartott titkos megbeszélések, személyes hivatalának szokatlan tevékenysége és különösképpen a város legjelentősebb tőkepénzeseinek gyakori látogatása a palotában, fölkeltette a nép gyanúját, mindenki bizonyos esemény közeledtét látta benne, de nem tudtak semmit kitalálni, megelégedtek hát annyival, hogy kiki saját elképzelései és érdekei szerint találgassa, mi lehet.

Igy állottak a dolgok néhány nappal Caragea menekülése előtt.

1818. szeptember 29-én Caragea minden bojárt udvarába hivatott és nagy kegyesen szólott hozzájuk; majd, miután a kézcsók ceremóniája*

---

* Ezt a régi, de megalázó szokást Alexandru Ghica fejedelem szüntette meg, a következő hivatalos leiratban:

„Mi, Alexandru Dimitrie Ghica, Isten kegyelméből Havasalföld fejedelme és ura:

A kézcsókolás régi szokását az ország fejedelme

is véget ért, hintójába szállott és anélkül, hogy bárkinek szólott volna, hova megy és mikor tér vissza, eltávozott.

Négy órával a történtek után Bukarest házfalaira a következő rendeletet ragasztották ki:

„Én, Ioan Gheorghe Caragea, Isten kegyelméből Havasalföld fejedelme és ura,

Nagyságtoknak, fejedelemségem divánbeli nagybojárainak!

Mihelyst veszitek fejedelmi rendeletemet, gyülekezzetek össze a püspökségen és adjátok tudtára valamennyi méltóságbeli és hivatal nélküli bojárnak, hogy elhagytam fejedelmi székemet azon okból, melyet tudni csak reám tartozik; majd azután válasszatok fejedelmi helytartóságot s viseljétek buzgalommal és igazsággal az ország

---

iránti tisztelet és engedelmesség különös jeleként szentesitették.

Uralkodásunkat méltónak tartjuk mindenki kötelező tiszteletére, miszerint mindenki teljesiti kötelességét, engedelmeskedik a törvényeknek és a hatalom rendelkezéseinek, valamint igazi szeretettel vagyon személyünk iránt, mely szeretetről nem kételkedünk, hogy mindenki által drágának tekintetik, s éppen ezért:

Mi a kézcsókolás ezen szokását a jövőre nézve megszüntetjük.

A közigazgatási tanács felkéretik, hogy léptesse életbe és adja tudtára a népnek fejedelmi parancsunkat.

Alexandru Ghica V. v.

1834. év július 24-én, 5. sz. Giurgiu városában".

dolgainak gondját. A lakosok nyugalmának mennél jobb biztosítása végett pedig tegyetek jelentést a dunai erődítmények parancsnokainak, hogy a szükséges segítséget megadják néktek.

Gheorghe Caragea
írott fejedelmi rendelete,

az 1818 esztendő szeptember havának 29-én.
P. H.“

A politikai rejtélyt nyilvánosságra hozó nyilatkozat bizonvos időre fölkavarta Bukarest minden lakójának nyugalmát; mohó kíváncsisággal olvasták, de hatása különböző volt Azok a bojárok, akiknek nem volt hivataluk a volt fejedelem idejében, örvendeztek, mert azt hitték, hogy utódja különbül bánik majd velük. A fejedelem pártfogoltjai hajukat tépték kétségbeesésükben, mert protektoruk bukásával egyszersmindenkorra elvesztették zsíros hivatalaikat s nem volt, aki satrafához méltó életmódjukat továbbra is biztosíthatta volna. Csak a kereskedők és a dolgozó osztályok fogadták közömbösen Caragea menekulésének hírét; és igazuk volt, mert őket, a fanarióta fejedelmek kapzsiságának évszázados áldozatait, igen kevéssé érdekelte, hogy elnyomójukat Carageának nevezik-e, vagy Şuţunak.

Bukarest városának minden lakói közül csak két embernek okozott a változás véghetetlen szomorúságot — és örömet. Ez a két ember Andronache Tuzluc posztelnyik és Dinu Păturică volt.

Egyikőjük a hosszú ideig tartó szultáni életmód után teljes nyomorúságra ébredt. Szegény ember!... annyi gyönyorűséggel teli élete során nem gondolta volna sohasem, hogy a boldogság valaha is elhagyhatja.

Igazi barátai nem voltak, mert elmult szerencséje idején csak a hízelkedőknek és féktelen kicsapongóknak nyújtotta kezét és nekik nyitotta meg erszényét, a becsületes embereket pedig ridegen, megvetéssel taszitotta el magától. Bárhova fordult most, nem látott mást, mint kegyetlen életét, mely tegnap még felettébb kellemes volt, s amelyet most a nyomor csonttá aszott karja egyre fojtóbban olelt át.

Egyetlen reménysége maradt, de az sem volt csalfa lidércfénynél egyéb Duduca és Păturică jutottak eszébe és szomorú mosollyal mondta magában. — Az Úristen valóban megbüntetett bűneimért, de nem hagyott el egészen. Păturicát házamban neveltem, kitaníttattam és méltóságra emeltem Duducát ajándékokkal és jótéteménnyel halmoztam el Ők tehát igyekezni fognak, hogy elfelejtessék boldogságom elvesztésének keserű emlékét.

Amikor azonban a póruljárt fanarióta éppen ilyen csalfa illuziókban próbált vígaszt találni, kinyílott szobájának ajtaja és a hatmánság egyik apródja lépett be rajta s a következő rendeletet adta át neki:

„A nagyhatmánságtól.

Andronache posztelnyik őnagyságának.

A kereskedők sztárosztája folyó hó szeptember 27-i levelében tudatta a hatmánsággal, hogy az az összeg, melyet Nagyságod birtokainak, — éspedig név szerint a Siralmak és Fájdalmak nevű uradalmaknak — eladásából kapott, nem elegendő arra, hogy az az egész összeg megtérítessék, mellyel Costea kézműárusnak és más személyeknek tartozik; minek következtében kérést terjesztett elénk, hogy az a ház is eladassék, melyben Nagyságod lakik, hogy a kárvallottak valamennyien kártalaníttassanak. Igy aztán a hatmánság felszólítja Nagyságodat, jelenjék meg a kótyavetyén, ahol az eladás eszközöltetik, nehogy később kétségek merüljenek fel.

Nagyhatmán.

Ellenőrizte,
a Nagypitár
1818. szeptember 30.“

Bár ezzel a rendelettel a legutolsó csapást mérték a fanarióta vagyoni helyzetére, mégis hidegvérrel olvasta végig; majd összeverte tenyerét, hogy jöjjön a szolga és segítsen az öltözködésben, de senki sem mutatkozott; másodszor is tapsolt, most már hangosabban, de csak bizonyos idő elteltével jelent meg előtte egy konyhabeli szolga. A piszkos alak láttán a fanariótát elöntötte a pulykaméreg és nyersen ripakodott a szolgára:

— Ki küldött ide, te koszos paraszt és mit akarsz?

— Hát, nagyságos uram, hallottam, hogy tapsol és aztán én jöttem, mert...

— Merre van az arnauta, a gazdasszony, Dinu udvarmester, hé? Hol vannak? Miért jöttél ide a konyhából; azért, hogy fulladozzak a büdös hagymaszagodtól?

— Úgy van, nagyságos uram, ahogy mondani méltóztatik, de hát akárcsak az egyszeri ember, nem jöttem én, tetszik tudni, senki szép szeméért, más oka van annak.

— Mondjad már, mi van?

— Hát, nagyságos úr, mi lenne?... Ime, minden szolga itthagyta az udvart és egyes-egyedül maradtam...

— Az meg hogy lehet?

— Tudom is én, nagyságos úr...

— Dehát hogy mehettek el, hisz még a bérüket sem kapták meg?

— Ej-ej, nagyságos úr, megkapták ők; még hozzá ráadással, Isten éltesse nagyságodat sokáig!

A fanarióta e szavakra felhördült, mint a váratlanul megsebzett oroszlán; most jutott eszébe, amit udvarmestere, Gheorghe mondott neki Păturicáról, meg a színházbeli két irnok beszélgetése. Keservesen sóhajtozott; de késő volt már. Meg akarta tudni azonban, meddig terjedt a Păturică aljassága és odafordult ismét a szolgához:

— Mit sem értek abból, amit fecsegsz; tán részeg vagy?

— Meglehet az is, nagyságos úr, de igazat mondtam.

— Jó, jó, dehát ki fizette ki a bérüket?

— Dinu udvarmester.

— Hiszen neki nincsen pénze és tőlem sem kapott parancsot, hogy fizessen.

— Nézze csak, nagyságos uram, hogyan történt a huncutság: Dinu udvarmester úr még kakaskukorékoláskor felkelt és azt mondta nekünk, hogy nagyságod tönkrement; majd megkérdezte, kinek-kinek mennyi a járandósága és valamenynyiünket kifizetett. Némelyeket készpénzzel, másokat a házbeli dolgokkal.

— Folytasd csak tovább, — szólott a dühtől és kétségbeeséstől reszkető fanarióta.

— Miután mindenkit kifizetett, kivezettette a méneket és a lovakat az istállóból, nagyságod hintója elé fogatta, felpakoltatta ingóságait, majd maga is beült a hintóba és kihajtott a kapun. Én még itt maradtam, hogy összeszedjem, ami kevesem van, aztán megyek én is, amerre a szemem lát.

— Elég, elég, takarodj!

A szolga kiment, a posztelnyik pedig egymaga felöltözködött és a fejedelmi udvarhoz ment, hogy elpanaszolhassa a főkapitánynak Păturică gazemberségét. De ott újabb csalódás várt reá.

Régi nagyságának idejében hozzászokott, hogy mindenki köszöntse és hizelegjen neki.

Hiú gőgjében azt gondolta, hogy hasonló tisztességgel veszik majd körül Caragea bukása után is, de csalódott. A fejedelmi kapu alabárdosai, akik máskor földig hajoltak előtte, most még csak rá sem néztek. A helytartótanács előszobájában bojárok és hivatalnokok csoportjaival találkozott, de ezek ahelyett, hogy mint régen, köszöntötték volna és alázatos hizelgéssel jottek volna eléje, lesütötték szemüket s úgy tettek, mintha nem is látnák. Végül is sűrű hajbókolás és a legnagyobb megalázkodás közepette belépett a főkapitány szobájába. A főkapitány azonban megbosszulta magát a fanarióta sok régi arcátlanságáért.

Úgy tett, mintha nem látná és szóba elegyedett valakivel, aki előbb érkezett.

A főkapitány hideg megvetése valóban megzavarta a fanariótát, de mégsem csüggedt el; megköszörülte torkát, hogy felhívja magára a magas tisztviselő figyelmét, az meg hamar meg akart tőle szabadulni és közönyösen szólította:

— Mi szél hozta ide, posztelnyik uram?

— Nagy szerencsétlenség, effendi.

— Szerencsétlenség!... Éppen nagyságodat, a szerencse legjobb barátját érte volna! Ez már aztán hihetetlen.

A fanarióta érezte a szavakból kicsendülő gúnyt, mégis folytatta szerencsétlenségének elbeszélését.

— Igen, főkapitány uram, — tette hozzá, — nagy szerencsétlenség, hallatlan gazemberség.

— Már odáig vetemedtek a rablók, hogy rátörnek egy... olyan ember házára, mint a nagyságodé? Furcsa dolog!

Elsárgult a fanarióta e szavakra; megértette a mondottak gyilkoló mérgét, de hallgatott. A főkapitány is látta, mennyire megsértette a nyomorult fanarióta önérzetét és elviselhetőbbé akarta tenni a helyzetet:

— Mondja csak, nagyságod, ismeri a tolvajt?

— Igen, főkapitány uram. Az udvarmesterem a kötnivaló, akit rongyokból szedtem ki és úgy faragtam embert belőle.

— Hogy hívják?

— Dinu Păturicának.

— Ismerek egy hasonló nevű embert, de az a hatmánságon számtartó.

— Éppen ő az, nem csalódik nagyságod.

— Nos jól van. De hát mit akar: tenni véle uraságod?

— Csukassa börtönbe, csipkéztesse ki a fülét, húzassa karóba az istentelent! — szólott a fanarióta veszett indulattal.

— Azt nagyon könnyen megteheti az olyan ember, mint nagyságod, nekem azonban nem áll módomban.

— Már miért nem, nagyuram?

— Mert Dinu Păturică kaftános bojár és az ország szolgálatában áll.

— Szóval én maradjak a vesztes?

— Azt már nem, bojár uram, de csinján kell a dolgokhoz kezdenünk és ha majd bebizonyítja

a mondottak igazságát, akkor bűne szerint büntetem a tolvajt. Egyelőre ennyit, most pedig hagyjon nagyságod, mert sok dolgom van.

A fanariótát végképp lesujtotta a főkapitány kegyetlen iróniája; elhagyta a hivatalt és egyik barátjához ment ebédelni; majd amikor beesteledett, azzal a reménységgel vette útját Duduca leányasszony háza felé, hogy kedvese simogatása enyhíti majd a rövid idő alatt reászakadt jelentékeny veszteségei miatt érzett fájdalmát.

A kapuhoz érve háromszor kopogtatott, de senki sem jött ajtót nyitni. A szokatlan fogadtatás felbőszítette és erőteljesen taszította meg az ajtót, de az könnyen nyílott ki előtte. Szomorú gondolatoktól zaklatottan lépett az udvarba; föl nézett a ház ablakaira, de a máskor elbűvölő világosság helyett most csak sűrű sötétséget látott. — Itt is valami titok lappang, — gondolta magában, miközben Duduca lakosztálya felé tartott; de ahelyett, hogy ő szokás szerint fogadására sietett volna, egy öreg cigányasszony jött feléje, gyertyatartót tartván a kezében.

— Merre van Duduca asszonyság, hé? — kérdezte a fanarióta dühösen és türelmetlenül.

— Elköltözött innen, nagyságos úr.

— Mikor és hova költözött, mondjad gyorsan, te varjú, mert megöllek.

— Mondom, nagyságos úr, egyem a szívit...

— Mondjad íziben.

— Ma megjött Dinu bojár és beszélgetett egy

órát a nagyságával, majd elment és nemsokára csak látjuk, hogy gyün a szekeresek vezetőjével meg hat kocsival és mindent felpakolnak, ami a házban van; majd útnak indultak a cigánynegyedbeli Szent Miklós felé.

— Igaz-e, amit mondasz?

— Nagyon is igaz, nagyságos úr.

— Hát Duduca mit csinált, miután a szekerek elmentek?

— Itt maradt, mígnem a nagyságod hintójával érte jött Dinu úr, akkor aztán vele ment.

— Ej, hát nem tudtad megkérdezni, hová megy?

— Megkérdeztem, nagyuram!

— És mit válaszolt?

— Azt mondta, hogy Dinu nagyságos úrral megy megesküdni.

— Mikor?

— Ma!

— Hol?

— Nem tudom.

— Megmondjad, te varjú, ne tagadd, mert kitekerem a nyakad!

— Ne olyan sebesen, nagyságos úr, mert megzavarodok.

— Mondjad tüstént!

— A Lukács templomában

— Hány órakor?

— Éjjel tizenkettőkor. De meg ne mondja a nagyságának, mert szarvakat tétet a fejemre.

A fanárióta az órájára nézett és mikor látta,

hogy közeledik az esküvő ideje, kisietett a kapun és úgy rohant, ahogy csak bírt, hogy megelőzze a bajt.

Amikor a Lukács templomához ért, az esküvői szertartás már javában folyt. A posztelnyik egy szál köntösben és rövid ködmönben ment be a templomba, mert köpenyét levetette a nagy meleg miatt. A rettenetes rohanásban rárakódott por miatt barna arca éppen olyan volt, mint egy vaskovácsé. Fekete szemének máskor tiszta fehérje most vérvörös volt és a rettenetesen feldühített tigris vadsága villogott benne.

A templomba érkezve, dühösen rontott Păturică és Duduca felé; amikor azok észrevették s látták, hogy mennyire felindult és robosztus öklével bármelyik pillanatban képes lesújtani reájuk, az oltár, a vallás sérthetetlen védőpajzsa mögé bújtak

— Úgy, úgy gazemberek, — mondta a posztelnyik, — az oltár mögé rejtőztök, hogy megmeneküljetek a haragomtól, de tudjátok meg, semmirekellők, hogy magának Krisztusnak a kezéből, a sátán karmai közül is kiragadlak benneteket és gyalázatos véretekkel oltom el boszszúm perzselő tüzét! — Igy kiáltott fel s az oltárnak rohant, hogy széttépje áldozatait.

— Megállj, bojár, — kiáltottak nagy megdöbbenéssel a papok s elállták előle az oltár bejáratát.

— Adjátok ki az istenteleneket, akik elpusztították vagyonomat és bemocskolták becsülete-

met! Adjátok ki, annyit mondok, mert amilyen eszeveszett állapotban vagyok, rátok gyújtom a templomot, hogy híre megy és az Isten előtt ti adtok majd számot róla.

— Jól van, bojár uram, de hát mi rosszat tettek néked ezek az emberek; mondd meg, hadd tudjuk mi is!

— Mi rosszat tettek, még kérditek? Hát hallgassátok és tudjátok meg: ezt itt Dinu Păturicának hívják és bocskoros paraszt fia volt; gyermekkorában a házamhoz vettem, felneveltem, elláttam mindennel; ő pedig köszönetképpen és hálából elpusztította vagyonomat és koldusbotra juttatott. Amazt meg hasonlóképpen a házamhoz vettem, s mint valami fejedelmi kisasszonyt, drágakövekkel ékesítettem, drága kelmékbe és selyembe takartam; de a semmirekellő összeállott ezzel a rablóval és éppen most, amikor minden reménységemet beléjük vetettem, mindenemet kihordták a házból és faképnél hagytak. Most már, hogy ismeritek gazságaikat, adjátok ki őket, mert különben erőszakkal gázolok keresztül testeteken.

Iszonyatos küzdelem kezdődött a kétségbeesett fanarióta és a papok között. A kemény harc azonban csak néhány percig tartott, mert a kényelem és a Duducától kapott italok miatt erkölcsileg és testileg elgyengült fanarióta nem tudott sokáig ellene állni ennek a szörnyű erkölcsi válságnak; ég felé emelte szemét és így kiáltott:

— Úristen, eléggé megbüntettél bűneim miatt, ne hagyj bosszulatlanul! — és eszméletlenül rogyott össze. Nem is kelt fel másért, csak hogy nyomorúságosan tengesse tovább életét: gutaütés érte és eszét vesztette.

Nem sokkal ezután, Păturică és Duduca a Bălțăreț-utcán hazafelé siettek, mert otthon vacsora és sok más lakodalmi öröm várt rájuk.

XXVII Fejezet

AZ ATYAI ÁTOK

A Lukács-templomban lezajlott jelenet nagy feltűnést keltett a társaságban. Bizonyos ideig nem beszéltek másról, mint Andronache posztelnyik megőrüléséről és különös vallomásáról, melyben Păturicát okolta minden szerencsétlenségéért. Van azonban egy régi közmondás, amely szerint minden csoda három napig tart. — Az emberi társadalom, ez a jó és rossz, bölcs és bolond, kíváncsi és közönyös, bizarr és ostoba élőlényekből összeállott sokaság, igen sokszor fölháborodik egy fejedelem bukása, egy nép leigázása vagy egy bankár csődje miatt.

Ilyenkor az utcán és nyilvános helyeken csoportokba verődik, eltöpreng az eseményeken, nagy zajjal vitatkozik, szónokol és dühöng. Az újságírók felkiáltó- és kérdőjelekkel teli dörge-

delmes cikkeket írnak, s ezzel ezerszer nagyobb jelentőséget igyekeznek tulajdonítani a ténynek, mint amilyen a valóságban van; de mihelyt letelik a közvélemény kíváncsiságának kielégítésére szükséges idő, síri csend borul a tényekre; a bukott fejedelem elesett ember marad, továbbra is megláncolva nyög a rabszolganép és tőkéjük tíz százalékával is megelégesznek a tönkrement csaló hitelezői; a társadalmat mindez cseppet sem rendíti meg. Mert ilyen a hiú társadalom szeszélye. Éppen ezért Păturică, mint bölcs ember, csak hagyta, hadd beszéljen a világ, amit és amennyit akar, ő pedig amilyen jól csak tudta, rendbehozta a házát és ügyes-bajos dolgait.

Vagyona három birtokból, két szőlőből és a Bukarest legszebb utcáján épült házból állott. Hogyha jobban elgondolkozott volna az emberi dolgok változandóságán és hiábavalóságán, kétségtelenül megelégedett volna ennyivel és édes, gondtalan nyugalomban töltötte volna életét. De emberünk becsvágyó volt, márpedig ennek nincs határa. Mi haszna a vagyonnak, ha hiányzik a társadalmi állás, mely megnyithatná előtte a legnagyobb bojárok ajtaját és egyenlővé tehetné őt velük? Ime, ilyen gondolatok foglalkoztatták Păturicát az udvarmesteri sorból való szabadulásának első napjaiban.

Ebben az időben érkezett meg Dervis Mehemed nagyvezér levele, melyben azt adja értésére a bojároknak és a román népnek, hogy Alexandru Şuţut nevezték ki a román haza fejedelmének.

Păturică hasznát szerette volna látni az eseménynek; ezért mindenekelőtt tájékozódott a dolgok állása felől és miután megtudta az új fejedelmet környező személyek nevét, bejárogatott az udvarba és kétszínű hizelgéssel lassanként elnyerte mindenkinek a kegyét. Háza Bukarest minden élősdijének találkozó helyévé lett; mert, sajnos, a társadalomnak ez a söpredéke már akkor is megvolt, azzal a különbséggel csupán, hogy az élősködők manapság kegyben állanak és hivatalokban terpeszkednek.

Az Alecu Şuţu fejedelemmel Konstantinápolyból idejött fanarióták a legelbűvölőbb örömök sokaságát találták meg ebben a házban. A legjobb vodkák és kávék, Sziria illatos dohányával megtöltött csibukok és nargilék, a leghazárdabb szerencsejátékok és olyan nők, akiknek szeme a hétfejű sárkányénál is igézőbb volt; a züllesztésnek ezek a kiváló eszközei mind megvoltak Păturică házában. Aki egyszer ellátogatott az elvarázsolt palotába, elragadtatva távozott az ott megízlelt sokféle élvezettől és főként a kellemes és okos fanarióta nő szivélyes fogadtatásától és gondoskodásától.

Păturică mindent tudott, ami házában történt, de ahelyett, hogy mindez felébresztette volna benne a becsület érzését, éppen ellenkezőleg, örvendett, mikor látta, hogy a fanarióták sóhajtoznak és epedő pillantásokat vetnek asszonyára.

Ezeknek a gyalázatosságoknak az eredményeképpen különösen szívesen látták az udvarban,

sőt később a főasztalnoki rangot is megadták neki az idegenellenőrző hivatallal egyetemben, mely az orosz és osztrák konzulátussal, két új kiaknázható aranybányával kötötte össze.

Egyszer nagy lakomát rendezett támogatói és új barátai tiszteletére. Mindent megtett, hogy teljesen kielégítse vendégeit. A bőség szarujának sok gazdagsága semmiség volt ahhoz képest, ami e jöttment asztalán található volt. Számot adnék mindenik vendégről, erkölcsi és testi tulajdonságaikról, de ez már az eposz határait érintené és attól félek, hogy földhöz ver a Pegazus. Tehát arra szorítkozom csupán, hogy elmesélek egy incidenst, mely megvazarta a fenséges lakomát és rendkivül megalázta Păturicát.

Miközben a fanarióta-had Păturică tiszteletére evett-ivott, az utcáról kocsizörgés hallatszott be. A zajt egy fedetlen falusi szekér verte fel. Két sovány gebe húzta a fogatot, a lovakat pedig egy parasztos öltözékű fiú hajtotta. A szekérderékban szénára terített csíkos vörös takarón falusi kisbojár ült, közönséges zöld szinű gyapjúköntösben, háziszőttes fehér posztónadrágban, sarus lábán piros papuccsal; mindezek felett pedig fekete zsinoros fehér abaposztó-ködmönt és fejébe nyomott hegyes süveget viselt.

Ha valaki a falusi bojár életkorát találgatta volna, hófehér haja után kétségtelenül hetvenhetvenöt esztendősnek mondja és nem téved; testének délceg tartása, arcának hamvassága,

értelmes, büszke tekintete után ítélve azonban inkább javakorabeli férfiúnak tűnt, semmint aggastyánnak.

Ahogy a kocsi Păturică háza elé ért, az öreg odaszólt kocsisának:

— Állj meg, Stan fiam:

A kocsi megállott, a bojár pedig leszállt, bement az udvarba és onnan a ház alsó termébe.

Tekintete mindenekelőtt az arnauta katonák és a ki-bejáró legények sokaságán állott meg, akik a legízesebb falatokkal teli tányérokkal kezükben jöttek-mentek. Azután még sok más apróságot is észrevett és elképedt a fényűzésen, gazdagságon, amit a házban látott. — Vajjon nem tévedek!? — gondolkozott el, — hiszen ez főrangú bojári ház és fejedelmi pompa.

Hogy meggyőződjék, nem álom-e, amit lát, megállított egy arnautát és megszólította:

— Mondjad, kedves fiam, miféle bojár lakik ebben a házban?

Az arnauta kéregetőnek hitte az öreget és gúnyosan válaszolt:

— Szombaton gyere, apóka, máma nem oszt alamizsnát a bojár.

— Hagyjad az alamizsnát és arra felelj inkább, amit kérdeztem, — szólott szigorúan az öreg bojár, akit haragra gerjesztett az arnauta lealázó megjegyzése.

— Felelhetek, ha akarod. Itt őkegyelmessége, Dinu Păturică főasztalnok, az idegenek ellenőrzője lakik.

— Hát ez a palota és ami benne van, mind az övé?

— Igen, az őkegyelmességéé.

— No, ha úgy van, mondd meg néki, eljöttem, hogy lássam, mert sok esztendeje már, hogy nem találkoztunk.

— És mit mondjak, kicsoda volnál?

— Mondd meg, hogy őnagysága édesapja, Ghinea Păturică harmadrangú tiszttartó, ot. Bucov sud. Saac. a nevem... De jól jegyezd meg, fiú, ot. Bucov sud. Saac!...

Az arnauta figyelmesebben megnézte az öreget, de szegényes és kopottas öltözéke meggondolkoztatta; hogyan jelentsen ilyen szánalmas külsejű és rongyos szülőt büszke gazdájának?!

Érezte ezt az öreg s ugyancsak megdühödött az arnauta habozásának láttán:

— Ide figyelj, te sült paraszt, indulj azonnal gazdádhoz, és mondd meg néki, hogy megjöttem a látására, vagy mutasd meg a szobát, ahol van, hadd menjek be egyenesen. Eltisztulj a szemem elől!

Az öreg hangos beszédét Păturică is meghallotta s hangjáról mindjárt felismerte, hogy az apja kérdezősködik utána. Kiment hát a terembe és megparancsolta az arnautának, hogy zavarja el az öreget.

— Már engedelmet, Dinu nagyságos úr, hogy merészelhetném én kilökni azt az embert, aki magát nagyságod atyjának nevezi? — válaszolt az arnauta zavarodottan.

— Igen, fiam, én vagyok, öreg édesapád, hát nem ismersz meg?

— Hallottak még ekkora arcátlanságot: egy utcai koldus apámnak nevezi magát! Azonnal dobjátok ki, halljátok-e! Nekem nincs apám.

És visszahúzódott a szobába, hogy ne zavarja barátai mulatságát.

Fia gyilkos szavainak hallatára majd eszét vesztette az öreg; iszonyatossá és fenyegetővé torzult arca, mint amikor vadállat akarja szétténi megsebzőjét.

A dühtől magánkívül rohant be a fogadó terembe és szemtől szembe állva hálátlan fiával, így szólott:

— Mi az, hát már meg sem ismersz, fiam? Nem ez a szegénységtől és öregségtől eltörődött test adott neked életet? Vajjon nem ezek a munkától kérges kezek simogattak gyermekkorodban és adták kezedbe a tollat, mellyel kitanultál és vagyont gyüjtöttél? Nem gondolod, te szerencsétlen, hogy a természet törvényei és a társadalom szokásai ellen vétkezel? Júdás elárulta mesterét, de nem tagadta meg apját! A zöld lombok övezte hatalmas folyam megtagadja-e vajjon a kicsiny és szerény forrást, melyből eredt? Még egyszer kérlek, fiam, gyere karjaimba, hadd csókoljalak meg és adjam rád utolsó áldásomat, mert öreg ember vagyok és lehet, anélkül halok meg, hogy még egyszer láthatnálak!

Păturică ezekben a pillanatokban csak azt látta, hogy a fejedelemség legszámottevőbb bo-

járjai előtt éri megaláztatás és másodszor még nagyobb kegyetlenséggel adott parancsot, hogy lökjék ki házából az öreget.

Ekkora kőszívűség láttára, az öreg prófétai hangon kiáltotta:

— Az Úristen, aki mindent ismer és lát, semmiben se segítsen meg, te átkozott gyermek; Ő, aki oly magasra emelt, sokkal mélyebbre vet majd, mint ahonnan elindultál; ezen istentelenségekkel szerzett gazdagságot úgy szétszórja, miként a szél a szántóföld porát; ahogy te kiüldözöl engem, úgy üldözzön az Úr angyala egész életedben; ne legyenek barátaid szerencsétlenségedben, házról házra járj koldulni, hogy elverhesd éhségedet egy falat kenyérrel és valami ronggyal eltakarhasd mezítelenséged. Hizelegj minden hatalmasnak s űzzön csúfot mindenki belőled, betegséged kínjaiban ne légyen senki, aki megvigasztaljon és lázálmaidban szüntelenül lássad valamennyi gazemberségedet Ámen. Igy legyen!!

Miután az öreg elmondta ezt az iszonyú átkot, kezével eltakarta szemét és nagy hirtelenséggel elhagyta fia házát; Păturică pedig tovább lakomázott, anélkül, hogy a legkisebb mértékben felkavarta volna apjának keserű szemrehányása.

Új ismerőseivel foglalkozott mostanában és az ebből adódó hasznon kívül semmivel sem törődött, de éppen amikor becsvágya az ország egyik legmagasabb méltóságára emelte volna, egy po-

litikai felleg eltakarta kissé reményeinek napját...

A peloponnezoszi Arta városából való görög Nicolae Scufu és Riga Palamide, még az 1814-es esztendőben egy társaságot alakított, mely hazájuk fölszabadítására akarta előkészíteni a görögöket. Ennek a társaságnak, melyet görögül „Baráti-kör"-nek neveztek, valamint a „Muzsák barátai" elnevezésű irodalmi társaságnak számos tudosítója és bizottsága működött Odesszában, Kisinevben, Galacban és Bukarestben.*

A bukaresti bizottság tagjai felismerték azt, hogy milyen jelentős szolgálatot tehetne Alecu Şuţu fejedelem a görog forradalom ügyének; ezért aztán felajánlották neki, hogy lépjen a társaság tagjai közé, de Şuţu visszautasitotta az ajánlatot. A fejedelem e váratlan magatartása miatt a társaság titkos szervezetét könnyen leleplezhették volna; a mozgalom legjelentősebb férfiainak élete is veszélyben forgott. A legcélszerűbb eszköz tehát a szerencsétlenség elkerülésére Şuţu fejedelem megmérgezése volt, amit 1821. január 19-én magánorvosa, Cristale doktor végre is hajtott.

Ez az esemény, bár valamelyes mértékben keresztezte Păturică nagyravágyó terveit, mégsem ejtette kétségbe. Hidegvérrel várta a dolgok alakulását és mert nem láthatta előre, mi fog

---

* Lásd: D. Palanzovnak a dunai fejedelemségekről szóló történetét és Ioan Filimonnak: A görög forradalom történetét.

történni, kivétel nélkül mindenkinek hízelgett, hogy népszerűségre tegyen szert.

Tudor Vladimirescu forradalma mintha csak azért robbant volna ki a Şuţu halála utáni másodnapon, hogy megmutassa a világnak Păturică kétkulacsosságát és jellemének aljasságát. A csokojt nagyon sokat foglalkoztatta ez a mozgalom és különösképpen a belőle húzható haszon. Igy aztán mindaddig, míg a forradalom Tudor Vladimirescuból, Macedonskiból és néhány pandúrból állott, a bojárok pártján volt és velük együtt gyalázta azokat a derék harcosokat, akik életüket veszélyeztették, hogy visszaállítsák az országot régi jogaiba; majd miután a forradalom diadalmaskodott és hűségesküvésre kényszerítette a bojárokat, akkor Păturică lett leglángolóbb híve és amennyire csak tudta, jól kihasználta. De Ipsilante megérkezése az országba és nagyszerű kiáltványa arra késztette a csokojt, hogy megint fordítson a köpenyegen. — Ipsilante az országban van!... — mondta a csokoj magában; — fejedelmi sarj, sok vitéz van körülötte és segítik az oroszok; itt a ragyogó alkalom, ki kell használni a lehetőségeket. A mavroforok közé állok!... — De mit szól majd Tudor, ha megtudja, mit szólnak majd a barátaim, akik már beléptek a Tudor hadseregébe? Ej, mi közöm hozzájuk! Nyavalyás koldusok, forradalommal támadtak a birodalom ellen, de jönnek majd holnap a törökök, s úgy szétriasztják őket, mint valami verébrajt. Ipsilante, jóllehet hasonlókép-

pen hitszegő, de a nagy és hatalmas orosz birodalom támogatja. Csak egy győzelmet arasson, s mintha máris az ország fejedelmi székében látnám, amint nagylelkűen megfizet mindazoknak, akik segítségére voltak. Hozzá pártolok tehát s faképnél hagyom ezeket a koldusokat, akik egész nap csak azt éneklik: „Villog Traján ősi kardja, harcos román kéz forgatja." S közben korog a hasuk az éhségtől.

Miután a csokoj megnyugtatta lelkiismeretét az aljasságot illetően, melyet elkövetni szándékozott, és miután az egyik konzullal elintézte az elintézendőket, megparancsolta, hogy fogják be paripáit a hintóba és Colentina felé vette útját, hogy Ipsilantenál jelentkezzék.

Két óráig várakozott sorára, hogy a herceghez bejuthasson, de ezt az időt sem töltötte haszontalanul, mert barátságot kötött Iordache kapitánnyal, Constantin Ducával, Vasile Caraviával.

Amikor azonban éppen legfölségesebb lakomáit ajánlgatta ezeknek az útszéli rablóknak, hogy megnyerje őket s rajtuk keresztül Ipsilante kegyét, kinyílott a kihallgatási terem ajtaja, kilépett a herceg titkára és intett Păturicának, hogy kerüljön beljebb.

A csokoj levetette piros szattyánbőr csizmáját és finom csizmácskáira egy pár sárga konstantinápolyi papucsot huzott, majd összébbvonta mellén köpenyét és belépett Ipsilante szobájába. Néhány hízelgő meghajlás után meg akarta csó-

kolni a herceg köntösének szegélyét. Mivel az könnyed udvariassággal hárította el magától ezt az undorító gesztust, a csokoj a kerevet bojtjait csókolta meg, melyen a fanarióta ült.

A ceremónia végeztével Păturică kissé hátrább húzódott és alázatosan megszólalt:

— Sokáig éltesse az Isten nagyságodat, érjen meg számos boldog esztendőt! Dinu Păturică főasztalnok, az idegenek felügyelője vagyok s azért jöttem nagyságodhoz, hogy alázatos szolgaként hódolatomat tehessem és vegyem ragyogó parancsait, melyeket nékem adni kegyeskedik.

A fanarióta nagyon jól tudta, kicsoda áll előtte; egyenesen a szeme közé tekintett és miután jól megnézte, hideg és gúnyos mosollyal szólalt meg.

— Úgy hallottam, asztalnok uram, hogy okos és az ország dolgaiban járatos ember volnál.

— Csak dicséret, nagyságos uram. Megteszem én is, ami kis ember létemre tőlem telik.

— Azt is hallottam, — jóllehet semmi közöm hozzá, dehát emlegetik az emberek —, hogy amikor a hatmánságon voltál számtartó, mintha elveszett volna egy nagyértékű zöld kő... De ez sem tartozik rám.

— Ne higgye, nagyságos uram! Rágalmak ezek, irigységből származnak, mert nagyon sok ellenségem vagyon.

— Igazad van, asztalnok uram, mert ami nagy, az mind irigylésreméltó. De hagyjuk ezt

most és beszélgessünk inkább közös dolgainkról. Olvassad el, kérlek, ezt a cédulát — és átadott neki egy levélformájában összehajtott papirost.

Păturică rátekintett a levélkére és felismerte az idegen hatalmak egyik konzuljának kezeírását.

— Semmit se féljél, olvassad csak, asztalnok uram, — biztatta Ipsilante az elkomorodott csokojt.

Păturică kinyitotta a kettébe hajtott levelet és a következőket olvasta:

„Fényességes herceg!

Ismervén küldetésének nehézségét, melynek betöltése előtt áll, úgy vélem, hogy nagy szolgálatot teszek önnek, ha figyelmébe ajánlom Dinu Păturică asztalnokot, aki ügyességével és az ország dolgaiban való jártasságával minden körülmények között segítségére lehet. Ma, vagy holnap Magasságodhoz kell érkeznie, mert külön levélben értesítettem erről. Mindazon tudósítások, melyekkel ezekben a napokban szolgáltam róla, eléggé pontosak és Magasságodra vár, hogy felhasználhassa kivételes tehetségét.

Vagyok Magass... N."

Ez a levél elegendő fényt vetett arra az érthetetlen helyzetre, melybe Ipsilante csipős szavai hozták Păturicát. A csokoj megértette, milyen mérhetetlen haszna lehet abból, ha a görög Éteria vezetőjének szolgálatába szegődik. Összehaj-

totta tehát a levelet és nagy tisztelettel adta vissza a hercegnek, aki miután apró darabokra tépte a papírost, így szólott:

— Jól van, asztalnok uram. Titkot közlök veled, mely magasra emel és gazdaggá tészen, ha hűséggel szolgálsz, de kétségtelenül elveszejt, ha megcsalsz, vagy pedig elárulsz. Megértetted?

— Mondja meg, Nagyságod, mi a tennivaló és fejemmel felelek, hogy meg nem csalom és el nem árulom.

— Ide hallgass, asztalnok uram. Ismered-e Tudor fejedelmet?

— Ismerem, nagyságos uram!

— Jól ismered-é?

— Nagyon jól, nagyságos uram.

— Mondjad tehát, miféle ember?

— Vitéz és igazságos, nagyságos uram!

— Ezek az érdemei meglehetnek, de én a hibáit akarom tudni.

— Hibái is vannak.

— Melyek azok? Hadd hallom!

— Büszke és féktelen haragú ember.

— Ezt szeretem. De mondjad csak, szereti-é a pénzt?

— Egyáltalában nem, nagyságos uram.

— Hát a nőket?

— Azokat sem.

Ezekkel a szavakkal Păturică akarata ellenére azt az embert dicsőítette, akit el szándékozott árulni. Ipsilante pedig elcsodálkozott. — Vitéz? — mondotta magában a fanarióta. — Igazságos,

nem szereti a pénzt s az asszonyokat! Lám, ezek a tulajdonságok Catová, vagy Brutussá tehetik. Vitézségével az egész országban nagy névre tehet szert, igazságosságával elnyerheti a nép szeretetét, nagy lesz tehát és hatalmas! Én pedig alul maradok! Én, Alexandru Ipsilante, hercegi sarj és dandárgenerális; én, aki emelt fővel állottam Napóleon előtt; aki nem reszkettem a haláltól, mely millió fegyver torkából omlott reám; most meg fejet hajtsak Tudor előtt? Ez lehetetlen! Mit tegyek tehát? Ezen nyomban Cotrocenibe megyek, hogy kitépjem ellenfelem kebeléből és szívéből azokat az erényeket, melyek ma még nálam is szeretettebbé és tiszteltebbé teszik!... Jó, jó, de hát én arra esküdtem, hogy a hitetlenek ellen harcolok, nem pedig, hogy a keresztények vérét ontom!...

Miután elröppentek sötét gondolatai, melyek oly könyörtelenül marcangolták a fanariótát, nyugalom áradt szét arcán s könnyű mosoly jelent meg szája körül.

Păturică nagy figyelemmel fürkészte a fanarióta ábrázatát; most már tudta, éppen olyan jól, mint a másik, milyen szenvedélyek gyötrik a szívét; mindazonáltal mozdulatlanul állott, egyik kezében süvegét tartotta, másikkal pedig kopenyét szorította összébb mellén anélkül, hogy arcán közömbösségnél és a legnagyobb ügyességgel megjátszott ártatlanságnál egyéb látszott volna.

— Hát jól van, asztalnok uram, — kiáltott

fel a fanarióta, — azt mondottad, hogy Tudor fejedelem kissé hirtelen természetű.

— De még mennyire az; annyiba sem veszi az embert, mint egy verébfiókát.

— Mit mondasz, asztalnok uram? Igaz volna, vajjon, amit szólasz?

— Éppen tegnap akasztatta fel egyik legjobb vitézét, csupán csak azért, mert néhány közlegénnyel betört valami korcsmába a Spire-dombon.

— És megölette, he?

— Mint egy csirkét, nagyságos uram.

— Hát aztán, a hadserege mit szól hozzá?

— Minden arcon elégedetlenség látszik, de senki sem merészel még mukkanni sem.

— Miért?

— Mert rögvest hóhér kezére kerül és mindennek vége egy szempillantás alatt.

Ipsilante megint elgondolkozott. Most azonban sötét öröm árnyékolta be arcát; fölkelt a kerevetről, megsimította bajuszát és odaszólt Páturicához·

— Ide hallgass, asztalnok uram; de jól megjegyezd, amit mondok mert ettől függ boldogságod, vagy szerencsétlenséged.

— Hallgatom, nagyságos uram.

— Két kard megférhet-e egy hüvelyben?

— Nem, nagyságos uram.

— Hát egy országnak lehet-e egyszerre két fejedelme?

— Az sem lehet, nagyságos uram.

— No látod! A román hazának ma két fejedelme vagyon, vagy legalább is két trónkövetelője: az egyik Tudor, a másik én. Megértetted?

— Megértettem, nagyságos uram.

— Egyiknek kettőnk közül tehát pusztulnia kell!

— És ez az egyik Tudor lesz, nagyságos uram!

— Úgy van és ezt várom tőled. A konzul levelében világosan az állott, hogy a legvállalkozóbb szellemű és a legügyesebb bojár vagy. Tedd meg tehát nékem ezt a szolgálatot s valamennyi közül a leggazdagabbá teszlek.

— Parancsolatja szerint, nagyságos uram! De nem ártana, ha megmutatná az útját-módját e nagy cselekedet végrehajtásának.

— Az útját-módját kérded? ... Hát te magad mondtad, hogy büszke és hirtelen haragú. Ősapánk, Ádám csak a türelmetlensége miatt veszítette el a paradicsomot; hát ő miért ne veszíthetné el a fejét, mikor a legfőbb hibák közül kettő is uralkodik rajta?

— Értem, nagyságos uram!

— Menjél a táborába és bíztassál fel katonái közül egyeseket elégedetlenségre, másokat pedig rablásra és erőszakoskodásra s gondoskodjál róla, hogy mindezek Tudor tudomására jussanak. Légy nyugodt, ahogyan szaporodnak az akasztások táborában, annyival könnyebb lesz a mi győzedelmünk. Ismered hatalmamat, tudod, hogy az óriási birodalom oltalma alatt állok; dolgozz tehát érettem és kész boldogulásod.

— Sokáig éljen Nagyságod, — kiáltott fel Păturică és foldig hajolt, — de mint Nagyságodnak legalázatosabb szolgája, én is tudni szeretném, hogyan s mivel maradok mindezek után? Nagyságod fényességes, bölcs és tapasztalt férfiú, tehát jobban tudja, mennyi veszedelmen megyek majd keresztul én, semmirekellő, míg teljesítem Nagyságod parancsait.

Ipsilante elgondolkozott, majd tollat vett kezébe és ezeket írta egy ív papírra·

„Én, Alexandru Ipsilant, hercegi sarj és a legyőzhetetlen orosz hadsereg dandárgenerálisa, kotelezem magam arra, hogy a görög Eteria éidekében tett szolgálataiért Dinu Păturică asztalnok, román bojárt megjutalmazom. Egyelőre kinevezem ispánná két megye felett, melyek most a hatalmam alatt állanak, és ha majd az Úristen kegyelme hozzásegit, hogy az egész ország fejedelme legyek, Craiova helytartójává teszem

A. Ipsilant."

— Vedd ezt a papirost és amennyire csak lehet, igyekezzél teljesíteni parancsaimat. Amikor minden meglesz, gyere hozzám és elveszed jutalmadat.

Păturică megcsókolta a fanarióta kezét és távozott

XXVIII. Fejezet

EGY NEMES LÉLEK

Az Ecetesek külvárosának északi végén, Caragea idejében volt egy kis szűk, mindig sáros zsákutca. Nádfödeles házikóiban vízhordók és szekeresek laktak. E nyomorúságos viskók közül az egyik ház, török jellegű építészeti stilusával, gyümölcsfáival és virágos kis kertjével különösen magára vonta a járókelők figyelmét.

A ház udvara hegyes, nagyon magas tölgyfadeszkákkal volt kerítve; az utca felőli részén pedig ízlésesen faragott korlátfa díszlett. A kerítés közepén kétszárnyas kapu állott; apró tölgyfazsindellyel volt befedve, hogy megvédjék az eső meg az idő rongálásától. A fedél tetején két szigonyalakú szarufa volt és mindkettő felső végén vastag fából faragott kakas állott. Az oszlopok homlokzatára egy-egy kígyót vésték, almával a szájukban.

Az egyemeletes téglaház két szobából és egy pitvarból állott. Tetőzete cserépből volt és a tetőgerinc két végére egy-egy zománcozott agyaggömböt tettek, melyekre valamiféle madáralakok kerültek.

A házba vezető főbejáratot fényezett deszkából állították össze és fényesfejű kerek szegekkel erősítették hozzá főereszlékéhez.

A pitvar előtti kis kertben boltozatos szőlőlugasok mellett szilvafák, sárga- és őszibarack-

fák zöldeltek; köztük néhány szépen elhelyezett, apró tégladarabokkal elhatárolt virágágy húzódott; vad szegfűvel, ökörszemmel, úrfájával és bárányka-nyelvével. A kis kert nádkerítése mellett, a ház tornácán majoránna, szagos bükköny és más, akkoriban igen drága virág illatozott néhány fazékban. Az udvar egyik sarkában a kerekes kút állott, mellette jókora tócsa, melyben néhány román és lengyel ruca tocsogott.

A ház belsejét a következőképpen rendezték be: a két szoba közül az egyiket éléskamrának használták; a másik, vörös téglával kikövezett szobát lakásnak szánták és két török kerevetet állítottak bele, derékaljakkal, párnákkal meg vászonterítőkkel megrakottan. Az ablakhoz közel fenyőfaasztal állott sárga selyemszegélyű fehér abrosszal leterítve. Rajta néhány könyv, egyik a másikon; aztán írópapir és két rézkalamáris; az asztal alól vastag papírba göngyölt süveg és egy pár vörös szattyánbőr csizma kandikált elő a tojással teli fazék mellől.

A keleti falon posztó falvédőn két ikon függött; mellette a szenteltvizes üveg alatt egy csokor száraz bazsalikom és néhány búzakalász sárgállott. Ezek között a kegyeleti tárgyak között halványan világolt egy örökmécses. A másik fal mellett, közvetlenül a szépen kifaragott tölgyfagerenda és deszkamennyezet alatt ruhásrúdon egy hosszú köntös, egy prémes köpenyeg, néhány piros bugyogó és szoknya lógott. Az említett bútorokon kívül volt még a szobá-

ban egy brassói láda, néhány ivóvizes korsó és egy búbos kemence; rajta tálcán dulcsászás és kávés teríték; lent a vakablakban pedig néhány gyapjúgomolyag és egy kis dézsában orsók.

Az egyik ágyban egy negyvenöt év körüli ember feküdt, bár arcának ráncai, ősz haja sokkal előrehaladottabb korúnak mutatták. A szerencsétlen ember feje párnán pihent és úgy tűnt, mintha nagyon nehéz álomba merült volna.

Az ágy mellett egy öregasszony valami ingvállhímzéssel bíbelődött s időnként odapillantott a szenvedőre.

Éjjel két órára járt az idő. A szomorú képet, melyet olvasóink elé tártunk, csak a mécses sápadt fénye világította meg, miáltal az sokkal meghatóbbá és érdekesebbé vált. Amikor az öregasszony éppen növelni akarta a mécses lángját, hogy jobban láthasson, kopogtatás hallatszott a kapun. Az asszony kiment, hogy ajtót nyisson és néhány pillanat mulva egy szép, jól öltözött ifjúval tért vissza, akinek szemében angyali jóság csillogott.

— Alszik? — kérdezte az idegen, az öregasszonyhoz fordulva.

— Csak nemrég engedte meg néki az Isten, hogy elaludjék; három nap óta nem csukta le a szemét.

— Mi okból?

— Tudom is én, anyámé.

— És mit csinál az álmatlanság idején?

— Amit mindig. Szomorkodik, kiabál, letépi

magáról a ruhát, majd, mintha elcsöndesednék, de aztán hirtelen reszketve felugrik s azt kiáltja:
— Rejts el! Ments meg ezektől az aljasoktól, meg akarnak ölni!
— És kitől fél? Lázálmában miről beszél?
— Ezerféle butaságot hord össze, anyámé. De amikor udvarmestere és ágyas asszonya jut eszébe, akik elpusztították vagyonát és az útszélen hagyták, még jobban megdühödik.
— Azt szeretném tudni, kedves anyókám, jön-e valaki látogatására, vagy pedig segítik-e valamivel?
— Senki sem, bojár uram.
— Jó, jó, de ki fizeti a házbérét, az ennivalót, a gondozást és más egyebet?
— Mindezt egy ideig magam viseltem, de éppen, mikor elfogyott a költőpénz és a vásárra mentem, hogy eladjam a kis ködmönömet, egy nagyságodhoz hasonló fiatal bojár jól megnézett, majd hozzámlépett s így szólott:
— Nem kegyelmed véletlenül a betegápoló Jána néne?
— Én vagyok, bojár uram, — válaszoltam néki.
— Melyik negyedben lakik?
— Az Ecetesekében.
— A zsákutcában, ugye?
— Ahogy mondani tetszik, bojár uram.
— Akkor jöjjön utánam — mondta. Én meg egy lipszkáni üzletig követtem, ahova velem

együtt belépett, és így szólt a boltoshoz: — Adj ennek az asszonynak száz leit és tégy úgy minden hónapban, míg mást nem parancsolok. — Majd hozzám lépett és halkan szólott: — Viselje jól gondját a betegnek, aki kegyelmednél van, majd elmegyek egyszermásszor s meglátogatom — Gyorsan kiment az üzletből és eltűnt...

— Ismeri-e azt a fiatal bojárt?

— Nem ismerem, mert még arra sem volt időm, hogy jól megnézzem az arcát, de ha nem jött volna a szegény beteg segítségére, csak az Isten tudja, mi történt volna.

— Hát jól van, de a beteg egyszer gazdag volt, mi történt tehát a vagyonával?

— Megtudakoltam, anyámé, és megtudtam, hogy eladták a hitelezői a kótyavetyén és csak a rajtalévővel hagyták.

— Hát a háza? Az a pazar palota?

— Mindent eladtak.

— És kik voltak azok az istentelenek, akik az útszélen merészeltek hagyni egy megtébolyodott embert egyedül a világban?

— Tudom is én, fiam? Az emberek sokat beszélnek.

— És miket mondanak?

— Azt mondják, hogy volt egy ágyas asszonya, aki összeállt az udvarmesterével és minden vagyonából kiforgatta.

— A gazemberek, semmirekellők! ... De valami kézműárusról is hallottam beszélni; lipszkáni kereskedőféle

— Azt az alávalót is ismerem. Karóba kéne húzatni.

— Ugyan miért?

— Mert az útszélen hagyott.

— Hogy történhetett?

— Gyűjtöttem én is fiatal koromban egy kevés pénzecskét, hadd legyen öregségemre. Tudod, a közmondás szerint: „Fehér pénz a fekete napokra." És ő mind elrabolta, vájná ki szemét a holló!

— Hogy s mint rabolhatta el, mondja már, hadd tudjam én is!

— Hamis csődöt rendezett és egy karjcár nélkül hagyott. Bár sohase könnyebbedne meg a szíve.

— Jó-jó, de nem tett panaszt a hatalomnál?

— De igen, hogy hajtanák végig a vásáron levágott orral.

— És mivel maradt?

— Majdnem semmivel, anyámé. Kétezer lejemből csak kétszáz maradt s még abból is levonták a törvénykezés díját.

— Mondja csak kegyelmed, hogy hívják azt a kötnivaló bitangot?

— Costeának!

— Kir Costea kézműárus volna?

— Ő az, anyámé!

A fiatalemberen mély szomorúság vett erőt, majd egy pillantást vetett a betegre és arra gondolt, hogy egyik eszét vesztve és nyomorultul fekszik ágyában, a másik csalárdul játssza a csődbe

jutottat és kész egész életére bányába menni; csak a harmadik és valamennyi közül a leggonoszabb élvezi még mindig istentelenségeinek gyümölcsét; de nem sokáig hallunk már az ő nevéről sem.

Míg az idegen ezekbe a szomorú gondolatokba merült, a beteg ordítani és hadonászni kezdett: rekedt és reszkető hangon kiáltotta: — Hagyjatok békén, istentelenek! Nem elég, hogy koldussá tettetek, most még az életemet is el akarjátok venni! — Majd felnyitotta égő szemét s dühében öklével verte a ház falát; azt hitte, hogy képzelt árnyakkal verekszik. Megint kiáltozni kezdett: — Vigyétek el innen ezt a becstelen aszszonyt, mert megfagyaszt pillantásával. Hát nem látjátok, hogy hazug öleléseivel akar elpusztítani?

— Csendesedjél, bojár uram, — szólott az idegen, aki felugrott székéről és a beteghez szaladt, hogy ez iszonyú pillanatokban segítségére legyen.

— Adjatok egy pohár vizet, hadd hűsítse mellemet, — szólott a szerencsétlen beteg, halálos fáradtságtól összetörten, elhaló hangon.

A hideg víznek, amellyel megitatták és meglocsolták a szenvedőt, nagy hatása volt. Kinyitotta szemét és jótevőjére nézett, majd két könnycsepp gördült végig arcán és csendes, de szaggatott hangon megszólalt:

— Te itt! Az én betegágyamnál! Hiszen ez a

Dinu helye, akit gazdaggá tettem és nem a tiéd, akit könyörtelenül kiűztem az udvarombóll!

Az ifjú elragadtatással fogta meg a szenvedő kezét s könnyeivel meg csókjaival halmozta el:

— Azt akartam, uram, gazdám, hogy megmentselek annak a rablónak a kezéből, de nem segített meg benne az Üristen.

— És én, alávaló, köszönetképpen a jóért, amit tenni akartál, kegyetlenül elzavartalak házamból.

A megható jelenet alatt az öregasszony figyelmesen vizsgálgatta az idegen arcát és hangját, majd a beteg ágyához közeledett és csodálkozva mondta:

— Uram! Ez a kegyes és jószívű ifjú az az ismeretlen bojár, aki annyi idő óta ellát bennünket minden szükségessel; sejtéseim nem csaltak, most már biztosan tudom: ő a C... nagy bán titkára, Gheorghe szerdar, a kincstár pénzváltó tisztviselője. Térdeljünk le ez előtt az angyal előtt és köszönjük meg néki irántunk való jóságát.

Az ismeretlen, mikor látta, hogy felismerték és mert nem akart olyan jelenetnek tanúja lenni, mely szerénységét bántotta volna, gyorsan kiment a házból.

Az öregasszony nem tévedett ítéletében.

A titokzatos személy valóban Gheorghe szerdar volt, az az erényes ifjú, aki elhagyta C... bán házát és feláldozta égő szerelmét, melyet a

bojár leánya iránt érzett, csakhogy ne fizessen gonosszal a bán jótéteményeiért.

Moldvába menekült, mert azt hitte, hogy a levegőváltozás, az ország szép hegyeinek látványa és a szokások különbözősége lassanként eloltja majd a szerelem emésztő lángját, mely szívében lobogott.

Moldva fővárosába érve, jelentkezett Mihai Şuţu fejedelemnél, aki abból a kevés szóból, mit vele váltott s abból, hogy mily kiválóan birja a görög nyelvet, felismerte ritka képességeit és felajánlotta néki, hogy magántitkára legyen.

Az ifjú elfogadta a fejedelmi megtiszteltetést, és azt hitte, hogy elfoglaltsága csökkenteni fogja szenvedéseit, de tévedett; a nagy bizalom, melyet naponként tanúsított iránta a fejedelem, a moldvai bojárság részéről ért megtiszteltetések, a nagyköveti kaftán és a gazdag fejedelmi ajándékok, ahelyett, hogy kisebbítették volna nagy fájdalmát, ellenkezőleg, még inkább növelték azt.

Végül is elhagyta Moldvát és visszatért Bukarestbe, de itt újabb csapás várt rá: C... bán leánya, Mária, a szerelem szenvedéseitől összetörten megbetegedett és élete is veszélyben forgott. Öreg atyja, mikor észrevette a gonosz betegséget, mely el akarta rabolni boldogságának kincsét, az akkori idők legtudósabb doktoraival tanácskozott és javaslatukra egyik hegyvidéki birtokára költözött.

Gheorghe, mikor megtudta ennek az ügynek minden részletét, nem merészelt megjelenni a

bán előtt és Máriát sem merte értesíteni érkezéséről. Mély szomorúság lett úrrá rajta, mely kétségtelenül sírba viszi, hogyha a korszak nagy változása helyzetének gyökeres megváltozását nem hozta volna magával.

Egyetlen vigasza, mely annyi szerencsétlenség után megmaradt számára, az volt, hogy a távolból el-elmerengett a bán kertjének lugasára tekintve, ahol először látta meg egykor letűnt boldogságának napját; és igyekezett jót tenni a szerencsétlenekkel. Mikor értesült tehát Andronache Tuzluc posztelnyiknak, volt gazdájának siralmas sorsáról, melyet Păturicának köszönhetett, titokban segítségére sietett.

XXIX. Fejezet

A COTROCENI-I TÁBOR ÉS AZ ÁRULÁS

Mikor Tudor Vladimirescu tudomásul vette, hogy Ipsilante bejött az országba, két részre osztotta seregét; az egyikből apró őrségeket alakított a kis havasalföldi kolostorok védelmére, melyekben a hadseregének szükséges élelmiszert raktároztatta el; másik részével pedig, mely hatezer válogatott pandúrból és kétezerötszáz arnauta katonából állott, Macedonski és Prodan vezetésével, Bukarest felé vette útját és a Cotroceni-i kolostorban, valamint a mögötte elterülő mezőn szállott meg. A kolostorból megerősített tábort alakított,

ahonnan Ipsilantét, a bojárokat és a török politika minden alakulását szemmel tartotta.

A vezér parancsa szerint a táborba való belépés magánszemélyeknek nem volt eltiltva sem nappal, sem éjjel, hogyha ismerte a jelszót.

Dinu Păturică mindjárt Tudor érkezése után kihasználta ezt a gondatlanságot és szüntelenül látogatta a tábort, hizelgő viselkedésével elnyerte a hadsereg minden kapitányának, sőt még Tudornak is a bizalmát és barátságát.

Igy állottak a dolgok néhány nappal Păturică és Ipsilante találkozása előtt, amikor elhatározták Románia fölszabadítójának elárulását.

A gaz egyezség megkötése után a harmadik napon, török időszámítás szerint éjfél után két órával, Păturică felkötötte jatagánját, két pisztolyt dugott övébe és még kettőt nyeregkápájába, majd felpattant paripájára és Cotroceni felé vette útját; nyomában hosszú bosnyák puskájával egy arnauta kocogott.

Március 20-a volt, csalóka kora tavaszi idő. Sűrű sötétség borította az eget, sebesen fújt a déli szél; az éjjeli madarak hangja és a fák siralmas zúgása pokoli harmóniában egyesült, a zuhogó esőt mint hogyha csöbörből öntötték volna s félelmesen egészítette ki a sötét képet.

A két utas esőköpenyébe burkolózva folytatta útját. Közömbösen nézték a természet vad háborgását, sőt örvendeztek, mint a démonok, amikor a Mindenható felnyitotta a mélységeket, hogy elveszítsen bennük egy szeretetére és ter-

veire nem méltó világot. De amikor Giafer Buluc basa háza elé értek, Păturică odaszólott útitársához:

— Igaz volna, amit mondtál? Felelj!

— Mint ahogyan engem lát és én is látom nagyságos uramat.

— Nem hazudsz-é, vajjon?

— Esküszöm az élő Istenre s védőszentemre, Szent Györgyre, hogy nem!

A csokoj megelégedett ezzel az esküvéssel, amely mindenkor szent a tolvajok meg a vakbuzgók előtt és tovább kérdezősködött:

— Mondjad csak még egyszer, hány házba is törtek be?

— Hétbe, gazduram!

— Melyik negyedekben ?

— A Postavari-i negyedben, a Fehér templomnál és a dombokon, a Spiru-negyedben.

— Nagy volt-e a rablás?

— Az ezüstneműkön és ruhákon kívül együttvéve kétszázezer leit raboltak.

— Hány asszonyon tettek erőszakot?

— Tizen; kettő közülük meghalt, mert nem tudta végigszenvedni az arnauták és a pandúrok gyötrését.

— Hát a gyilkosságok hogy s mint estek?

— Három kocsmáros, két fűszeres és egy kisbojár halt meg.

— Tudja-e már ezt Tudor fejedelem?

— Nemcsak, hogy tudja, de fel is akasztatott ma reggel ötöt a tettesek közül.

— Igazat mondasz?

— Színigazat, gazdám; és ha nem hiszi, megláthatja saját szemével, mert a Brîncoveanu-kertben vannak felakasztva és a kert éppen utunkba esik.

— Menjünk hát és lássuk.

Păturică a Brîncoveanu-kert felé irányította lovát és cinkosától követve bátorsággal haladt egészen a fűzfákkal körülvett kútig. Itt megállott és a legnagyobb hidegvérrel szemlélte becsvágyának szerencsétlen áldozatait.

— Most már elhiszi, Dinu uraság? — szólalt meg az arnauta.

— Igen, — válaszolt Dinu, — szeretném azonban tudni, mi módon vitted végbe ezt a derék cselekedetet?

— Nagyon könnyen, nagyságos uram!

— Hogyan!

— Furfanggal belopóztam a pandúrok táborába és azt mondtam, hogy Ipsilante mavroforjai közül való vagyok; azok meg körülvettek és a katonák szokása szerint sok mindenről kérdezgettek. Akkor én is dicsérni kezdettem Ipsilantét, majd az egekig emeltem. Azt mondottam, hogy havonként harminc leit kapunk és bőséges hús-, kenyér- meg boradagot. Szegény olténiaiak tátott szájjal hallgatták ezt a nagy dicsekvést. Még azt is mondtam nekik, hogy Ipsilante katonái fosztogatják a templomokat, meggyalázzák az asszonyokat, Ipsilante pedig szemet huny minden fölött; és amint mondom, elmeséltem nekik,

hogy nincsen katona a hadseregünkben, akinek ne volna teli mahmudokkal és duodékárokkal az erszénye. Miután összehordtam tücsköt-bogarat, összeszedtem vagy tizenkettőt közülük és nekiláttunk az ivásnak; este felé újabb húsz katona szegődött hozzánk és elindultunk valamennyien rabolni. Miután végbementek mindazon törvénytelenségek, erőszakoskodások és gyilkosságok, melyekről szólottam, elmentem Carca kapitányhoz és mindent befúttam, ami történt; az meg elmondta Tudor fejedelemnek, a többit aztán mind a ketten láttuk.

— Brávó, Nastase, nagy ember vagy!

A két rabló beszélgetése tovább is folytatódott volna, de félbeszakította az őrök kiáltása, akik a tábor külső körzetét őrizték.

— Megálljatok, hé — kiáltották az olténiai pandúrok, mikor Păturicát és szolgáját észrevették. — A jelszót vagy lepuffantunk, mint a verebet.

— Jó emberek vagyunk, vitézek, — szólt Păturică, meg akarván győződni az őrök hangulatáról.

— A jelszót: megértettétek-e, vagy elsütjük a flintánkat! . . .

És azzal feléjük fordították a puskákat.

— Gorju! — válaszolt Păturică magabiztosan és mégis elégedetlenül, az olténiaiak bátorsága és állhatatossága láttán.

— Kit kerestek a táborban?

— Urdăreanu kapitányt.

— Gyerünk, mehettek.

Păturică megsarkantyúzta lovát és belovagolt a táborba.

Amig Păturică megtalálja Urdăreanu kapitányt, Tudor Vladimirescu hadseregének hangulatára hívjuk fel olvasóink figyelmét, mert a hadsereg moráljától és fegyelmétől függ az ütközetek sikere és a legragyogóbb haditett is.

Tudor hadserege, mint minden portyázó sereg, nem volt és nem is lehetett annyira fegyelmezett, mint a reguláris hadseregek. A fegyelmet és morált nem lehetett öt-hat hónap alatt megszilárdítani; és Tudor hadserege nem volt idősebb ennél.

Tudornak tehát kevesebb szigorral kellett volna bánnia olyan ifjakkal, akik odahagyták a csendes élet örömeit, hogy igen sokszor élelem és más szükségesek nélkül harcoljanak hazájuk szabadságáért. Ő azonban az orosz hadseregben szolgált és onnan hozta magával azt a páratlan szigort, mely legfőbb oka volt bukásának; egy üzlet feltörését, egy nőn elkövetett erőszaktételt és más ehhez hasonló, vagy ezeknél kisebb jelentőségű rendbontásokat is fejvesztéssel, vagy akasztással büntetett a szigorú parancsnok; de ez a kegyetlenség ahelyett, hogy a kívánt eredménynyel járt volna, gyűlöletet ébresztett a vezérekben és katonákban s ennek mindkét fél számára gyászos következménye lett.*

---

* Lásd: Cioranul, 50, oldal és A görög forradalom története, Tricupitól és Ioan Filimontól

A táborban vagyunk; menjünk beljebb.

Náddal fedett deszkaházikóban néhány fiatal kapitány tanyázott, akiket régóta olyan barátság kapcsolt egybe, aminőt csak katonák között találhatunk. Kettő közülük dohányzott, egyik könyvet olvasott, a negyedik a lábánál heverésző vadászkutyát simogatta . . . Arcukat fájdalmas gondolatokból születő mély szomorúság ülte meg. A kietlen szoba csendjét, mely éppen olyan szomorú volt, mint a benne lakók szíve, az egyik fiatal katona törte meg, aki odaszólt a többinek:

— Nos, bajtársak, mit határoztatok?

— Hát te, hogyan döntöttél?

— Én a magam részéről nem írom alá a felhívást, történjék, aminek történnie kell.

— Jó-jó, de nem félsz Tudor fejedelem haragjától?

— Egyáltalán nem, mert akár aláírom, akár nem, egyre megy.

— Miért?

— Mert, ha aláírom, fejemmel felelek minden rendbontásért, amit a vezetésem alatt álló pandúrok elkövetnek; ha nem írom alá, még rosszabb, mert Tudor mint lázadót felakasztat!

— Jól beszélsz te, Enescu!

— Ki hallott még olyat, — vette át a szót Urdăreanu, aki eddig hallgatott, — hogy még mi vállaljuk a felelősséget alárendeltjeink cselekedeteiért.

— Urdăreanunak igaza van — vágott rá Enescu. — Mi még egyetlen egyszer sem lőt-

tűnk az ország ellenségeire és máris százegynehányunk esett áldozatul Tudor haragjának. Titkos összeesküvés ez az életünk ellen és semmi más. Hát ezért hagytuk el szüleinket és békés foglalkozásunkat?!

— Mi tehát a teendő? — kérdezte egyszerre valamennyi kapitány, Enescura szegezve tekintetét. Indulattal szorították meg jatagánjuk markolatát.

— Ne írjuk alá az embertelen felhívást, amelyet tőlünk követelnek.

— Ne írjuk alá! — ismételték a fiatal katonák.

— Megesküsztök rá?

— Esküszünk!

Amikor a négy kapitány kelet felé fordította arcát és esküvéshez térdelt, valaki megdöngette a ház ajtaját.

— Ki az? — kérdezte Enescu, kardjára téve kezét.

— Jó emberek — válaszolt kintről egy hang.

— Mi a nevetek?

— Macedonski kapitány, Prodan Buluc basa és Dinu Păturică asztalnok.

— Ti vagytok? — kérdezte Enescu, mikor kinyitotta az ajtót.

— Ejnye no, mit csináltok itt magatokban? kérdezték az újonnan jöttek. — Attól félek, hogy a hatalom ellen tanácskoztok valamit — tette hozzá Macedonski sötét mosollyal.

— Én nem hiszem, — mondotta Păturică, miközben bizakodó arckifejezést igyekezett ölteni.

— Én sem, — tette hozzá Prodan Buluc basa.

— Tegyük most félre a csipkelődést és térjünk a fődologra, — szólott Macedonski. — Mondjátok csak, fiúk, mit szóltok a tegnapelőtti kivégzésekhez?

— Miféle kivégzések? — kérdezte Păturică és úgy tett, mintha semmiről sem tudna.

— A két kapitány és három pandúr halála, akiket Tudor fejedelem a Brîncoveanu-kertjének fűzfáira akasztatott.

— Szegény fiúk! . . . És miért akasztatta fel őket?

— Semmiségért, mert úgy akarta és teheti.

— És mert ostobák vagyunk, hogy behúzzuk a nyakunkat egy hóhér előtt, — válaszolta a négy ifjú kapitány.

— Igazatok van, fiúk, — mondta Macedonski, — de mit tegyünk? Ő az úr, mi szolgái vagyunk; tehát engedelmeskednünk kell.

— Nem igaz, kapitány uram, — válaszolt Enescu dühösen, — mi azért keltünk fel, hogy országunk javáért harcoljunk. Küldjön tehát az országba betört törökök ellen, hogy vitézek módjára haljunk meg, de ne pusztítson el a legszégyenteljesebb halállal.

— Enescu kapitánynak igaza van, — szólott Păturică, mikor látta, hogy a cselszövény teljes sikerrel jár. — Ezt a zsarnokságot már nem lehet tovább tűrni, és hogyha nem tesztek róla, tudjátok meg bizonyosan, hogy mind, akik itt vagytok, akasztófán végzitek.

— Úgy van! Păturică asztalnoknak nagy igazsága vagyon, — kiáltotta az egész gyülekezet.

— Ipsilante hadserege akármerre jár, gyujtogat és rabol. Mindazonáltal Ipsilante nem akasztatta fel egy kapitányát, de még csak egy közlegényét sem, ez ideig, — tette hozzá Păturică.

— Amint mondja, úgy van: de tanítson már ki bennünket is, asztalnok uram, mit tegyünk, hogy megszabadulhassunk ettől a vadállattól?

— Semmit, azon az egyen kívül, hogy válaszszatok más vezetőt.

— Jó-jó, de hát mi engedelmességet és hűséget esküdtünk neki, — kiáltott fel a kapitányok gyülekezete.

— Megesküdtetek, — replikázott Păturică keserűen és megvetéssel mosolyogva. — Hát nem tudjátok, hogy az esküvések nem egyebek, mint a fejedelmek és a népvezérek kitalált huncutságai, hogy még könnyebben és félelem nélkül foszthogathassák és pusztíthassák alattvalóikat.

— Mit akarsz tehát, mit tegyünk?

— Tegyetek, amit akartok; hagyjátok, hogy Tudor úgy vágjon le benneteket, mint valami barmokat.

Az utolsó szavak, melyeket oly remekül színlelt megvetéssel mondott Păturică, különös hatással voltak a kapitányok lelkére. Az öregebbek az eskü megszegése és új vezető választása mellett voltak; a fiatalok éppen ellenkezőleg, nagyon ragaszkodtak esküjükhöz, de úgy vélték,

hogy forradalmat kell szítani és arra kell kényszeríteni Tudor fejedelmet, hogy adjon tartós biztosítékokat a vérontások megszüntetésére.

Nagy zajjal tárgyalták ezeket a dolgokat; a két pártra szakadtak között megkezdődött a vádaskodás, egyik a másikat fenyegette és lehet, hogy ártatlan vér ontására került volna a sor, ha nem lép közbe Păturică, aki a torzsalkodásban nagyravágyó álmai meghiúsulását látta.

— Megálljatok, testvérek, — és a megvadult kapitányok közé lépett. — Egyikötöknek és a másikotoknak is igaza van, de a bölcseség azt kívánja, hogy olyan utat válasszunk, melyen járva biztonsági intézkedéseket tehetünk az elkövetkező időkre. S ennek a módját csak én ismerem.

— Hadd halljuk, mi az!

— Örömest, ha megfogadjátok, hogy követitek tanácsaimat.

— Megfogadjuk! — mondták valamennyien egyszerre.

— Várjatok hét napig, és ha addig Tudor senkit sem ölet meg, gyűljünk össze megint és akkor majd gondolkozunk a tennivalókon, hogyha pedig a hét nap alatt a kivégeztetések folytatódnak, mint a multban, akkor hagyjátok el Tudort és válasszátok meg magatoknak vezetőül Macedonskit és Hagi Prodant. Elfogadjátok-e ezt legények, vagy nem?

— Elfogadjuk!

— Igaz lelketekre?

— Igaz lelkünkre!

— Akkor hát készítsen mindkét fél egy kötelezvényt, és miután aláírtátok, adjátok át nékem megőrzésre. Hét nap elteltével majd ismét összegyűlünk itt, hogy megbüntessük azt, aki megszegte volna adott szavát és aláírását.

— Készítsétek el az írást! — szólott Macedonski, aki igyekezett elrejteni örömét.

Az írás elkészült és Păturică kezébe került; majd két pandúrt hívtak és enni- meg innivaló után küldték őket.

A vacsora több mint két óra hosszat tartott, és biztosíthatjuk olvasóinkat, hogy a legkisebb mértékben sem hasonlított Hellas hét bölcsének vacsorájához. Éjfél felé a vendégek elbúcsúztak egymástól és mindenki hazatért.

Păturică paripájára ült és cinkosának kíséretében Bukarest felé indult. Határtalan volt öröme a könnyűszerrel elért nagy eredmény miatt.

— Nastase, — szólt az arnautához, miközben jobbra-balra pillangatott, hogy biztosíthassa magát valamilyen csapdával szemben, melyet ellenségei állíthatnak néki. — Mondjad csak, mivel töltötted az időt, míg nem voltál mellettem?

— Ettem, ittam, nagyságos uram, harag ne essék miatta.

— És kivel cselekedted mindezeket?

— Prodan Buluc basa arnautáival.

— Mondjad csak, azok mit beszélnek a dolgok menetéről?

— A tegnapelőtti kivégzések nagyon felka-

varták őket, nagyságos uram; némelyek Ipsilantéhoz akarnak futni, mások Sava Buluc basához és csak nagyon kevesen akarnak továbbra is Tudor táborában maradni; aztán meg itt vannak azok az átkozott felhívások is, vagy mik . . .

— Miféle felhívások?

— Tudor fejedelem írásban követeli minden kapitánya kezességét alárendelt katonáik jó magaviselete felől.

— És ők megadják?

— Jaj nekik, ha megadják!

— Már miért?

— Mert holnap este négy bojári házat rohannak meg.

— Honnan tudod ezeket?

— Már hogyne tudnám, hiszen én biztattam fel őket.

— Nagyszerű, Nastase! de mondjad csak, szavuknak állnak-é?

— Feltétlenül, mert velük leszek és rövidre fogom a gyeplőszárat.

— Igyekezzél, Nastase, amennyire csak lehet, mert ha sikerrel bevégzed, akkor száz mahmud borravalót kapsz tőlem.

— Tudja mit, Dinu nagyságos úr? Tegyen meg inkább megyei főtisztnek s ne adjon egyetlen mahmudot sem.

— Igen sokat markolsz, kedves Nastasem.

— Semmiképpen sem, Dinu nagyságos úr. Muruz fejedelem ispánná tette egyik arnautáját, nagyságod miért ne tehetne engem ezredessé?

— Legyen csak eszed, és azzá teszlek.

Utasaink beszélgetése egyik dologról a másikra fordult és csak akkor szakadt meg, mikor a lovak ösztönszerűen megálltak Păturică házának kapuja előtt.

Az arnauta leszállt a lóról, kinyitotta a kaput gazdájának, aki sietve ugrott le szép paripájáról és egyenesen a hálószobába ment, hogy az édes álom lecsillapítsa a nagy siker okozta izgatottságát.

Most jer, oh Morpheus, aki szeliden zárod le a napi munkában elfáradt szántóvető és a kicsinye álma felett virrasztó fiatal anya szemét. Jertek ti is, csalóka álmok, kik megnyitjátok a fösvények előtt Amerika aranybányáit és kecsegtető képzelgésekkel könnyítitek meg a rabszolgák szenvedéseit, valamint a paradicsom boldogságát ízleltetitek meg az ájtatos lelkekkel. Hagyjátok el sötét lakotok és jöjjetek ennek az aljas embernek szobájába, leheletetek narkotikumával csukjátok le szemét; hozzatok reá szép álmokat, tüntessétek el homlokáról az aljasság és gyilkosság véste ráncokat. De félek, hogy nem tudjátok majd elaltatni, mert az a szenvedély, mely kímélet nélkül emészti legbelül, mágikus erőtöknél sokkal hatalmasabb. Ez a szenvedély pedig a hatalomvágy. Ez késztette Caesart arra, hogy haddal keljen át a Rubiconon és a római köztársaság szívébe mártsa tőrét. A büszkeség és a bosszúvágy hajtotta a zsarnok Hippiast, hogy Darius perzsáival törjön hazá-

jába, és tűznek meg kardnak minden csapását zúdítsa reá! . . . Holnap Păturică korlátlan ura lesz az ország egy részének és ha a végzet is úgy akarja, még az egész ország ostora is lehet.

A csokojnak valóban nagy szüksége volt a pihenésre, hogy visszanyerhesse annyi erkölcsi megrázkódtatástól elgyengült testi erejét; de az álom nem tudta lezárni szemét; hiába erőlködött, hasztalan próbálkozott, hogy elringassa legalább egy pillanatra.

Az éjtszaka órái nagyon hosszúak azok számára, akiket kerül az álom és különösen azoknak, kiknek gyilkosság szennyezi be lelkiismeretét.

Păturică álmatlansága miatt olvasással próbálkozott; felvett egy könyvet asztaláról, találomra kinyitotta és ilyen szavakat olvasott: „Láttam a törvénytiprókat olyan magasra nőni, mint a Libanon cédrusai; azonban nem sok idő elteltével nem voltak sehol; hatalmuk és büszkeségük úgy elenyészett, mint távoli visszhang.“ Ez a néhány sor a költőkirály zsoltárából mintha róla szólott volna, becsukta tehát a könyvet és másik után nyúlt. Azt is kinyitotta s a következő igazmondásra talált: „És mit használ az embernek, ha a világ minden gazdagságát megnyeri, de lelkében kárt vall?“ Dühösen csapta le ezt a könyvet is és álmatlanságtól beesett arccal kezdett sétálgatni a szobában.

Az éjtszaka lassacskán távozott már féltekénk-

ről; szekérzörgés és emberi hangok jelezték a nép ébredését, a mindennapi nyüzsgés kezdetét.

A csokoj megállás nélkül sétált fel és alá, testének fárasztásával akarta kikényszeríteni az álmot, mikor hirtelen valami kupec elnyújtott kornyikálása jutott a fülébe, aki csúfondárosan énekelte a következő dalt:

Ipsilanti tábornok úr,
Borkereskedő a lator,
Tisztjei a legkutyábbak,
Perecesek mindahányak.

Nem tudjuk, milyen hatása volt a csokoj lelkére ezeknek a soroknak, melyek rendkívül találóan, nagy tömörséggel írták le a görög Etéria vezetőit; csak annyit tudunk, hogy aljas mosoly jelent meg szája szegletében, de villámgyorsan eltűnt onnan.

Van olyan gaztett, mely még a legaljasabb és legmélyebbre süllyedt rablót is megfélemlíti; de Păturicának vas természete volt; Románia legnagyobb férfia elárulásának előestéjén, a gyilkosság minden szörnyűsége ellenére, lelkiismerete mégsem szólalt meg. Ha nyugtalannak látszott is, ez nem lelkiismeretfurdalásának, hanem annak a türelmetlenségnek volt a jele, melyet minden becsvágyó ember érez, amikor tervei sikerrel kecsegtetnek.

Végül is néhány pillanatnyi mély gondolkozás után, ágyára dőlt és elaludt.

XXX. Fejezet

ALEXANDRU IPSILANTE ÉS A GÖRÖG ETERIA

A Görögországban és a Török Birodalom más tartományaiban lakó görögök forradalma igazában komor és szomorúan fenséges megmozdulás volt. Mikor a görög nép öregje és fiatalja, az asszonyok és gyermekek fegyvert ragadtak, ezt nem valamilyen elnyomó törvény eltörléséért, nem is olyan közönséges zsarnok elűzéséért tették, aki késleltetheti, de meg nem akadályozhatja a nép előrehaladását. Azért keltek fel, hogy megszabaduljanak a vad török hordáktól, melyek már évszázadok óta gyalázták hitvestársaikat, csúfolták vallásukat és kényük-kedvük szerint, a legelviselhetetlenebb kínzásokkal pusztították őket.*

A forradalmi terv az volt, hogy felkeltik a Kelet valamennyi elnyomott népét és meghatározott napon egyszerre törnek a törökökre, hogy megsemmisítsék őket.

---

* Hogy még jobban meggyőzzük olvasóinkat ennek az igazán mártir népnek a szenvedéseiről, egy részletet közlünk itt egy görög balladából, N. Anghelidi, Athénben nyomtatott népdalgyűjteményéből:

Meddig élünk, legények, e vad hegyek között,
Mint magányos oroszlán, barlangba üldözött?
Meddig tűrjük, hogy minket csupán az erdő rejtsen,
Rabtartó, nagy zsiványok hatalma számkivessen?
Hej, meddig bújdosunk még távol testvéreinktől,
Távol barátainktól, szerelmes véreinktől?

A forradalmi bizottságok által választott parancsnokok között, akiknek elő kellett készíteniök és vezetniök kellett ezt a megmozdulást, melytől Görögország felszabadulása, vagy teljes pusztulása függött, — ott volt Alexandru Ipsilante is.

A forradalmi tanács a hazafias érzelmeire és a forradalmak vezetésének tudományában való jártasságára számítva bízta erre az ifjúra a nagyméretű felkelési terv egyik legnehezebb részét.

Reá várt a feladat, hogy Románián átvonulva, átkeljen a Dunán, felláziţsa a Török Birodalom szláv népeit és élükre állva vonuljon keresztül Bulgárián, Trácián, Macedónián, aztán egyesüljön a hellászi, epiruszi és thesszáliai görögökkel és együttes erővel támadják meg az általános felkeléstől megzavart török hadsereget.

A tervet jól dolgozták ki és lehet, hogy sikeresen végre is hajtották volna, hogyha Ipsilante hadserege olyan fegyelmezett és erkölcsös lett volna, amint az elvárható olyan emberektől,

---

Inkább egyetlen óra legyen a szabad élet,
Minthogy börtönben üljünk akár negyven nagy évet.
Mert mitsem ér az élet, ha elemészt a rabság
És benső tűzzel éget az elveszett szabadság.
Könnyű prédává lettél, el is veszejt a zsarnok,
Ha fejed dragománok, basák előtt lehajtod,
Naphosszat izzadozhatsz, ahogy megszabja kénye,
Mig ő a véred issza, nagyboldogan henyélve.

(Székely János fordítása)

akik ilyen szent ügyért ragadtak fegyvert. De ezek az erények hiányoztak, vagy csak elvétve voltak fellelhetők Ipsilante hadseregében.* S ha ehhez még hozzávesszük azt a megvetést is, mellyel a görögök a románokkal és szlávokkal szemben viseltettek és ráadásul a pángörög eszméket, melyeket Ipsilante és vezérei oly fölényesen hánytorgattak azok előtt a népek előtt, melyeknek kedvében kellett volna járniok, — nem fogunk csodálkozni azon a szomorú ered-

---

* Hogy ne tekintsenek bennünket rágalmazóknak, olvasóink elé terjesztjük Ipsilante felhivását, amelyet hadseregéhez intézett, amikor kénytelen volt elhagyni azt és Ausztriába menekülni. Ebből a kétségbevonhatatlan dokumentumból bárki meggyőződhetik, hogy Ipsilante hadseregének nagy része útszéli rablókból, gyávákból és árulókból verődött össze.

Alexandru Ipsilante herceg felhivása Romániából való menekülésekor:

„Felkelők! Nem, nem akarom megszentségteleníteni ezen szent és magasztos nevet, igy szólitván benneteket. Gyáva emberek gyülekezete! Árulásaitok és lázongó tetteitek kényszeritettek, hogy elhagyjalak benneteket. Mostantól kezdve közöttetek és köztem minden kapcsolat megszakadt. Csupán csak a lelkem mélyén maradt meg a szégyenérzet, hogy benneteket vezettelek. Megszegtétek esküiöket és eladtátok az Istent, a Hazát! — sőt engemet is eladtatok attól a perctől, mikor azt hittem, hogy veletek együtt győzök, vagy halok. Igy aztán elhagylak benneteket! Forduljatok a törökhöz, kik egyedül méltók eszméitekhez és törekvéseitekhez. Hagyjátok el az erdőket és szálljatok alá a hegyekből, gyávaságotok menedékhelyeiről és menjetek a törökökhöz, hogy megcsókoljátok a megölt legnagyobbak, a papok, patriárkák, püspökök és

ményen, mellyel a görögök mozgalma végződött a fejedelemségekben.

Az 1821. esztendő februáriusának 22. napján Ipsilante bevonult Moldvába és a görög nemzet felszabadítójának nyilvánította ki magát, majd több felhívást bocsátott ki, melyekben biztosította a moldvaiakat, hogy ameddig hadserege ott tartózkodik, senkinek semmiben bántódása nem lesz. De a tények kegyetlenül megcáfolták e szép ígéreteket, mert nyomban ezután a Iaşi-i

---

ezer más irgalom nélkül meggyilkolt ártatlan testvéretek szent vérétől még mindig párolgó gyilkos kezeket. De siessetek és vásároljátok meg életetekkel, asszonyaitok és gyermekeitek becsülete árán, rabszolgasorsotokat.

Ti pedig, a Szent Zászlóalj igaz hellénjeinek árnyai, kik Hazátok boldogságáért árulásnak estetek áldozatául, honfitársaitok elismerése legyen a tiétek Kevés idő mulva magas emlékoszlop hirdeti majd halhatatlan neveiteket.

Lángoló betűkkel vannak bevésve szivemnek mélyére barátaimnak nevei, akik mindvégig bizalommal és őszinteséggel viseltettek irányomban. Emlékük mindig enyhiteni fogja lelkemet.

Az igazság törvényének, honfitársaim átkának és az általános megvetésnek szolgáltatom ki: az esküszegő és áruló Sava Caninart, a kémeket és mindazokat, kik elősször könnyitették meg a szökéseket· Constantin Ducát, Vasile Bărlát, Gheorghe Manu fanariótát, Grigore Şuţu fanariótát és a zülött Nicolae Scufut

Hasonlóképpen megvonom a fegyvertársi cimet Vasile Caraviától is, engedetlensége és méltatlan magaviselete miatt.

Alexandru Ipsilante,
Rîmnic, 1821. június 8-án."

és Galaţi-i török kereskedők legyilkolása és hallatlan rablások következtek.

Végül is a Vasile Caravaia és Iordache Olimpia-hadtestével kibővített Eteria-hadsereg benyomult Havasalföldre és május 25-én Colentina falvába érkezett, ahol felütötte főhadiszállását.*

Ipsilante fogadta a bojárok, a klérus és valamennyi katonai és kereskedői rend hódolatát. A fanarióták és néhány züllött román, akik a maguk érdekében akarták kihasználni az Eteriát, állandó hizelgésükkel nagyon megszéditették a vezér fejét; de a szerencsétlen ember alig szokta meg a fejedelmi pompával teli életet, mely mármár felébresztette nagyravágyását, máris megjött a szomorú hír, hogy a törökök több oldalról betörtek az országba és jelentős erőkkel jönnek megsemmisítésére.

Ezek a kedvezőtlen hírek arra késztették Ipsilantét, hogy Colentinából Tîrgovişténe helyezze

---

* Az eteristák hadserege a következő csapattestekből és egységekből állott:

Az első csapattest összetétele, Nicolae Ipsilante vezetése alatt:

Duca tagmatarchiája	1930
Orfano hiliarchiája	300
Ipsilante kiséretében, Ghica egysége, melyet szlávok alkottak	60
Manu egysége	150
Costa Balticos egysége	60
Caloiani egysége	100
Kozákok	200
	2.800

át táborát, mely különösen kedvező volt a védelem számára és a Tudor Vladimirescu elleni cselszövések irányítására.

Miután hadseregét a sáncokkal megerősített táborban elhelyezte, arnautákból álló kis csapatot küldött a hegyek átjáróinak megszállására, hogy elmenekülhessen, ha a török seregek legyőznék csapatait. Ezek után pedig nagyratörő terveinek megvalósításához látott.

Egy napon, gondolataiba merülve, egyedül időzött szobájában. Arra ébredt merengéséből, hogy Păturică áll előtte, mellén összefont karral, szerzetesi alázattal.

A második csapattest, Gheorghe Ipsilante vezénylete alatt:

Caravia tagmatarchiája	350
Colocotroni hiliarchiája	275
Vasile Tudorov hiliarchiája	350
Michail egysége	180
Tarkovskij ulánusai	70
Cantacusen herceg kisérete	50
	1.275

Az Olimpianul Iordache vezette harmadik csapattest:

Arnauták	1.500

A Caminarul Sava vezette negyedik csapattest:

Arnauták, Sava parancsnoksága alatt	800
Arnauták, Mihale Deli-Basa vezénylete alatt	120
Arnauták, Ghencea vezénylete alatt	100
	1.020
A Szent Zászlóalj	450
A moldvaiak csapata	300

A fanarióta mereven méregette, majd köntörfalazás nélkül így szólott hozzá:

— Mondjad csak, asztalnok uram, hogy s mint mennek dolgaink?

— Nagyon jól, nagyságos uram!

— Áruld csak el, miképpen értelmezed, hogy nagyon jól.

— Ezek a papírok nálam is jobban felvilágosítják, nagyságos uram, — válaszolt a csokoj diadalmas hangon és büszkén adta át Ipsilanténak a kapitányok nyilatkozatát.

A fanarióta türelmetlenül olvasta végig, majd megvetéssel párosult csodálkozással tekintett Păturicára:

— Hinni kezdem, asztalnok uram, hogy a követ, aki nékem ajánlott, nem ismerte elég jól képességeidet; nagy ember vagy, ügyességed nagyobb, mint az orosz Nesszelrodéé, de mintha egy kissé . . . — tette hozzá a fanarióta csúfondáros hangon.

A csokoj színlelt hidegvérrel szenvedte el a megaláztatást. sőt néhányszor meg is hajolt, hogy még jobban elrejthesse felindulását.

— Hátha megszűnnek a kivégzések? — tette hozzá Ipsilante, — akkor ezek az írások értéktelen papirokká válnak; he, — mit szólasz?

— Azt mondom nagyságodnak, hogy az újabb kivégzések már megtörténtek: Prodan két arnautáját a Koldusok hídjának kőkútjára akasztották, más kettőt a Spire-dombon kötöttek fel, ismét kettőt pedig a Cotroceni-i tábor előtt.

— És ezek a kapitányok mit szólnak mindehhez?

— Nyiltan semmit, de titokban máris megválasztották vezetőjüknek Macedonskit és Proďant s most csak a jó alkalomra várnak, hogy megölhessék Tudort.

— Nagyon jól van, de még meggondolhatják magukat.

— Nem, nagyságos uram; meg vagyok győződve felőle s még a fejemmel is kezeskedném érte, hogy ez egyszer megtartják, amit ígértek.

— Üres beszéd, asztalnok uram; nagyon is jól ismerem én a románokat, ma mindent ígérnek s holnap mit sem adnak.

— Megértem, nagyságos uram, hogy kételkedik, mert nem ismeri még a később történteket.

— Miről van szó? Beszélj!

— Az utóbbi kivégzésekről . . .

— Újabb kivégzések? . . . Mondjad, gyorsan!

— A Cotroceni-i tábortól Goleşti-ig vezető úton több, mint harminc pandúrt akasztottak fel, egytől-egyig fiatal fiúkat.

— Mit mondasz, asztalnok uram? . . . Mindez megtörtént?

— Legyen türelemmel, nagyságos uram, mert még nem fejeztem be, — kiáltott a csokoj diadalára büszkén.

— Beszélj, mert meghalok a türelmetlenségtől.

— Miután Tudor Goleşti-be ért; kémei értesítették, hogy legvitézebb kapitányai közül

négy* nem akarja aláírni felhívását. Kettőt közülük nyomban felhúzatott a fűzfákra. Ha nagyságod még jobban meg akar győződni, hogy megtartottam-é a szavam, adja mellém kétszáz fegyveressel Iordache kapitányt és esküszöm, hogy hátrakötött kezekkel hozom Tudort nagyságod elé!

— Brávó, asztalnok uram. Most már megértettelek.

Kinyitotta az ajtót és hívatta titkárát; majd így szólott hozzá:

— Mondd meg Iordachénak, hogy vegyen maga mellé két század válogatott fegyverest, menjen őkegyelmével Goleşti-be és teljesítsék szigorúan, bármit is parancsol.

A titkár földig hajolt és Păturicával együtt távozott.

XXXI. Fejezet

GYÉKÉNY ÉG A PARASZT FEJÉN, HOSSZÚ RÚDON PANASZLEVÉL.

Románia, e termékeny és a természet minden ajándékával felékesített ország felől úgy rendelte a sors, hogy minden anyagi és erkölcsi

---

* A négy kapitány neve: Ioan Oarca, Ghiţa Cuţui, Ene Enescu és Ioan Urdăraeanu. Ketten közülük megtudván Tudor gondolatát, futva menekültek; a más kettőt Tudor fölakasztatta. (Lásd: Cioranu 83—84. old.)

csapást elszenvedjen: földrengéseket, vízáradásokat, gyilkos ragályokat, barbár hordák betöréseit, fanarióta fejedelmek fosztogatását; mintha csak azért mérte volna rá mindezeket a pusztító csapásokat, hogy megsemmisítse ezt a szerencsétlen földet. De az ország derekasan ellenállott minden csapásnak és tovább haladt a gondviselés által számára kijelölt úton, vállain hordozván a mártirkeresztet.

Valóban, voltak idők, mikor a szenvedések megtörték a románok bátorságát. Ellenségeink azt hitték, hogy az általuk terjesztett fényűzés és tespedés kiirtotta a román nép szívéből a nemzeti öntudatot és a szabadság érzését, s ujjongtak örömükben; de csalódtak, mert a román nép idejében ébredt fel és fegyverrel bizonyította be, hogy él még és kész harcolni jogaiért.

Vajjon mi egyéb volt az 1821-es forradalom, ha nem az elnyomatás ellen tiltakozó kétségbeesett kiáltás? Vajjon nem mutatta-e meg eléggé a nép, hogy életképes és kész meghalni, vagy élni szabadságáért.

De álljunk meg itt és tárjuk olvasóink elé az országnak e forradalom kirobbanása előtti és utáni állapotát.

Pasvantoglu és a Török Birodalom ellen föllázadt többi basa hadainak betörése annyira megfélemlítette az ország lakosságát, hogy szinte nomád néppé változott; minden pillanatban kész volt elhagyni otthonát és fáradozásainak gyümölcsét, hogy a hegyek szakadékaiba

vagy az ország határain túlra menthesse életét, ahol nem érhette utól Manah jatagánja és a fanarióták pénzéhsége.

Bár kezdetben Caragea fejedelemsége valamelyes könnyebbüléssel kecsegtette az országot, később azonban ő is a régi fejedelmek hibájába esett; a legjelentősebb hivatalokat a fejedelemmel Konstantinápolyból idejött görögöknek adta, a román bojárokat pedig megvetette és hogyha becsületüket védelmezni merészelték, száműzte.

Az ország minden jövedelmét a görög kegyenceknek adták el, akik könyörtelenül szipolyozták a szerencsétlen lakosságot. Az igazságot pénzért mérték, és hogyha egy fanarióta meg egy román között törvénykezésre került a sor, akármilyen volt is a román ember igazsága, a fanarióta nyerte meg a pert.

E nagy és hallatlan igazságtalanságok kényszerítették Jianut, Gruiát és még másokat, hogy betyárokká váljanak és bosszút álljanak a sérelmekért, pusztítsák a fanariótákat meg a jöttment csokojokat és segítsék a szegény népet.

Ime, ilyen siralmas állapotban sínylődött az ország a forradalom előtt. Ez az állapot a forradalom alatt még rosszabbá vált, mert hiszen ha a törvényes kormányzat alatt annyi sok visszaélést követtek el, akkor mi minden történhetett most, amikor az ország egyik részében tekintély nélküli és tehetetlen helytartótanács, a másikban Ipsilante, a harmadikban, az ország

maradékán pedig Tudor Vladimirescu kormányzott?

Dinu Păturică, mint rabláshoz és fosztogatáshoz értő ember, előre látta, hogy milyen nagy dolgot művelhet ilyen körülmények között; másszóval felismerte, hogy felvirradt a csokojok napja és jól felkészült, hogy hasznát lássa a fordulatnak.

Ilyenformán, miután ez a szörnyeteg a legkisebb aggály nélkül minden gazemberséget elkövetett, miután nagyravágyó terveinek megvalósítása érdekében annyi sok ártatlan vért ontatott, még Tudor Vladimirescut, România legnagyobb emberét is elárulta, amint azt a megelőző fejezetben megmutattuk.

Azon a napon tehát, amikor megfogadta Ipsilanténak, hogy gúzsbakötve hozza eléje Tudort, élére állott a gyilkosok csapatának és Goleşti falva felé indult. Odaérkezvén, először Iordacheval, Ghenceával és Farnachéval, az arnauták vezetőivel tanácskozott, akiket Ipsilante adott melléje az árulás végrehajtására; azután bementek a táborba és felkelést szítottak. Végül is Tudort elfogták és fegyverek között vitték Cîmpulungig, onnét pedig Tîrgovistéba, ahol aztán később meggyilkolták.

A szörnyű árulás végrehajtása utáni másodnapon Păturică a felbérelt gyilkosok orcátlanságával jelent meg Ipsilante előtt és a szokásos hajlongások után így szólott a fanariótához:

— Sokáig éljen nagyságod! Tudor Vladimirescu többé nem zavarja meg nyugalmát.

— Aztán miért nem?

— Mert már nem él.

— Magyarázd csak meg, asztalnok uram.

— Ma éjjel Caraivan kapitánnyal és néhány arnautával kivittük a tömlöcből; a malomárok partján darabokra vágtuk és a Geartolu kertje melletti kútba vetettük.

Ipsilante felvett az asztalról egy összehajtott papirost, átadta Păturicának és így szólott:

— Szolgálat a szolgálatért, asztalnok uram. Fogjad ezt a rendeletet; kinevezlek benne Prahova és Săcueni megyék ispánjának, és hogyha Isten is úgy akarja, Craiova helytartójának is megteszlek.

A csokoj háromszor hajolt mélyen a földig és színlelt elismeréssel csókolta meg Ipsilante kezét, majd felemelkedett és szónoki pátosszal kiáltotta:

— Sok esztendeig éljen nagyságod. Segítse meg az Isten, hogy mielőbb őseinek székébe ülhessen, méltatlan szolgáinak boldogítására.

— Elég, asztalnok uram, elég; menj most már Isten hírével és igyekezz az általam reád bízott két megye lakosságát boldogítani; de vésd jól eszedbe, nehogy túlságosan boldoggá tedd őket, mert könnyen megjárhatod, megértetted-e?

Akármennyire is értett Păturică a tettetéshez, csak nem tudott ellenállni e gúnyos és kétértelmű szavaknak; lehajtotta fejét, hogy elrejt-

hesse sötét tekintetét és miután még egyszer mélyen meghajolt, eltávozott.

Néhány napi mulatozás után, mellyel barátait meglepte, annak örömére, hogy ilyen nagy és jól jövedelmező méltóságra emelkedett, útra kelt, hogy birtokba vegye a megyéket, melyeknek urává tétetett. Akkoriban, mint manapság is, szokásos volt felhivások és kiáltványok közzététele. Ipsilante minden nap kibocsátott egyet, Tudor Vladimirescu hasonlóképpen, nem is beszélve Calimach fejedelem helytartótanácsának rendeleteiről, melyeket naponként ragasztottak ki a falakra.

A csokoj Bucovba, szülőföldjére érkezvén, parancsot adott, hogy gyüjtsék egybe mindkét megye bojárságát, minden testületével és bocskorosával egyetemben; majd miután a meghivottak tömege megtöltötte az ispánság udvarát, megjelent az erkélyen és a következő kiáltványt olvasta fel:

„Bojár testvérek, kereskedők és bocskorosok! Az isteni gondviselés megkönyörült a szerencsétlen hazán és e két megye ispáni méltóságába emelt. A mindenható Isten mindnyájatoknál jobban ismeri azt a forró szeretetet, mely a ti boldogságtokért lángol szívemben. Tudjátok meg tehát, testvérek, teljes bizonyossággal, hogy ameddig veletek leszek, senkit sem terhelünk meg egy garassal sem többel, mint amennyit a törvény előír. Az idegen szabadosok állásai és a hatalom más tisztségei mostantól kezdve becsü-

letes és istenfélő emberekkel töltetnek be; a megvesztegetések és fosztogatások teljességgel megszűnnek, a kárvallottak jojjenek csak hozzám és megtudják majd, mi az igazgság; mert azt óhajtom, hogy a boldogság fénye a legutolsó bocskoros viskójába is behatoljon Ámen. Úgy legyen."

A kiáltvány tartalma és különösen Păturică drámai hangsúlya mélyen bevéső dött a hallgatók lelkébe, mert nem ismerték még a hasonló kiáltványok igazi jelentőségét.

Păturică hivatalos tevékenységének első napjait a régi hivatalnokok elbocsátására és olyanokkal való pótlására szentelte, akik mindenben megfeleltek terveinek. A Păturică képére és hasonlatosságára újonnan választott csokojok között volt egy Bőrnyúzó-Neagu nevezetű született hóhér, aki hallatlan kegyetlenséggel igyekezett ápolni keresztneve hirnevét Ezt az embert választotta Păturică valamennyi fosztogatásának végrehajtójául.

Részletesen leírni azokat a rablásokat és kínzásokat, melyeket a minden osztálybeli lakosság ettől a szörnytől elszenvedett, olyan dolog lenne, ami ellen tollunk tiltakozik Elegendő csupán annyit mondanunk, hogy az adókat évharmadonként háromszor-négyszer is behajtották a szerencsétlen falusi népen; a juh-, a legeltetés-, a dohány- és a boradók fejében háromszoros tizedet szedtek a végrehajtók, és amikor a falusi népnek már nem volt mivel fizetnie, kátránnyal

kenték be és fához kötötték a parasztokat, hadd csípjék őket a darazsak meg a szúnyogok; azután eladták állataikat és amikor teljességgel kifosztották az embereket, ólakba csukták őket, hogy ne tehessenek panaszt a felsőbb hatóságoknál.

Egy nap Dinu Păturică Bőrnyúzó-Neaguval bezárkózott egy szobába, az évharmadi számadások lezárása végett. Az összegyűjtött összeg négyszeresére rúgott annak, ami a törvény szerint jogos lett volna.

— Kevés a pénz, Neagu, nagyon kevés, — mondta a csokoj. — Azt hittem, hogy behajtasz vagy háromezer erszényre valót.

— Ej, Dinu nagyságos úr, elégedjék meg ennyivel is.

— Már miért elégednék, amikor többet is összeszedhettünk volna?

— De honnan szedhettem volna ossze annyi temérdek pénzt?

— A parasztoktól, te ostoba. Ha kikötöd őket s parázzsal pirítod a mellüket, meglátod, milyen gyorsan szedik elő a pénzt.

— Mindezt megtettem, sőt még többet is; fejjel lefelé akasztattam ki nem egyet, nádszálakat verettem a körmük alá, sőt elhajtottam állataikat, ingóságaikat is kivittem a házból és eladtam; mit akar még nagyságod, mit tegyek?

— Mondjad csak, mit csináltál azzal a kétszáz tehénnel, amit Ipsilante kért?

— Nagyságod parancsolatja szerint nyolcvan

szolgát vettem magam mellé s a korbács meg a verés erejével nyolcszáz tehenet gyüjtöttem kétszáz helyett.

— Brávó, Neagu; és milyen áron vásároltad állatját, mondd csak?

— Három leiért marháját.

— Azután mit csináltál?

— Kétszázat Ipsilantének küldöttem, a többit meg ismét eladtam a parasztoknak, tizenöt leivel darabonként.

— Ide a pénzzel, — mondta Păturică, a kapzsiság leírhatatlan mohóságával.

Bőrnyúzó-Neagu leszámolta a pénzt, Păturică pedig mohón szedte össze. Mindketten e szörnyű rablás elszámolásával foglalatoskodtak, amikor valaki durván kopogtatott a szoba ajtaján.

Păturică sietve seperte be a pénzt, majd megkérdezte:

— Ki dörömböl odakinn?

— Én, nagyságos uram.

— És mit akarsz, mondjad?

— Staféta jött Ipsilante levelével.

— Ide velel

— Tessék, nagyságos uram, — tette hozzá Nastase, az arnauta.

A csokoj kinyitotta az ajtót, átvette a levelet az arnauta Nastase kezéből, — aki most már megyei főtiszt volt — és miután elolvasta, az asztalra lökte.

— Ugy látszik, hogy nem valami jó hír van

abban a levélben, — szólalt meg Bőrnyúzó-Neagu.

— Nem éppen, — válaszolt Păturică szórakozottan, — kétszázezer leit kér tőlem.

— De hiszen alig három napja küldtünk neki pénzt.

— Még azt is írja, hogy bejöttek a törökök az országba és ez egyáltalán nincs a kedvem szerint.

— Nékem sel

— Mondjad csak, Neagu, hogyan lehetne megmenteni ezt a kétszázezer leit Ipsilante kezétől?

— Ne küldjük el neki!

— De bizony küldjük, ám találjuk meg a módját, hogy vissza is vegyük. Törd a fejed, no, hadd lássalak!

E szavakra csak belesápadt Neagu, mert elértette Păturică sötét gondolatát és akármilyen merész ember volt is, félelem költözött beléje.

— Kitaláltad-e már, Neagu?

— Igen, Dinu nagyságos úr.

— Hadd lássuk?

— Leszámoljuk a pénzt a küldönc kezébe és felvesszük az átvételi elismervényt, aztán két legény megvárja az erdőben és odavág ... és ...

— És visszahozza nekünk a pénzt. Nagyszerű, Neagu fiam.

Amíg a csokojnak ez a rémuralma tartott, a két megye szerencsétlen lakói szüntelen küldözgették a panaszleveleket Păturică ellen; de a cso-

koj pénze a hatalom minden intézkedését megbénította. Végül is a forradalom bukással végződött. Grigore Ghica lett a fejedelem, a törökök pedig visszahúzódtak a Duna túlsó partjára.

Ez a politikai változás arra késztette a parasztokat, hogy kicsije-nagyja fölkerekedjék és panaszt tegyen a fejedelemségen.

Siralmas látvány volt érző szívű embernek látni a szerencsétlen parasztokat, szám szerint négy-ötszázat, rongyokba oltözve, mezítláb, a szegénység sápadtságával arcukon, hiszen kihúnyt a fény annyi sok fájdalomtól a szemükből. Egyesek testükön viselték még a kínzások alig behegedt nyomait, míg a teljesen megcsonkítottakat ökrösszekereken vitték.

Reggel nyolc óra tájt érkeztek Bukarestbe. A fejedelem éppen a tanácsban ült. És hogy még jobban felhívják a kozfigyelmet, egyikőjük fejére tett egy gongyoleg gyékényt és meggyújtotta a felső végét, majd panaszlevelet vont elő kebléből, hosszú rúd végére tűzte és úgy ment be a fejedelmi udvarba.

A kíváncsiságtól odacsődült népek még csak növelték a menet zaját úgy, hogy egészen a fejedelem füléig eljutott, aki erre kijott a palota erkélyére és saját kezével vette le a rúdról a panaszlevelet.

A fejedelem átadta az írást a főtiszttartónak, hogy olvassa fel. Míg az fennhangon elsorolta Păturică törvénytelenségeit, ő maga a parasztok arcáról és nyomorúságos állapotáról olvas-

hatta le mindazt, ami e szerencsétlen panasztevők fejére szakadt; végül is haragja föllháborodássá novekedett és oroszlánként ordította:

— Jöjjön ide a főkapitány!

A főkapitány a fejedelem elé járult.

— Főkapitány uram, — mondta Ghica, — küldjon ki negyven arnautát Bucovba és tegyék rá kezüket az istentelen ispánra, verjék bilincsbe és vessék az elhagyott bányába. Kegyelmed pedig, tiszttartó uram, adja el annak a rablónak minden vagyonát és kártalanítsa vele ezeket a szegényeket.

Midőn a parasztok meghallották a fejedelem parancsát, ég felé emelték kezüket és úgy kiáltották: — Sok esztendeig éljen, nagyságos urunk! Isten fizesse meg minden jókkal könyörületességét, melyet vélünk, őnagyságának érdemtelen szolgáival cselekedett.

A fejedelem atyai szeretettel tekintett rájuk, majd ismételten megígérte, hogy igazságot szolgáltat nékik és visszatért a tanácsba

XXXII Fejezet

AZ ELHAGYOTT BANYA

Május egyik reggelén két megyei hajdú vágott keresztül a havason; Telega-bánya felé lovagoltak apró hegyi lovakon. Lovaik, bár gyengébbek

voltak, mint Dumas sárkányparipái, megvolt az az előnyük, hogy fáradtság nélkül mászták meg a legmeredekebb hegyoldalakat és lovasaikat a legmélyebb szakadékok szélén is elhordták, anélkül, hogy a legkisebb veszélynek kitették volna őket.

A két szolga közül az egyik ifjú ember volt, hátán betvár flintát, övében pedig két török pisztolyt viselt. A másik előrehaladottabb korú; kegyetlen, mord ábrázata, véraláfutásos szeme, sűrű, bozontos szemöldöke minden istentelenségre kész emberről árulkodott. Oldalán levelestáska csüngött s nagy arnauta kés volt övébe szúrva.

Reggel nyolcra járt az idő; a nap büszkén tündökölt az ég boltján, a havas hegyekre és zöld mezőkre árasztotta éltető melegét. Az éjtszaka felszálló harmatjának páráin átható sugarak színes szivárványként bűvölték el a tekintetet.

Hegyek, völgyek zengedeztek a pinty és fülemile éles, mégis kedves hangjától. A pacsirták, mint apró golyóbisok emelkedtek a levegőbe és szárnyaikat alig lebbentve töltötték meg dallamos énekükkel a levegőeget. A fürjek buta és félénk seregének madarai, melyek a kertek zöld fűvében és az erdők sűrű levelei közt élnek és pusztulnak el, monoton, de ritmusos szavukkal mintha az égi hangverseny kádenciáinak szabályozói lettek volna.

Mintha ezekben a percekben az egész természet hálaimát küldött volna alkotója felé. A két

hajdú, bár megszokta a hasonló látványt, mégsem maradt érzéketlen a kitáruló képre. Megállottak és hallgatva nézték a nagyszerű vidéket, mely elbűvolte érzékeiket. Egyikőjük megtörte a csendet.

— Többször átmentem ezen a havason, bátyámuram, de sohasem tűnt olyan gyönyörűnek, mint ma A hegyek mintha lángokban úsznának, a madarak mintha kedvesebben csiripelnének, mint máskor; a Doftana vize mintha aludnék. Milyen gyonyörű szép! . . .

— Úgy van, Vlad öcsém, minden úgy van, amint mondod, de semmit sem érzek. Becsukódott a szívem

— Aztán miért, bátyámuram?

— Sok mindenért, hékám!

— Tán csak nem ette meg valamelyik állatját a farkas? Vagy a végrehajtó fosztotta volna ki?

— Egyik sem esett meg abból, amit mondasz.

— Hát akkor miért szomorodott úgy el?

— Szegény Dinu nagyságos úrra gondolok, a volt ispánunkra. Három hónapja már, hogy az elhagyott bányába zárták.

— Hagyja, hadd üljön, mert nagyon kegyetlen és kormos volt; jajgatott a megye a keze alatt, mint a béka a kígyó szájában.

— Úgy van, szó se róla, de azért mégis, kár érte!

— Kár? Mi az, már elfelejtette kegyelmed, miként kínozta és nyúzta a szegénységet. Hiszen

tudja a közmondást? „Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát?"

— Igazad van, Vlad öcsém, valóban nagyon sok törvénytelenséget mívelt, de eléggé megbüntette az Úristen. Emlékszel-e, mikor kiment a megyébe ellenőrzésre? Milyen büszke volt és milyen délcegen ült a fehérpettyes lábú vasderesen! Mintha legalább is mesebeli királyfi lett volna. Nos, Vlad ocsém, fogadnék veled egy veder borban, ha most meglátnád, nem ismernéd meg.

— Miért nem, bátya?

— Megviselte a gyötrelem és az elhagyott bánya.

— Mit mond kegyelmed? . . Úgy látszik, rossz lehet az elhagyott bányában.

— Nagy nyomorúság az, öcsém. Ha én volnék a fejedelem, ahelyett, hogy oda záratnám a rablókat, inkább fejüket vétetném

— De miért, bátya?

— Mert ezerszer jobb, ha egyetlen csapással végeznek az emberrel, mint hogy lassankint öljék meg Láttam Radut, a szegénylegényt, akit Caragea vettetett az elhagyott bányába; no, az igazán ember volt a gáton, szétmorzsolta markában a követ Miután hat hónapig sínylődött odalenn, már nem ismertem rá. Három araszra nőtt a szakálla, szeme úgy villogott, mint a kísérteté, megsiketült és megnyomorodott.

— És sokáig élt még, bátya?

— Hallgassad csak. Egyik nap leszálltam a

bányába, hogy ennivalót vigyek neki. Ott feküdt szalmavackán, összehúzódva, mint valami gombolyag, fogsora rámvillant, mintha vicsorítana, kiáltottam neki egyszer, kétszer, háromszor és nem válaszolt; megráztam a kezét s hát mit látok? Meghalt!

— Meghalt!

— Sőt mi több, végtisztesség nélkül, meg se gyónt, akárcsak a kutya.

— Szerencsétlen, milyen kár.

A két hajdú beszélgetésbe merülve folytatta útját, s amikor a lovak hirtelen megálltak, csak akkor látták nagy meglepetésükre, hogy a bányák gondnoksága elé érkeztek.

A gondnok éppen háza tornácán sétálgatott, és csibukján meg a pöfékelésen kívül mi sem érdekelte. A hajdúk leszálltak lovukról és miután üdvözölték a gondnokot, átadták a parancsokat és odébb állottak. Egyikőjük azonban intett az úrnak, majd belépett a gondnoki hivatalba. Az ágyra ült odabent, a gondnok meg a lócára — és ilyenformán alakult a beszélgetés sora:

— No, hadd lássuk, Neagu, — mondta a kamarás, miközben az ágyra telepedett, — mi jó hírt hozol a szegény Dinu nagyságos úr felől?

— Nagyon jót, gondnok uram; két levelet; az egyiket Conţutól, a másikat meg egy bojártól, akit nem ismerek. Azt hiszem, Conţunak sikerült kijárnia a fejedelem kegyelmi rendeletét; nos, mit szólasz?

— Lehet, de én nem hiszem.

— Vajjon miért?

— Mert nagyon jól ismerem a nagy urakat; hizelegnek ők nekünk, kis embereknek, amíg szükségük van ránk, mikor azonban bajba kerülünk, belénk rúgnak, mint valami haszontalan edénybe.

— Akárhogy is lészen, kérlek mindazonáltal, add át neki minél hamarább ezt a két levelet, én meg holnap reggel visszajövök a válaszért.

Ez a hajdú, aki ennyire fáradozott Păturică megmentésén, Bőrnyúzó-Neagu volt, a híres végrehajtó, akinek segítségével vitte végbe a csokoj, míg ispán volt, minden rablását és kegyetlenkedését. Néki is csak futva és álruhában sikerült megmenekülnie a fejedelem haragja elől; most pedig leveleket hordozott Păturică meg néhány bukaresti nagy személyiség között, akik megpróbálták kiszabadítani a bányából a csokojt.

Mondjunk most még néhány szót a Telega-i elhagyott bányáról.

A Telega-i sóbányák erdőborította domboktól körülvett mezőségen sorakoznak: ezt a síkot a Doftana vize szeli keresztül.

A sótárnák működő és elhagyott aknákra oszlanak; az utóbbiakat azért hívják így, mert már nem dolgoznak bennük. Egyrészt a bányászok úgy vélik, hogy eléggé ki vannak aknázva és félnek, hogy rájuk szakadnak; másrészt gyakran források törnek elő bennük, melyek akadályozzák a munkát.

A fanarióta fejedelmek idején Telegában több

elhagyott bányalejárat akadt, az egyik közülük a gyilkosságaikról és kegyetlenségükről leghirhedtebb rablók tömlöcéül szolgált.

E földalatti börtönnek négyszögű lejáratát minden oldalról korlátfa tartotta össze, éppen mint a kutaknál. Négyszögű alakja tíz-tizenkét öl mélységig tartott, innen alább fokozatosan köralakban tágult és miután elérte a kőzettan megkövetelte mélységet, félelmetes katlanná szélesedett,* falai nedvesen csillogtak és igen sokszor víz csepegett róluk; ártalmas kipárolgásoktól fertőzött gyilkos levegője maróan csípős volt; a mérhetetlen mélységbe alig hatolt le néha-néha valami halvány világosság, ami méginkább növelte a szörnyű sírbolt rettenetességét.

Akiknek ez a földi pokol jutott osztályrészül, azokat a Diván rendszerint halálra ítélte és az ítéletet a fejedelem életfogytiglani kényszermunkára változtatta. Akit azonban egyszer odacsuktak, nem élhetett tovább ottan két, vagy három esztendőnél, mert a nedvesség és a fullasztó levegő véget vetett napjainak.

Végül is, ha Dante híres versét: „Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate" (Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel)** valahová fel lehetett írni, úgy az elhagyott bánya kapujára kétségtelenül igen, mert akárki lépett be rajta, elveszít-

---

* A kőzettanban jártas emberek tudtomra adták, hogy a régi rendszerű sóbányáknak mélysége nem volt nagyobb 150—155 és maximum 160 méternél.

** Dante: A pokol. 3. ének, 4. sor.

hette minden reményét, hogy valaha elevenen kijöhessen.

Ime a szállás, melyen három hónapja élt Dinu Păturică, ez a büszke és nagyravágyó ember, aki csak azért követett el minden gazságot és szörnyű bűnt, hogy méltóságra emelkedjék. Hitte volna-e valaha, hogy olyan hamar elhagyja ragyogó palotáit, eltűnnek előle a válogatott, ízes falatok és a hizelgők sokasága, akik vakon engedelmeskedtek minden szeszélyének és boldognak hitték magukat, ha elnyerhették szigorú arcának egy megelégedett mosolyát? Hát megszámlálhatatlanul hatalmas vagyona és felesége, gyermekei, öreg napjainak reménységei, akiknek boldogságáért követte el tán törvénytelenségeinek legnagyobb részét, hova és mivé lettek, meglátjuk!

Az elhagyott bányában töltött első napok igen fájdalmasak voltak számára; a nagy sötétség, az egyedüllét, szalmaágya és a kevéssé tápláló ennivaló olyan szörnyű önkívületi állapotba és dühbe hozták, hogy visszhangzott a bánya ordításától és siránkozásától.

Hiába leste az álmot, hogy enyhítse testi és lelki fájdalmait, mert az messzi került; ha pedig megkörnyékezte néha, hogy lezárja sírástól kiveresedett szemét, riadtan menekült a bánya faláról aláhulló kavics vagy vízcsepp zajától; s a férfit megint örjöngés és kétségbeesés kerítette hatalmába. Valamelyes idő multán azonban kezdte megszokni új lakását és kissé megcsen-

desedett, sőt a pártfogóihoz írt levelek és az azokra kapott biztató válaszok után még bizakodni is kezdett, hogy kevés idő mulva elhagyhatja a bányát és megint palotáiba költözködhetik. Mindazonáltal a bánya átkos világa lassanként felőrölte erős szervezetét; egész testén elhatalmasodott a reuma, szeme megduzzadt, hallása bénulófélben volt és egyre hevesebb köhögés fenyegette életét.

Ilyen volt Păturică testi és lelki állapota azon a napon, amikor megkapta a Neagu hozta két levelet.

Elnyúlva feküdt szalmaágyán és türelmetlenül várta az ebéd idejét, hogy csillapítsa éhét, mely gyötörni kezdte. Ez alkalommal azonban a gondnok a meghatározott idő előtt küldte le adagját. Păturică ebben valami rendkívüli, talán éppen javára váló változást sejtett, mert vadul rohant neki az élelmiszeres kosárnak, mely egy kötélre kötve lassan szállott alá. Kutatott benne és megtalálta a két levelet; ideges türelmetlenséggel vette ki és az ágya feletti gyertyához közeledve kibontotta az egyiket s ezeket olvasta:

„Dinu uram!

Elég nagy keserűséggel tudatom, hogy Duduca asszony, Nagyságod felesége mindent elvitt a házból és egy törökkel átszökött a Dunán túlra, útszélen hagyva a szegény gyerekeket. Nagyságod birtokai, szőlői és házai árverésen

eladattak; a pénzt pedig a fejedelem embere szétosztotta a parasztok között, akikről azt mondják, hogy ispánsága alatt Nagyságod juttatta koldusbotra őket. Tudja meg hasonlóképpen, hogy öreg édesapja is meghalt a szégyennek miatta, keserűségében, mit vele cselekedett, amikor rászabadította az arnautákat és velük dobatta ki a házából.

Nagyságodnak igaz barátja és testvére,
S . . .“

Ime, a második levél tartalma is:

„Dinu,

Több ízben voltam a fejedelemnél, hogy megkérjem érdekedben és mindannyiszor hajthatatlannak találtam; legutóbb pedig kereken megmondta: ott, az elhagyott bányában hagy megrothadni, hogy elrettentő például szolgálj más hozzád hasonló tolvajoknak. A fejedelem mondta ezt.

N . . .“

Ez a két levél villámcsapásként érte Păturicát. Végtelen gazsággal és aljassággal gyüjtött vagyona úgy szétszóródott, mint por a szélben; felesége elhagyta; gyermekei a véletlen kényének-kedvének kiszolgáltatva; őt magát arra ítélték, hogy fájdalomtól és kétségbeeséstől megkínzottan lassanként pusztuljon el az elhagyott bánya fenekén.

Nagy boldogság lett volna néki, ha ez a szörnyű hir egyszerre öli meg, vagy eszét veszti, mert megszabadult volna az emberi ész által föl sem érhető erkölcsi és fizikai szenvedések sokaságától. Úgy akarta azonban a sors, hogy érintetlenül hagyja értelmének minden képességét, hadd ízlelje meg ő is azt a keserű mérget, mellyel annyi ideig étette a társadalmat.

Minekutána szíve némileg lecsillapult s a végzetes levelek okozta fájdalmas háborgás alább hagyott, szalmaágyára omlott s keservesen sírni kezdett és kétségbeesésében fejét öklözte.

Azt mondják, hogy a tolvajok és rablók babonásak és gyáván hunyászkodnak meg a sors csapásai alatt. Nem tudjuk, milyen mértékben igaz ez a megállapítás, mindössze annyit tudunk, hogy Păturică, ez a vasból való ember, aki becsvágyának őrületében semmibe vette a lelkiismeret szavát, sőt még az Istent is, most olyan gyáva lett, hogy a legkisebb zajra is remegni kezdett.

Néha azt hitte, hogy apja árnyékát látja előjönni a bánya óriási sziklái mögül, amint síri hangon szól hozzá: — Elvetemült gyermek! Nézzed, mivé tett engem gonoszságod és büszkeséged! Akit annyi ideig megvetettél, Isten általam adja tudtodra, hogy igaz bűnbánattal mentsed meg lelkedet, mert tested nem szabadul ki innét élve.

Máskor mintha akasztott embereket látott volna, kiknek nyelve véresen lóg ki szájukból; sovány, csúf arcú asszonyokat, akik gyermekei-

ket eszik és mint haláluk okozójának, néki is adnak, hogy kóstolja meg a gyermekek hideg és rothadó húsát.

Ilyen iszonyatos rémlátások pillanataiban egészen elhagyta az esze, feje átforrósodott, kétségbeesésében öklét rágta és rekedt, reszkető hangon ordítozott:

— Kísértetek, kísértetek! Gyertek, jó emberek! Ne hagyjatok, mert ezek a sátáni árnyak a torkomat szorongatják! — Majd kinyitotta égő s a rémülettől réveteg szemét, ide-oda szaladgált és megint kiáltozni kezdett:

— Vigyétek mellőlem ezeket a nyomorék asszonyokat, mert aszott kezük és a szájukból ömlő vér megfagyasztja bennem a lelket!

De hasztalan volt minden, senki sem hallotta meg könyörgését, senki sem jött hűteni izzadtságtól forró homlokát, vagy enyhíteni pokoli szomját, mely száját és mellét égette.

Végül is héthónapi nyomorúságos kínlódás után, a világtól elhagyatva, görcsös vonaglások közepette adta ki lelkét.

A szörnyeteg halála utáni másodnapon, Bukarest lakossága nagy izgalomban volt. Az mozgatta meg a Gracchusoknak* ezeket az igazi unokáit, hogy híre terjedt: azon a napon valami csődbejutott csalót pellengéreznek ki a piacon,

---

* Tiberius és Caius Gracchus, Sempronius Gracchusnak és Scipio leányának, Cornéliának fiai voltak Ezek az igazi római pátrióták, látván hazájuknak, Rómának siralmas helyzetét, melybe a polgárháború taszította, meg-

azután pedig boltja elé szegezik, elrettentő például a nép előtt.

Egy csomó különböző korú és különböző társadalmi osztályokból való kíváncsi ember özönlötte el az Új Szent György-teret. Egy másik, elég nagy csoport behatolt a főkapitányság udvarára, s annak ellenére, hogy esős nap volt és erősen fújt az északi szél, mégis férfiasan dacoltak esővel és hideggel, csakhogy végignézhessék azt a barbár látványt, amely annyira szórakoztatta őket.

Végül is a főkapitányság tiszttartója, látván a tömeg türelmetlenségét és kíváncsiságát, megjelent a sokaság előtt és fennhangon felolvasta a bűnügyi osztály határozatát, mely szerint az álnok csődbejutott valamennyi piacon való megvesszőztetésre ítéltetik, valamint arra, hogy fülénél fogva szegeztessék boltjának bejáratára.

Miután végetért a határozat felolvasása, négy főkapitányságí arnauta bement a tömlöcbe és derékig levetkőztetve, összekötözött kézzel, hosszú kötélen hozták ki a megnyirt fejű nyomorult csalót, majd két arnauta megragadta a kötél végét s maga után vonszolta az elítéltet, míg a másik kettő, egyik jobboldalról, a másik baloldalról haladva, fűzfavesszőkkel verte a hátát.

A szerencsétlen ember sűrű vesszőcsapásoktól

---

próbáltak segiteni rajta, hogy megmentsék a pusztulástól. Számos regényiró használta fel e két hires római nevét, hogy bemutassák a régi Róma állhatatlan lakosságát.

felszaggatott hátából ömlött a vér; fájdalomkiáltásai különféle hatást keltettek a nép szívében: az asszonyok és a könyörületes emberek sajnálták; a nagy többség viszont, akik között ott voltak a hamis csőd következtében tönkrementek is, leírhatatlanul örültek mindannak, ami szenvedést okozott volt ügyfelüknek és minden fájdalomkiáltását megtoldották ilyenféleképpen: — Úgy kell néked, gazember, kifosztottál mindenkit! — Nem is említvén azokat, akik ezt kiáltották: — Akasszátok fel, — vagy — Húzzák karóba!

Az ömlő vér látása és a bosszúállás vágya annyira felizgatta a népet, hogy ha meglátta volna valaki a humanista filozófusok közül ezt a barbár látványt, kétségtelenül azt hiszi, hogy a gladiátorok és mártirok Rómájában van, a román népet pedig nyilván a birodalmi Róma nyomorult és züllött népének véli, amely zúgolódás nélkül szenvedi a rabszolgaságot és megaláztatást s csak akkor lázadozik, ha a kenyér meg a cirkusz* látványossága hiányzik.

Ez a szörnyű processzió először az Új Szent György-téren ment keresztül, onnan befordult a Nyergesek-utcájába és a Régi Udvar mögül előkerülve, az Ó Szent György-tér felé tartott, majd a Baraţie mögött befordult egy szűk ut-

---

* A császárság korabeli római nép oly zilált erkölcsű volt, hogy csak akkor lázadott, ha a kenyérnek és a cirkuszi látványosságnak volt híjával és így kiáltott: — Panem et circenses!

cácskába, ahol a rettentő dráma legszörnyűbb része ment végbe.

A népet kielégítette már valamelyest mindaz, amit látott, de amikor kihirdették, hogy elérkezett a falhozszegzés ideje, őrjöngve rohant ahhoz a helyhez, ahol a barbár tettet végrehajtották. Olyan nagy volt a kíváncsiság, hogy némelyek erőszakkal bementek a kereskedők házaiba és üzleteibe, hogy jobban láthassák az ítélet végrehajtását, míg mások a házak tetőzetére másztak fel, mit sem törődve azzal, hogy leeshetnek és összetörhetik magukat.

Abban a pillanatban azonban, amikor a végrehajtó lábujjhegyre állította áldozatát és hozzá látott, hogy fülét az oszlophoz szegezze, megszólalt néhány templom harangja és szomorú zsoltárdallama jutott el a sokaságig.

Az ének néhány pap és templomi énekes ajkáról szállt, akik egy szerény koporsóba helyezett holttestet kísértek a sírhoz; a koporsót négy apród vitte egyszerű fából készült és zöld posztóval bevont halotti ágyon.

A tömeg hangulata nagyon könnyen változik; ahogy meghallották a papok énekét és meglátták a közeledő halotti menetet, tisztelettel húzódtak hátrébb, hogy utat engedjenek; a jóakaratnak azonban nem sok értelme volt, mert az utcácska másik végén egy kétlovas falusi szekér fordult be, melyen hasonlóképpen csukott koporsó állott és egy pap halotti imádságokat olvasott a koporsóban fekvő holttest felett.

A két halotti menet közeledett, de a gyászolók nem láthatták meg a másik csapatot az utca közepén összegyűlt nép miatt. Egyik a másika felé haladt, egészen az ítéletvégrehajtás helyéig és ott megálltak, mert az utcácska olyan szűk volt, hogy lehetetlenné vált elmenniök egymás mellett, ha csak vissza nem fordult az egyik, hogy a másik elférhessen.

Végül is a főkapitányság Bas Buluc-basája aki a határozat végrehajtásával volt megbízva, mikor észrevette a torlódást, jelt adott a végrehajtónak, hogy fejezze be munkáját. Első és többször ismétlődő velőtrázó ordítás tudatta a néppel, hogy az oszlophoz szegeztetés végrehajtatott. Az emberek egy szempillantás alatt eltűntek és mélységes hallgatás támadt nyomukban, csak a két temetési menet állott egymással szemben, az oszlophoz szegzett csődbejutott előtt.

Elmondhatta volna valaki, hogy a két koporsó halottjai és a kereskedő között végzetszerű kapcsolat, vagy engesztelhetetlen gyűlölet van? Nos, ez az összefüggés valóban létezett közöttük, mert akit a halotti ágyon hoztak és papok meg énekesek kísértek, az Andronache Tuzluc posztelnyik; a másik holttest pedig, akit egy nyomorúságos szekéren két falusi ló húzott, a Dinu Păturicáé; az ajtófélfához szegzett csődbejutott pedig Kir Costea, aki ha kissé későn is, de súlyos árat fizetett valamennyi bűntettéért.

Ime, így végezte életét ez a három elvetemült

gonosztevő. A véletlen úgy akarta, hogy még egyszer találkozhassanak, mielőtt Isten előtt jelentkeznének, hogy számot adjanak a földön elkövetett gaztetteikről.

Ami pedig Duduca leányasszonyt illeti, később tudtuk meg, hogy új férjének házában is kacérkodni akart, de a török észrevette és a kádi elé küldötte; a kádi rendeletére zsákba varrták és a muzulmán tövényeknek megfelelően a Duna hullámaiba vetették.

Epilógus

BOCSKOROSBOL FŐKAPITANY

Az 1825. esztendő áprilisának 23. napján vidámság és öröm mámora tartotta hatalmában Bukarest lakosait: Románia régi pátrónusa, Szent György napját ünnepelték. Tisztára sepertek és vízzel locsoltak meg minden nagy és kis utcát, fűzfaágakkal és zöld gyeppel díszítették fel a kereskedők üzleteit és a bojári házakat. A tiszta égboltról édes tavaszi nap ragyogta be a gyönyörű képet és egy szempillantásra kertté varázsolta a várost.

A Mogoşoaia-hídja zsúfolva volt mindkét nembeli és a társadalom valamennyi osztályához tartozó, jól öltözött, mosolygós arcú kíváncsiskodókkal; a Mihai Voda-temploma felé sereglettek, ahol

fejedelmi esküvőnek kellett végbemennie azon a napon.

A Dîmboviţa hídján keresztül, a Mihai Voda-temploma felé vezető utca mindkét oldalán pántlikákkal és ezüstös szálakkal feldiszített fenyők voltak a földbe szúrva.

A fenyők előtt két sorban ujjasban és háromszinű szalaggal felpántlikázott köpenyegbe bujtatott főkapitányságí katonák állottak, fejükön kék virágos kucsmát viseltek; összes fegyverzetük vállravetett puska és övbe szúrt pisztoly volt.

A katonák háta megett mindkét oldalon kíváncsi emberek tömege álldogált; türelmetlenül várták a fejedelmi menet érkezését. Nem kellett sokáig várniok, mert nemsokára megkezdődött a látványos felvonulás, mely annyira felgyujtotta kíváncsiságukat. A menet megérkezett.

A fejedelmi kíséret a következő rendben vonult fel:

Elől, a rendtartó testület képviseletében, felfegyverzett lovasezred léptetett; nyomukban a kozákok főkapitánya zászlótartójával és dobosával; utánuk, díszsüveges talpasok dobbal, csimpolyával; majd hajdúival és néhány arnautával a gyalogosok főkapitánya; azután kürtharsogás és dobpergés közepette gyalogos hidászok fejszével a vállukon, gyalogos kozákok meg vadászok, a rendőrség kapitányai teljes fegyverzetben; a rendőrség ajtónállója és tiszttartója; a hidászok és tábori felcserek ezredese; a vadászok ezredese,

Tîrgoviște ezredesével egyetemben; végül a fő-fő aga vonult el szokásos díszjelvényeivel.

Ezeket a főkapitányság csapatai követték, zsoldos lovasok zászlós kopjával; a zsoldosok főkapitánya és rendőrei; a zászló után dobosok, drótkorbácsos poroszlók, sárga sujtásos piros ruhában felfegyverzett zsoldos lovasok, elől a Bas Buluc-basa, dobosok kíséretében nagy zászlóval; fegyveres főkapitányi csatlósok, majd maga a főkapitány.

A lovasok után egész kíséretével a főajtónállói testület következett; a nagy fegyvernök nyomában pedig, a trombitások előtt az ország zászlóit vitték fegyverhordozói; utánuk hat hollófekete paripa húzta a fejedelmi hintót; két szolgálattévő ült a bakon, kettő hátul és másik hat a hintó körül forgolódott, valamennyien zsinóros meggyszínű ruhában és kerek cobolyprémes süveggel.

A hintóban egy ifjú és egy fiatal leány ült. Az ifjún drága sujtásos fehér selyemkabát, szalmasárga selyemdolmány és könnyű világoskék gyapjúköpenyeg volt. Derekát fehér selyemöv szorította, fején konstantinápolyi piros fez villogott. A fiatal leányon fehér ruha volt, derekán gyémántköves csattal összekapcsolt piros szalag feszült, fején ezüst foglalatú brilliáns diadém csillogott, nyakán rubinköves füzér, fülében pedig gyémánttal és smaragddal kirakott fülbevaló ékeskedett. Ritka szépségű fiatal pár volt és amint titkon egymásra tekintettek, lángoló szerelem sugárzott szemükből.

A hintót uraságí inasok vették körül és lépésben haladtak mellette; utánuk jött a menet hátralevő része a következő sorrendben: a közbiztonsági hivatal kísérete, élén a negyed- és harmadrangú porkolábbal, köztük volt a főporkoláb is sűrű aranysujtásos ruhában, az ország zászlajával és a fejedelmi zenészek meg a trombitások. Az Uruc-Bairam (török ünnepi jelvény), lófarkas zászlók, fejedelmi vízhordók és botos szolgák sorakoztak egymás mögött, majd aranyhímes nyeregtakaróval leterítve tizenkét fejedelmi paripát vezettek kantárszáron a fejedelmi lovászok és inasok; aranyozott ezüst vért volt a lovakon és strucctoll a homlokukon.

Nyomukban istállómesterek, a lószerszámok kamarásai s vörös mentékbe bujtatott lovas apródok lépkedtek, fejedelmi jelvényeket tartván kezükben; majd a harmadrangú tiszttartó következett a harmadrangú kincstárnokkal, a megyei tiszttartó a megyei kincstárnokkal, közöttük pedig a császári küldöncökkel és ajtónállókkal a főlovászmester; nyomukban török és román lovasok táncoltatták paripáikat.

Utánuk jött a fejedelmi kíséret; végül libériás inasok meg az alabárdosok rendje; a főkapitányság és a rendőrség kapitányai; valamint testőrök, fejedelmi lándzsások, palotaszolgák; az apródok agájukkal; a fejedelmi testőrgárda és szolgahad sorakozott a menet végén; legvégül pedig a Diván testülete következett. A jogart, a félholdas zászlót és a fejedelemség címerét vitték

maguk előtt; körülöttük a palota apródjai az ország lobogóit lengették.

Míg a díszmenet a keleti udvarokban ismeretes pompával és méretekben vonult fel a Mihai Voda-utcán, Grigore Ghica fejedelem az ország érsekével, a fejedelemasszony pedig a nagybojárok és udvaroncok körében a templomajtó előtt várakoztak a jegyesek érkezésére. Végtére megjöttek, bementek a templomba, ahol fényes külsőségek közepette tartották meg az esküvői szertartást, melynek végeztével a fejedelem méltóságteljes és emelt hangon mondotta az ifjú férjnek:

— Ime, a főkapitányság kaftánjával tisztelünk meg és Craiova helytartójává nevezünk ki, lelked jóságának és a hazáért tett szolgálataidnak jutalmául. Élj boldogul!

Az ifjú meghajolt és örömteli szívvel csókolta meg a fejedelem kezét, mert hiszen elérte célját vágyainak; fiatal felesége pedig a váratlan boldogságtól kimerülten rogyott atyja karjaiba és forró csókot lehelt kezére.

A boldog férj Gheorghe volt: Andronache Tuzluc posztelnyik volt udvarmestere; azon nagylelkű ifjú, akiről tudjuk, hogyan áldozta fel magát gazdájáért, hogy megmentse a nyomorúságtól és szégyentől. Megmutatta a románoknak, hogy elegendő, ha jó az ember és ha erényekkel, értelemmel ruházta fel a természet; lehet kezdetben akármilyen kilátástalan is a sorsa, később minden bizonnyal boldogul. Ifjú felesége pedig

C . . . bán szép leánya, Mária volt, aki bár mélységes szenvedéllyel szerette Gheorghét, de inkább meghalt volna, semhogy gyermeki kötelességének megszegése árán mulandó boldogságot szerezzen; most aztán bőséges volt szenvedéseik és gyötrődéseik kárpótlása.

A „Régi csokojok" vége

NÉVMUTATÓ

Aesopus — (i. e. VII. sz.). Rabszolgaszármazású görög állatmeseíró.

Alecsandri, Vasile — (1821—1890). Haladó román költő. 1848 előtt Bălcescu egyik barátja. 1848 után fáradhatatlanul harcol a fejedelemségek egyesüléséért. Költeményei hazaszeretetre buzdítanak s a román táj szépségeit idézik. A román dráma egyik megteremtője.

Alexandrescu, Grigore — (1812—1885). Román költő. Társadalmi szatiráiban, fabuláiban élesen bírálja a feudális román társadalmi rendet és a haladásért harcol.

Alexandria — ebben a regényben, Nagy Sándor ókori macedon uralkodóról szóló XVII. századi népkönyv.

Alfieri, Vittorio — (1749—1803). Az olasz klasszikus dráma megteremtője, jelentős emlékíró.

Anakreon — (i. e. 572—487). Görög lírai költő, szerelmes verseket és bordalokat írt.

Aphrodite — (Venus), a görög-római hitregében a szerelem és szépség istennője.

Apolló — a görög hitregében a költészet istene.

Arnauták — albán zsoldos katonák. Közülük válogatták ki a fejedelmek udvari őrségét, de a fanarióták korszakában előkelő bojári házaknál is szolgáltak.

Argus — a görög hitrege szerint százszemű óriás.

Asachi, Gheorghe — (1788—1871). Sokoldalú román író és politikus. A tanügyi hálózat, a sajtó és a szinház megszervezése Moldvában A. érdeme is.

Aspasia — híres szépségű és műveltségű miletosi görög nő, Perikles élettársa. Törvényes egybekelésüket az athéni törvények akadályozták meg, mivel a nő nem volt született athéni.

Bălcescu, Nicolae — (1819—1852). A román nép történelmének egyik legkimagaslóbb forradalmár alakja. Egész életét, politikai és tudományos tevékenységét a román nép szabadságáért vívott harcnak szentelte Az 1848-as havasalföldi forradalom egyik előkészítője és legkövetkezetesebb vezetője. A bojárok árulása s a forradalom leverése után Erdélybe, majd Magyarországra megy s a román és magyar nép forradalmi testvéri összefogásának útját egyengeti. Világos után menekülni kénytelen, de az emigrációban haláláig küzd az elnyomott néptömegek felszabadításának ügyeért.

Bég — török katonai kerület kormányzója.

Boliac, Cezar — (1813—1881). Költő, újságiró, politikus, Bălcescu közvetlen harcostársa, következetes demokrata forradalmár. A román és magyar nép forradalmi erőinek összefogásáért harcolt.

Brutus, Marcus Junius — (i. e. 85—42). Római politikus, a korhadó és tarthatatlanná vált római köztársasági államforma hive. Caesar megöletésében játszott jelentős szerepet (l. o.).

Buffon — (1707—1788). Francia természettudós. Először matematikával és fizikával foglalkozott, később teljesen a természetkutatásnak szentelte magát. Az evolucionista elmélet (Darwin) egyik előfutára. 36 kötetes nagy művében (Histoire naturelle générale et particuliére, 1749—1788) az ember és a négylábú állatok, továbbá a madarak és ásványok természetrajzát adja.

Caesar, Caius Julius — (i. e. 100—44). Az ókor egyik legkiemelkedőbb politikusa és hadvezére. Római

proconsulként meghóditja és a birodalomhoz csatolja az egész Galliát (a mai Franciaország), majd amikor vetélytársa, Pompeius megkíséreli C. eltávolítását a birodalom vezetéséből, csapataival átlépte a Rubicon folyót (Gallia és Italia határfolyóját, i. e 49-ben) és leverte ellenfelét. Ezután katonai hatalmára támaszkodva a római birodalom egyeduralkodója lett. Uralmának következményeképpen néhány évszázaddal meghosszabbodott a rabszolgatartó római birodalom léte. A katonai diktatúra megdöntésére szövetkezett s a korhadt római patricius-koztársasági államforma fenntartására törekedő összeesküvők — köztük Brutus (l. o) — ölték meg.

Callimachi, Scarlat — 1812-től 1819-ig uralkodik három izben Moldvában, 1821-ben néhány hónapig helytartója révén Havasalföldet is kormányozta.

Caragea, George. — Havasalföld fejedelme 1812—1818-ig. Négymillió lej értékű ajándékkal vásárolta meg a trónt. Erőteljesen görögosit, kegyetlenul rabolja és nyúzza a népet. A törökkel szemben azáltal próbálja biztositani magát, hogy kapcsolatokat keres először Franciaország, majd Oroszország felé. Uralmának végén a parasztok felkelése elől, összelopott vagyonával Ausztriába menekül.

Caragiale, Ion Luca — (1852—1912). A XIX. század román irodalmának legnagyobb kritikai realista irója. Mint szinműiró, elbeszélő és publicista a könyörtelen szatíra fegyverével tette nevetségessé és gyűlöletessé a polgári-földesúri szörnyszövetség vezéralakjait, kiszolgálóikkal egyetemben.

Cato — (i. e. 234—149). Római államférfi, akinek szigorú erkölcse közmondásossá vált

Ceşme-Liman — lásd Orlov.

Creangă, Ion — (1837—1889). Moldvai születésű, paraszti származású nagy realista iró, a *Mesék* és a *Gyermekkorom emlékei* szerzője. Műve az azt átható népmüvészet realista erejének és a népi alkotás felbecsülhetetlen értékének bizonyitéka.

Cuza, Ion Alexandru — (1820—1873). Az egyesült Moldva és Havasalföld első fejedelme. Az 1848-as moldvai forradalom egyik vezetője. 1859-ben trónra kerülve tovább harcolt a reakciós bojárság ellen. Uralkodása alatt reformokat léptet életbe. Mivel harcában nem támaszkodik népi erőkre, végül is kapitulálnia kell. A haladás ellen szövetkező burzsoa és földesúri koalició megfosztja trónjától és az országtól távol, Heidelbergben hal meg.

Cuvier, Georges — (1769—1832). Francia zoológus, az összehasonlító bonctan egyik megteremtője. Lamarcknak és az evolucionista elméletnek elkeseredett ellenfele.

Dante, Alighieri — (1265—1321). Olasz költő, a világirodalom egyik legnagyobb alakja. A renaissance előfutára, az olasz irodalmi nyelv megteremtője. Főműve, a Divina commedia (Isteni szinjáték). A feudalizmus és a pápasag világi hatalmának ostorozója.

Darius — (i. e. 521—485). Perzsa király. A görögök elleni hadjáratai kudarccal végződnek. Gazdagsága közmondásossá vált.

Deleanu, Ion Budai (1770—1820). Erdélyi román költő, Csokonai kortársa. A polgári felvilágosodás és demokratikus átalakulás harcosa. A 12 énekes vig-éposz, a Ţiganiada szerzője.

Diogenes — (i. e. 404—323). Görög bölcselő, a cinikusok iskolájának megalapitója. Ebben a filozófiában a rabszolgatartó társadalom elleni passziv ellenállás tükröződik. A természethez és az állati állapothoz való visszatérést hirdette.

Dioráma — áttetsző anyagra festett kép, amelyen tükrös berendezés segitségével különböző világitási hatásokat, napsütést, holdfényt stb. érnek el.

Diván — török államtanács; a fejedelemségekben a nagybojárok legfelső tanácsa.

Don Juan — XIV. sz.-i spanyol monda hőse. A köztudatba szerelmi kalandjai kerültek.

Dumas, Alexandre, idősebb — (1802—1870). Francia író. Először romantikus drámákat irt, melyekkel feltűnést keltett, de népszerűségét elbeszéléseinek köszönheti. Több mint száz fantasztikus regényt irt.

Eklogarion — Vergilius nagy római költő verseinek gyűjteménye.

Eliogabal — a hanyatló római birodalom uralkodója (Heliogaballus 218—222). Nagyanyja segitségével megvesztegetéssel kerül a trónra. Élete féktelen tobzódással telik el, mig meg nem gyilkolják.

Eminescu, Mihai — (1850—1889). A legnagyobb román költő, a modern román költői nyelv megteremtője. A burzsoa-földesúri koalició uralmának elkeseredett ostorozója. Költészetének éppen az a jelentősége, hogy liráját mélyen áthatotta a román népköltészet mondanivalója és nyelvi ereje.

Endymion — a görög hitrege szép ifjú pásztora, akit a hold istennője elcsábitott és örök időkre elaltatott.

Eötvös, József — (1813—1875). A magyar regényirodalom egyik úttörője. Harcol a feudalizmus ellen. 1848 előtt egyik vezetője a centralista pártnak. A forradalomtól azonban megretten és lemond miniszteri állásáról. Az 1867-es kiegyezés után népnevelési programmot dolgoz ki, de a klerikális reakció akadályozza megvalósitását.

Ero — lásd Leander.

Eteria — az 1821-es forradalmat előkészitő titkos görög társaság. Célja a görög nép és általában a délkelet-európai népek felszabaditása a török elnyomás alól. A társaság 1814-ben alakult Odesszában.

Euripides — (i. e. 484—406). Görög tragédiairó. Hőseit nem idealizálta mint Sophokles, hanem hús-vér embereket rajzolt; különösen nőalakjainak jellemét ábrázolta művészien.

Fanar — Konstantinápoly egyik kereskedőnegyede, melyben hajdan csak nemes görög kereskedők laktak. Fanarióta a F. negyedből származó görög nemes. A

XVIII. században és a XIX. század elején fanarióták vásárolták meg a Portán a román fejedelemségek trónját. Bár egyes fanarióták bizonyos reformokkal is kísérleteztek, mégis az egymást váltogató fanarióta fejedelmek kegyetlen emléket hagytak a román nép történetében. A megvesztegetésre kifizetett összeget az adók folytonos emelésével és a nép egyre fokozódó kizsákmányolásával hajtották be — ugyanígy növelték vagyonukat is.

Fortuna — a római hitregében a véletlen, a jó- és balszerencse istennője.

Ganimedes — a görög hitregében szép ifjú, Zeusnak és az olimposi isteneknek a pohárnoka.

Ghica, Grigore. — Tudor Vladimirescu felkelésének egyik eredménye, hogy leverése után a hazai bojárok közül nevez ki uralkodót a Porta. Gh. havasalföldi uralkodása alatt megszilárdul a kis- és középbojárság helyzete s gyorsul a polgárság kialakulása.

Ghica, Ion — (1816—1897). Román író és politikus Bălcescu társa és barátja egészen annak haláláig. Részt vesz az 1848-as forradalomban. Élete második felében csatlakozik a burzsoa-földesúri koalicióhoz.

Gladiátor — hivatásos bajvívó. Rómában a gladiátorok harcát eleinte emberáldozatnak tekintették, később nyilvános mulatságnak szánták.

Hekuba — a görög mondák szerint Priamos trójai király felesége. Trója eleste után H. Odysseus rabnője lett.

Helena — szépségéről híres görög asszony, Menelaos spártai király felesége. A monda szerint a görögök érette vívták a tíz évig tartó trójai háborút. Páris trójai királyfi ugyanis Aphrodite segítségével megszöktette Menelaos palotájából. Trója eleste után visszatért férjéhez.

Hermes — (Merkur), a görög-római hitregékben az istenek hírnöke, a különböző foglalkozási ágak, így a kereskedők védnöke.

Hippias — Hipparchus athéni zsarnok testvére. I. e. 528—514-ig együtt uralkodtak. Miután Athénből elűzték, a perzsákhoz menekült és Marathonnál halt meg 490-ben.

Homeros — az időszámításunk előtti IX. században élt. A legnagyobb görög epikus költő. Főműve az Ilias és az Odysseia, melyeket a görög nép mondái alapján írt. Ezek a hatalmas elbeszélő költemények a patriárkális társadalom nagyszerű dokumentumai.

Ipsilanti, Sándor — (1792—1828). Az Eteria-mozgalom (l. o.) vezetője. Fiatal korában kitűnik az orosz hadseregben a Napóleon elleni háborúban. Amikor 1821-ben a cár nem vállalja a fellépést a török elnyomók ellen, I. lemond az orosz hadseregben viselt tábornoki rangjáról s a balkáni népek törökellenes szabadságharcának élére áll. Kísérlete azonban nem sikerül. Ő maga erejét a Tudor Vladimirescuval való viszállyal fecséreli el. A Drăgăşani-i vereség (1821) után Erdélybe menekül, ahol az osztrákok elfogják és börtönbe zárják.

Jókai, Mór — (1825—1904). A XIX. század legtermékenyebb magyar írója, az egyik legnagyobb magyar regényíró. 1848 előtt és a forradalom kezdetén Petőfi barátja és társa. Politikai következetlensége azonban elválasztotta Petőfitől és az 1867-es kiegyezés után Jókai mindinkább az uralkodó osztály befolyása alá kerül. Sok regényében azonban tovább él 1848 öröksége. Ellentmondásai ellenére a haladó romantika képviselője a magyar regényben.

Jósika, Miklós — (1794—1865). A magyar regény tulajdonképpeni megteremtője. Az 1830-as években az erdélyi politikai életben az ellenzék egyik vezére. Részt vesz az 1848-as forradalomban és Világos után külföldre menekül.

Kádi — török vizsgálóbiró.

Kapudzsi basa — főajtónálló

Kleopatra — (i. e. 69—30). Egyiptom, szépségéről híres utolsó királynője. Egy időben Caesar (l. o.) kedvese volt.

Kogălniceanu, Mihail — (1817—1891). Haladó román polgári politikus. A moldvai 1848-as forradalmi mozgalom után megfogalmazza a polgárság követeléseit. Vezetőszerepet játszik Cuza reformtörvényeinek és különösen az agrártörvénynek a létrehozásában. A román polgárság haladó szárnyának képviselőjeként Cuza alatt miniszterelnök. Később, az ő külügyminisztersége alatt kiáltják ki Románia függetlenségét, mint a török iga lerázásának, az orosz és román hadsereg közös győzelmének következményét.

Kotzebue, August — (1761—1819). Német színműíró. Mint reakciós ügynököt egy német diák meggyilkolta. Ez a gyilkosság alkalmat adott a Metternich által képviselt feudális reakciónak a demokratikus mozgalmak elleni akciókra.

Kücsük-kajnardzsi béke — Kajnardzsa bulgár városban kötötte meg 1774. július 21-én II. Katalin orosz cárnő a békét a törökkel, melyben ez lemondott a Dnyeper és a Bug közötti területekről és elismerte Oroszország protektorátusát Moldva és Havasalföld fölött.

Labirint — az ókori mondák nagykiterjedésű épülete, melynek tekervényes folyosóin az ember könnyen eltévedhetett.

La Fontaine, Jean — (1621—1695). Francia költő, híres verses elbeszélő és állatmeseíró. Művében erőteljesen bírálja a feudalizmust.

Lajos, XIV. — (1638—1715). Francia király. Hatalma és fényűző udvara miatt Napkirálynak hívták. Az abszolút monarchia megteremtője. Filimon regényében idézi a király híres mondását: — L'etat c'est moi'. — az állam én vagyok.

Lazăr, Gheorghe — (1779—1823). Erdélyi származású tanár, a román nemzeti nyelvű oktatás első harcosa

és megteremtője A bukaresti Sfîntu Sava-kollégium alapitója.

Leander — a mondák szerint abydosi ifjú, aki éjjelenként átúszta a Hellespontost (Bosporus tengerszoros), hogy kedveséhez, Aphrodite papnőjéhez, Herohoz jusson. Egy éjjel a vihar kioltja Hero lámpáját és Leander a tengerbe fullad Hero kétségbeesésében öngyilkos lesz.

Leonidas — spártai király. I. e. 480-ban a perzsák ellen 300 harcossal védelmezte a thermopylei szorost és ott hősi halált halt.

Linné, Károly — (1707—1778). A növényvilág első rendszerezője. Bár rendszertana mesterséges volt, mégis alapot teremtett utódai számára a növényrendszertan további fejlesztésére.

Lipszkánok — lipcsei árut szállító bukaresti kereskedők. Külön utcájuk volt Bukarestben.

Lucullus — (i. e. 117—56). Gazdag római polgár és hadvezér. Fényűző, költséges lakomái híresek voltak.

Macchiavelli, Niccolo — (1469—1527). A renaissance kimagasló politikusa, irója és történésze. Eszményi államformaként az abszolút monarchiát ajánlja.

Manah, Ibrahim — török martalóc. Miután felégette és kirabolta a török tartományokat, 1802—3-ban Olténiába is betört és tűzzel-vassal pusztított. Róla nevezték el manaffoknak a garázdálkodó rablócsapatokat.

Mavroforok — fekete egyenruhát viselő görög ifjak, akik az Ipsilanti hadseregében a szent dandárt alkották.

Mînă Lungă — Filimon regényének egyik alakját jellemzi ezzel a gúnynévvel. Magyarul „hosszúkezűt" jelentene.

Medelnicer — bojári rang, régen az volt a tisztje, hogy étkezés előtt kézmosó vizet töltsön a fejedelem kezére.

Menelaos — lásd Helena

Merkur — lásd Hermes.

Messalina, Valéria — Claudius császár erkölcstelen felesége, akit férje i. u. 48-ban kivégeztetett.

Morpheus — a görög hitrege szerint az álom istene.

Napóleon, Bonaparte — (1769—1821). Francia császár. A francia forradalom honvédelmi harcaiban került a hadsereg, majd az állam élére mint első konzul. A nagyburzsoázia érdekeinek képviselőjeként fegyveres erővel szilárdítja meg a nagyburzsoázia (és saját maga) uralmát. Háborúi kezdetben igazságosak, mert a francia forradalom vívmányait védték a feudális reakció intervenciós támadásai ellen. Később, a francia nagyburzsoázia érdekei szerint, hódító háborúkba kezd, Európa leigázására törekszik. Spanyolországban és Tirolban erős népi ellenállásba ütközik. Hatalmát az orosz nép ellenállása töri meg, az 1812-es hadjárata alkalmával. Száműzetésben hal meg.

Negruzzi, Costache — (1808—1868). A realista román történelmi novella megteremtője. Fiatal korában Oroszországban is járt, ott megismerkedett Puskinnal, akinek egyes műveit románra fordította.

Nesselrode — (1780—1862). Neves diplomata, 45 éven át vezeti Oroszország külügyeit.

Ninon de Lenclos — (1616—1706). Szellemességéről és szépségéről híres francia kurtizán.

Olympos — görögországi hegycsúcs, a görög hitrege szerint az istenek lakóhelye.

Orlov, Alexei Grigorievics — (1737—1808). Orosz hadvezér és politikus. 1770-ben az orosz flotta parancsnoka volt, amikor Cesme Liman-nál, Kis-Ázsia partvidékén az orosz hajóhad tönkreverte a török flottát.

Otuz-bir — török eredetű kártyajáték, 31 pont összesítése a célja.

Pann, Anton — (1794—1851). Román író és folklorista. Moralizáló elbeszéléseket és verseket írt. Irodalmi műveinél jelentősebbek népi anekdóta- és mesegyűj-

temények. Ezen a téren igazi úttörő. Anyagát Erdélyben és Havasalföldön gyűjtötte.

Pancarola — lengyel eredetű kártyajáték.

Paris — a mondák trójai királyfia, aki elrabolta vendéglátójának, Menelaos spártai királynak a feleségét, Helenát, amiért aztán megindult a trójai háború.

Pasvantoglu, Osman — (1758—1807). Török martalóc, Ruszcsuktól Belgrádig az egész Duna mellékét elfoglalta és többször betört Havasalföldre is. Nevéből származik a román *pasvant* szó, melynek értelme: rossz, kegyetlen ember.

Pegazus — a görög hitrege szárnyas lova, Zeus villámainak szállítója; a költészetben az ihlet szimboluma.

Pindaros — (i. e. 522—445). A görögség legnagyobb lírikusa. Legkiválóbbak a nemzeti játékok győzteseit dicsőítő és a hazafias költeményei.

Pingelescu — Filimon ezt a gúnynevet a regény egyik alakjának jellemzésére használja. A románban *a pingili* ige azt jelenti, hogy rászedni, megcsalni.

Pitár — bojári rang. Régebben a fejedelmi pékség ellenőrzése volt a feladata.

Phryne — az időszámításunk előtti IV. században híres szépségű görög hetéra volt.

Platon — (i. e. 427—347). Az idealista görög filozófia legismertebb képviselője. Társadalmi, filozófiai és esztétikai felfogása egyaránt a rabszolgatartó görög arisztokrácia érdekeit szolgálta. A materialista görög gondolkodók ellenfele.

Plutarchos — (i. u. 48—120). Görög történetíró és bölcsész. Párhuzamos életrajzok című művében görög és római személyiségek életét írta meg. Ebből a forrásból a világirodalom sokat merített, például Shakespeare is.

Porta — a török császári udvar.

Posztelnyik — bojári rang, a főposztelnyik a fanarióták idejében külügyminiszter. Egyiké a Diván nagybojárjainak és egyidőben a fejedelmi palota parancsnoka.

Rossini, Gioacchino Antonio — (1792—1868). Olasz zeneszerző. Szevillai borbély című operája tette világhírűvé. Legkiemelkedőbb alkotása a Tell Vilmos című opera, amely a nagy zeneszerző szabadságszeretetét juttatja kifejezésre. A regényben szereplő L'Italiana in Algeri című operáját (Olasz nő Algirban) 1813-ban írta.

Rubicon — lásd Caesar.

Sappho — görög költőnő, i. e. a VII. század végén és a VI. század elején élt. A szerelmi líra első nagy képviselője.

Satrafa — vagy satrapa. Dárius óta az egyes perzsa tartományok teljhatalmú kormányzóinak elnevezése. A szó jelentése később kényúr, zsarnok.

Scylla és Charybdis — a görög monda szerint a sziciliai tengerszorosban egy Scylla nevű halfejű tengeri szörnyeteg lakott egy tengeri barlangban. A barlanggal szemben feneketlen örvény tátongott, a Charybdis. A hajósok semmiképpen sem juthattak át a monda szerint e két veszély között.

Slavici, Ioan — (1848—1925). Erdélyi származású román író, a realista román novella megteremtője és mestere. A népélet és népnyelv alapos ismerője. Bukarestben együtt dolgozott Caragialéval és Eminescuval.

Sophokles — (i. e. 496—406). A görög tragédiairás egyik legnagyobb alakja. Továbbfejleszti a tragédia műfaját, több alakot hoz a nézők elé. A tragédia kibontakozását a fátum mellett most már a hősök belső konfliktusára építi. Drámáinak csekély hányada maradt ránk.

Stentor — a görög monda szerint a Tróját elfoglaló görög harcosok egyike. Erős hangja tette nevezetessé. A szokatlanul erős hangot stentori hangnak nevezik.

Şuţu, Alexandru. — Moldovában egy izben, Havasalföldön háromszor kerül trónra. 1818-ban, Caragea futása után harmad izben lesz Havasalföld fejedelme. Ellensége az Eteriának. Házi orvosa 1821-ben megmérgezi.

Szent Birodalom — a német-római császárságot nevezték így (962—1806).

Szeraszkier — a török birodalom valamelyik tartományának, vagy hadseregének katonai parancsnoka.

Szerdár — török katonai parancsnok, a lovasság tábornoka. A fejedelemségben bojári rang; a nagyszerdár a Diván tagja.

Szervezeti Szabályzat — (Regulamentul organic). Az 1829-es adrianopoli béke többek között elismeri a román fejedelemségek jogát, hogy szabadon kereskedhessenek más országokkal és Oroszországot jelöli ki a fejedelemségek protektoraként. Törökország elismeri azokat a szabályzatokat, amelyeket az orosz protektorátus alatt dolgoznak ki.

Moldvában 1832-ben, Havasalföldön 1831-ben lép életbe a Szervezeti Szabályzat (Regulamentul organic). Ez az alkotmány megerősíti a bojári kiváltságokat, a jobbágyoknak csak a terheit növeli. Mégis azáltal, hogy közös alaptörvényeket ad a két fejedelemségnek, megszünteti a belső vámokat, nemzeti oktatást és nemzeti hadsereget teremt, elősegíti a fejedelemségek egyesülésének ügyét.

Tartuffe — Molière azonos című vígjátékának hőse, a kétszínűség és az álszenteskedés megtestesitője.

Tilul buh oglinda — Thil Ulenspiegel, a XVI. században keletkezett népkönyv, mely a flamand szabadságharcot tükrözi a spanyol hóditók ellen. Központi figurája, a kópé népi hős, Ulenspiegel, világhirűvé lett. Filimon regényében a népkönyvnek egy keleti változata szerepel.

Tudor Vladimirescu — (1770—1821). Az 1821-es román népi felkelés vezére, a román nép demokratikus mozgalmainak egyik legnagyobb alakja. Szabadparaszti

családból származik. Az 1806—12-ös orosz—török háborúban a törökök ellen harcol az orosz hadseregben. Vezetése alatt 1821-ben felkel Havasalföld népe a bojári elnyomás és a török iga ellen. A parasztok, a vásárosok és a kisbojárok támogatják felkelését. Az Eteria vezetői elfogatják és megölik. A nép mint Domnul Tudort, mint fejedelmet emlegette.

Venus — lásd Aphrodite.

Vlahuță, Alexandru — (1859—1919). Kritikai realista prózaíró és költő. Legerőteljesebbek a feudalizmust és a Hohenzollern-dinasztiát leleplező írásai, valamint az 1907-es parasztfelkeléssel foglalkozó művei.

Voltaire — (1694—1778). Francia író és materialista gondolkodó, a francia forradalom egyik szellemi előkészítője. Főleg az egyház, a vallás és a babonák ellen küzdött és a feudalizmus elleni ideológiai harcot vezette.

TARTALOM

BEVEZETÉS *(Fodor Sándor)* 5
Ajánlás 29
Prológus 32
I. Fejezet: *Dinu Păturică* 39
II. Fejezet: *Andronache Tuzluc, ő posztelnyiksága* 45
III. Fejezet: *A román és a fanarióta* . . 59
IV. Fejezet: *Duduca leányasszony* . . . 63
V. Fejezet: *A csokoj neveltetése* . . . 74
VI. Fejezet: *Képmutatók harca* 87
VII. Fejezet: *Ha tüzet nem raksz, füstje se száll* 97
VIII. Fejezet: *Hogyan lehet tüzet rakni füst nélkül* 107
IX. Fejezet: *Cinkosok* 110
X. Fejezet: *A vaksi Kir Costea* 114
XI. Fejezet: *Az igazság hitvány portéka* . 121
XII. Fejezet: *Kezdetnek nem rossz* . . . 130
XIII. Fejezet: *Mennyit ád az ispánságért?* . 148
XIV. Fejezet: *Jól vigyázzon, posztelnyik uram!* 156
XV. Fejezet: *Életképek* 164
XVI. Fejezet: *Maradiság buta dolog, rossz bolt — Emeld el a tojásról a kotlót* 181
XVII. Fejezet: *A zene és koreográfia Caragea idejében* 197

XVIII. Fejezet: *Amit nem ad meg az esztendő, megadja egy óra* 203
XIX. Fejezet: *Az intelmekről* 216
XX. Fejezet: *Színház a román hazában* . . 223
XXI. Fejezet: *Asszony űzte ki az embert a paradicsomból* 234
XXII. Fejezet: *Olasz nő Algirban* 249
XXIII. Fejezet: *Bojárok szolgái* 259
XXIV. Fejezet: *Kótyavetyén* 268
XXV. Fejezet: *A nagyhatmánság* 275
XXVI. Fejezet: *Egy drámai jelenet* 283
XXVII. Fejezet: *Az atyai átok* 297
XXVIII. Fejezet: *Egy nemes lélek* 315
XXIX. Fejezet: *A Cotroceni-i tábor és az árulás* 324
XXX. Fejezet: *Alexandru Ipsilante és a görög Eteria* 340
XXXI. Fejezet: *Gyékény ég a paraszt fején, hosszú rúdon panaszlevél* 348
XXXII. Fejezet: *Az elhagyott bánya* 359
Epilógus: *Bocskorosból főkapitány* 375
Névmutató 381